

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BİTKİ KORUMA ANABİLİM DALI

**ŞIRNAK (İDİL) YÖRESİNDE HALK HEKİMLİĞİNDE KULLANILAN
BİTKİLER VE KULLANIM ALANLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN: Hatice AKSU
DANIŞMAN: Prof. Dr. İlhan KAYA

VAN-2021

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BİTKİ KORUMA ANABİLİM DALI

**ŞIRNAK (İDİL) YÖRESİNDE HALK HEKİMLİĞİNDE KULLANILAN
BİTKİLER VE KULLANIM ALANLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN: Hatice AKSU

Bu çalışma Van YYÜ Bilimsel Araştırma Projeleri Başkanlığı Koordinasyon Birimi tarafından FYL-2019-7961 No'lu proje olarak desteklenmiştir

VAN-2021

KABUL VE ONAY SAYFASI

Bitki Koruma Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. İlhan KAYA danışmanlığında, Hatice AKSU tarafından sunulan “Şırnak (İdil) Yöresinde Halk Hekimliğinde Kullanılan Bitkiler ve Kullanım Alanları” isimli bu çalışma Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili hükümleri gereğince 01/2021 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Işık TEPE

İmza:

Üye: Prof. Dr. İlhan KAYA

İmza:

Üye: Dr. Öğrt. Üyesi İbrahim DEMİR

İmza:

Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun/..... tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

İmza

Enstitü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

(İmza)

Hatice AKSU

ÖZET

ŞIRNAK (İDİL) YÖRESİNDE HALK HEKİMLİĞİNDE KULLANILAN BİTKİLER VE KULLANIM ALANLARI

AKSU, Hatice
Yüksek Lisans Tezi, Bitki koruma Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Prof. Dr. İlhan KAYA
Şubat 2021, 195 Sayfa

Bu çalışmada; Şırnak İli İdil ilçesinde halk hekimliğinde kullanılan bitkilerin tespiti, kullanım amacı ve kullanım şeklinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışma 2019 yılı vejetasyon döneminde İdil İlçesi'ne bağlı 1 belde ve 34 köyde yürütülmüştür. Çalışma kapsamında 112 kaynak kişi ile görüşme yapılmıştır. Çalışma sonucunda 35 familyaya ait 79 bitki türünün tedavi amacıyla kullanıldığı belirlenmiştir. Araştırma alanında kullanımı belirlenen bitkilerden en fazla taksona sahip ilk 7 familya sırası ile Rosaceae 10 (% 9.6), Asteraceae 9 (% 8.6), Lamiaceae 6 (% 5.7), Cucurbitaceae 6 (% 5.7), Solanaceae 4 (% 3.8), Malvaceae 4 (% 3.8), Fabaceae 4 (% 3.8) olarak belirlenmiştir. Tespit edilen bitkiler bilimsel olarak tanımlandıktan sonra yöresel adları, kullanım şekilleri ve dozu, uygulama süreleri hakkında bilgiler derlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Halk Hekimliği, İdil, Şifalı bitkiler, Mardin, Türkiye.

ABSTRACT

PLANTS USED IN TRADITIONAL MEDICINE IN İDİL (ŞIRNAK) AND THEIR APPLICATION FIELDS

AKSU, Hatice
M. Sc. Thesis, Plant Protection Department
Supervisor: Prof. Dr. İlhan KAYA
February 2021, 195 pages

This study was carried out to determine the plants used in folk medicine in Şırnak (İdil) region. For this purpose, a survey was conducted in 2019 by going to 1 town and 34 villages in the region. In the survey study, 112 source people were interviewed. Plants used in folk medicine were determined and samples of these plants were collected. As a result of the research, it was determined that 79 plant species belonging to 35 families in the region are used in folk medicine. The first 7 families with the most taxa among the plants found to be used in the research area; Rosaceae 10 (9.6 %), Asteraceae 9 (8.6 %), Lamiaceae 6 (5.7 %), Cucurbitaceae 6 (5.7 %), Solanaceae 4 (3.8 %), Malvaceae. 4 (3.8 %), Fabaceae 4 (3.8 %). Information about the local names, usage patterns and doses of the plants detected, application times were compiled.

Keywords: Ethnobotanical, Folk medicine, Idil, Medicinal plants.

ÖN SÖZ

Etnobotanik sözcüğü ilk kez Amerikalı bilim adamı Harsberger tarafından 1895 yılında ortaya atılmış ve “The Purposes of Etnobotany” adlı eserinde kullanmıştır. Etnobotanik bitkilerin kullanım amaçları ve kullanım şekilleri (yiyecek, kıyafet, rituel, ilaç, boya, yapı malzemesi, kozmetik vb.) arasındaki ilişkiyi inceleyen bir alandır. Etnobotanik çalışmalar yalnızca insan ve bitkilerin karşılıklı etkileşimlerini kaydetmekle kalmayıp aynı zamanda bitkilerin, kırsalda yaşayanların besin ihtiyacının karşılanmasına, biyolojik çeşitliliğin korunmasına, ihraç edilen ve tehlike altında bulunan türlerin belirlenmesi ve yasal düzenlemelerin yapılabilmesine de yardımcı olmaktadır. Ayrıca yeni türlerin belirlenmesine, hastalıklara ve olumsuz çevre koşullarına dayanıklılık yönünden üstün olan bitkilerin kültüre alınmalarına da katkı sağlamaktadır (Kendir ve Güvenç, 2010).

Şırnak İli İdil İlçesi'nde yürütülen bu çalışma ile yöre halkı tarafından tıbbi amaç için kullanılan bitkilere ilişkin bitki kullanım kültürünün araştırılması, elde edilen verilerin arşivlenmesi ve bu kültürün gelecek nesillere aktarılması amaçlanmaktadır. Modernleşme, kentlere göç, sağlık hizmetlerine kolay erişim vb. nedenlerle halk hekimliğinde kullanılan tıbbi bitkilere dair bilgiler gün geçtikçe yok olmaktadır. Bu çalışmada yüzlerce yıldır nesilden nesile aktarılacak bu günlere kadar gelmiş bu gibi bilgilerin yok olmadan kayıt altına alınması amaçlanmaktadır. Ayrıca bu çalışma ile gerek tedavi alanında gerekse de sosyal ve kültürel alanlarda yararlı sonuçların ortaya çıkarılması hedeflenmektedir.

Tezin gerçekleştirilmesinde FYL-2019-7961 numaralı proje kapsamında finansal destekte bulunan Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyon Başkanlığı'na ve çalışanlarına, çalışmamın her aşamasında yardımını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. İlhan KAYA' ya, bitki teşhislerine yardımcı olan Prof. Dr. Işık TEPE'ye, çalışmamı yürüttüğüm köy halkına ve maddi-manevi yardımını esirgemeyen aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

2021

Hatice AKSU

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	i
ABSTRACT	.iii
ÖN SÖZ	.v
İÇİNDEKİLER	.vii
ÇİZELGELER LİSTESİ	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xv
EKLER DİZİNİ	xix
1. GİRİŞ	1
2. KAYNAK BİLDİRİŞLERİ	3
3. MATERYAL ve YÖNTEM	9
3.1. Materyal	11
3.1.1.Bölgenin Tarihçesi	11
3.1.2. Coğrafi Konumu.....	12
3.1.3. Ekonomi ve Nüfus	13
3.1.4.İklim	14
3.1.5. Bitki Örtüsü.....	14
3.1.6. Hidrografya	15
3.1.7. Turizm	16
3.2.Yöntem.....	16
3.2.1. Çalışma alanında anket çalışmalar ve kaynak kişiler ile yapılan röportajlar	17
3.2.2. Arazi çalışmaları ve teşhis	18
4. BULGULAR	19
4.1. Anacardiaceae	19
4.1.1. <i>Pistacia eurycarpa</i> Yalt	19
4.1.2. <i>Rhus coriaria</i> L	20
4.2. Apiaceae	23
4.2.1. <i>Daucus carota</i> L	23
4.3. Asteraceae	25
4.3.1. <i>Matricaria aurea</i> (Loefl.) Sch.Bip.	25
4.3.2. <i>Gundelia tournefortii</i> L.	26
4.3.3. <i>Onopordum carduchorum</i> Bornm. & Beauverd	28

4.3.4. <i>Silybum marianum</i> L.	29
4.3.5. <i>Taraxacum</i> sp.	30
4.3.6. <i>Anthemis contola</i> L.	31
4.3.7. <i>Centaurea iberica</i> Trevir.&Spreng.	33
4.4. Apocynaceae	34
4.4.1. <i>Nerium oleander</i> L.	34
4.5. Araceae.....	36
4.5.1. <i>Arum dioscoridis</i> Sm.	36
4.6. Brasicaceae	37
4.6.1. <i>Sinapsis arvensis</i> L.	37
4.6.2. <i>Raphanus sativus</i> L.	38
4.6.3. <i>Lepidium draba</i> L.	40
4.6.4. <i>Lepidium sativum</i> L.	41
4.6.5. <i>Nasturtium officinale</i> R.Br.	42
4.6.6. <i>Capsella bursa-pastoris</i> (L.) Medik.	44
4.7. Boraginaceae	46
4.7.1. <i>Anchuza</i> sp.	46
4.7.2. <i>Anchuza azurea</i> Mill.	47
4.8. Cucurbitaceae	48
4.8.1. <i>Citrullus lanatus</i> (Thunb.) Matsum.&Nakai.	48
4.8.2. <i>Cucumis melo</i>	49
4.8.3. <i>Cucumis melo</i> L. dudaim (L.) Naudin	51
4.8.4. <i>Ecballium elaterium</i> (L.) A.Rich.	52
4.9. Cuscutaceae	54
4.9.1. <i>Cuscuta campestris</i> Yunck.	54
4.10. Euphorbiaceae	55
4.10.1. <i>Euphurbia</i> sp.	55
4.11. Fabaceae	56
4.11.1. <i>Cicer arietinum</i> L.	56
4.11.2. <i>Prosopis farcta</i> (Banks Sol.)J.F.Macbr.	58
4.11.3. <i>Trigonella</i> sp.	59
4.11.4. <i>Trifolium repens</i> L.	60

4.11.5. <i>Medicago sativa</i> L.	61
4.11.6. <i>Astragalus longifolius</i> Lam.	62
4.11.7. <i>Onobrychhis viciifolia</i> Scop.	64
4.11.8. <i>Glycyrrhiza glabra</i> L.	65
4.12. Fagaceae.....	66
4.12.1. <i>Quercus brantii</i> Lindl.	66
4.13. Hypericaceae	67
4.13.1. <i>Hypericum triquetrifolium</i> Turra	67
4.14. Lamiaceae	69
4.14.1. <i>Lamium macrodon</i> L.	69
4.14.2. <i>Mentha longifolia</i> (L.) Huds	70
4.14.3. <i>Mentha x piperita</i> L.	73
4.14.4. <i>Teucrium polium</i> L.	74
4.14.5. <i>Thymbra spicata</i> L.	78
4.15. Amaryllidaceae	79
4.15.1. <i>Allium cepa</i> L.	79
4.15.2. <i>Allium sativum</i> L.	83
4.16. Lythraceae.....	86
4.16.1. <i>Punica granatum</i> L.	86
4.17. Linaceae	88
4.17.1. <i>Linum pubescens</i> Banks & Sol.	88
4.18. Malvaceae	89
4.18.1. <i>Alcea hohenackeri</i> (Boiss.& Huet) Boiss.	89
4.18.2. <i>Hibiscus esculentus</i> (L.) Moench.	91
4.18.3. <i>Malva neglecta</i> Wallr.	92
4.19. Moraceae	96
4.19.1. <i>Morus nigra</i> L.	96
4.19.2. <i>Ficus carica</i> L	98
4.20. Oleaceae	100
4.20.1. <i>Olea europaea</i> L.	100
4.21. Papaveraceae	105
4.21.1. <i>Papaver rhoeas</i> L.	105

4.22. Portulacaceae	107
4.22.1. <i>Portulaca oleracea</i> L.	107
4.23. Plantanaceae	110
4.23.1. <i>Platanus orientalis</i> L.	110
4.24. Poaceae	112
4.24.1. <i>Hordeum vulgare</i> L.	112
4.24.2. <i>Triticum aestivum</i> L.	115
4.25. Polygonaceae	116
4.25.1. <i>Rumex crispus</i> L.	116
4.26. Pteridaceae.....	119
4.26.1. <i>Adiantum capillus-veneris</i> L.	119
4.27. Ranunculaceae	120
4.27.1. <i>Ranunculus cuneatus</i> Boiss.	120
4.27.2. <i>Ranunculus kotschy</i> Boiss	121
4.27.3. <i>Anemone coronaria</i> L.	122
4.28. Rhamnaceae	124
4.28.1. <i>Paliurus spina-christi</i> Mill.	124
4.29. Rosaceae	126
4.29.1. <i>Amygdalus communis</i> L	126
4.29.2. <i>Armeniaca vulgaris</i> Lam.	127
4.29.3. <i>Cerasus avium</i> (L.) Moench	129
4.29.4. <i>Crataegus azarolus</i> (L.) Bosc. ex. dc	131
4.29.5. <i>Cydonia oblonga</i> Mill.	132
4.29.6. <i>Prunus x domestica</i> L	135
4.29.7. <i>Pyrus communis</i> L.	136
4.29.8. <i>Rosa canina</i> L.	137
4.29.9. <i>Rubus caesius</i> L.	140
4.30. Rutaceae	143
4.30.1. <i>Citrus limon</i> (L.) Osbeck	143
4.31. Rubiaceae	144
4.31.1. <i>Gallium</i> sp.	144
4.32. Solanaceae	146

4.32.1. <i>Solanum tuberosum</i> L.	146
4.32.2. <i>Capsicum annuum</i> L.	148
4.32.3. <i>Solanum melongena</i> L.	149
4.33. Ulmaceae	150
4.33.1. <i>Celtis tournefortii</i> Lam.	150
4.34. Urticaceae	151
4.34.1. <i>Urtica dioica</i> L.	151
4.35. Vitaceae	156
4.35.1. <i>Vitis vinifera</i> L.	156
5. TARTIŞMA ve SONUÇ	161
KAYNAKLAR	179
EKLER	185
ÖZ GEÇMİŞ.....	195

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 5. 1. Araştırma alanında kullanımı belirlenen taksonların listesi	161
Çizelge 5. 2. Bitkilerin farmakolojik özelliklerine göre sınıflandırılması	165

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 3.1. İdil İlçesinden bir görünüm.....	12
Şekil 3.2. Şırnak ilinin coğrafi haritası	13
Şekil 3.3. Sulak köyünden bir görünüm	14
Şekil 3.4. Dicle Nehrinden bir görünüm	15
Şekil 3.5. Üçok köyünden bir görünüm	15
Şekil 3.6. Meryem Ana Kilisesi	16
Şekil 3.7. Kaynak kişilerle yapılan görüşmeler	17
Şekil 3.8. Arazi çalışmaları	18
Şekil 4.1. <i>Pistacia eurycarpa</i> Yalt.'nın genel görünümü	19
Şekil 4.2. <i>Rhus coriaria</i> L.'nin genel görünümü	21
Şekil 4.3. <i>Daucus carota</i> L. 'nin genel görünümü	24
Şekil 4.4. <i>Matricaria aurea</i> L. 'nin genel görünümü	25
Şekil 4.5. <i>Gundelia tournefortii</i> L. 'nin genel görünümü	27
Şekil 4.6. <i>Onopordum carduchorum</i> Bornm.& Beauverd'un genel görünümü	28
Şekil 4.7. <i>Silybum marianum</i> L. 'un genel görünümü	29
Şekil 4.8. <i>Taraxacum</i> sp.'un genel görünümü	30
Şekil 4.9. <i>Anthemis contula</i> L.'nin genel görünümü	32
Şekil 4.10. <i>Centaurea iberica</i> Trevir.& Spreng.'nin genel görünümü	33
Şekil 4.11. <i>Nerium oleander</i> L.'in genel görünümü	35
Şekil 4.12. <i>Arum dioscoridis</i> Sm.'in genel görünümü	36
Şekil 4.13, <i>Sinapsis arvensis</i> L.'in genel görünümü	38
Şekil 4.14. <i>Raphanus sativus</i> L.'un genel görünümü	39
Şekil 4.15. <i>Lepidium draba</i> L.'nin genel görünümü	40

Şekil	Sayfa
Şekil 4.16. <i>Lepidium sativum</i> L.'un genel görünümü	41
Şekil 4.17. <i>Nasturtium officinale</i> R.Br.'nin genel görünümü	43
Şekil 4.18. <i>Capsella bursa-pastoris</i> (L.) Medik.'in genel görünümü.....	45
Şekil 4.19. <i>Anchuza</i> sp.'in genel görünümü	46
Şekil 4.20. <i>Anchuza azurea</i> Mill.'nın genel görünümü	47
Şekil 4.21. <i>Citrullus lanatus</i> (Thunb.) Matsum.&Nakai.'un genel görünümü	49
Şekil 4.22. <i>Cucumis melo</i> L. 'nun genel görünümü	50
Şekil 4.23. <i>Cucumis melo</i> var. <i>dudaim</i> (L.)Naudin'in genel görünümü	51
Şekil 4.24. <i>Ecballium elaterium</i> (L.) A.Rich'un genel görünümü	52
Şekil 4.25. <i>Cuscuta campestris</i> Yunck. 'in genel görünümü	54
Şekil 4.26. <i>Euphorbia</i> sp.'nın genel görünümü	56
Şekil 4.27. <i>Cicer arietinum</i> L.'un genel görünümü	57
Şekil 4.28. <i>Prosopis farcta</i> (Banks. & Sol.). J.F. Macbr.'nın genel görünümü	59
Şekil 4.29. <i>Trigonella</i> sp.'nın genel görünümü	60
Şekil 4.30. <i>Trifolium repens</i> L.'in genel görünümü	61
Şekil 4.31. <i>Medicago sativa</i> L.'nın genel görünümü	62
Şekil 4.32. <i>Astragalus longifolius</i> Lam.'un genel görünümü	63
Şekil 4.33. <i>Onobrychhis viciifolia</i> Scop.'nın genel görünümü	64
Şekil 4.34. <i>Glycyrrhiza glabra</i> L.'nın genel görünümü	65
Şekil 4.35. <i>Quercus brantii</i> Lindl.'nin genel görünümü	67
Şekil 4.36. <i>Hypericum triquetrifolium</i> Turra.'un genel görünümü	68
Şekil 4.37. <i>Lamium macrodon</i> L.'un genel görünümü	70
Şekil 4.38. <i>Mentha longifolia</i> (L.) Huds.'nın genel görünümü	71
Şekil 4.39. <i>Mentha x piperita</i> L.'nın genel görünümü	73

Şekil	Sayfa
Şekil 4.40. <i>Teucrium polium</i> L.'un genel görünümü	75
Şekil 4.41. <i>Thymbra spica</i> L.'nin genel görünümü	78
Şekil 4.42. <i>Allium cepa</i> L. 'nın genel görünümü	80
Şekil 4.43. <i>Allium sativum</i> L.'un genel görünümü	84
Şekil 4.44. <i>Punica granatum</i> L.'un genel görünümü	87
Şekil 4.45. <i>Linum pubescens</i> Banks & Sol.'in genel görünümü	89
Şekil 4.46. <i>Alcea hohenackeri</i> Boiss.&Huet&Boiss.'nin genel görünümü	90
Şekil 4.47. <i>Hibiscus esculentus</i> (L.) Moench.'un genel görünümü	91
Şeki 4.48. <i>Malva neglecta</i> Wallr.'nin genel görünümü	93
Şekil 4.49. <i>Morus nigra</i> L.'nin genel görünümü	97
Şekil 4.50. <i>Ficus carica</i> L.nin genel görünümü	98
Şekil 4.51. <i>Olea europaea</i> L.'nin genel görünümü	101
Şekil 4.52. <i>Papaver rhoas</i> L.'in genel görünümü	106
Şekil 4.53. <i>Portulaca oleracea</i> L.'nin genel görünümü	108
Şekil 4.54. <i>Platanus orientalis</i> L.'un genel görünümü	110
Şekil 4.55. <i>Hordeum vulgare</i> L.'nin genel görünümü	113
Şekil 4.56. <i>Triticum aestivum</i> L.'un genel görünümü	115
Şekil 4.57. <i>Rumex crispus</i> L.'un genel görünümü	117
Şekil 4.58. <i>Adiantum capillus-veneris</i> L.'in genel görünümü	119
Şekil 4.59. <i>Ranunculus cuneatus</i> Boiss.'un genel görünümü	121
Şekil 4.60. <i>Ranunculus kotschy</i> Boiss.'nin genel görünümü	122
Şekil 4.61. <i>Anemone coronaria</i> L.'nin genel görünümü	123
Şekil 4.62. <i>Paliurus spina-christi</i> Mill.'nin genel görünümü	124
Şekil 4.63. <i>Amygdalus communis</i> L'in genel görünümü	126

Şekil	Sayfa
Şekil 4.64. <i>Armeniaca vulgaris</i> Lam.'in genel görünümü	128
Şekil 4.65. <i>Cerasus avium</i> (L.) Moench'un genel görünümü	129
Şekil 4.66. <i>Crataegus azarolus</i> (L.) Bosc. ex. dc.'un genel görünümü	131
Şekil 4.67. <i>Cydonia oblonga</i> Mill.'nın genel görünümü	133
Şekil 4.68. <i>Prunus x domestica</i> L.'nın genel görünümü	135
Şekil 4.69. <i>Pyrus communis</i> L.'in genel görünümü	136
Şekil 4.70. <i>Rosa canina</i> L.'nın genel görünümü	138
Şekil 4.71. <i>Rubus caesius</i> L.'un genel görünümü	141
Şekil 4.72. <i>Citrus limon</i> (L.) Osbeck.'un genel görünümü	144
Şekil 4.73. <i>Gallium</i> sp.'in genel görünümü	145
Şekil 4.74. <i>Solanum tuberosum</i> L.'un genel görünümü	146
Şekil 4.75. <i>Capsicum annuum</i> L.'un genel görünümü	148
Şekil 4.76. <i>Solanum melongena</i> L.'nın genel görünümü	149
Şekil 4.77. <i>Celtis tournefortii</i> Lam.'nin genel görünümü	150
Şekil 4.78. <i>Urtica dioica</i> L.'nın genel görünümü	152
Şekil 4.79. <i>Vitis vinifera</i> L.'nın genel görünümü	157
Şekil 5.1. Kaynak kişilerin cinsiyete göre dağılımı	163
Şekil 5.2. Taksonların kültür ve doğal alanlarına göre dağılımı	164
Şekil 5.3. Araştırma alanında kullanımı belirlenen bitkilerden en fazla takson içeren ilk 5 Familya	164
Şekil 5.4. Bitki kullanımının en fazla olduğu ilk 6 hastalık	166
Şekil 5.5. Araştırma alanında tespit edilen bitkilerin kullanım şekillerine göre dağılımları	168

EKLER DİZİNİ

	Sayfa
Ek 1. Kaynak kişiler listesi	185
Ek 2. Geleneksel halk hekimliği çerçeve soruları	188
Ek 3. Kullanılan Bazı Bitkiler	192
Ek 4. Çalışma Alanından görüntüler	193

1.GİRİŞ

M.Ö. 3000 yıllarında Mezopotamya’da devlet kuran Sümerler, Akadlar ve Asurlulara ait medeniyetlerde hastalıkların tedavi şekillerini şifalı bitkilerle yapılan ilaçlar oluşturmaktadır. Aynı dönemde Çin ve Hindistan’da da tedavide kullanılan bitkisel ilaçlarda gelişmeler kaydedilmiştir. Eski Mısır uygarlığı tıbbına ait bilgiler ise, M.Ö. 1550 yıllarında yazılan Eber papirüslerinden bilinmektedir. Mezopotamya ve Mısır medeniyetlerinden etkilenerek oluşan Yunan medeniyetinde, tedavi ve bitkisel ilaçlar hakkında çok önemli kitaplar yazılmış ve bu eserler senelerce Avrupa ve özellikle İslâm tıbbına temel oluşturmuştur. Hititler döneminde, Anadolu’da yetişen birçok şifalı bitkinin kullanıldığı, günümüze kadar bizlere ulaşan belgelerden bilinmektedir. Hatta Hitit tabletlerinde yazılı reçeteler, “böylece hasta iyi olacaktır” cümlesi ile tamamlanmaktadır. Şifalı bitkilerle tedavi yöntemleri daha çok Türk, Çin, Hint ve Mısır medeniyetlerinden, diğer ülkelere yayılarak kullanılmaya başlanmıştır. Hintli bir yazar olan Rig Veda, M.Ö. 2500’lü yıllarda, 1000 şifalı bitki içeren bir eseri kaleme almıştır. Türk ve İslâm tarihinde Lokman Hekim, İbn-i Sina, İbn-i Baytar, Ebu Reyhan el Biruni, Davud-u Antaki, Al Gafiki gibi ünlü hekimlerin, Anadolu’da yetişen şifalı bitkiler hakkında çeşitli eserleri bulunmaktadır. Önemli bilim insanı olan Hipokrat ise eserlerinde 400 civarında bitkisel ilaçtan bahsetmektedir (Anonim, 2018a). Ülkemizde tıbbi bitkilere dair en eski bilgiler; Büyük Türk-İslam bilgini İbni Sina’nın 11.yy da “Kanun” adlı eserinde geçmektedir. Büyük bir botanik bilgini olan Ziyaeddin ibni el Baytar (1197-1248) Anadolu ve Güney Avrupa’yı gezdikten sonra yazdığı “Müfredatı İbni Baytar Fit-tıp” adlı eserinde yakın doğudaki tıbbi bitkiler hakkında değerli bilgiler bulunmaktadır. 17. ve 18. yüzyıllarda yakın doğuya seyahatler düzenleyen Avrupalı botanikçiler, ülkemiz florasını da incelemiş ve başta Kuzeydoğu ve Güney Anadolu olmak üzere ülkemizde mevcut tıbbi ve aromatik bitkileri içeren eserler yayınlamışlardır (Anonim, 2018b).

Dünya üzerinde yaklaşık 750.000-1.000.000 arasında bitki türünün bulunduğu tahmin edilmektedir. Bunlardan 500.000 kadarı tanımlanıp isimlendirilmiştir. Avrupa’da 13.000 bitki türü bulunmaktadır. Ülkemizde, bitki türü sayısı 11.000’i aşmaktadır (Baytop, 1999). Bu açıdan bakıldığında ülkemiz floristik açıdan oldukça zengindir. Güneydoğu Anadolu Bölgesin’de 3.500 kadar bitki türü bulunmaktadır.

Mezopotamya olarak adlandırılan bölge, insanlığın ilk yerleşik hayata geçtiği bölge olarak bilinmektedir. Dünyada ilk tarımın yapıldığı düşünülen bölge olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi, etnobotanik özellikleri açısından araştırılması gereken bölgelerden biridir. Bölgede kırsal kesimde yaşayan insan sayısı toplam nüfusun yaklaşık % 35'ini oluşturmaktadır. Geleneksel alışkanlıklardan dolayı kentte yaşayan insanların kırsal kesimle sürekli ilişkide bulunduğu dikkate alındığında halkın büyük bir çoğunluğu yabani bitkilerle yakından ilgilidir (Akan ve ark., 2008). Halkın “şifalıdır, her derde devadır, yılda en az bir kez yenmelidir” diyerek, binlerce yıllık bir deneyimle yemeyi sürdürdüğü bu bitkiler grubu özellikle incelenmeye değer özelliktedir.

Etnobotanik sözcüğü ilk kez Amerikalı bilim adamı Harsberger tarafından 1895 yılında ortaya atılmış ve “The Purposes of Etnobotany” adlı eserinde kullanmıştır. Harsberger'e göre ”bitkilerin yerel halk tarafından kullanımı” olarak tanımlanan etnobotanik için geniş anlamda insan-bitki ilişkileri denebilir (Yıldırım, 2004). Etnobotanik bitkilerin kullanım amaçlarını, kullanım şekilleri (yiyecek, kıyafet, rituel, ilaç, boya, yapı malzemesi, kozmetik vb.) arasındaki ilişkiyi inceleyen bir alandır. Etnobotanik çalışmalar yalnızca insan ve bitkilerin karşılıklı etkileşimlerini kaydetmekle kalmayıp aynı zamanda bitkilerin, kırsalda yaşayanların besin ihtiyacının karşılanmasına, biyolojik çeşitliliğin korunmasına, ihraç edilen ve tehlike altında bulunan türlerin belirlenmesi ve yasal düzenlemelerin yapılabilmesine de yardımcı olmaktadır. Ayrıca yeni türlerin belirlenmesine, hastalıklara ve olumsuz çevre koşullarına dayanıklılık yönünden üstün olan bitkilerin kültüre alınmalarına da katkı sağlamaktadır (Kendir ve Güvenç, 2010).

Çalışmanın amacı Şırnak'ın İdil ilçesi yöre halkı tarafından tıbbi amaçla kullanılan bitkileri tanımlamak, bunların kullanılabilirliği ve yerel isimleri ile ilgili bilgiler vermektir. Aynı zamanda bu çalışmanın etnobotaniğe önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. KAYNAK BİLDİRİŞLERİ

Türkiye floristik açıdan oldukça zengin bir ülkedir. Davis (1985)'in, "Flora of Turkey and The East Aegean Island" (Türkiye ve Doğu Ege Adaları Florası) adlı eserinde, Türkiye'de bulunan bitki çeşitliliği hakkında önemli bilgiler yer almaktadır. Bu alanda yapılan çalışmalara temel kaynak oluşturma niteliğindedir. Baytop (1994)'un "Türkçe Bitki Adları Sözlüğü" adlı eserinde, ülkemizde birçok bitkinin kullanım şekilleri ve farklı yörelerdeki isimlerinden bahsedilmiştir. Baytop (1999), "Türkiye'de Bitkiler ile Tedavi Geçmişte ve Bugün" adlı eserde, halk hekimliğinde kullanılan bitkiler, bu bitkilerin kullanım alanları hakkında bilgi vermiştir. Bu kitap, geleneksel halk hekimliği üzerine araştırma yapacaklar için önemli bir kaynak niteliğindedir. Kendir ve Güvenç (2010), "Etnobotanik ve Türkiye'de Yapılmış Etnobotanik Çalışmalara Genel Bir Bakış" adlı eserde 1998-2008 yılları arasında yapılmış 91 etnobotanik çalışmayı değerlendirerek özetlemişlerdir. Yapılan bu çalışmaya göre İç Anadolu Bölgesi'nde diğer bölgelere oranla daha fazla etnobotanik çalışma yapılmıştır. Ayrıca bu bölgede halkın bitkileri daha çok gıda ve tedavi amacıyla kullandığı saptanmıştır. Örneğin; Oral (2007) Konya İli'nde yürüttüğü etnobotanik bir çalışmada, 34 familyaya ait 72 farklı bitki türünün halk hekimliğinde kullanıldığını tespit etmiştir. Polat ve ark. (2012) "Doğu Anadolu Bölgesi'nde Yapılmış Etnobotanik Araştırmalar Üzerine Değerlendirmeler" adlı yürüttükleri çalışmada, 132 etnobotanik içerikli yayın ve 15 tez olmak üzere toplam 147 araştırma yapıldığını belirlemişlerdir. Bölgede en fazla etnobotanik içerikli çalışmanın Elazığ, Van ve Erzurum illerinde yapıldığı saptanmıştır. Bingöl ve Bitlis illerinde sadece bir çalışmaya rastlanırken; Kars ve Muş illerinde tespit edilen etnobotanik içerikli çalışma sayısı ikidir. Bölgede yapılmış olan çalışmalarda tıbbi bitkiler, gıda bitkileri ve boya bitkileri başlıklarına araştırmacıların daha yoğun ilgi gösterdikleri, buna karşın yem bitkileri, hayvan hastalıklarının tedavisi, el sanatları ve yakacak gibi alanlarda çok az sayıda çalışma olduğu belirlenmiştir.

Türkiyede farklı bölgelerde birçok etnobotanik çalışma yapılmıştır. Çubukçu ve Özhatay (1987), Anadolu halk ilaçları hakkında yaptıkları bir çalışmada, bitkilerin Anadolu'da halk ilacı olarak kullanılışı hakkında bilgiler vermişlerdir. Akgül (2008)

Midyat çevresinde etnobotanik ile ilgili olarak yürüttüğü bir çalışmada, 92 bitki türünü tespit etmiştir. Bu bitkilerden % 23'ünün tıbbi amaçlı olarak kullanıldığını belirlemiştir. Öztürk ve Özçelik (1991) "Doğu Anadolu'nun Faydalı Bitkileri" adlı çalışmalarında, 60 familyaya ait 212 bitkinin halk tarafından ne amaçla ve hangi kısımlarının kullanıldığına dair bilgiler derlemiştir. Şimşek ve ark. (2002), "Anadolu'da Halk Arasında Bitkilerin Kullanılış Amaçları Üzerinde Etnobotanik Bir Çalışma" adlı yürüttükleri çalışmada Anadolu'nun 14 ilinin ilçe ve köylerinde bulunan 2246 kişi ile görüşülerek yenilebilen bitkilerin kullanım amaçlarını araştırmışlardır. Bu çalışma sonucunda bitkilerin genellikle ağrı kesici, hemoroid, kanser, diyabet, romatizma gibi rahatsızlıklara karşı kullanıldığı saptanmıştır. Yıldırım (2004) tarafından, Etnobotanik ve Türk Etnobotanigi adlı yürütülen çalışmada insan ve bitki arasındaki ilişkiden söz edilmektedir. Cansaran ve ark. (2007), Ovabaşı, Akpınar, Güllüce ve Köşeler Köyleri (Gümüşhacıköy/Amasya) arasında kalan bölgede yapmış oldukları etnobotanik çalışmada, 170 tane bitki türünün etnobotanik özelliğinden bahsetmişlerdir. Bu bitkilerin 59'unun gıda, 14'ünün ilaç, 6'sının yakacak, 7'sinin yem ve 20'sinin el sanatlarında ve 18 bitki türünün ise farklı alanlarda kullanıldığından bahsetmişlerdir. Gençay (2007), Cizre (Şırnak)'nin etnobotanik özelliklerine yönelik yürüttüğü çalışmada, yörede halk tarafından değişik amaçlarla kullanılan 53 familyaya ait 171 bitkinin varlığından bahsetmiştir. Tespit edilen bitkilerin 99'u gıda, 55'i yem, 44'ü tedavi, 25'i süs, 21'i el sanatları, 20'si yakacak ve 20'sinde farklı alanlarda kullanıldığını belirlemiştir. Demirci (2010) tarafından "Andırın (Kahramanmaraş) İlçesinde Etnobotanik Bir Araştırma" adlı yürütülen çalışmada, 52 köye ziyaretler yapılarak 147 taksonun etnobotanik amaçlarla kullanıldığını belirlemiştir. Bu bitkilerden 95'inin halk ilacı, 52'sinin gıda, 8'inin baharat, 6'sının boya, 3'ünün yakacak ve çay olarak kullanıldığını tespit etmiştir. Polat (2010) "Havran ve Burhaniye (Balıkesir) Çevresinde Tarımsal Biyoçeşitlilik ve Etnobotanik Araştırmaları" adlı yapmış olduğu çalışmada, 76 familyaya ait 239 taksonun kullanım amaçları belirlemiştir. Bu bitkilerin 118'nin tıbbi amaçla kullanıldığı bildirilmiştir. Türkan ve ark. (2006), "Ordu İli ve Çevresinde Yetişen Bazı Bitkilerin Etnobotanik Özellikleri" adlı çalışmalarında 35 bitki türünü tespit etmişlerdir ve bu bitkilerin kullanım amaçları ve şekilleri hakkında bilgi vermişlerdir. Mart (2006) tarafından yapılan, "Bahçe ve Hasanbeyli (Osmaniye) Halkının Kullandığı Doğal Bitkilerin Etnobotanik Yönden

İncelenmesi” adlı çalışmada 33 familyaya ait toplam 79 taksonun kullanımı tespit edilmiştir. Bu bitkilerin 45’inin gıda, 35’inin ilaç, 4’ünün ev eşyası, 3’ünün kereste, 3’ünün süs eşyası, 1’inin boya ve 1’inin inançsal amaçlı kullanıldığı tespit edilmiştir.

Halk arasında yoğun olarak görülen hastalıklara karşı çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Örneğin; Gürhan ve Ezer (2004), “Halk Arasında Hemoroit Tedavisinde Kullanılan Bitkiler” adlı çalışmalarında hemoroid tedavisinde kullanılan bitkilerden bahsetmişlerdir. Çalışma sonucunda hemoroid tedavisinde 46 familyaya ait 84 cinsin bulunduğu tespit edilmiştir. Gürsoy ve Gürsoy (2004), “Anadolu’da Diş ve Dişeti ile İlgili Hastalıkların Tedavisinde Halk Arasında Yaygın Olarak Kullanılan Bitkiler, Kullanım Şekilleri Bitkisel Özellikleri” adlı çalışmada diş ve diş eti hastalıklarının tedavisinde halk arasında kullanılan çok sayıda bitkiden bahsetmişlerdir. Yentür ve ark. (2002) yapmış oldukları bir çalışmada, göğüs yumuşatma amacıyla kullanılan bitkilerden bahsetmişlerdir. Ayrıca etken maddenin bitkinin hangi kısmında bulunduğunu belirtmişlerdir. Özbek (2005) ise “Cinsel ve Jinekolojik Sorunların Tedavisinde Bitkilerin Kullanımı” adlı çalışmasında cinsel sorunlar ve bazı kadın hastalıklarının tedavisinde tıbbî bitkilerin yeri hakkında araştırma yapmıştır. Arıtuluk ve Ezer (2012) “Halk Arasında Diyabete Karşı Kullanılan Bitkiler (Türkiye)-II” adlı yaptıkları çalışmalarında, diyabete karşı kullanılan bazı bitkileri incelemişlerdir. Bu bitkilerin kullanılan kısımları, nasıl kullanıldıkları, bilimsel ve yöresel isimleri hakkında bilgi vermişlerdir. Ülkemizde diyabete karşı kullanılan 47 familyaya ait 179 tür ve tür altı takson belirlemişlerdir. Bu bitkilerden bazılarının etkinliği bilimsel araştırmalar ile de gösterilmiştir.

İnsan hastalıkları dışında hayvan hastalıklarında da bitkilerin etkileri araştırılmıştır. Örneğin; Özbek ve ark. (2002), “*Secale cereale* L. (Çavdar) Meyvesi Dekoksiyon Ekstresinin Sağlıklı ve Diyabetli Farelerde Hipoglisemik Etkisinin Araştırılması” adlı çalışmalarında, alloksanla diyabet oluşturulmuş farelere ve sağlıklı farelere *S. cereale* ekstresi verilerek açlık kan şekeri düzeylerini ölçmüşlerdir. Parmaksız (2007), “Türkiye’de Yetişen Bazı Bitkilerden Elde Edilen Ekstrelerin Sıçanlarda Oluşturulmuş Karaciğer Hasarına Karşı Etkileri” adlı bir çalışma yürütmüştür. Bu çalışmada *Hypericum perforatum* L., *Urtica dioica* L. ve *Camelia sinensis* (L.) O. Kuntze adlı bitkilerden elde edilen ekstrelerin, CCI4 karaciğer hasarı oluşturulmuş sıçanlarda nasıl kronik hasara neden olduğu araştırılmıştır. Halk sağlığı dışında bitkilerin

başka kullanım amaçları ile ilgili birçok araştırma bulunmaktadır. Kaya ve ark. (2004), Ege Bölgesi'nde besin olarak tüketilen bazı bitkilerin (kuşkonmaz, sirken, yabani hindiba, rezene, gelincik, çobandeğneği ve ebegümeçi) bitki besin maddesi içeriği yönünden araştırma yapmışlardır. Çalışma sonucunda protein açısından en zengin bitkinin sirken (% 31.15), demir açısından ebegümeçi (38 mg/100 g demir), kalsiyum açısından ebegümeçi (0.28 mg/100 g), bakır açısından yabani kuşkonmaz, rezene ve ebegümeçi (%1.71), mangan ve çinko yönünden gelincik (% 10.64 ve % 9) olduğu tespit edilmiştir. Bulut (2006) tarafından, Manavgat (Antalya) yöresinin faydalı bitkilerine yönelik yapılan çalışmada, 66'sı tedavi, 40'ı gıda, 14'ü boya amaçlı olmak üzere toplam 75 faydalı bitki taksonunun bahsedilmiştir. Ertuğ (1998), "Orta Anadolu'da Bir Etnoarkeoloji ve Etnobotanik Çalışması" adlı araştırmasına bitkileri; beslenme amacıyla kullanılan bitkiler, yem bitkileri, yakacak olarak kullanılan bitkiler, tıbbi bitkiler, el sanatlarında kullanılan bitkiler olarak sınıflandırmıştır. Birinci (2008) "Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Doğal Olarak Bulunan Faydalı Bitkiler ve Kullanım Alanlarının Araştırılması" adlı çalışmada, 117 bitki türünün tıbbi amaçla kullanıldığını belirlemiştir. Bu bitkilerden 10 tanesinden boya bitkisi, 4 tanesinden insektisit, 28 tanesinden besin, 14 tanesinden uçucu ve sabit yağ, 8 tanesinden ise reçine ve zambak elde etmek için yararlanıldığını bildirmiştir.

Geniş etnobotanik çalışmalar dışında sadece halk hekimliğinde kullanılan bitkiler ile ilgili bazı araştırmalar da şu şekildedir; Özgökçe ve Özçelik (2004), Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaptıkları bir araştırmada, 71 farklı bitki türünün tıbbi olarak nasıl ve ne amaçla kullanıldıklarını tespit etmişlerdir. Tarakçı (2006), "Beykoz Civarı'nda Tıbbi Özellik Taşıyan Bitkiler Üzerine Araştırmalar" adlı çalışmasında, Beykoz İlçesi'nde toplam 451 takson belirlemiştir. Belirlediği taksonların 99'unun tıbbi amaçla kullanıldığını belirtmektedir. Kıran (2006), "Kozan Yöresi Florasındaki Tıbbi Bitkiler ve Bunların Halk Tıbbında Kullanılışı" adlı yürüttüğü çalışmada, halk hekimliğinde kullanılan 33 bitki türünün kullanımları hakkında bilgi vermiştir. Doğan (2008) Ovacık (Tunceli) Yöresinin geleneksel halk hekimliğinde kullanılan bitkiler ile ilgili yaptığı çalışmada, tedavi amaçlı kullanılan 67 bitki türünü tespit etmiştir. Şenkardeş (2010), Ürgüp (Nevşehir) Yöresi'nde yapmış olduğu bir araştırmada 67 bitkinin halk hekimliğinde kullanıldığını belirlemiştir. Altay ve Çelik (2011) "Antakya Semt Pazarlarındaki Bazı Doğal Bitkilerin Etnobotanik Yönden Araştırılması" adlı çalışmada,

aktarlarda bulunan ve farklı dönemlerde yetişen bazı doğal bitkilerin halk hekimliğinde hangi amaçla kullanıldığını araştırmışlardır. Han (2012), “Kadı̇ehri (Yozgat) Yöresinin Geleneksel Halk İlacı Olarak Kullanılan Bitkileri” adlı çalışmasında, 46 bitki türünün halk hekimliğinde kullanıldığını tespit etmiştir. Bu bitkilerin 8 tanesinin kültüre alındığını, 48 tanesinin de yabancı bitkiler olduğunu tespit etmiştir. Arasan (2014) Savur (Mardin) yöresinde halk hekimliğinde kullanılan bitkiler ile ilgili yürüttüğü çalışmada, 43 familyaya ait 96 bitki türünün tedavi amacı ile kullanıldığını belirlemiştir. Çalışmada tespit edilen bitkilerin yöresel adları, kullanım şekilleri, dozu ve uygulama süreleri hakkında bilgiler verilmiştir. Altay ve ark. (2015) Hatay’ın Kırıkhan İlçesi aktarlarında ve semt pazarlarında satılan bitkiler üzerine yaptıkları etnobotanik bir çalışmada, araştırma alanında ki aktarlarda 70, semt pazarlarında ise 37 bitki taksonun bazı etnobotanik özelliklerini belirlemişlerdir. Karadeniz (2017) “Hatay’da Sağlık Sorunlarını Gidermek İçin Başvurulan Başlıca Halk Hekimliği Uygulamaları” adlı yaptığı çalışmada, Hatay’daki halk hekimliği uygulamalarında bölgede bulunan bitkilerin önemli olduğunu belirlemiştir. Oğuz (2017) tarafından “Yüksekova (Hakkâri) Yöresinde Halk Tababetinde Kullanılan Bitkiler ve Kullanım Alanları” adlı yürütölen çalışmada, yörede tamamı yabancı ot veya yabancı bitki olarak yetişen 59 bitki türünün geleneksel halk ilacı olarak kullanıldığını belirlenmiştir. Ayrıca, bu bitkilerden altı tanesinin endemik olduğu belirlenmiştir. Yapılan anket sonucunda, Yüksekova yöresinde halk ilacı olarak kaydedilen bitkilerin en çok mide rahatsızlıklarında, yara tedavisinde, kadın hastalıklarında, baş ve diş ağrılarında kullanıldığını tespit edilmiştir. Kardaş (2019) tarafından “Muş’ta Yabancı Bitkilerin Halk Hekimliğinde Kullanılması” konulu yapılan çalışmada, Muş ilinde 35 tane bitki türünün halk hekimliğinde kullanıldığını tespit edilmiştir. Sonuç olarak, Muş’ta halk hekimliğinde kullanılan yabancı bitkilerin adlandırmalarında farklılıklar olmasına rağmen çalışma kapsamında elde edilen sonuçlar, hastalıklara yaklaşımları ve bitkisel uygulama biçimlerinin Türkiye’nin diğör bölgeleriyle büyük oranda benzerlikler taşıdığı görölmüştür. Arıtuluk (2010) “Tefenni (Burdur) İlçesinin Florası ve Halk İlaçları” adlı çalışmasında, yöre halkı tarafından tedavi amacıyla kullanılan 100 bitkinin varlığından ve bunların kullanım şekillerinden bahsetmiştir. Altundağ (2009), “İğdır İlinin (Doğü Anadolu Bölgesi) Doğal Bitkilerinin Halk Tarafından Kullanımı” adlı çalışmasında, 44 familyaya ait 292 bitki taksonu belirlemiştir. Bu bitkilerin 169 tanesinin halk hekimliğinde

kullanıldığından bahsetmiştir. Doğanoğlu ve ark. (2006), “Göller Bölgesi-Yenişarbademli Yöresi’nin Önemli Bazı Tıbbi ve Aromatik Bitki Taksonları Üzerine Araştırmalar” adlı yürüttükleri çalışmada, insanların sağlıklı yaşamaları konusunda önemli yere sahip 43 tıbbi ve aromatik bitki taksonunu tespit etmişlerdir. Ertuğ (2002), Bodrum Yöresinde halk tıbbında faydalanılan bitkiler ile ilgili yaptığı çalışmada, yaklaşık 350 bitkinin kullanımı hakkında bilgiler vermektedir. Bu bitkilerin 116 türünün tedavi amacıyla kullanıldığı tespit edilmiştir. Tulukçu ve Sağdıç (2011) “Konya’da Aktarlarda Satılan Tıbbi Bitkiler ve Kullanılan Kısımları” adlı yürüttükleri çalışmada, aktarlarda bulunan tıbbi bitkileri, halkın tercihi göz önünde bulundurarak yoğun talep görenler ve az talep edilenler olarak iki gruba ayırmışlardır. Türkiye’de halk arasında tedavi amacıyla kullanılan yüzlerce bitki bulunmaktadır. Yapılan etnobotanik araştırmalarda halk hekimliğinde kullanılan bitkilere de değinilmektedir. Örneğin; Akan ve ark. (2008), Arat Dağı ve çevresinin (Birecik-Şanlıurfa) etnobotanik özellikleri hakkında yürüttükleri çalışmada, 49 familya ve 193 cinse ait 299 takson belirlemişlerdir. Bu bitkilerin 59’u yem, 33’ü yiyecek, 19’u yakacak, 17’si tıbbi amaçlı, 13’ü zararlı, 8’i süpürge yapımında, 5’i süs bitkisi, 5’i boya, 3’ü oyun amaçlı (çocuklar için) ve 11’inin de diğer amaçlarla kullanıldığını tespit etmişlerdir. Yüzbaşıoğlu (2010) Reşadiye ve Çevresi’nin (A6, Tokat, Türkiye) etnobotanigi ile ilgili yaptığı çalışmada, 44 familyaya ait 85 bitki taksonu belirlemiştir. Bu taksonların 11’i tıbbi, 39’u gıda, 17’si hem tıbbi hem de gıda, 2’i süs ve 16’sının da diğer amaçlarla kullanıldığını belirtmiştir. Aktan (2011) Yenişehir (Bursa) Köylerinin etnobotanik özelliklerine yönelik yürüttüğü çalışmada, 63 familyaya ait 181 bitki taksonunu belirlemiştir. Belirlenen taksonların 67 tanesinin tıbbi amaçla kullanıldığı ifade edilmektedir. Kaval (2011) tarafından “Geçitli Hakkâri ve Çevresinin Etnobotanik Özellikleri” adlı yürütölen çalışmada, 46 familyaya ait 157 bitki taksonu belirlemiştir. Tespit edilen bitkilerin 71’inin tedavi amaçlı, 84’ünün gıda, 13’ünün yem, 11’inin yakacak, 10’unun el sanatları, 10’unun ekonomik, 6’sının ise boya amaçlı kullanıldığı belirlenmiştir. Altay ve Karahan (2012)Antakya-Hatay ve çevresinde bulunan bitkiler ile ilgili yaptıkları etnobotanik bir çalışmada,28 familyaya ait 43 taksondan 65 yöresel bitkinin kullanımını tespit etmişlerdir. Bu yöresel kullanımların 26’sı gıda, 8’i tıbbi, 6’sı baharat, 4’ü yakacak olarak ve diğer 21 taksonun ise farklı amaçlar için kullanıldığı tespit edilmiştir. Mükemre (2013) Konalga, Sırmalı, Dokuzdam Köyleri (Çatak-Van) ve Çevrelerinin

etnobotanik özelliklerini belirlemek için yaptığı bir çalışmada, 48 familyaya ait 211 bitki türüne ulaşmıştır. Bu bitkilerden 87 tanesinin halk hekimliğinde kullanıldığını belirlemiştir. Akan ve Sade (2015) Adıyaman'ın Kahta ve Narince yörelerinde halk geleneğinde kullanılan bitkilerin araştırılmasına yönelik yaptıkları çalışmada, bölgede toplanan 51 familyaya ait 113 takson tespit etmişlerdir. Bunlardan 16'sının yakacak, 8'inin süs bitkisi, 6'sının boya, 6'sının yem, 2'sinin tütsü, 1'inin süpürge ve 74'ünün tıbbi amaçla kullanıldığını belirlemiştir. Kevser Furkan (2016) "Adıyaman İlinde Yetişen Bazı Bitkilerin Etnobotanik Özellikleri" adlı Yüksek Lisans Tezinde, Adıyaman sınırları içerisinde 64 familyaya ait 223 taksonun etnobotanik açıdan önem taşıdığını tespit etmiştir. Araştırma sonucunda etnobotanik önem taşıyan bitkilerden 118'si tıbbi (45'i sadece tıbbi), 117'si gıda (41'i sadece gıda), 29'u ev ve kullanım eşyası, 26'sı süs bitkisi, 24'ü hayvan yemi, 18'i yakacak, 15'i mutfak araç ve gereçleri, 11'i yapı malzemesi, 9'u endüstri, 7'si kerestecilik, 6'sı oyuncak, 3'ü kozmetik, 2'si inanç, 2'si tütsü, 1'i halk oyunları, 7'sinin ise diğer amaçlarla kullanıldığını tespit etmiştir.

3. MATERYAL ve YÖNTEM

3.1. Materyal

Çalışma, 2019 yılı vejetasyon döneminde Şırnak'ın İdil İlçesi'ne bağlı 1 belde ve 34 köyde yürütülmüştür. Çalışmanın materyalini, Şırnak İli İdil İlçesi ve köylerinde tıbbi amaçla kullanılan bitkiler oluşturmaktadır.

Çalışmanın yapıldığı 1 belde ve 34 köy aşağıdaki gibidir:

Beldeler: Alcanya

Köyler: Alakamış, Akdağ, Bozburun, Çığır, Çayırılı, Dirsekli, Dumanlı, Duruköy, Haberli, Karalar, Kırca, Kozluca, Köyceğiz, Oymak, Oyalı, Ögündük, Özbek, Özen, Pınarbaşı, Sulak, Sırtköy, Tepeköy, Toklu, Tepecik, Tekeköy, Ulak, Üçok, Uğrak, Yağmurca, Yolaçan, Yazman, Yörük, Yüksek, Yarbaşı.

3.1.1. Bölgenin Tarihçesi

Şırnak ili tarihsel olarak çok eski bir geçmişe sahiptir ve Evliya Çelebi'nin 17. yüzyılda yazdığı “Seyahatname” ve tarihi rivayetlere göre bu ilin tarihi, Nuh Tufanı öncesine dayanır. Şırnak, Nuh'un Gemisi kalıntılarının olduğu öne sürülen Cudi Dağı'nın Kuzeyinde Şehr-i Nuh adıyla kurulmuş, önceleri Şerneh, daha sonraki yıllarda ise Şırnak adını almıştır. Şırnak İli tarihte birçok önemli devletin başkentini kendi topraklarında barındırmıştır. Şırnak; Guti, Babil, Med, Asur, Pers, Sasani, Emevi, Abbasi, Selçuklular ve Osmanlılar dönemlerinde Cizre'ye bağlı bir yerleşim birimi idi ve 1990 yılında il statüsü kazanmıştır (Anonim, 2020a).

Şırnak iline bağlı, geçmişte büyük uygarlıkların kurulduğu Mezopotamya bölgesinde yer alan İdil ilçesi değişik tarih devirlerinde çeşitli uygarlıkların etkisi altında kalmış ve Mardin'in tarihine göre Antakya'yı Nusaybin'i ve Midyat'ı kuran Nikkaur adındaki bir kral aynı zamanda İdil'i de kurmuştur Bölgede sırasıyla Gutiler, Asurlar ve Aramiler hüküm sürmüştür. M.Ö. 600 yıllarında Persler burayı istila ettikten sonra Hazağ (Hazak) ismini vermişlerdir. İdil İlçesi tarihi M.Ö. 2000'li yıllara kadar gitmektedir. Çok yakınsamana kadar ilçe Merkezi ve pek çok köy Süryani Kadim

mezhebine bağılı iken Müslüman halkın ilçeye yerleşmesi ve Hristiyanların yurt dışına göç etmeleri sonucu Müslümanlar çoğunluk durumuna gelmişlerdir. İlçede farklı dini inançlara bağılı vatandaşlar bulunmaktadır. Bunlar Süryaniler, Müslümanlar ve bir tek köyde mevcut olan Yezidilerdir. 1970'li yıllarda ilçeye yerleşen Müslümanlar bugünkü nüfusun hemen hemen % 99'unu teşkil etmektedir. 1924 yılına kadar köy olan İdil, 1924 yılında Cizre ilçesine bağılı bir Bucak, 1937 yılında ise ilçe olmuştur. Halen ilçeye bağılı 64 köy ile bu köylere bağılı 21 mezra bulunmaktadır(Anonim, 2011b).

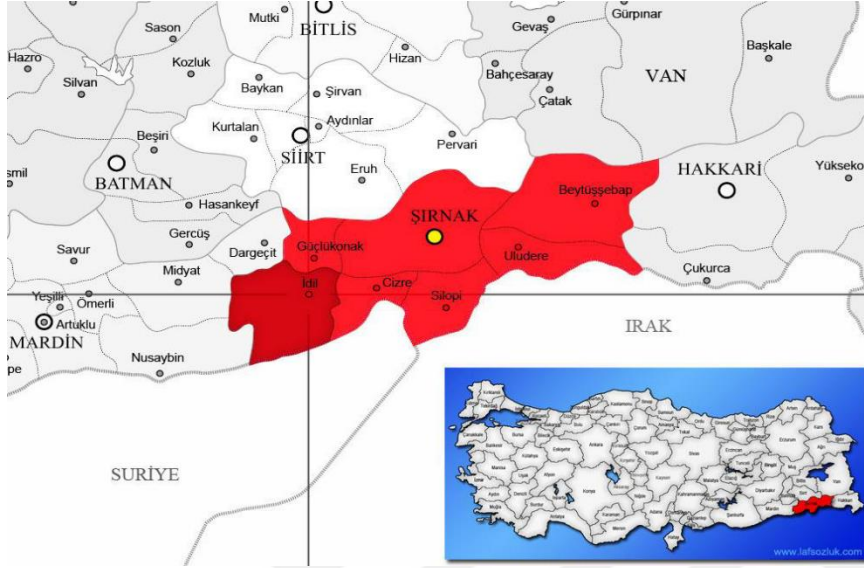

Şekil 3.1. İdil ilçesinden bir görünüm.

3.1.2. Coğrafi konumu

İdil'in kuruluşunda tarihi ve coğrafi özellikler etkili olmuştur. Şehrin Cizre ilçesine ve Suriye sınırına olan yakınlığı ve topografik özellikleri ilçenin tarihinde önemli bir rol oynamaktadır. İdil'in kuzey ve kuzey batısı dağlık ve engebelik güneyi ise ovalık bir arazi özelliği göstermektedir. Arazi yapısı ilçenin kuzeyinden güneyine doğru alçalarak dağlık ve engebelik yapıdan düz ovaların yer aldığı bir görünüşe bürünmektedir. Şehir bu iki farklı unsurun ortasında yükselteleri fazla olmayan tepelerin üzerinde kurulmuştur. İdil ilçesi Güneydoğu Anadolu'nun doğusunda bulunmaktadır. İlçenin Yüzölçümü 1224 km² olup rakımı ise; 773 metredir. İdil ilçesi Şırnak iline 75 kilometrelik bir yol ile bağılıdır. Doğusunda Cizre, batısında Nusaybin ve Midyat

ilçeleri, Kuzeyinde Dargeçit ve Güçlükönak ilçeleri ile güneyde Suriye Arap Cumhuriyeti bulunmaktadır. İlçenin Suriye ile 24 kilometre sınırı olup sınır kapısı bulunmamaktadır(Anonim, 2011b).

Şekil 3.2. Şırnak ili'nin coğrafi haritası.

3.1.3. Ekonomi ve nüfus

İlçenin nüfusu ilçe oluşundan günümüze kadar artış kaydetmiş ve özellikle 1990'lı yıllardan itibaren göçlerin de etkisiyle artmıştır. İlçe olduğu 1937 yılında 1000'in altında olan nüfus, 1990 yılı sayımında ilçe merkezi için 12.988 olarak saptanmıştır. İlçeye bağlı köy ve mezralarda 1990 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre 31.425'dir. 1997 yılında ise artış devam etmiş, ilçe merkezi 21.840, belde köy ve mezralardaki nüfus ise 33.670 'tir. Toplam olarak ilçe nüfusu ise 55.510'dur. Son olarak 2000 yılı sayımında da beldeler 8.599, köyler 31.777, ilçe merkezi 20.597 olmak üzere toplam ilçe nüfusu, 60.973 olarak belirlenmiştir (Anonim, 2011b).

İlçenin Irak ve Suriye'ye yakınlığı şehir ekonomisi açısından hayati önem taşımaktadır. İlçe Halkı geçmişte Suriye ve Irak'la informal ticaret yaparak geçimini temin etmekteydi. Geçmiş yıllara göre günümüzde tarım sektörünün ekonomideki payının azaldığı bunun yerine hizmet sektörünün önem kazandığı görülmektedir. İlçede henüz Sanayi tesisi bulunmamaktadır. Habur sınır kapısının yeniden faal hale

gelmesiyle başlayan yoğun ekonomik faaliyet İlçe gelirlerine “hizmet” sektörünü de eklemede etkili olmuştur. İlçe halkının en önemli gelir kaynaklarından biri halen zirai kazançlardır. Hayvanlardan elde edilen süt, peynir, yün, canlı et ve yağ gibi ürünler tüccarlara satılmaktadır. İlçede tarım ürünlerinden özellikle buğday, arpa, mercimek nohut pirinç ve pamuk yetiştirilmektedir. Haberli ve Öğündük köylerinde bağcılık yaygındır. Dicle Nehri kıyısında bulunan Sulak Hendek Yuvalı Yarbaşı Bereketli ve Dirsekli köylerinde sebzeçilik yapılmaktadır (Anonim, 2011b).

3.1.4. İklim

Karasal iklimin egemen olduğu İdil’de yazları kurak ve sıcak kışları soğuk ve yağışlı geçmektedir. Yağışlar genellikle kışları kar ve yağmur olarak düşmektedir. Yıllık ortalama m^2 'ye 633.5 mm^3 yağış düştüğü saptanmıştır. Yağış yüklü bulutlar ve rüzgar genellikle güneydoğu istikametinden gelmektedir (Anonim, 2011b).

3.1.5. Bitki örtüsü

Bitki örtüsü bakımından İlçe fakir bir yapıya sahiptir. İdil-Midyat yolu güzergahı ile güney batı ve batı bölgelerinde meşelik alanlar mevcuttur. Bilinçsiz kesim nedeniyle bu meşelik alanlar da giderek tükenmeye yüz tutmaktadır. Bu alanlar dışında ilçe geneli bozkır bir görüntü arz etmektedir (Anonim, 2011b).

Şekil 3.3. Sulak köyünden bir görünüm.

3.1.6. Hidrografya

İlçenin kuzeyindeki Dicle nehri ilçe ile Güçlükonak ilçesi arasında doğal bir sınır oluşturmaktadır. Ayrıca ilçenin muhtelif bölgelerinde baharda yağan ve eriyen kar sularını toplayan yazın da kuruyan bir kaç dere yatağı mevcuttur (Anonim, 2011b).

şekil 3.4. Dicle Nehrinden bir görünüm.

şekil 3.5. Üçok köyünden bir görünüm.

3.1.7. Turizm

Timur Çeşmesi: İlçede 15. yüzyıldan kalma Timurlenk tarafından yapılan tarihi Timur Çeşmesi bulunmakta olup bu eser Anadolu’da Timur adı ile anılan tek eserdir. İlçe Merkezinde 1 adet kullanılan, 7 adet kullanılmayan olmak üzere toplam ana kilise ile birlikte 8 kilise mevcuttur. Bunlar Meryem Ana Kilisesi, Mor Eşayo, Mor Gorgis, Mor Şemon, Mor Yakup, Mor Mejdalaniye, Mor Azizlaytove Mor Yohanon Tarihi Mor Yakup Azizevi’dir (Anonim, 2011b).

Şekil 3.6. Meryem Ana Kilisesi.

3.2. Yöntem

Tez çalışması üç aşamada yürütülmüştür.

- Çalışma alanı ve çalışma alanına yapılan geziler
- Kaynak kişilerin bulunması ve bilgilerin kayıt altına alınması
- Bitki teşhisleri ve Herbaryum çalışmaları

3.2.1. Çalışma alanında anket çalışmaları ve kaynak kişiler ile yapılan röportajlar

Çalışma, 2019 yılında yürütülmüş ve bu kapsamda İdil İlçe Merkezi, 1 beldeve 33 köye belirli zamanlarda ziyaretler gerçekleştirilmiştir.

İlk olarak 2 hafta boyunca her gün köy duraklarına gidilerek halk hekimliği hakkında bilgisi olanlar ve bu konuda çalışanlar tespit edilmiştir. Bu tespitlere göre gidilecek köyler belirlenmiştir. Gidilen köylerde muhtarlar ile görüşülmüş ve geleneksel halk hekimliği konusunda bilgi ve tecrübe sahibi kişilerin isimleri alınmıştır. Kaynak kişiler kadınlar, yaşlılar, halk hekimleri, çobanlar, dini önderler ve ebelerden oluşmuştur. Kaynak kişilere anket uygulaması yapılmıştır. Kaynak kişilerle beraber araziye çıkılmış ve şifalı olarak belirttikleri bitkilerin yerel isimleri, toplandığı yer ve bilgiyi veren kişiye ait bilgiler kaydedilmiştir (Şekil 3.7).

Şekil 3.7. Kaynak kişilerle yapılan görüşmeler.

3.2.2. Arazi çalışmaları ve teşhis

Kaynak kişilerin verdiği bilgiler doğrultusunda, kaynak kişi veya bitkiyi tanıyan köylüler ile bitkilerin bulunduğu alanlara gidilerek bitki örnekleri toplanmıştır. Geleneksel halk hekimliğinde kullanılan bitkilerin toplanması esnasında bitkinin teşhis edilebilir düzeyde olup olmadığına dikkat edilmiştir. Bitkilerin arazide fotoğrafları çekilmiş ve GPS yardımı ile örneklerin toplandığı alanların rakımı, konumu, vb. bilgiler elde edilmiştir (Şekil 3.8).

Şekil 3.8. Arazi çalışmaları.

Örneklerin teşhisinde, temel kaynak olarak “Flora of Turkey and the East Aegean Islands” (Davis, 1965-1985; Davis ve ark., 1988; Güner ve ark., 2000) adlı eserden yararlanılmıştır. Çalışmada bitki teşhisleri belirtilen kaynaklardan yararlanılarak, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Botanik Kürsüsü Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi Muzaffer MÜKEMMETarafından yapılmıştır. Ayrıca, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen Fakültesi, Biyoloji Bölümü herbaryumu (VANF)'ndan yararlanılmıştır. Elde edilen bitkiler Yüzüncü Yıl Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bitki Koruma Bölümü Herboloji Laboratuvarında saklanmaktadır.

4. BULGULAR

Şırnak'ın İdil ilçesi halk hekimliğinde kullanılan bitkilerin belirlenmesine yönelik olarak yapılan çalışmada 110 kaynak kişi ile görüşme yapılmış ve çalışma sonucunda 35 familyaya ait 79bitki türünün tedavi amacı ile kullanıldığı tespit edilmiştir. Belirlenen bitkiler familyaların alfabetik sırasına göre gruplandırılmıştır.

4.1. Anacardiaceae

4.1.1. *Pistacia eurycarpa* Yalt.

Bitkinin adı: Menengiç

Bitkinin yöresel adı: Bıttım, Kızwan

Literatürdeki diğer adları: Menengiç, Bıdım, Budum, Butum, Gizven (Baytop, 2007), Gezan (Kaval, 2011), (Arasan, 2014).

Toplanma dönemleri: Mayıs, Haziran

Toplandığı yer: Toklu köyü, K,37.31379, D,41.78255,607 m, 05.07.2019, H.Aksu

Kullanılan kısım: Dal, Meyve, Tohum, Reçine

Şekil 4.1. *Pistacia eurycarpa* Yalt. 'nın genel görünümü.

Kullanımı:a)Her gün bir avuç menengiç yemek kabızlığa ve hemoroide iyi gelmektedir (Rabia Uğurlu, Merkez).

b) Reçinesi ağız kokusu mide ağrısı ve midedeki yaralara iyi gelmektedir. Reçine küçük parçalar halinde bir hap büyüklüğünde yuvarlanır ve yutulur. Ayrıca tomurcuk ve yeni çıkmış taze dallar yendiğinde kalp hastalığına iyi gelmektedir. Süt ile iyice yoğurulan reçine derin olmayan yüzeysel yaraların üzerine koyulduğunda yarayı iyileştirmektedir (Besna Oguz, Merkez; Abdullah Kartal, Toklu).

b)Yaprakları kaynatılır her sabah aç karına 1 bardak içilirve bir ay boyunca devam edilir.Bu bitkiden yapılan içecek mideye iyi gelmektedir (Fehime Tekin, Özen köyü).

Literatürdeki kullanımları: Bu bitkinin sakızı mide ülserine ve diş ağrısına iyi gelir. Balmumu, zeytinyağı ve fıstık sakızı karıştırılarak merhem yapılır. Zeytinyağı ve balmumu aynı oranda fıstık sakızı bunların yarısı kadar kullanılır. Yaralara ve romatizma ağrısı çeken kişilere harici uygulanır (Akan ve ark., 2008). Ağacın gövdesinden elde edilen reçine midede sancı ve yanma olduğu zaman yenmektedir (Kaval, 2011). Bitkiden elde edilen sakız ile bal karıştırılarak dolamaya sürülür. İltihaplı alanın yumuşatılarak iltihabın deriden dışarı çıkması amaçlanır. Soğuk algınlığı, bronşit, grip gibi hastalıklarda bittimin yaprağı, *Cerasus mahaleb*(mahlep) meyvesi ve yaprağı, *Cydonia oblonga* (Ayva) çiçeği ve *Tripleurospermum parviflorum* (papatya) kapitulumları ile karıştırılarak bir taşım kaynatılır ve suyu günde iki defa içilir. Bittim ağacının sakızı mide ağrıları ve hastalık sırasında ya da hastalık sonrasında vücudun kendini çabuk toparlaması için kullanılır. Buna göre gövdesi yazın çizilir. Bir süre sonra yaralardan akan sakızı toplanır. Daha sonra bir miktar çiğnenir. Bitkinin tohumu öksürük ve soğuk algınlığında kullanılır (Arasan, 2014).

4.1.2. *Rhus coriaria* L.

Bitkinin adı: Sumak

Bitkinin yöresel adı: Sımak, Sumak

Literatürdeki diğer adları:Derici sumağı, Mavru (Baytop, 2007), Sımak (Balos, 2007; Kaval, 2011), Somak (Ertuğ, 2002; Emre Bulut, 2008; Uysal, 2008; Polat, 2010; Sargın, 2013), Sumak (Ertuğ, 2002; Şimşek ve ark., 2002, Mart, 2006; Balos, 2007; Gençay, 2007; Kazan, 2007; Akgül, 2008; Uysal, 2008; Gültaş, 2009; Demirci, 2010; Polat,

2010; Altay ve Karahan, 2012; Sargın, 2013), Tadım, Tahru, Tatari, Tahri, Tetere, Teteni, Tetirli (Baytop, 2007), Tetre (Koyuncu, 2005; Baytop, 2007), Tetri (Baytop, 2007; Demirci, 2010), Tetire (Aktan, 2011), Tirimli, Tutum, Tutuba (Baytop, 2007).

Toplanma dönemleri: Ağustos, Eylül

Toplandığı yer: Merkez, K,37.3433, D,41.8939, 774 m, 01.06.2019, H.Aksu

Kullanılan kısmı:Meyve

Şekil 4.2. *Rhus coriaria* L.'nin genel görünümü.

Kullanımı:a)Fazla buğday ve arpa yiyen hayvanların zehirlenmesi sonucu kullanılmaktadır. 1 litre suya 1 su bardağı sumak iyice dövüldükten sonra ilave edilir ve zehirlenmiş hayvana içirilir (Rabia Uğurlu, Merkez).

b) Sumak zeytinyağı ve yumurta bir arada pişirilerek yenir ve sırt ağrıları için kullanılır (Sakine Yanalak, Merkez).

c)Sumak tuz ile beraber suya karıştırılır ve insan vücunda kaşınan bölgelere sürülür (İlyas Ürek, Ögündük).

Literatürdeki kullanımları:Sumak ağız ve cilt yaralarında iltihap kurutucu olarak kullanılır (Özçelik,1987). Anadolu'da hayvanların ağız yaralarında kullanılır (Koyuncu ve Köroğlu, 1991). Bitki ezilerek dahilen yaraların iyileşmesinde kullanılır (Sezik ve ark., 1991). Gastrit, ülser ve böbrek taşları rahatsızlıkları için kullanılır (Yeşilada ve

ark., 1995). Tanen sebebi ile kabız yapıcı ve hafif antiseptik etkiye sahiptir. Bu nedenle boğazın mikrobik hastalıklarında suyla kaynatılıp gargara yapılır. Damarları büzücü etkisi nedeni ile kanama durdurucu ve ateş düşürücü etkilere sahiptir. Kök ve dal kabukları şeker hastalarında kullanılır ve ayrıca idrar söktürücü etkiye sahiptir. Buna göre 50 gr kuru bitki bir litre suda kaynatılarak günde iki fincan içilir (Asımgil, 1997). Kabız yapıcı, kan kesici ve antiseptik etkiye sahip bir drogdur (Baytop, 1999). Kum sancısında, sumak kaynatılır içilir (Ertuğ, 2002). Diyabete karşı kullanılır. Gözdeki kurdu döker (buharına tutulur) (Şimşek ve ark., 2002). Antiseptik, ishal kesici, ateş düşürücü, kanamayı durdurucu etkiye sahiptir. Boğaz ve diş hastalıklarında suyu içilir veya gargara yapılır (Balos, 2007). Tohumları karın ağrısı ve mide rahatsızlıklarına karşı kullanılır (Uysal, 2008). Mide ve bağırsak hastalıklarında ishale ve kanlı ishale karşı kullanılır. Sumak meyvesi şeker hastalığının tedavisinde kullanılır. Bu amaçla bitkinin meyvesi olgunlaştığı zaman toplanır. Güneşli havada kurutulur. Ezilerek toz haline getirilir. Hazırlanan tozdan bir yemek kaşığı bir bardak suda 20–30 dakika demlenir. Bu şekilde günde iki defa, yarım bardak içilir (Zeynalov, 2008). Meyveleri ishali keser. Yaprakları infüzyon (%5–10) halinde gargara olarak boğaz hastalıklarında kullanılır (Gültaş, 2009). Sumak su ile karıştırılıp elde edilen madde yanık tedavisi için ihtiyaç duyulan bölgeye sürülmektedir. Toz sumak, toz kükürt ve motor yağı karıştırılıp egzama tedavisi için ihtiyaç duyulan egzamalı bölgelere sürülmektedir. Suya katılıp bir süre bekletilmekte daha sonra posası süzülüp ağız yaralarının tedavisi için gargara olarak kullanılmaktadır. Yeşil yaprakları suda kaynatılıp elde edilen sıvı ağızda oluşan pamukçuk benzeri yaralar ile dişeti hastalıklarının tedavisi için gargara olarak kullanılmaktadır. Yapraklar suda kaynatılıp elde edilen sıvı mide ağrılarını dindirmesi için içilmektedir. Hayvanların ayaklarında ve ağızlarında meydana gelen rahatsızlıkların tedavisi için kaynatılmış sumak yapraklarından elde edilen sıvı kullanılmaktadır. Şap hastalığının tedavisinde de bu sıvı kullanılmaktadır. Yeşil yaprakları şap ile dövülüp keçilerin ayaklarındaki yaralara sürülmektedir (Metin, 2009). Meyvelerden hazırlanan dekoksion haricen ağız yaralarının iyileştirilmesinde kullanılır (Demirci, 2010). Vücutta meydana gelen yaraları iyileştirmek ve baş ağrısını gidermek için kullanılır. Sumak yaprakları toplanarak bol su ile temizlendikten sonra küçük bir tencere içerisinde su ile kaynatılarak suyu süzülür ve kalan posa alınır. Bu posa, yaralı bölgelere uygun sıcaklıkta uygulanır ve üzeri bir bez ile kapatılarak bir gece bekletilir. Baş ağrısı için ise

posa soğutulduktan sonra başa sarılır. Burkulma ve ezilmelere karşı kullanılır. Sumak yaprağı haşlanır, suyu süzöldükten sonra arpa unu ile iyice pişirilir. Koyu bir hamur kıvamına geldiğinde kullanıma hazır olur. Elde edilen lapa burkulan ya da ezilen bölge üzerine sıvanarak bir bez ile sarılır. Bir gün bekletildikten sonra bölge temizlenir (Güneş, 2010). Yaş yaprağı dövölerek hazırlanan lapası ağızda çiğnenerek, ya da dekoksiyonu, karın ağrısı tedavisinde kullanılır (Sargın, 2013). Bitkinin olgun tohumları, ishal rahatsızlığında kullanılır. Bir çorba kaşığı kadar olgun öğütölmemiş tohum bir bardak kaynamış suya atılır ve yarım saat boyunca demlenmesi beklenir. Aç veya tok karınla birer bardak günde iki defa içilir. Ağır yemeklerden sonra mide zafiyetini gidermek için bir bardak sıcak olgun taneli öğütölmemiş sumak suya konarak demlenmesi beklenir. Su ılıklaştıktan sonra içilir. *Rhus coriaria*, hayvanların veya insanların ağız yaralarına karşı kullanılır. Bitkinin tohumları su içinde bekletilir veya bir taşıın kaynatılır. Ilıdıktan sonra gargara yapılır veya içilir (Arasan, 2014).

4.2. Apiaceae

4.2.1. *Daucus carota* L.

Bitkinin adı:Yabani havuç

Bitkinin yöresel ismi: Dentefij, dentrefij, dentefrij

Literatüdeki diğér adları:Dişotu (Özçelik ve ark., 1990)

Toplandığı yer: Kozluca köyü, K;37.12407, D;41.68.83, 700m, 18.07.2019, H.Aksu

Kullanılan kısım:Toprak üstü aksam

Şekil 4.3. *Daucus carota* L.'nin genel görünümü.

Kullanımı: a) Toprak üstü aksamı kaynatılıp, her sabah aç karına bir hafta boyunca 1 çay bardağı içilirse böbrek taşı düşürür (Kasım Akyüz, Kozluca; Ahmet Şişman, Alakamış).

b) Kaynatılıp tok karınla içilirse mideye iyi gelir (Mevlûde Dikmen, Yolaçan).

c) Kaynatılıp suyu içilirse şekere iyi gelir (M.Sait Atain, Köyceğiz).

Literatürdeki kullanımları: Tohumlar idrar arttırıcı ve böbrek taşı düşürmek için kullanılır. Dâhilen tohumlar bronşit, astım, nefes darlığı, koroner arter duvarlarının esnekliğini kaybetmesi ve böbrek taşı tedavisinde kullanılır (Türkoğlu, 2000). Meyveleri böbrek taşlarını düşürmede kullanılır (Özçelik ve ark., 1990). Bitki idrar arttırıcı ve uterusu uyarıcıdır. Ayrıca kurt düşürücü, gaz giderici, göz iltihaplanmalarını giderici olarak kullanılmaktadır (Türkoğlu, 2000). Bitkinin yaprakları iyice temizlendikten sonra haşlanır, yağ ve soğanla birlikte kavrulduktan sonra yenilir (Tütenocaklı, 2002).

4.3. Asteraceae

4.3.1. *Matricaria aurea* (Loefl.) Sch. Bip.

Bitkinin adı: Hakiki papatya

Bitkinin yöresel adı: Kereflok, Beybunok, Gihakê sêva, giyake yade Ayşe, Giyake Hacı Ayşe, Gulizerk

Literatürdeki diğer adları: Beybunıc (Akgül, 2008), Çiçege zer (Akan ve ark., 2008), Gayeka seva (Akgül, 2008).

Toplanma dönemleri: Mart, Nisan

Toplandığı yer: Merkez, 777 m, K;37.34413, D;41886, 24.04.2019, H.Aksu

Kullanılan kısım: Toprak üstü aksam

Şekil 4.4. *Matricaria aurea* L.'nin genel görünümü.

Kullanımı: a)Çiçek kısmı kaynatılır suyu süzülür ve gazı olan çocuk yada bebeklere günde 2 veya 3 kez 1 çay kaşığı içirilir ve 1-2 gün kullanılır (Rabia Uğurlu, Merkez).

b) Toprak üstü tüm aksamı kututulur baş ağrısı başladığında çay şeklinde demlenir ve bir bardak içilir ağrı kesici özelliğe sahiptir (Elif Moran, Merkez).

c)Çayı doğum yapan kadınların karın ağrısını dindirir. Günde 1 kez içilir gül yapraklarında kurutulup çaya eklenir (Ayten Karadeniz, Özbek).

c) Kaynatılıp her sabah aç karınla 1 çay bardağı içildiğinde karın ağrısı ve mideye iyi gelir (Halil Öklü, Tekeköy; Meryem Aksu ve Fehime Tekin, Özenköyü).

Literatürdeki kullanımları: Romatizmal ağrılarda, çiçekli dalların üst kısımlarının lapası yapılır ve ağrıyan bölgenin üzerine konur (Akan ve ark., 2008). Soğuk algınlığı, mide ağrıları ve bronşit tedavisi için toprak üstü kısımları kaynatılarak içilir. Kalp hastalıklarının tedavisi için bitki kaynatılarak içilir (Akgül, 2008). Araştırma bölgesinde bitkiden, genellikle soğuk algınlığı, bronşit, öksürük, boğaz iltihabı, bademcik iltihabı gibi rahatsızlıklara karşı faydalanılır. Genelde aç karınla ve günde iki defa sıcak suda demlenerek içilir. Göz hastalıklarına karşı kaynatılıp suyu içilir (Arasan, 2014).

4.3.2. *Gundelia tournefortii* L.

Bitkinin adı: Kenger

Bitkinin yöresel adı: Kereng

Literatürdeki diğer adları: Gağnak (Metin, 2009), Garang (Gültaş, 2009), Hazinge, Kereng (Balos, 2007), Kerenk (Gençay, 2007; Akgül, 2008), Kenger (Balos, 2007; Şenkardeş, 2010; Tekin, 2011; Alpaslan, 2012), Kenger otu Kendir (Demirci, 2010), Kenger reş (Mükemre, 2013) Kenger tiken (Metin, 2009).

Toplanma dönemleri: Mart, Nisan

Toplandığı yer: Sulak köyü, 590 m, K, 37.43311, D, 41.98775, 28.04.2019, H. Aksu

Kullanılan kısım: Kök, Toprak üstü aksam

Şekil 4.5. *Gundelia tournefortii* L.'nin genel görünümü.

Kullanımı: Mide rahatsızlıklarına karşı kaynatılır ve suyu içilir. Ayrıca haşlanma ve kızartma olarak yemeği yapıp yenir (Salih Akkoyun, Akdağ).

Literatürdeki kullanımları: Kökünden elde edilen sakızı, dişeti kuvvetlendirici ve iştah açıcı olarak kullanılır (Baytop, 1999; Balos, 2007; Gültaş, 2009; Yapıcı ve ark., 2009; Tekin, 2011). Vitiligo hastalığının tedavisi için kullanılır (Özgökçe ve Özçelik, 2004). Bitkiden hazırlanan dekoksion, haricen egzama tedavisinde kullanılır (Tuzlacı, 2006). Kahvesi yorgunluğu giderici ve mide asidini etkileyici olarak bilinmektedir. Çiçeği yaprağı veya meyvesi dövülerek yağ veya bal mumu ile karıştırıldıktan sonra elde edilen merhem yaralara iyi gelir (Gültaş, 2009). Kökü, kabuk kısmı soyulduktan sonra dâhilen mideyi rahatlatıcı olarak kullanılır (Şenkardeş, 2010). Egzama rahatsızlığına karşı bu bitkinin kökü dövülür. Dövülmüş buğday ile karıştırılarak lapa haline getirilir ve bu şekilde hastalıklı bölgenin üzerine bırakılır ve bir gün boyunca bekletilir. Mide rahatsızlıklarına karşı kaynatılır ve suyu içilir. Ayrıca yemeği yapıp yenir. Yüksek tansiyon rahatsızlığına karşı bitkinin kökleri kabuğundan soyularak yenir (Arasan, 2014).

4.3.3. *Onopordum carduchorum* Bornm. & Beauverd

Bitkinin adı: Kav diken

Bitkinin yöresel adı: Kelendor, Kelbeş, Kolek

Literatürdeki diğer adları: Kangal diken (Şenkardeş, 2010), Kılındor (Balos, 2007), Kifar (Akgül, 2008), Koringa (Mükemre, 2013).

Toplanma dönemleri: Haziran - Temmuz

Toplandığı yer: Toklu Köyü, 607m, K;37.31379, D;41.78255, 05.07.2019, H.Aksu

Kullanılan kısım: Tohum

Şekil 4.6. *Onopordum carduchorum* Bornm. & Beauverd'un genel görünümü.

Kullanımı: a) Günde tok karınla 5-10 tohum yendiğinde mide ağrısı ve hazımsızlığa iyi gelir. Ayrıca baş ağrısını keser ve hazımsızlık olduğu dönemlerde kullanılır (Ali Süne, Sulak; M. Sasit Bağlan, Üçok).

b) Tohumları ezilir toz haline getirilir, suda kaynatılır ve içilir. Kansere iyi gelir. Ayrıca tok karınla 3-5 tohum yemek mide sindirimine iyi gelir ve mideyi rahatlatır (M. Emin Görmen, Kırca).

c) Tohumu çörek otu ve bal ile karıştırılıp dövülür ve aç karınla 1 kaşık yenir, hemoroide iyi gelir (Abdulaziz Akdeniz, Tepeköy).

Literatürdeki kullanımları: Meyveleri dövüldükten sonra hazırlanan infüzyon dahilen ülser tedavisinde kullanılır (Şenkardeş, 2010). Bitkinin yaprakları ezilip, kesik ve yaralarda kan durdurucu olarak kullanılır (Mükemre, 2013). Bitkinin tohumları hemoroit hastalığına karşı toz haline getirilir ve aç karınla sabah akşam tüketilir. Bitkinin başı kansere karşı kullanılır. Bitki çiçek döneminde toplanır ve bitkinin tablası kaynatılıp içilir (Arasan, 2014).

4.3.4. *Silybum marianum* L.

Bitkinin adı: Deve diken, Meryem ana diken

Bitkinin yöresel adı: Kivar, Kerbeş

Literatürdeki diğer adları: Kivar (Mükemre, 2013).

Toplanma dönemleri: Nisan- Haziran

Toplandığı yer: Yüksek köy, 817 m, K;37.27578, D;41.193673, 10.04.2019, H.Aksu

Kullanılan kısım: Tohum, Gövde

Şekil 4.7. *Silybum marianum* L.'un genel görünümü.

Kullanımı: Gövdesi soyulup yenir, ciğerlere ve mideye iyi gelir. Ayrıca tohumları hernoroid için kullanılır. Her sabah aç karınla 7-8 tane tohumu iyice çiğneyerek yemek hazımsızlığa iyi gelir (Abdulaziz Akdeniz, Tepeköy).

Literatürdeki kullanımları: Basur tedavisinde (Mükemre, 2013), idrar artırıcı, ateş düşürücü, midevi ve iştah açıcı olarak (Baytop, 1999) kullanılmaktadır. Ayrıca çiğ olarak yenilmektedir (Özgen ve ark, 2004). Yakacak olarak da kullanılmaktadır (Özgökçe, 1999).

4.3.5. *Taraxacum* sp.

Bitkinin adı: Karahindiba

Bitkinin yöresel adı: Hindiba,

Literatürdeki diğer adları: Acıgıcı (Altundağ, 2009), Akgıcı (Polat, 2010), Hapşuruk otu (Altundağ, 2009), Hindiba, Hindibahar, (Polat, 2010), Pıtot (Kaval, 2011), Radika, Tatlı hindiba (Polat, 2010), Zeze (Altundağ, 2009).

Toplanma dönemleri: Nisan, Haziran

Toplandığı yer: Sulak köyü, 590 m, K, 37.43311, D, 41.98775, 28.04.2019, H. Aksu

Kullanılan kısım: Toprak üstü aksam

Şekil 4.8. *Taraxacum* sp.'un genel görünümü.

Kullanımı: Hem kurutularak hemde yaş olarak toprak üstü aksamı kaynatılır ve suyu içilir, karın ve mide ağrılarına iyi gelir (Kerime Sağman, Sulak).

Literatürdeki kullanımları: Çiçek sapları (günde 5-6 sap) çiğnenerek yendiğinde kronik karaciğer iltihaplarına, sarılık, dalak hastalıklarına iyi gelir (Ertuğ, 2004). Yaprakları kaynatılıp ezilerek haricen romatizma ağrısı olan bölgelere, yaralara konulur. Yapraklarından hazırlanan infüzyonu mide rahatsızlıklarında, iç hastalıklarda, böbrek taşı düşürmek için, iltihap sökücü olarak dâhilen kullanılır. Hayvanlar kanlı ishal olunca kapitulumlarından hazırlanan dekoksiyonu hayvana içirilir (Altundağ, 2009). Bağırsak rahatsızlıkları için kullanılır. Karahindibanın yapraklarından demleme çay yapılır ve bu çay sıcak olarak içilir. Diyabet hastaları için insülin gibi şekeri düzenlediği kabul edilmektedir. Salata olarak yemeklerin yanında yenilmek suretiyle şekerin yükselmesini önler (Güneş, 2010). Bitkinin yaprakları çiğ olarak yenildiğinde karın ağrısını keser. Bitkinin gövdesinden akan süt, göz kızarıklarını gidermek amacıyla göze damlatılır. Bitkiden akan süt vücutta oluşan kesikli yara bölgelerine sürülür (Kaval, 2011). Toprak üstü aksamı ve kökü, çiçek açma döneminde kaynatılır ve karaciğer rahatsızlıklarına karşı içilir (Sami Dal, Dereiçi). Bu bitki geçmişte Mardin bölgesinde, rahiplerin inzivaya çekilmesi esnasında cinsel isteğin körelmesini sağlamak amacı ile kullanıldığı da belirtilmiştir (Arasan, 2014).

4.5.6. *Anthemis cotula* L.

Bitkinin adı: Papatya

Bitkinin yöresel adı: Papatya, Beybunok, Kulilka cennet cehennem

Literatürdeki diğer adları: Beybunik (Gençay, 2007), Koyungözü (Han, 2012), Papatya (Altundağ, 2009; Gültaş, 2009; Arıtuluk, 2010; Han, 2012).

Toplanma dönemleri: Nisan- Haziran

Toplandığı yer: Sulak köyü, 590 m, K, 37.43311, D, 41.98775, 28.04.2019, H. Aksu

Kullanılan kısmı: Toprak üstü aksam

Şekil 4.9. *Anthemis cotula* L.'in genel görünümü.

Kullanımı: a) Papatyanın çiçekleri kurutulur bir litre suya 2 avuç papatya çiçeği konur ve beraber kaynatılır. Ilıdıktan sonra iyice süzülen su gargara olarak kullanılır, diş ağrısına iyi gelir. Sabah ve akşam olmak üzere günde iki kez uygulanır, ağızda bir dakika bekletilir ve iyileşinceye kadar devam edilir (Rabia Uğurlu, İdil Merkez).

b) Papatyanın tüm kısımları iyice temizlenir ve daha sonra ezilip macun haline getirilir. Ödem tutmuş ve şişmiş bölgeye özellikle dizlere konur, 15 dakika boyunca bekletilir, bölgeden pis sıvıları akıtır ve sonra iyice yıkanır. Deride 12 dk'dan fazla kalınca vücutta yara ve tahrişlere yol açar. Kullanımı esnasında dikkatli olunmalıdır (Hatice Öngün, İdil Merkez).

c) Papatya çayı iltihaba iyi gelir (Seve Kahraman, Tepecik Köyü).

d) Papatya, hatmi çiçeği ve ısırgan otu beraber kurutulur ve çayı içilirse gribe iyi gelir ve ağrı keser (Emine Şişman, Alakamış Köyü).

Literatürdeki kullanımları: Soğuk algınlıklarına karşı kullanılmaktadır. Ayrıca çiçekleri kaynatıldıktan sonra suyu ateş düşürücü olarak çocuklara içirilir. Güneşte yaprakları kurutulur, suda limon kabuğu ile birlikte kaynatılıp suyu içilir (Gençay, 2007). Kapitulumlarından hazırlanan infüzyon mide ağrısında, soğuk algınlığında, öksürükte dâhilen kullanılır. Kapitulumlarından hazırlanan dekoksionu saçlara canlılık vermesi için haricen uygulanır (Altundağ, 2009). Bitkinin çiçekleri toplanarak infüzyon (%2-3) halinde ağrı kesici olarak kullanılır (Güldaş, 2009). Kapitulumlarından hazırlanan dekoksion, dâhilen, kan şekerini düşürmek amacıyla kullanılır. Toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksion, dâhilen, nefes darlığı ve öksürüğe karşı ve zatürre

tedavisinde ve ayrıca kolesterolü düşürmek için kullanılır Toprak üstü kısımları suda haşlandıktan sonra, bir bezle sarılarak yara tedavisinde kullanılır (Han, 2012).

4.3.7. *Centaurea iberica* Trevir. & Spreng.

Bitkinin adı: Deligöz diken

Bitkinin yöresel adı: Berecran, Stirizerk

Toplanma dönemi: Nisan, Mayıs

Literatürdeki diğer adları: Çakıl diken, Pamuk diken, Yabani diken (Sezik ve ark., 1977; Öztürk ve Özçelik, 1991 Ertuğ, 2004b; Ertuğ ve Tümen, 2004).

Toplandığı yer: Merkez, 787 m, K;3733538, D;41.87255, 17.05.2019, H.Aksu

Kullanılan kısmı: Toprak üstü aksam

Şekil 4.10. *Centaurea iberica* Trevir. & Spreng.'nın genel görünümü.

Kullanımı: Çiçeği kaynatılır ve çocuklara içirilirse boğmaca hastalığına karşı birebir etki yapar (M. Emin Görmen, Kırca).

Literatürdeki kullanımları: Taze yaprakları sebze olarak tüketilmektedir (Özçelik ve ark., 1990). Yaprakları yara iyileştirici olarak kullanılır (Sezik ve ark., 1977; Öztürk ve Özçelik, 1991 Ertuğ, 2004b; Ertuğ ve Tümen, 2004). Toprak üstü kısımları yakacak

olarak kullanılır (Ertuğ, 1998a). Yaprakları sıtmaya karşı kullanılır (Yazıcıoğlu ve ark., 1993). Ateş düşürücü, adet getirici, kabız ve iştah açıcı olarak kullanılmaktadır (Baytop, 1999). Toprak üstü kısımları hayvan yemi olarak kullanılır (Ertuğ, 2000). Çiçekler altını ıslatan çocuklara verilir (Tütenocaklı, 2002). İlkbaharda çıkan ilk yapraklar, iyotlu tuz ile birlikte çiğ olarak guatr hastalığına karşı yenir. Genç yapraklar toplanır, bu haline halk arasında “mamidok” ismi verilir. Bunlar haşlanır, suyu sıkılır, yağda yumurta ile birlikte pişirilerek yenir (Arık, 2003). Kapitulumlarından hazırlanan infüzyon dahilen mide ağrısının giderilmesinde kullanılır. Taze yapraklar, ezildikten sonra, haricen, yılan ve akrep sokmasına karşı kullanılır. Çiçeklerinden hazırlanan dekoksasyon dahilen nefes darlığı, tedavisinde kullanılır. Yaprakların ezilerek çıkartılan özsuğu dahilen (sabah ve akşam) sıtma hastalığı tedavisinde kullanılır (Tuzlacı, 2006). Bitki şeker hastalığı için de kullanılır (Gençay, 2007).

4.4. Apocynaceae

4.4.1. *Nerium oleander* L.

Bitkinin adı: Zakkum

Bitkinin yöresel adı; Rul

Literatürdeki diğer adları: Zakkum (Kevser Furkan, 2016).

Toplanma dönemleri: Haziran

Toplandığı yer: Merkez, 769 m, K;37.34383, D; 41.89617, 03.06.2019, H.Aksu

Kullanılan kısmı: Yaprak, Meyve, Çiçek

Şekil 4.11. *Nerium oleander* L.'in genel görünümü.

Kullanımı: Yaprak dal ve meyveleri suda kaynatılır suyu ılıyınca süzülür ve o su ile vücut duşu alınır uyuz hastalığı ve vücuttaki kaşıntıları yok eder (Rabia Uğurlu, Merkez).

Literatürdeki kullanımları:Kansere karşı suyu içilir. Fakat tüm bitki zehirlidir. Kuru yaprakların 1 gramı bile insanlarda önemli zehirlenmelerine neden olabilir. Mantar hastalıklarında yaprağı kaynatılıp içilir (Ertuğ, 2002). Kalp yetersizliğine karşı taze yaprakları soğuk suda bir müddet tutulur ve seyreltilerek çok az miktarda içilir. Çok alınması zehir etkisi yapar (Özçelik ve Balabanlı, 2005). Taze yapraklarından hazırlanan pekmez kıvamındaki dekoksion, haricen, çıban tedavisinde kullanılır. Bitkinin yapraklarının koparılmasından sonra sızan özsuğu, haricen, romatizma tedavisinde kullanılır. Yaprakları kurutulduktan sonra dövölüp toz haline getirilir, bal ile karıştırılıp, dahilen kanser tedavisinde kullanılır. Genç dalı kesildikten sonra buradan akan sütü, haricen, akrep sokmasına karşı kullanılır. Yapraklarından hazırlanan dekoksion, dahilen kanser tedavisinde kullanılır (Tuzlacı, 2006). Süs bitkisi olarak evlerin bahçelerinde kullanılır. Yaprakları toplanıp kurutularak elde edilen çayı kanser hastalığına karşı kullanılır (Güldaş, 2009). Süs bitkisi olarak kültürü yapılır (Şenkardeş ve Tuzlacı, 2014).Eskiden bitkinin yaprakları cilt rahatsızlıklarına iyi geldiği için yaralı cilde suyu kaynatılarak sürölürdü. Zehirli olduğu için dikkatli kullanılmalıdır (Kevser Furkan, 2016).

4.5. Araceae

4.5.1. *Arum dioscoridis* Sm.

Bitkinin adı: Tirşik pancarı

Bitkinin yöresel adı: Kari Kardi, Kirê sa,

Literatürdeki diğer adları: Ağı (Metin, 2009), Ağu otu (Ertuğ, 2002), Asalan (Balos, 2007), Gavur pancarı (Baytop, 1999), Kari (Balos, 2007), Kabarcık (Metin, 2009), Pancar yaprağı (Altay ve Karahan, 2012), Sarmalık (Baytop, 1999), Tırşık (Altay ve Karahan, 2012), Yılan dili (Ertuğ, 2002), Yılan pancarı (Baytop, 1999).

Toplanma dönemleri: Nisan

Toplandığı yer: Şırnak, İdil, Sulak köyü, 590 m K, 37.43311, D,41.98775, 28.04.2019, H. Aksu

Şekil 4.12. *Arum dioscoridis* Sm.'in genel görünümü (Arasan, 2014).

Kullanımı: a) Sumak limon tozu yada limon suyu ve üzerine kaynamış su ile beraber 5- 6 saat bekletilir ve suyu ile berber günde 1 kez aç karınla sabahları yenir, hemoroide iyi

gelir. Ayrıca yapraklarından sarma yapılır, hazımsızlığa iyi gelir (Hediye Evsen, Merkez; Sakine Akbaba, Yazman).

b) Yaprakları doğranıp önce kaynatılır daha sonra yoğurtla karıştırılıp yenir ya da tereyağı ile kızartılarak yenir, ciğerlere iyi gelir (Geyda Sülmenli, Merkez).

Literatürdeki kullanımları: Mayasıl ve mantar rahatsızlıklarında kırmızı tohumdan 1 tane yutulur; kökü kurutulup mayasıl 1 çay kaşığı içilir; tohumları ezilerek ayakkabı topuğuna konur, çatlak onarır; meyvaları ortadan ikiye bölünerek akrep sokan yere sürülür. Yaprakları közde ısıtılır ya da külde pişirilir, dıştan bademcik üzerine bastırılır, boğaz ağrısını azaltır (Ertuğ, 2002). Yörede tırşık denen yemeği yapılır. Bahsi geçen yemek, bitkinin yapraklarından yapılır ve yemeğin bağırsak parazitlerini döktüğü, gastrite iyi geldiği belirtilmektedir (Balos, 2007). Odun yakılıp kor haline gelince bir süre bekletildikten sonra iltihabı akıtması için yara üzerine sarılmaktadır. Ayrıca gözdeki şişin inmesi için, iltihaplanıp kapanan göz üzerine sarılmaktadır. Haşlanıp kurutulduktan sonra tekrar haşlanıp yağla kavrularak karın ağrıları için yenmektedir. Kızarmış meyveler idrar kaçıran kadınlar tarafından tedavi amaçlı günde bir tane bir iki gün yutulmaktadır. Meyvesi iyice kızarıncaya basur tedavisi için yutulmaktadır. Kökü ya da tohumları ezilip, kenarına hamur sarılmış ve üzeri alınmış siğil üzerine sürülmektedir (Metin, 2009). Yılancık adı verilen bir hastalığa karşı tohumları hap gibi içilir. Ayrıca yaprakları doğrudan bacağına sarılarak üzeri bezle ya da ipe bağlanarak bir gece bekletilir ve ertesi gün çıkarılarak bölge temizlenir. Baş ağrısı için, yılan bıçağının yapraklarının ısıtılarak yumuşaması sağlanır ve alın bölgesine sarılarak 1-2 saat bekletilir. Mayasıl tedavisinde ve ishale karşı tohumlar günde bir tane doğrudan yutulur (Güneş, 2010). Sarması yapılarak tüketildiğinde romatizmaya iyi gelir (Arasan, 2014).

4.6. Brassicaceae

4.6.1. *Sinapsis arvensis* L.

Bitkinin adı: Hardal

Bitkinin yöresel adı: Herdel

Literatürdeki diğer adları: Hardal (Kıran, 2006; Baytop, 1984; Aktan, 2011).

Toplanma dönemi: Mayıs, Temmuz

Toplandığı yer: Şırnak İdil Merkez, 758 m, K;37.34038, D;41.91281, 23.04.2019, H. Aksu

Kullanılan kısmı: Toprak üstü aksam

Şekil 4.13. *Sinapsis arvensis* L.'in genel görünümü.

(Anonim, 2021a. <https://www.google.com/search?q=hardal+bitkisi&safe>)

Kullanımı: a) Bu bitkinin tohumları ve 3-4 tane palamut yaprağı bir arada demlenir ve hergün bir bardak içilir. Yaklaşık 2-3 ay devamlı kullanılırsa vücuttaki iltihabı atar (Ahmet Demir, Pınarbaşı).

b) Hardal bitkisinin toprak üstü aksamı kaynatılır günde 2 kez içilir şekere ve tansiyona iyi gelir (Hamdiye Akdeniz, Tepeköy).

c) Hardal ve semizotu bir arada kaynatılır suyu içilir, şekere iyi gelir (Fatıma Özmen, Tepeköy; Sakine Akbaba; Yazman).

Literatürdeki kullanımları: Şeker düşürücü (Kıran, 2006), kan arttırıcı, ağrı kesici, iştah açıcı (Baytop, 1984) olarak kullanılmaktadır. Ayrıca çeşitli bitkilerle birlikte kavrularak yemeği yapılmaktadır (Aktan, 2011).

4.6.2. *Raphanus sativus* L.

Bitkinin adı: Turp

Bitkinin yöresel adı: Tıvrır

Literatürdeki diğer adları: Turp (Kevser Furkan, 2016)

Toplanma dönemleri: Ekim, Şubat

Toplandığı yer:Merkez, 758 m, K;37.34038, D;41.91281, 23.04.2019, H.Aksu

Kullanılan kısmı:Kök

Şekil 4.14. *Raphanus sativus* L.'un genel görünümü.

Kullanım şekli: Turp bitkisinin yumrusu iyice ezilir, suyu süzülür ve günde 1 kez idrarkaçıran hastalara içirilir. Ayrıca salata olarak tüketilir(Fatma Barçın, Merkez).

Literatürdeki kullanımları:Gıda amaçlı yararlanılır (Satıl ve ark.,2008). Turp tohumu uyarıcı etki yaptığı, iştah açtığı, safra söktürmeye yardımcı olduğu, ayrıca iç organları tedavi edici yönü söylenmektedir. Safra kesesi, böbrek taşı dökmeye, tekrar oluşumunu engellemeye yardımcı olduğu belirtilmektedir. Yöre halkı tarafından 1 kg. bala 150 gr. turp tohumu karıştırılarak tüketilir (Bakır Sade, 2014). Çiğ yenir. C vitamini deposudur, dişi temizler ve diş sağlığı için faydalıdır (Karakurt, 2014). Yumrusu bal içinde bekletilir astım tedavisinde kullanılır (Melikoğlu ve ark., 2015). Çiğ olarak tüketilir ve salatalarda kullanılır (Kevser Furkan, 2016).

4.6.3. *Lepidium draba* L.

Bitkinin adı: Yabani tere

Bitkinin yöresel adı: Kınêberê, Kınêber, Kıremere

Literatürdeki diğer adları: Acıkavuk, (Altundağ, 2009), Acımaruk, (Alpaslan, 2012), Bozot (Vural, 2008), Kedi otu (Baytop, 2007), Kınbine, Kırmılıbre (Akgül, 2008), Toklu baş (Güneş, 2010), Toklu başı (Mart, 2006).

Toplanma dönemleri: Nisan.

Toplandığı yer: Merkez, 771 m, K;37.34973, D;41.88595, 12.04.2019, H.Aksu

Kullanılan kısmı: Toprak üstü aksam

Şekil 4.15. *Lepidium draba* L.'nin genel görünümü.

Kullanımı: Bitkinin toprak üstü aksamı kaynatılır çayı demlenir ve günde 1 kez bir bardak aç karınla içilir, mide rahatsızlıklarına iyi gelir, ayrıca kızartılıp yemek olarak tüketilir (Horişan Ucu, Merkez).

Literatürdeki kullanımları: Bitkinin yaprakları yaralara sarılarak kullanılır (Mart, 2006). Mayasıl tedavisinde kullanılır. Çiçekleri kaynatılarak günde iki bardak içilir (Karataş, 2007). Vücut ağrılarında kullanılır. Ağrıyan bölgeye sürülür (Akgül, 2008). Şarbon hastalığına yakalanan hayvanların kafalarında oluşan yaralara yapraklar ezilerek haricen uygulanır, günde birkaç kez bu yapraklar değiştirilir (Altundağ, 2009). Çiçekleri suda kaynatılarak elde edilen sıvı, sivilceleri geçirmesi için cilde sürülür (Metin, 2009). Genç yapraklar yıkanıp çiğ olarak veya salatalara katılarak yenir. Bitki, gazın vücuttan

atılmasını sağlar (Deniz ve ark., 2011). Bitki bütün aksamı ile birlikte topraktan çıkarılır. Kaynatılarak suyu romatizmaya karşı günde iki defa içilir. Mide rahatsızlıkları için bitkinin toprak üstü aksamı kaynatılır. Suyu günde iki defa aç karına içilir (Arasan,2014).

4.6.4. *Lepidium sativum* L.

Bitkinin adı: Tere

Bitkinin yöresel adı: Reşat, Raşad

Literatürdeki diğer adları: Nujdar, Tere otu, Acı tere, Dağ teresi (Öztürk ve ark., 2000; Tütenocaklı, 2002; Şimşek ve ark., 2001). (Tuzlacı, 2006), (Ertuğ, 2000).

Toplanma dönemi: Mart-Mayıs

Toplandığı yer: Merkez, 769 m, K;37.34787, D;41.88725, 24.04.2019, H.Aksu

Kullanılan kısmı: Toprak üstü aksam

Şekil 4.16. *Lepidium sativum* L.'un genel görünümü.

Kullanımı: a) Toprak üstü aksamı günde 3-4 dal yenirse boğazdaki balgamı söker, guatr hastalığına iyi gelir (Kadir Ugurlu, İdil Merkez).

b) Her gün bir tutam yenmesi vücuttaki iltihaba iyi gelir, ayrıca kan yapar (Hatice Öngün, İdil Merkez).

c) Şekere iyi gelir, çok yenirse mideyi yakar (Sakine Akbaba, Yazman).

Literatürdeki kullanımları: Aromalı ve acımsı tada sahip olup otlu peynir yapımında kullanılır (Öztürk ve ark., 2000; Tütenocaklı, 2002; Şimşek ve ark., 2001). Yaprakları yiyecek ve hayvan yemi olarak kullanılır (Ertuğ, 2000). Yaprakları tıbbi amaçlı olarak kullanılır (Ertuğ, 2003b). Gıda amaçlı olarak kullanılır (Ertuğ, 2004b). Yapraklar ve çiçekler yara tedavisinde kullanılır (Özgökçe ve Özçelik, 2004). Yaprakları hafifçe ezildikten sonra hazırlanan dekoksion, günde ½ çay bardağı içilerek, karaciğer hastalıklarının tedavisinde kullanılır. Yaprakları hafifçe ezildikten sonra hazırlanan dekoksion, günde ½ çay bardağı içilerek, safra kesesi hastalıklarının tedavisinde kullanılır. Yapraklarından hazırlanan dekoksion, dahilen kansızlığa karşı kullanılır (Tuzlacı, 2006).

4.6.5. *Nasturtium officinale* R. Br.

Bitkinin adı: Su Teresi

Bitkinin yöresel adı: Tuzık

Literatürdeki diğer adları: Acı gerdeme, Cırcır, Çakandura, Çünk, Derdime, Hardal otu, İstapan, İspatan, İspatan, İstapan, İstepan, Kardomot, Kerdeme, Kurbağa pisliği, Su gerdemesi, Su kerdemesi, Tizik, Tuzık (Baytop, 2007). Gerdeme, Su teresi (Kayabaşı, 2011), Dere gêdimesi, Gadime, Gêdime, Kaz aya, Gaz aya, Su gêdimesi (Sargın, 2013). Hesemeyê, Tuzık (Arasan, 2014).

Toplanma dönemi: Mart-Mayıs

Toplandığı yer: Ulak köyü, 667 m, K;37.27297, D;41.7994, 03.05.2019, H.Aksu

Kullanılan kısım: Toprak üstü aksam

Şekil 4.17. *Nasturtium officinale* R. Br.'nin genel görünümü.

Kullanımı: Yemeklerin sindirimine yardımcı olur, hazımsızlığa iyi gelir. Çiğ olarak yada salata yapılarak yenir(Salih Akkoyun, Akdağ).

Literatürdeki kullanımları: Kökü dövülerek makatta ve peniste olan siğillere sürülür. Çiçeği ve yaprağı yakı gibi konduğunda da bu siğilleri geçirir. Yan ve mafsalları geçirir. Göğüs ağrısı ve öksürüğü geçirir. Salatası yendiğinde sinirleri teskin eder. Çocuk emziren kadınlarda sütü artırır. Skorbüt hastalığını tedavi eder. İdrar söktürür. Tohumların yenmesi cinsel gücü artırıp tenasül uzvunu kuvvetlendirir. Öz suyu sıracı, nikriz, sarılık ve balgam rahatsızlıklarını geçirir. Mafsallara bal ile yakı yapıldığında ağrıyı giderir. Buruna konduğunda burun kanamasını durdurur. Her gün 3 g içildiğinde el titremesine ve felce iyi gelir. 7-8 g kadar suyundan içildiğinde yılan, akrep sokmasına ve köpek ısırmasına iyi gelir. Ciğer ve dalak tıkanıklıklarını açar, kum döktürür, hayız söktürür. Natron ile merhem yapıp sürüldüğünde bağırsak sancılarını giderir. Nefes darlığına iyi gelir. Sirke ve gülyağı ile kullanıldığında baş ağrısını geçirir. Mideyi kuvvetlendirir. Hamile olmayı önler. Devamlı yendiğinde göze kuvvet verir. Buharına oturulduğunda gebe kadın düşük yapar. İncir ile merhem yapıp kullanılması et istikasına fayda verir (Yıldız, 1995). Kuvvet verici, vitamin noksanlıklarını giderici, idrar arttırıcı ve iştah açıcı özellikleri vardır. Kurutulmuş bitki toz haline getirildikten

sonra süt veya bal ile karıştırılarak dâhilen egzama gibi cilt hastalıklarında kullanılır (Asımgil, 1997; Baytop, 1999). Kolesterolü düşürücü ve kalpteki ritim bozukluluğunu düzenleyici olarak kullanılmaktadır. Su teresinin yapraklı gövdeleri kaynatılarak çay hazırlanılır. Bu ay sabahları aç karına sıcak olarak tüketilir. Uzun süreli kullanımlarda kesin faydalı olduğu ifade edilmiştir (Güneş, 2010). Tuza banılarak çiğ tüketilir. Bu şekilde böbrek taşını düşürmektedir (Kayabaşı, 2011). Yaş herbası, arpa unu ve yumurta sarısı ile bir tas inek sütünün içinde karıştırılarak, bağırsak yakısı hazırlanır. Karın ağrısını geçirmek için çiğ olarak, yıkanıp köküyle beraber yenir (Sargın, 2013). Yörede idrar yolları rahatsızlığına karşı çiğ olarak tüketilir. Bu bitkinin yaprakları, maydanoz, yumurta ve limon bir kavanoza konur ve bir gün boyunca bekletilir. Her gün bir yemek kaşığı mide rahatsızlıklarına karşı yenir. Mide rahatsızlıklarına karşı çiğ tüketilir (Arasan, 2014).

4.6.6. *Capsella bursa-pastoris* (L.) Medik.

Bitkinin adı: obanantası

Bitkinin yöresel adı: Nanke uka, Pikelaık

Literatürdeki diğer adları: obanantası, it pancarı, it zm, Yayla pancarı, Dağ marulu, Kaya marulu, ıngırdaklı ot, Kuşkuş otu, Serçe gözü, Kuşgz, ıngırdaklı ot, ıynak, ırnak, Ayşecik. (Baytop, 1999), (zelik, 1987), (Gençay 2007). (şimşek ve ark., 2001).

Toplandığı dönem: Mart- Mayıs

Toplandığı yer: Sulak köyü, 580m, K;37.41042, D;41.97415, H.Aksu

Kullanılan kısmı: Toprak st aksam

Şekil 4.18. *Capsella bursa-pastoris* (L.) Medik.'in genel görünümü.

Kullanım şekli:Bu bitkinin yeşil aksamı iyice temizlenir ve suda kaynatılır. Suyu süzülür ve günde 3-4 defa bir çay kaşığı içilir böbrek rahatsızlıklarına iyi gelir. Bitkinin hem kuru hem yaş olarak çayı demlenebilmektedir. Ayrıca çiçeklenme döneminden önce bu bitki kızartılarak yenmektedir (Selahattin Toray, İdil Merkez).

Literatürdeki kullanımları:Çiçekli dallar kabız, idrar arttırıcı olarak kullanılır (Baytop, 1999). Yaprakları ve çiçeklerinden yapılan çay böbrek ağrıları için içilir (Özçelik, 1987). Astrenjan, zor ve ağrılı mensturasyon olarak kullanılır (Bisset, 1994). Çiğ olarak veya ıspanak gibi pişirilerek yenir (Baytop, 1994a). Topraküstü kısımları şeker hastalığına karşı yenilir (Yazıcıoğlu ve ark., 1993). Gıda amaçlı yararlanılır (Ertuğ, 1998a). Çiçek açmadan toplanan yapraklar sebze olarak yenir (Koçak, 1999). Yaprakları yiyecek ve hayvan yemi olarak kullanılır (Ertuğ, 2000). Gıda amaçlı olarak kullanılır (Şimşek ve ark., 2001). Genç rozet yaprakları ve kökler, kavrularak yenilir (Keskin ve Alpınar, 2002). Taze yapraklar kıyılır. 1/2–1 tatlı kaşığı dolusu bir bardak su ile haşlanır. 10 dk demlenip süzülür. Burun, mide barsak, döllyatağı kanamalarında, şiddetli adet kanamalarında, günde 2–3 kere içilir. Adet düzenleyicidir (Ertuğ, 2002). Tohumları uyarıcı olup, göğüs rahatsızlıklarına karşı kullanılır (Gorsi ve Shahzad, 2002). Kavrulup yumurta kırılarak yenilir, böbreklere de katılır. Taze olarak yenilir (Şimşek ve ark., 2002). Gıda ve tıbbi amaçlı olarak kullanılır (Ertuğ, 2004b). Yapraklarından hazırlanan dekoksion, günde 2–3 bardak dolusu içilerek, böbrek taşı ve

kumunun düşürülmesi amacıyla kullanılır. Bitkinin toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksion, dahilen şeker hastalığının tedavisinde kullanılır (Tuzlacı, 2006). İlkbahar aylarında çiçek açmamış haldeki genç sürgünleri sarımsak ve yumurta ile birlikte yağda pişirilerek yenir ve romatizma rahatsızlıklarına karşı toprak üstü kısımları yenilir (Gençay, 2007).

4.7. Boraginaceae

4.7.1. *Anchusa* sp.

Bitkinin adı: Sığırdili

Bitkinin yöresel adı: Hurız, Gurız

Literatürdeki diğer adları: Dindingana, Gezivan (Güldaş, 2009). Arıotu, Arıçiçeği (Baytop, 2007), Dikencik (Yüzbaşıoğlu, 2010), Emecen (Ayandın, 2010), Gövrek (Baytop, 2007), Sığırdili (Tekin, 2011).

Toplanma dönemleri: Mayıs, Ağustos

Toplandığı yer: Şırnak İdil Yazman köyü, 582 m, K;37.24793, D;41.74716, 15.05.2019, H.Aksu

Kullanılan kısmı: Toprak üstü aksam

Şekil 4.19. *Anchusa* sp.'in genel görünümü.

Kullanımı: a) Toprak üstü aksam kaynatılır ve suyu içilir veya kızartılarak yenir, karın ağrısı ve kalbe iyi gelir ve toksinleri atar (Besna Oğuz, Merkez; Şao Er, Haberli).

b) Kızartılır yenir yada kaynatılır suyu aç karınla içilirse mideye iyi gelir (Salih Akkoyun, Akdağ).

Literatürdeki kullanımları: Kanser tedavisinde kullanılır (Akgül, 2008). Yaprak ve çiçekleri idrar artırıcı olarak infüzyon halinde kullanılır (Güldaş, 2009).

4.7.2. *Anchusa azurea* Mill.

Bitkinin adı: Sığırdili

Bitkinin yörsel adı: Guriza ra sor

Literatürdeki diğer adları: Sığırdili (Öztürk ve Özçelik, 1991; Şimşek ve ark., 2001; Ertuğ, 2004b; Şimşek ve ark., 2002).

Toplandığı yer: Şırnak İdil Yazman köyü, 582 m, K;37.24793, D;41.74716, 15.05.2019, H.Aksu

Toplanma dönemleri: Mayıs, Ağustos

Kullanılan kısım: Bütün olarak kullanılır

Şekil 4.20. *Anchusa azurea* Mill.'nin genel görünümü.

Kullanım şekli: a) Bu bitkinin toprak üstü aksamı iyice dövülür iltihaplı vücut bölgelerinin üzerine koyulur ve bu bölgedeki iltihabı alır. Ayrıca gövde ve dokunun kabuğu iyice yıkanır ve kuyruk yağı ile kaynatılır daha sonra iyice ezilir ve merhem kıvamına getirilir. Bu merhem yara olan kısımlara konur yara ve deri soyulmalarına iyi gelir (M.Emin Görmen, Kırca).

Literatürdeki kullanımı: Yaprakları yağda kavrulur ve yenir. Kökleri birçok hastalığın tedavisi için kullanılır (Tonbul ve Altan, 1989). Taze kısımları sebze olarak tüketilir. Haricen yara iyileştirici olarak bilinir. Bazı yemeklere baharat olarak kullanılır. Gıda olarak kullanılır (Öztürk ve Özçelik, 1991; Şimşek ve ark., 2001; Ertuğ, 2004b; Şimşek ve ark., 2002). Çiçeklerinden arılar bal yapımında faydalanılır (Ertuğ, 2000). Genç yaprakları ve genç çiçekleri pişirilir ve sebze olarak yenir. Köklerinden kırmızı boya elde edilir (Türkoğlu, 2000). Kökün kabuğu buğday ile birlikte öğütülür, iltihaplı yaralara sürülür ve yeni sünnet olmuş çocukların yaralarına sürülür. Yılan ısırması, yabani bir hayvanın neden olduğu zehirlenme veya yenilen yabani bir bitkiden dolayı bir zehirlenme olursa, yapraklar yaş iken yenir. Yeşil yaprakları yumurta ile birlikte veya sarımsaklı yoğurt ile birlikte pişirilerek yemeği yapılır (Arık, 2003). Kuru toprak üstü kısımları suyun içinde bekletilir, yünle birlikte 1 saat kaynatılır mavi renk elde edilir (Özgökçe ve Yılmaz, 2003). Hayvan yemi olarak kullanılır. Ciltteki çatlaklarda, egzamada kökleri tuz ile ezilir cilde sürülür ve temiz bir bez ile sarılır. Temre hastalığında da kullanılır (Ertuğ ve ark., 2004; Ertuğ ve Tümen, 2004).

4.8. Cucurbitaceae

4.8.1. *Citrullus lanatus* (Thunb.) Matsum & Nakai.

Bitkinin adı: Karpuz

Bitkinin yöresel adı: Şebeş, Zebeş

Literatürdeki diğer adları: Zebeş (Gençay, 2007), Karpuz (Balos, 2007).

Toplanma dönemleri: Haziran, Temmuz

Toplandığı yer: Sulak Köyü, 759 m, K;37.33823, D;41.89298, 15.06.2019, H.Aksu

Kullanılan kısım: Meyve, Tohum

Şekil 4.21. *Citrullus lanatus* (Thunb.) Matsum & Nakai.'un genel görünümü.

Kullanımı: a) Çekirdekleri mideyi temizler. Ayrıca meyvesi kalp hastalığı ve kansere iyi gelir. Meyvesi ve çekirdekleri mide ağrısına iyi gelir. Çekirdekleri tuz ile beraber kaynatılır günde 1 avuç yenir ve mideye iyi gelir. Ancak çekirdek aşırı tuzlu yapıldığı için zararlıdır ve fazla tüketilmesi bağırsak kurtlarına sebep olabilir (Delal Kurt, Oymak; Selim Yağbasan, Merkez).

Literatürdeki kullanımları: Meyvesi idrar artırıcı, tohumlarının ise yumuşatıcı etkisi bulunmaktadır (Baytop, 1999). Meyve ocakta pişirilip içine bal konulup ılık şekilde hasta içine oturtulup 1 saat bekletilmektedir bu sayede idrar yollarının yumuşadığı düşünülmektedir. (Uysal, 2008). Tedavi amaçlı ise karpuz suyunun çok tüketildiği zaman böbrek taşlarını düşürdüğüne inanılır (Ayandın, 2010). Sarılık hastalığına karşı bitkinin meyvesi kesildikten sonra üzerine, *Cuscuta campestris* bitkisi toz haline getirilerek dökülür ve o şekilde yenir (Arasan, 2014).

4.8.2. *Cucumis melo* L.

Bitkinin adı: Kavun

Bitkinin yöresel adı: Gundor, Petiğ,

Literatürdeki diğer adları: Gavun (Sargın, 2013), Gundor (Mükemre, 2013), Kavun (Bulut, 2006; Gençay, 2007; Ayandın, 2010; Sargın, 2013), Kelek (Balos, 2007), Kıre (Gençay, 2007).

Toplanma dönemleri: Haziran, Ağustos

Toplandığı yer: Sulak Köyü, 759 m, K;37.33823, D;41.89298, 15.06.2019, H.Aksu

Kullanılan kısım: Meyve, Tohum

Şekil 4.22. *Cucumis melo* L.'nin genel görünümü.

Kullanımı: a) Meyvesi yendiğinde kansızlığa iyi gelir (Salih Akkoyun, Akdağ).

b) Meyvesi hazımsızlık ve kabızlığa iyi gelir, çekirdekleri kızartılıp yenirse mideye iyi gelir. Ancak aşırı tüketimi bağırsak kurdu yapabilir. Kavunun meyvesiğinde 2-3 kez aç karınla 1-2 dilim yenmelidir, çok fazla tüketilirse kan şekerini artırır (Ğeme Akman, Merkez).

Literatürdeki kullanımları: Meyvelerinin yenmesi idrar artıcıdır (Bulut, 2006).

Bağırsakları temizlemek için aç karnına meyvesi yenir (Sargın, 2013; Arasan, 2014).

4.8.3. *Cucumis melo* var. *dudaim* (L.) Naudin.

Bitkinin adı: Misk kavunu

Bitkinin yöresel adı: Şemama, Şımamok

Literatürdeki diğer adları: Misk kavunu, Şamama, Yaylagıç (Baytop, 1999).

Toplanma dönemleri: Haziran, Ağustos

Toplandığı yer: Sulak Köyü, 759 m, K;37.33823, D;41.89298, 15.06.2019, H.Aksu

Kullanılan kısım: Meyve, Tohum

Şekil 4.23. *Cucumis melo* var. *dudaim* (L.) Naudin.'in genel görünümü.

Kullanımı: Günde 1 tane meyvesi içilirse karın ağrısına iyi gelir. Ayrıca koklanırsa bas ağrısına iyi gelir (Şiro Nas, Yarbaşı).

Literatürdeki kullanımları: Bitkinin meyvesi idrar yolu iltihabı ve prostat için kullanılır. Bitkinin meyvesi kurutulup su içinde kaynatılır ve bu şekilde günde iki defa birer bardak içilir. Genellikle hoş ve güzel kokusundan dolayı evlerde bulundurulur (Arasan, 2014).

4.8.4. *Ecballium elaterium* (L.) A. Rich.

Bitkinin adı: Eşekhıyarı

Bitkinin yöresel adı: Tıroziya kera, Petruşk, Hıyare kera

Literatürdeki diğer adları: Kırlangıç kavunu (Ertuğ, 2002), Cırt atan (Tanker ve ark., 2007), Acı kavun (Baytop, 1999; Tanker ve ark., 2007; Polat, 2010; Han, 2012), Tirozia kera, Terğuzılıhmar (Akgül, 2008), Deli bostan (Bulut, 2008), Cırt atan, Cırtlatan, Eşek hıyarı (Gültaş, 2009). Köpek hıyarı, Şeytan keleş (Arıtuluk, 2010; Deniz ve ark., 2010), Acı dülek, Deli kavun, Acı hışır, Deli hışır (Polat, 2010), Eşek hıyarı, Ebuceyil kavunu (Erdoğan, 2011; Sargın, 2013), Cırtlak otu, Cırtlak, Cırtlavuk otu, Acı hıyar, Deli kavun (Sargın, 2013).

Toplanma dönemleri: Ağustos, Ekim

Toplandığı yer: Şırnak, İdil, Sulak köyü, 663 m, K;37.41408, D;41.96229, 15.09.2019,

H. Aksu

Kullanılan kısım: Meyve

Şekil 4.24. *Ecballium elaterium* (L.) A. Rich.'un genel görünümü (Arasan, 2014).

Kullanım Şekli: a) Sinüzit için kullanılır, suyu sıkılır sadece bir damla buruna çekilir ve sadece iki defaya mahsus kullanılır. Bu bitki zehirlidir ve fazla uygulanması zararlı olabilir (Şomun Vergili, Öğündük).

b) Basur olan kişilerin makat bölgesine konur, sadece ikidefa uygulanır. Fazla uygulanması makatta büyük yaralar açabilir. Bitkinin meyvesi makat içinde patlar ve daha sonra kendiliğinden dışarı çıkar. Bu çok tehlikeli bir yöntemdir bölgede yara açar, kanama fazla olur ve yaklaşık bir ay yürümek zorlaşabilir (Abdurrahim Erice, Sirtköy).

Literatürdeki kullanımları: Kökünün buharına oturmak basura iyi gelir. Fitili rahim yolu ile alınırsa cenini düşürür. Kökünün pişirilmiş ödeme ve yılan sokmasına karşı iyi gelir. Baş ağrısı, sara hastalığına, öksürüğe, siyatiğe, mafsalsal ağrılarına, böbrek ve mesane ağrılarına iyi gelir. Meyveleri kesilerek çekirdekleri çıkarılır. İçine zambak yağı doldurulur. Kesilen yer hamur ile sıvandıktan sonra kaynatılarak dökülen saçlar için kullanılır. Yaprığı su ile pişirilip yenilirse müzmin kabızlığı geçirir. Zeytinyağı ile pişirilip kulağa damlatılırsa çınlamayı geçirir. Diş etlerine sürülürse dişlerin çıkmasını kolaylaştırır (Yıldız, 1995). Köklerden hazırlanan lapa ve merhemler eskiden haricen tümörlere ve kronik cilt yaralarına (egzama gibi) karşı kullanılırdı. Kökün iç kısmından elde edilen usare ağrı kesici ve yara iyi edici olarak cilde sarılır. Bitki 5-6 mg hap şeklinde müshil olarak kullanılır (Baytop, 1999). Meyvelerinden çıkarılan öz suyu sarılık tedavisinde kullanılır. Kullanılan sadece bir ya da iki damladır, daha fazla damlatılmasının fayda yerine zarar verdiği bildirilmiştir (Ertuğ, 2002; Akgül, 2008; Gültaş, 2009; Metin, 2009; Arıtuluk, 2010; Demirci, 2010; Han, 2012). Diş ağrısına karşı kullanılır. Olgun meyveler suyu çıkarılarak burna 2 damla damlatılarak baş ağrısına karşı kullanılır (Şimşek ve ark., 2002; Sargın, 2013). Meyvelerinin suyu, buruna 1 damla damlatılarak sinüzit tedavisinde kullanılır (Şimşek ve ark., 2002; Koyuncu, 2005; Kazan, 2007; Bulut, 2008; Metin, 2009; Saday, 2009; Deniz ve ark., 2010; Erdoğan, 2011; Poyraz Kayabaşı, 2011; Sargın, 2013). Sinüsleri açmak için buruna damlatılır. Ancak tahriş edici olduğu için fazlası tehlikelidir (Tanker ve ark., 2007). Köklerden hazırlanan lapa ve merhem haricen, tümörlerin ve egzama gibi kronik cilt hastalıklarının tedavisinde kullanılır. Sarılığa karşı bitkinin meyvesi sıkıldıktan sonra buruna damlatılır. *Ecballium elaterium* meyvesinin öz suyu, 1-2 damla sinüzite karşı buruna sıkılır. Bu yöntem sinüzit için kullanılır. Bitki meyve öz suyunun, buruna

damlatılması esnasında genize kaçmaması gerektiği, bunun tahriş edici olduğu kaynak kişiler tarafından belirtilmiştir (Arasan, 2014).

4.9. Cuscutaceae

4.9.1. *Cuscuta campestris* Yunck.

Bitkinin adı: Küsküt

Bitkinin yöresel adı: Dargerinek, İkşud, Heblenek

Literatürdeki diğer adları: Bağbozan, Cinsaçı, Eftimon, Gelinsaçı, Kızıl Sarmaşık, Küşüt, Şeytansaçı (Baytop, 1999).

Toplanma dönemleri: Temmuz, Ağustos

Toplandığı yer: Şırnak, İdil, Sulak köyü, 663 m, K;37.41408, D;41.96229, 26.07.2019, H.Aksu

Kullanılan kısım: Bitkinin tamamı

Şekil 4.25. *Cuscuta campestris*'in genel görünümü.

Kullanım şekli: a) Bu bitki kurutulup toz haline getirilir ve yemeklere bir çay kaşığı serpilirse sarılık hastalığına iyi gelir. Bu bitki kullanıldığında yağlı yemekler

yenilmemelidir. Ayrıca kulak memesinde küçük bir yara açılıp kulaktan kan akıtılır bu kanın kirli olduğu söylenmektedir. Ancak bu konuda bilimsel bir yargıya varılamamıştır. Bu yöntemi sağaltıcılar kullanmaktadırlar (M.Emin Görmek, Kırcı Köyü).

Literatürdeki kullanımları: Çiçekli dalları idrar arttırıcı, gaz ve safra söktürücüdür (Baytop, 1999). Bitkinin sarılığa karşı tedavi edici olarak, Mardin İli'nin genelinde kullanımının oldukça yaygın olduğu gözlenmiştir. Buna göre bitki tohum döneminde toplanır. Bir bardak kaynamış suya bir çorba kaşığı tohum konur ve karışım yarım saat sonra içilir. Farklı olarak bir bardak soğuk suya bir çorba kaşığı küsküt tohumu atılır ve 4-5 saat sonra karışım süzgeçten geçirildikten sonra içilir. Karpuzun üzerine toz halinde serpilip yenmesi de yaygın bir kullanım biçimidir. Ayrıca yeni doğan sarılığında, anneye verilir (Arasan, 2014).

4.10. Euphorbiaceae

4.10.1. *Euphorbia* sp.

Bitkinin adı: Sütleğen

Bitkinin yöresel adı: Ğulişir Şirik, Heşil

Literatürdeki diğer adları: Sütleğen (Metin, 2009; Demirci, 2010 Güneş, 2010), Sütleyen (Deniz ve ark., 2010).

Toplanma dönemleri: Mayıs-Temmuz

Toplandığı yer:Sulak köyü, 663 m, K;37.41408, D;41.96229, 26.07.2019, H.Aksu

Kullanılan kısım: Toprak üstü kısım

Şekil 4.26. *Euphorbia* sp.'nin genel görünümü.

Kullanımı: Kabızlığa iyi gelir. Kaynatılıp günde bir defa bir çay bardağı içilir (Selahattin Toray, Merkez).

Literatürdeki kullanımları: *Euphorbia helioscopia*'nin öz suyu siğillere karşı kullanılır. (Metin 2009; Demirci, 2010; Deniz ve ark., 2010; Güneş, 2010). Bitkinin içerdiği öz suyu deri üzerindeki siğillere sürülür. Bitkinin olgun dönemde çiçeklerin bulunduğu üst bölgesi alınarak böbrek taşına karşı kullanılır. Bunun için sütleğen ve mısır püskülü eşit oranda karıştırılır ve suya konarak birlikte kaynatılır. Suyu süzülerek içilir. Bitkinin öz suyu kanın durması ve yaranın çabucak kapanması için yaralı bölgenin üzerine damlatılır (Arasan, 2014).

4.11. Fabaceae

4.11.1. *Cicer arietinum* L.

Bitkinin adı: Nohut

Bitkinin yöresel adı: Nehk, Nok

Literatürdeki diğer adları: Firik (Altay ve Karaman, 2012), Nofut (Metin, 2009), Nohud (Sargın, 2013), Nohut (Emre Bulut, 2008; Uysal, 2008; Metin, 2009; Ayandın, 2010;

Güneş, 2010; Poyraz Kayabaşı, 2011; Altay ve Karaman, 2012; Sargın, 2013), Nok (Gençay, 2007).

Toplanma dönemleri: Haziran

Toplandığı yer: Toklu Köyü, 607 m, K; 37.31379, D;41.78255, 03.07.2019, H.Aksu

Kullanılan kısım: Tohum

Şekil 4.27. *Cicer arietinum* L.'un genel görünümü.

Kullanım şekli: Siyah nohut kaynatılıp suyu içildiğinde idrar yolunu açar. Hem yeşil olarak tüketilir hemde kurusu haşlanarak yenilebilir. Sütü az olan kadınlarda süt artırır (Halime Atain, Köyceğiz).

Literatürdeki kullanımları: Meniyi fazlalaştırır. Cinsi organları kuvvetlendirir. Şiş yerlere yapılan yakısı fayda verir. Mafsal ağrılarına ve sırt ağrılarına fayda verir. Sarılık ve ödeme karşı kullanılır. Haşerat sokmasında ve cüzzamda fayda verir. Akciğer yara ve iltihaplarına iyi gelir. Dövülmüşü, yaralara, şişlere ve cilt kanserine iyi gelir. Bağırsaktaki kurtları döker (Yıldız, 1995). Kabızlığı gidermesi için haşlanıp yenmektedir (Metin, 2009). Hayvanlarda kusmaya karşı, yarım kilo kadar nohut iki gün suda bekletilip süzülür. Süzülen sudan günde birer su bardağı olmak üzere 3 gün boyunca içirilir (Arıtuluk, 2011). Bir bardak dolusu kuru meyve tanesi ile 5 baş sarımsak bir havanda dövülür, temiz bir kavanoza konur, üzerine 2 parmak geçecek

kadar alkol ya da elma sirkesi eklenir, ahşap tokmak ile yine ezilir, tekrar alkol/sirkeyi emdiyse azaldıysa yine 2 parmak geçecek kadar alkol/sirke eklenir. Kavanozun kapağı kapatılıp, üzeri ışık görmeyecek şekilde gazete ile kaplanıp, serin ve gölgelik yerde 15 gün bekletildikten sonra bir tül bent bezinde süzülür. Süzüntü, baştaki saçkıran bölgesine günde 1-2 kez 5-10 damla damlatılarak masaj yapılır ve 2 saat sonra baş yıkanır. 1 ay boyunca işlem tekrarlanır. Bu tentür siğilli yere de uygulanabilir. Böbrek taşlarını düşürmek için; akşamdan ıslanmış kurutulmuş tohumunun 2 litre suyu ile birer tutam ayırık otu rizomu, mısır püskülü ve demir pıtrağı (*Tribulus terrestris*)'ndan beraberce hazırlanmış dekoksasyonu ılıdıktan sonra 21 gün boyunca günde 2 bardak aç ya da tok olarak içilir. Koyunlarda görülen sarı (kanlı idrar ve gözlerin beyazlarının sarardığı) hastalığının tedavisi için; akşamdan ıslanmış kurutulmuş tohumunun 2 litre suyu ile birer tutam ayırık otu rizomu, mısır püskülü ve demir pıtrağı (*Tribulus terrestris*)'ndan beraberce hazırlanmış dekoksasyonu ılıdıktan sonra 15 gün boyunca günde 2 kez hayvana içirilir. Çiğ nohudun 2-3 saat suda bekletilmiş suyu, büyükbaş hayvanlara içirilir, idrar söktürücü-tıkanıklık açıcı ilaç olarak kullanılır (Sargın, 2013). Bitkiden, bölgemizde geleneksel halk hekimliğinde, kırık ve çıkıklarda, burkulmalarda faydalanılmıştır. Bitkinin tohumu un haline getirilir. Bu un, yumurta akı ile karıştırılır ve temiz bir bez üzerine karışım ince bir şekilde serilir. Bu şekilde karışımın serili olduğu taraf dışa gelecek şekilde hafif gevşek bir şekilde bağlanır. Nohut bitkisinin tohumları ateşte kavrulur. Daha sonra ağızda çiğnendikten sonra gözlerin üzerine konur (Arasan, 2014).

4.11.2. *Prosopis farcta* (Banks & Sol.) J. F. Macbr.

Bitkinin adı: Çediotu

Bitkinin yöresel adı: Hesuk, Ğurnıf, Hernuf

Literatürdeki diğer adları: Çeti (Birinci, 2008; Akan ve ark., 2013), Hışhaş (Gençay, 2007), Hornif, Hurnuf (Balos, 2007; Akan ve ark., 2013).

Toplanma dönemleri: Nisan-Ağustos

Toplandığı yer: Toklu Köyü, 607 m, K; 37.31379, D;41.78255, 03.07.2019, H.Aksu

Kullanılan kısım: Meyve

Şekil 4.28. *Prosopis farcta* (Banks & Sol.) J. F. Macbr.'nın genel görünümü.

Kullanım şekli: a) Meyvesi kaynatılır ve yarım çaybardağı içilirse mide ağrısına iyi gelir (Şao Er, Haberli).

b) Her sabah aç karınla 2 tane meyvesinin yenmesi şeker iyi gelir. Meyvesi hem yaş olarak hemde kuru olarak tüketilir (İsmail Çiçek, Çığır).

Literatürdeki kullanımları: Meyvesi öğütülerek, tozu suyla karıştırılarak içilir. Kökü suda haşlanır ve elde edilen suyu, hayvanlara veya insanlara içirilir. Tıbbi amaçlı olarak, insan ve hayvan ishalinde kullanılır. Bu kullanım şekli aynı zamanda, cinsel gücü azaltıcı etki yapar (Balos, 2007; Akan ve ark., 2013). İshale karşı tuzlanarak meyvesi yenir (Gençay, 2007). Bitkinin meyveleri ishali kesmek için kullanılır (Arasan, 2014).

4.11.3. *Trigonella* sp.

Bitkinin adı: Koç boyotu

Bitkinin yöresel adı: Nefel

Literatürdeki diğer adları: Colban, Nefel (Balos, 2007)

Toplanma dönemleri: Nisan- Mayıs

Toplandığı yer: Ulak Köyü, 881m, K; 37.27297, D; 41.7994, 15.05.2019, H. Aksu

Kullanılan kısım: Toprak üstü aksam

Şekil 4.29. *Trigonella* sp.'ingenel görünümü.

Kullanım şekli: Toprak üstü aksamı suda kaynatılır ve aç karınla suyu içilir,şekere iyi gelir (Helef Kurt, Oymak).

Literatürdeki kullanımları: Grip, nezle gibi hastalıklarda *Trifolium leucanthum* ile karıştırılarak çayı yapıp içilir (Arasan, 2014).

4.11.4. *Trifolium repens* L.

Bitkinin adı: Ak üçgül

Bitkinin yöresel adı: Nefel

Literatürdeki diğer adları: -

Toplanma dönemleri: Nisan, Mayıs

Toplandığı yer: Ulak Köyü, 881m, K; 37.27297, D;41.7994,15.05.2019, H.Aksu

Kullanılan kısım:Toprak üstü aksamı

Şekil 4.30. *Trifolium repens* L.'in genel görünümü.

Kullanımı: Anne sütünü artırır. Sütü az olan annelere kızartılarak yedirilir.

Literatürdeki kullanımları: Herhangi bir kullanımına rastlanmamıştır.

4.11.5. *Medicago sativa* L.

Bitkinin adı: Yonca

Bitkinin yöresel adı: Nefel

Literatürdeki diğer adları: Yonca (Tuzlacı, 2006).

Toplanma dönemi: Nisan, Mayıs

Toplandığıyer: Şırnak, İdil, Ulak Köyü, 881m, K; 37.27297, D;41.7994,15.05.2019, H.

Aksu

Kullanılan kısım: Toprak üstü aksamı

Şekil 4.31. *Medicago sativa* L.'nin genel görünümü.

(Anonim, 2021b: <https://www.google.com/search?q=medicago+sativa+bitkisi>)

Kullanım şekli: Çocuğu olmayan kadınlara 3 yapraklı yonca tereyağı ile pişirilip yedirilir.Günde 1 kere ve aç karına tüketilmelidir(Fatma Temiz, Sırtköy; Besna Oğuz, Merkez).

Literatürdeki kullanımı: *Medicago radiata* yaprakları çıbanları iyileştirmede kullanılır (Özçelik ve ark. 1990). Ezilip dövülen bitki, bir bezle sarılarak kesik ve yara tedavisinde kullanılır (Tuzlacı, 2006).

4.11.6. *Astragalus longifolius* Lam.

Bitkinin adı: Geven

Bitkinin yöresel adı: Gunebez, Gunibesik

Literatürdeki diğer adları: Yok

Toplanma dönemi: Mayıs, Ağustos

Toplandığı yer: Kozluca köyü, 568m K;37.12407, K:41.6883, 18.07.2019, H.Aksu

Kullanılan kısmı: Toprak üstü aksam

Şekil 4.32. *Astragalus longifolius* Lam.'un genel görünümü.

Kullanım şekli: Toprak üstü aksamı kaynatılır suyu içilir, soğuk algınlığına iyi gelir. Ayrıca yeşil kısım iyice ezilir süt ile kaynatılır içilir. Bu bitki yaraların çabuk iyileşmesini sağlar(M. Emin Görmen, Kırca).

Literatürdeki kullanımları: *Astragalus brachycalyx* bitkisinden elde edilen zamkın kanser tedavisinde kullanıldığından ayrıca kuvvet verici ve vücut direncini artırıcı özelliği olduğundan bahsedilmektedir (Doğan, 2008). *A. aureus* yaralarda, boğaz hastalıkları ve iltihaplarında tedavi edicidir. Yine bundan elde edilen zamk eczacılıkta emülsiyon, süspansiyon, pastil ve tablet gibi preparatların yapılmasında, boya ve kumaş endüstrisinde kullanılmaktadır (Baytop, 1999). Aynı zamanda hayvanlara kuvvet verici olarak ve yakacak olarak da kullanılmaktadır (Mükemre, 2013). *A. davisii* hayvan yemi olarak tüketilmektedir (Mükemre, 2013). *A. amblolapis* ise yakacak olarak (Öztürk, 1991; Özgökçe ve Özçelik, 2004; Gencay, 2007; Mükemre, 2013) ve zamkyapımı için kullanılmaktadır (Özgökçe ve Özçelik, 2004; Ertuğ ve Tümen, 2004). *Astragalus oocephalus* Boiss. subsp. *oocephalus* Boiss el ve ayaklarda oluşan çatlak ve yaralarda kullanılmaktadır. Bu amaçla toprak üstü aksamı suda kaynatıldıktan sonra yara veya çatlakların olduğu bölgeler bu su ile yıkanarak tedavi edilmektedir. Ayrıca yörede bitki hayvan yemi olarak da kullanılmaktadır. *A. yueksekovae* kanser hastalıklarında

kullanılmaktadır. Bunun için bitkinin kökü toz haline getirilip bal ile karıştırılıp günde bir yemek kaşığı aç karna yenilmektedir (Oğuz, 2016).

4.11.7. *Onobrychis viciifolia* Scop.

Bitkinin adı: Korunga

Bitkinin yöresel adı: Sedınank, Dınansedık, Kuncurok

Literatürdeki diğer adları: Korunga (Ertuğ, 2000).

Toplanğı yer: Sulak köyü, 663 m, K;37.41408, D;41.96229, .2019, H.Aksu

Yoplandığı dönem: Nisan-Mayıs

Kullanılan kısım: Toprak üstü aksam

Şekil 4.33. *Onobrychis viciifolia* Scop.'in genel görünümü.

Kullanım şekli: a) Bu bitki suda kaynatılır, su ılıyınca süzülür, sabah ve akşam yarım çay bardağı içilir. Bu bitki böbrek taşı düşürür (İlyas Ürek, Ögündük).

b) Toprak üstü tüm aksamı kurutulur, daha sonra iyice dövülür ve mide ağrısı olduğunda çayı demlenir. Ağrı kesici özelliğine sahiptir fakat devamlı içilmez (Ali Süne, Sulak).

c) Semizotu ile beraber kaynatılır. 10 gün boyunca aç karınla yarım çay bardağı içilir şeker ve böbrek taşına iyi gelir (Kudret Öget, Tekeköy).

d)Kaynatılıp aç karınla günde 1 bardak içilir. Böbrek taşına iyi gelir (ŞükrüBozkurt, Yükseköy).

e)Kaynatılıp her sabah aç karınla 2 bardak içilirse şeker iyi gelir (Abdurrahim Erice, Sırtköy).

Literatürdeki kullanımları: Toprak üstü kısımları hayvan yemi olarak kullanılır (Ertuğ,2000).

4.11.8. *Glycyrrhiza glabra* L.

Bitkinin adı: Meyan

Yöresel adı: Raya susa

Literatürdeki isimleri: Bıyan, Meyan (Arituluk, 2010). Mekik kökü (Kaval,2011).

Mıkük, Mekük (Oğuz, 2016).

Toplandığı dönem: Mayıs

Toplandığı yer: Sulak köyü, 663 m, K;37.41408, D;41.96229,2019, H.Aksu

Kullanılan kısmı: Kök

Şekil 4.34. *Glycyrrhiza glabra* L.'in genel görünümü.

Kullanım şekli: a) Bu bitkinin kökü kurutulur öğütülür, demlenir ve sabahları aç karınla 1 çay bardağı içilir. Hemoroide iyi gelir (Ali Süne, Sulak).

b) Hayvanların boğazları şiştiğinde ve enfeksiyon kaptıklarında bu bitkinin kökleri yedirilir. Şişliği dindirir ve enfeksiyona iyi gelir (Besna Oğuz, Merkez).

Literatürdeki kullanımı: Öksürükte, nefes darlığında (Vural ve ark., 1997; Kazan, 2007; Arıtuluk, 2010), hemoroitte (Sezik ve ark., 2001; Gürhan ve Ezer, 2004; Gönüz ve ark., 2008), kolesterol yüksekliğinde, bronşit ve akciğer rahatsızlıklarında (Kazan, 2007), karın ağrısında, ağız kokusunu gidermede (Vural, 2008), balgam söktürmede (Arıtuluk, 2010), şeker ve kalp hastalıklarında (Kaval, 2011) kullanılmaktadır. *Glycyrrhiza glabra* L. var. *glandulifera* (Waldst. et Kit.) Yüksekova ilçesinde ve köylerinde öksürüğü kesici, balgam söktürücü, göğüs yumuşatıcı, ağrı kesici ve şeker düşürücü olarak kullanılmaktadır. Bitkinin kökü kurutulup toz haline getirilip isteğe bağlı olarak bal, şerbet veya su ile alınarak tüketilmektedir (Oğuz, 2016).

4.12. Fagaceae

4.12.1. *Quercus brantii* Lindl.

Bitkinin adı: Meşe

Bitkinin yöresel adı: Beru, Mazi

Literatürdeki diğer adları: Ballot (Akgül, 2008), Beru (Gençay), Berü (Kaval, 2011), Palamut (Gültaş, 2009).

Toplanma dönemleri: Eylül, Ekim

Toplandığı yer: Toklu köyü, 607 m, K;37.31379, D;41.78255, 05.07.2019, H.Aksu

Kullanılan kısmı: Meyve

Şekil 4.35. *Quercus brantii* Lindl.'nin genel görünümü.

Kullanım şekli: a) Her sabah aç karınla bir tane palamut yenmesi şeker hastalığına iyi gelir (Rabia Uğurlu, Merkez; Ahmet Demir, Pınarbaşı).

b) Palamutlar kurutulup, iyice dövülerek her sabah aç karınla bir kaşık palamut tozu yenirse şeker hastalığına iyi gelir (Hatice Öngün, Merkez).

c) Meyvesi 1 küp şeker ile havanda dövülür, toz haline getirilir ve çocukların ağzına serpilirse ağız yaralarına iyi gelir (Fehime Tekin, Özen).

Literatürdeki kullanımları: Meyveleri yüksek tansiyon için yenir (Gençay, 2007). Şeker hastalığına karşı meyveleri çiğ halde tüketilir (Gençay, 2007; Akgül, 2008; GÜLDAŞ, 2009). İshal rahatsızlığına karşı, palamut ağacının kabuğu suda kaynatılarak sabah ve akşam içilir. Şeker hastalığına karşı palamut meyvesi günde bir iki tane yenir. Çocukların idrar kaçırmasına karşı, palamut kabukları kaynatılarak içirilir. Mide rahatsızlıklarına karşı palamut meyvesi yenir (Arasan, 2014).

4.13. Hypericaceae

4.13.1. *Hypericum triquetrifolium* Turra.

Bitkinin adı: Pırpırotu

Bitkinin yöresel adı: Botav, Batovk, Enzerut

Literatürdeki diğer adları: Aran (Akgül, 2008), Bahtof, Bantof (Yapıcı ve ark., 2009), Ğirsile (Akgül, 2008), Kantoron otu, Kantoron, Kızılcık, Kızılcık otu (Sargın, 2013), Kızılcırık, Pırpır otu (Baytop, 2007), Püren (Gürdal, 2010), Sarı kantoron (Sargın, 2013).

Toplanma dönemleri: Temmuz

Toplandığı yer:Özen köyü, 600 K;37.26586, D;41.96994, Ağustos 2019, H.Aksu

Kullanılan kısmı: Toprak üstü aksam

Şekil 4.36. *Hypericum triquetrifolium* Turra.'un genel görünümü.

Kullanım şekli: a) Bitkinin toprak üstü aksamı kaynatılır ve aç karınla sabahları 1 çay bardağı içilir. Şeker hastalığına iyi gelirve devamlı kullanılabilir (Rafia Basan, Oyalı; Kasım Akyüz, Kozluca).

b) Toprak üstü kısım kaynatılır ve demlenir ılıyınca içilir.Mideye kalbe ve kanser hastalıklarına iyi gelir (Sabire Altın, Oyalı; Mevlüde Dikmen, Yolaçan; Meryem Aksu Özen).

Literatürdeki kullanımları: Çiçekleri suda kaynatıldıktan sonra, bitki suyu soğutulup mide rahatsızlıklarına karşı içilir (Gençay, 2007). Bitki yeşil iken kaynatılarak içilirse damarları yumuşatır ve şekere iyi gelir (Akgül, 2008). Toprak üstü kısmından hazırlanan infüzyonu safra kesesi taşıını düşürmek amacıyla kullanılır (Gürdal, 2010).

Çiçekli herbasından hazırlanan infüzyon, "kızılçık suyu" olarak bilinir ve yüksek şeker ve kolesterolü dengelemek için dâhilen kullanılır. Çiçekli herbasından hazırlanan infüzyon, kalp rahatsızlıklarının tedavisinde kullanılır (Gençay, 2007). Bitki, çiçek dönemin de toplanır. Toprak üstü aksamı suda kaynatılır ve süzülerek suyu sarılığı tedavi etmek amacı ile içilir. *Hypericum triquetrifolium*, bir deri hastalığı olan yılancık hastalığında kullanılır. Bitki çiçek dönemin de toplanır. Belli bir süre suda kaynatıldıktan sonra çıkarılarak suyu süzülür ve bu su ile hastalıklı bölge yıkanır. Daha sonra hastalıklı bölge *Plantago major* yaprağı ile sarılır. Bu işlem günde iki defa tekrarlanır. Yılancık hastalığında bir başka kullanılış biçimi de şu şekildedir: Bitki çiçekli döneminde toplanır ve sıcak suya batırılıp hastalıklı bölgeye sürülür. Bu şekilde iltihaplı bölgenin yumuşatılması veya çizilmesi sağlanır. Bu işlemden sonra *Plantago major* yaprağı ile hastalıklı bölge sarılır. Bu tür kullanılışa araştırma bölgesinde genellikle ocak kültürünün yoğun olduğu bölgelerde rastlanmaktadır. Bitki çiçeklenme dönemin de toplanarak toprak üstü aksamı suda bir müddet kaynatılır. Daha sonra süzülerek şeker hastalığına karşı içilir. Bu bitkinin tıbbi anlamda en yoğun kullanım amacı, kalp ve damar hastalıklarına karşıdır. Toprak üstü aksam kaynatılır ve aç karınla günde iki bardak tüketilir. Mide rahatsızlıklarına karşı kaynatılıp içilir. El ve ayaklardaki çatlaklara karşı, bitkinin toprak üstü aksamı içerisine bir miktar tuz atılmış suyun içinde kaynatılır ve bu su ile çatlak olan bölge yıkanır (Arasan,2014).

4.14. Lamiaceae

4.14.1. *Lamium macrodon* L.

Bitkinin adı: Ballıbaba

Bitkinin yöresel adı: Mijmijok

Literatürdeki diğer adları: Ballıbaba, Arı otu (Türkoğlu, 2000).

Toplama dönemleri: Nisan-Mayıs

Toplandığı yer: Merkez, 769m, K;37.34787, N;41.88725, 24.04.2019, H.Aksu

Kullanılan kısım: Toprak üstü aksam

Şekil 4.37. *Lamium macrodon* L.'un genel görünümü.

Kullanım şekli: Ballıbaba bitkisinin toprak üstü aksamı kurutulur. Daha sonra sıcak suda demlenmeye bırakılır. Bir hafta boyunca günde 1 çay bardağı içilir. Adet düzensizliği ve ağrılarına iyi gelmektedir. Bitkinin yaşken toprak üstü kısmı iyice dövülür merhem haline getirilir ve hemoroid olan bölgeye sürülür (Ayşe Oltan, Sulak).

Literatürdeki kullanımları: Genç yapraklar çiğ veya pişirilerek yenir. Salatalara yaprakları ilave edilir. Bitki, terletici, uyarıcı, ateş düşürücü olarak kullanılır (Türkoğlu, 2000). Gıda ve tıbbi amaçlı olarak kullanılır (Ertuğ, 2004c; Ertuğ ve Tümen, 2004). Yapraklar soğanla kavrularak börek içi hazırlanır. Yapraklar suda haşlandıktan sonra, soğanla kavrularak diğer yabani bitkilerle karıştırılıp sulu yemeği yapılır (Şimşek ve ark., 2002).

4.14.2. *Mentha longifolia* (L.) Huds.

Bitkinin adı: Yarpuz

Bitkinin yöresel adı: Pung

Literatürdeki diğer adları: Annuk (Alpaslan, 2012), Bung (Altundağ, 2009). Dağnanesi (Yüzbaşıoğlu, 2010), Nane (Emre Bulut, 2008; Tekin, 2011), Naruz (Mart, 2006), Pink (Gençay, 2007), Pune (Alpaslan, 2012), Punga sor (Kaval, 2011), Pung (Altundağ, 2009; Mükemre, 2013), Punk (Doğan, 2008), Pünk (Gençay, 2007), Yaban nanesi

(Alpaslan, 2013), Yarpız (Altundağ, 2009), Yarpuz (Mart, 2006; Altundağ, 2009; Demirci, 2010; Şenkardeş, 2010, Tekin, 2011).

Toplanma dönemleri:Nisan, Eylül

Toplandığı yer: Sulak köyü, 653m, K;37.41404, D;41.90363, 26.04.2019, H.Aksu

Kullanılan kısım:Toprak üstü aksamı

Şekil 4.38. *Mentha longifolia* (L.) Huds.'nın genel görünümü.

Kullanım şekli: a) Toprak üstü aksamlar suda haşlanır biraz ılıyınca 15-20 dk bu suda oturma banyosu yapılır idrar yolu enfeksiyonlarına iyi gelir(Besna Oğuz, İdil Merkez; Seve Uğurlu, Yolaçan köyü).

b) Nar kabuğu ile beraber kaynatılır içilir,zehirlenmeler ve ishale iyi gelir (Lahde Barınç, Öğündük köyü).

c) Kaynatılıp içildiğinde gizli şeker hastalığına iyi gelir ayrıca kaynatılıp su ılıyınca vücut duşu alınır eklem ağrılarına iyi gelir (Halil Öklü, Tekeköy).

d) Toprak üstü aksam dövülür kireçlenmenin olduğu dize 3 gece boyunca koyulur ve naylonla kapatılır o bölgeden sıvılar akıtılır ve yara açılır.Kişi 1 ay yatalak kalabilir yürüme zorluğu çekebilir.Bu nedenle tehlikeli bir yöntemdir (Abdurrahim Eeice, Sırtköy).

Literatürdeki kullanımları: Kalbi ve mideyi kuvvetlendirir. Tohumu kaynatılıp içildiğinde uçuğa ve idrar tutukluluğuna fayda verir. Suyu kulağa damlatılırsa ağrısını

geçirir. Erkeklik gücünü arttırır. Gülyağı, sirke ve kabuklu arpa ile katı urlara yakı yapılır ise şifa verir. Yakısı akrep sokmasına faydalıdır. Şerbeti kan tükürmelere, çarpıntıya, sıkıntıya iyi gelir (Yıldız, 1995). Yapraklarının ağızda çiğnenmesi ağız kokularını yok eder. Hazmı kolaylaştırır. Mide ve bağırsak gazlarını giderir (Asımgil, 1997). Haşlamasından elde edilen suyu ile saç dökülmesine karşı baş yıkanır (Bulut, 2006). Soğuk algınlığına, öksürüğe karşı kullanılır (Bulut, 2006; Balos, 2007; Kaval, 2011; Alpaslan, 2012; Mükemre, 2013; Sargın, 2013). Toprak üstü kısımları suda kaynatılır ve romatizma hastalıklarında kullanılır (Bulut, 2006; Balos, 2007; Gençay, 2007; Emre Bulut, 2008; Mükemre, 2013; Sargın, 2013). Mide ağrılarına karşı yaprakları kurtulduktan sonra suda kaynatılarak içilir (Balos, 2007; Polat, 2010; Yüzbaşıoğlu, 2010; Mükemre, 2013). Kökü öğütülüp kına ile karıştırıldıktan sonra baş ağrısını gidermek amacıyla saça sürülür. Yapraklar suda kaynatılır, suyu bir leğene boşaltılır, vücuttaki alerjiyi gidermek amacıyla leğendeki suyun içine girilerek banyo yapılır. Bu su cildi güzelleştirir (Gençay, 2007). Yapraklar haricen kan dindirici olarak kullanılır (Demirci, 2010). Sakinleştirici olarak ağızda çiğnenir (Şenkardeş, 2010). Bitkinin toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksionunun buharı, soluk yolu ile alınarak astım tedavisinde kullanılır. Bitkinin toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksion bal ile karıştırılarak, dâhilen, karın ağrısının giderilmesinde kullanılır. Kurutulmuş yapraklarından, Iris sarı rizomları ile birlikte hazırlanan infüzyon, limon suyu ve bal katılıp, dahilen mide ağrısının giderilmesinde ve soğuk algınlığının tedavisinde kullanılır (Doğan, 2008). Dekoksion yöntemiyle hazırlanan çayı, karın ağrısına karşı günde 1–2 fincan içilir (Vural, 2008). Kurutulmuş yaprakları yörede bulunan killi toprak ve tavuk taşığının kurutulmuş iç zarı ile birlikte ezilerek elde edilen toz ağızlardaki pamukçuklarda kullanılır. Taze yaprakları ağız yaralarına karşı yenilir. Kurutulmuş yapraklarından hazırlanan infüzyonu astımda, akciğer rahatsızlıklarında, mide bulantısında, çocuklarda ishal kesici olarak ve soğuk algınlığında dâhilen kullanılır (Altundağ, 2009). Eskiden istenmeyen hamileliklerde çocuk düşürmek için bu bitkinin yapraksız dalları rahme itilerek çocuk düşürme sağlanmış (Aktan, 2011). Kanseri tedavisinde kullanılır (Tekin, 2011). Bitki çiçekli dönemin de soğuk algınlığı, vb. hastalıklarda bünyeyi kuvvetlendirmek ve öksürüğü kesmek için kaynatılıp suyu içilir. Meme kanserine karşı, mide bulantısını önlemek için ve karın ağrısına karşı bitki kaynatılıp suyu içilir (Arasan, 2014).

4.14.3. *Mentha x piperita* L.

Bitkinin adı: Nane

Bitkinin yöresel adı: Neğneğ

Literatürdeki diğer adları: Nana (Sargın, 2013), Nane (Baytop, 1999; Uysal, 2008; Saday, 2009; Ayandın, 2010; Şenkardeş, 2010; Erdoğan, 2011; Tekin, 2011; Sargın, 2013), Narpuz (Yüzbaşıoğlu, 2010), Kara nane (Sami, 2007).

Toplanma dönemleri: Nisan, Eylül

Toplandığı yer: Yüksek Köy, 717 m, K;3727578, D;41.93673, 18.04.2019, H.Aksu

Kullanılan kısım: Toprak üstü aksam

Şekil 4.39. *Mentha x piperita* L.'nin genel görünümü.

Kullanım şekli: 1 litre suya bir iki tutam nane koyulur ve kaynatılır su ılıyınca süzülür ve zehirlenmiş kişilere zehirlenme geçene kadar yaklaşık bir iki gün boyunca günde 3 defa yarım çay bardağı içirilir (Elif Mora, İdil Merkez).

Literatürdeki kullanımları: Kurutulmuş yapraklarından hazırlanan infüzyon, dâhilen gaz söktürücü olarak kullanılır. Ayrıca bu şekilde hazırlanan infüzyon, dâhilen gece yatmadan önce içilerek, uykusuzluğa karşı kullanılır. Taze yaprakları ağız kokusunu

gidermek için çiğnenir (Sami, 2007). Mide bulantısına, kansere karşı kullanılır (Uysal, 2008). Sinirsel kökenli mide bulantılarını kesici, gaz söktürücü, koku verici ve baharat olarak kullanılmaktadır (Saday, 2009). Şifa amaçlı ise safra hastalığı olanlara limonla kaynatılarak verildiğinde iyi geldiğine inanılmaktadır (Ayandın, 2010). Bitkinin toprak üstü kısımları çiğnenerek, ağız kokusunun giderilmesinde kullanılır. Bitkinin toprak üstü kısımlarının limon (*Citrus limon*) suyu katılarak hazırlanan dekoksyonu, dâhilen mide rahatsızlıklarının giderilmesinde ve hazımsızlığa karşı kullanılır. Bitkinin toprak üstü kısımlarının limon suyu ile katılarak hazırlanan dekoksyonu, dâhilen soğuk algınlığı ve ülser tedavisinde kullanılır (Şenkardeş, 2010). Hastanın sırtına bal sürülür ve bitkinin kurutulmuş toz halindeki yaprakları ilave edilir. Bu tedavi yöntemi öksürüğe karşı kullanıldığı gibi ateş düşürücü olarak etkilidir (Aktan, 2011). Mide bulantısını gidermek için çayı içilir (Erdoğan, 2011). Soğuk algınlığı, nezle, bronşit, öksürük gibi durumlarda çayı yapılarak kullanılır (Uysal, 2008; Poyraz Kayabaşı, 2011; Tekin, 2011; Sargın, 2013). Ayak ağrılarını gidermek için harici olarak kullanılır. Kalp hastalıklarında kullanılır. Karın ağrısı mide bulantısı ve mideyi kuvvetlendirmek için kullanılır. Strese karşı çayı içilir. Kabızlığı gidermek için dâhili olarak kullanılır (Sargın, 2013). Kurutulmuş bitki çayı yapılarak soğuk algınlığı, öksürük, vb. durumlarda içilir (Arasan, 2014).

4.14.4. *Teucrium polium* L.

Bitkinin adı: Acı yavşan

Bitkinin yöresel adı: Bojdang, Beojdang, Bojnak, Baristo

Literatürdeki diğer adları: Acıot (Doğan ve Bağcı, 2011), Acı yavşan, Biber yavşanı (Şimşek ve ark., 2002), Bodur mahmut (Vural, 2008), Bovijana şin (Mükemre, 2013), Ca'de, Ca'tri (Balos, 2007), Cığde (Akgül, 2008), Daş kekiği (Altundağ, 2009), Dağ kekiği (Doğan, 2008), Hava otu (Şimşek ve ark., 2002), Haptutan (Arituluk, 2010), Kefen otu (Güneş, 2010), Keselmehmut (Kaval, 2011), Kısa mahmut (Vural, 2008; Polat, 2010), Mayasıl otu (Emre bulut, 2008), Meryemğort, Meryemhot (Şimşek ve ark., 2002), Meryem hort (Balos, 2007; Yapıcı ve ark., 2009), Mırmır otu (Doğan ve Bağcı, 2011), Neman (Mükemre, 2013), Oğlan otu (Bulut, 2006; Arituluk, 2010), Oğul otu (Bulut, 2006), Par yavşanı (Ertuğ, 2002; Mart, 2006), Payavşan, Pay yavşan

(Şimşek ve ark., 2002), Peri yavşanı (Şimşek ve ark., 2002; Demirci, 2010), Pir yavşanı, Pire Yavşağı (Ertuğ, 2002), Ta'lık (Balos, 2007), Tehlik (Akan ve ark., 2008), Ülper yavşanı (Erdoğan, 2011), Ververik (Akan ve ark., 2008), Yavşan (Han, 2012), Yavşancık otu (Kazan, 2007; Uysal, 2008).

Toplanma dönemleri: Nisan, Haziran

Toplandığı yer: Haberli Köyü, 769m, K;37.34787, D;41.88725. 19.06.2019, H.Aksu

Kullanılan kısım: Toprak üstü aksam

Şekil 4.40. *Teucrium polium* L.'un genel görünümü.

Kullanım şekli: a) Toprak üstü aksamı kaynatılır tok karınla 1 kere içilir mideye iyi gelir(İlyas Ürek,Öğündük köyü).

b) Kaynatılıp suyunun içilmesi şeker hastalığına iyi gelmektedir. Ayrıca 3 gün boyunca günde 3 defa tok karınla içilirse grip rahatsızlığına iyi gelir (Sadiye Karadeniz,Özbek Köyü).

c) Toprak üstü aksam ezilir, suda kaynatılır, suyu süzülür ve bu su günde sabah aksam olmak üzere iki defa gözlere damlatılır. Gözdeki ağrı ve iltihaplanmayı tedavi etmek amacıyla kullanılır(M.Emin Görmen, Kırca; Nevile Akdeniz, Tepeköy).

d) Yapraklar iyice ezilir, macun haline getirilir, akşamdan sabaha kadar temiz bir bez yardımıyla göz üstünde bekletilir.Bu macun hem gözdeki şişkinliğe iyi gelir hem de

iltihaplanmayı yok ederek göz ağrılarını dindirir(Kumri Olgaç, Tepecik Köyü; Gülgin Aslan Yolaçan Köyü).

e)Kaynatılıp suyu içildiğinde nefes darlığı ve romatizmaya iyi geldiği söylenmektedir(M. Sait Atain, Köyceğiz Köyü).

Literatürdeki kullanımları: Şeker hastalığında kullanılır (Baytop, 1999; Bulut, 2006; Mart, 2006; Balos, 2007; Akan ve ark., 2008; Polat, 2010). Karın ağrılarında hazırlanan dekoksasyon içilir. Bu şekilde kullanım kıl kurduna karşı iyi gelir. Mideye çok yararlıdır (Ertuğ, 2002). Bulantı, her türlü sancı, soğuk algınlığı, diyabet, bağırsak bozukluğu gibi durumlarda kullanılır (Şimşek ve ark., 2002). Karın ve mide ağrısı, adet sancısı, mide bulantısı ve soğuk algınlığı için kullanılır (Bulut, 2006; Güneş, 2010). Küçük çocukların altını ıslatması durumlarında kaynatılarak içilerek kullanılır (Mart, 2006). Gaz giderici, idrar söktürücü, böbrek taşı ve kumunu düşürücü, sindirimi kolaylaştırıcı, bağırsak kurtlarını düşürücü ve kabızlığı önleyici olarak kullanılır. Ayrıca, çocuklarda karın ağrılarına karşı ağrı kesici olarak kullanılmaktadır (Balos, 2007). Mide sorunlarına karşı, suda kaynatılarak hazırlanan dekoksasyon ile hamur yoğrulularak bir bez yardımıyla ağrılı karın bölgesine sarılmaktadır. Yavşancık otu, kekik ve nane yapraklarıyla birlikte suda haşlanıp suyu süzülerek bir bez yardımıyla karın bölgesine sarılmakta ve 1 gece boyunca bekletilmektedir. Çocuğu olmayan kadınların sorununa çözüm getirmek amacıyla kullanılmaktadır. Suda kaynatılarak hazırlanan dekoksasyon banyo suyu olarak haricen kullanılmaktadır (Kazan, 2007). Kurt düşürücü olarak kullanılır. Üç gün boyunca sabah aç karına bitkinin çiçekli dalları yenilir. Doğum yapmış anneye yemek dokunmuşsa sütü çocuğa dokunmasın diye kaynatılıp içirilir. Süt bebeğe dokunursa yine anneye bu bitki verilir. Sütü temizlediğine inanılır. Koyunlarda karın ağrısı olduğu zaman bitki iyice kaynatılıp suyu şişeye konularak hayvana zorla içirilir (Akan ve ark., 2008). Gaz sancılarında ve mide ağrılarında kullanılır (Akgül, 2008). Toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyon, dâhilen, hemoroite karşı kullanılır. Toprak üstü kısımlardan hazırlanan infüzyon, sabahları aç karnına 1 çay bardağı dolusu içilerek, egzama tedavisinde kullanılır (Emre Bulut, 2008). Suda kaynatılarak hazırlanan dekoksasyonu rahatsızlık geçene kadar günde 1-2 bardak içilmektedir (Uysal, 2008). Bitkinin toprak üstü organlarından dekoksasyon veya infusyon yöntemleriyle hazırlanan çayı, karın ağrısına karşı 1–2 fincan içilir. Bitkinin toprak üstü organlarından dekoksasyon yöntemiyle hazırlanan çay kasılma ve kramplar için günde 2–3 fincan içilir

(Vural, 2008). Toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyonu mide ağrılarını kesici, hazmettirici, iştah açıcı, gaz söktürücü olarak ve hemoroitte dâhilen kullanılır (Altundağ, 2009). Bu bitki iştah açıcı, mide ağrılarını dindirici tansiyon düzenleyici olarak kullanılır (Yapıcı ve ark., 2009). Romatizmaya karşı, bir çay bardağı sıcak suda bir dal bitki 2-3 dakika bekletilir ve günde bir çay bardağı ikiye bölünerek içilir (Arıtuluk, 2010). Bitkinin toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksion dâhilen akciğere bağlı rahatsızlıkların tedavisinde, infüzyon hali dâhilen mide ülseri ve şeker hastalığı tedavisinde ve ateş düşürmek amacıyla kullanılır (Demirci, 2010). Böbrek taşlarını düşürmede kullanılır (Polat, 2010). Bitkinin toprak üstü kısımlarının kaynatılmasıyla elde edilen çayı, solunum ve sindirim sistemi rahatsızlıkları ve şeker hastalığı için kullanılmaktadır. Ayrıca iştah açıcı, kuvvet verici, ishal önleyici ve uyarıcı etkileri de vardır (Doğan ve Bağcı, 2011). Mide ağrısını, mide bulantısını ve mide üşütmesini gidermek için bitkinin çiçekleri kaynatılarak günde bir su bardağı içilir. Bebeklerin gaz sancısını gidermek için bitkinin yaprakları ezilip, arpa unuyla yoğrulduktan sonra pişirilerek bebeklerin karnına sarılır. Ateşi düşürmek için bitkinin yaprakları suya batırılıp mendilin arasına konularak altına sarılır (Erdoğan, 2011). Mide, böbrek ağrıları ve kanser tedavisi için bitkinin toprak üstü kısmı suda kaynatılarak içilir (Kaval, 2011). Yine bitkinin toprak üstü kısımları, suda kaynatıldıktan sonra bu su ile banyo yapılarak güneş çarpmalarına karşı kullanılır. Toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksion, 1 yemek kaşığı içilerek ishale, çocuklardaki iştahsızlığa karşı ve dâhilen mide bulantılarının karşı kullanılır (Han, 2012). Midede oluşan ağrıları dindirmek için bitkinin toprak üstü kısımları (bir yemek kaşığı bitki materyali iki su bardağı suda) suda kaynatılıp suyu içilir. Toprak üstü kısımları kurutulup toz haline getirildikten sonra 2 yemek kaşığı bitki tozu 3 su bardağı suda kaynatılıp elde edilen sıvı, tüm kanser türlerinin tedavisi için sabah-akşam 1 çay bardağı içilmektedir. Toprak üstü kısımları kurutulup toz haline getirildikten sonra kaynar suda biraz demlendirilerek elde edilen çay nefes darlığı, romatizmal ağrılar ve şeker hastalığı tedavisinde kullanılır (Mükemre, 2013). Araştırma bölgesinde kullanım amacı genellikle çocukların bağırsak gazından kaynaklı karın ağrılarında kullanılır. Bitkinin toprak üstü aksamı toplanır ve kurutulur. Bitkiden küçük bir parça kopararak tülbent gibi ince temiz bir beze sarılır. Bunun üzerine anne sütü birkaç damla damlatılır. Daha sonra tülbent sıkılarak çocuğun ağzına bir iki damla damlatılır. Etkisini çok çabuk gösteren bu yöntem çocukların gaz

sıkıntıları baş gösterdiğinde tekrar kullanılır.Bitki şeker hastalığına karşı çiğ olarak yenir veya sıcak suda demlenerek içilir. Bitkinin toprak üstü aksamı çiğ olarak baş ağrısına karşı tüketilir. Yüksek tansiyonda bitkinin toprak üstü aksamı kaynatılarak yarım çay bardağı içilir. Bitkinin toprak üstü aksamı ishale karşı günde bir defa içilir (Arasan, 2014).

4.14.5. *Thymbra spica* L.

Bitkinin adı:Zahter, Kekik

Bitkinin yöresel adı: Hılkışok

Literatürdeki diğer adları: Zahter, Kekik (Akgül, 2008). (Arasan, 2014).

Toplanma dönemi: Nisan, Mayıs

Toplandığı yer:Tepecik Köyü, 613m, K;37.15749, D;41.74519, 29.04.2019,H.Aksu

Kullanılan kısmı:Yaprak

Şekil 4.41. *Thymbra spica* L.'nin genel görünümü.

Kullanım şekli: a) Yapraklar kurutulur yemeklerde baharat olarak kullanılır.Mideyi rahatlatır hazımsızlığa iyi gelir, baş ağrısına iyi gelir, ayrıca tomorcukları çiğnendiğinde diş ağrısını keser(Ali Süne, Sulak Köyü).

b) Bu bitkinin yeşilken birkaç yaprağı çiğnenir, hazımsızlık ve karın şişliğine faydalıdır. Kurutulup çay gibi demlenir, günde 1-2 defa bir çay bardağı içilir. Grip, hazımsızlık ve mide ağrısına iyi gelir (Azad Arı, Yarbaşı köyü).

Literatürdeki kullanımları: *Thymbra sintenisii* mide ağrılarına karşı kullanılır (Akgül, 2008). Soğuk algınlığı ve üst solunum yolu enfeksiyonlarına karşı sıcak suda demlenerek içilir. Karın sancısına karşı demlenerek içilir. Nefes darlığı ve astım hastalığında, kekik ile birlikte sıgırkuyruğunun çiçekleri, ebegümeci yaprağı karıştırılarak sıcak suda bir süre kaynatılır. Bu su süzülerek aç karına sabah ve akşam içilir. Kanser hastalığına karşı çörek otu ile birlikte bala karıştırılır ve bu şekilde kanser hastalığına karşı yenir. Şeker hastalığına karşı demlenerek günde iki bardak içilir. İshal rahatsızlığında bitkinin yaprakları ve dalları kaynatılıp içilir. Basur rahatsızlığına karşı bitkinin toprak üstü aksamı kaynatılır ve günde bir bardak aç karına içilir (Arasan, 2014).

4.15. Amaryllidaceae

4.15.1. *Allium cepa* L.

Bitkinin adı: Soğan

Bitkinin yöresel adı: Pivaz

Literatürdeki diğer adları: Basal (Akgül, 2008), Pivaz (Gençay, 2007, Balos, 2007), Soğan (Savran ve ark., 2002; Ertuğ, 2004; Baytop, 2007; Karataş, 2007; Kazan, 2007; Bulut, 2008; Uysal, 2009; Arıtuluk, 2010; Ayandın, 2010; Güneş, 2010; Yüzbaşıoğlu, 2010; Aktan, 2011; Poyraz Kayabaşı, 2011; Tekin, 2011; Sargın, 2013), Sovan (Sargın, 2013), Suvan (Sami, 2007).

Toplanma dönemleri: Nisan, Haziran

Toplandığı yer: Tepecik Köyü, 613m, K;37.15749, D;41.74519, 29.04.2019, H.Aksu

Kullanılan kısım: Gövde, Kabuk

Şekil 4.42. *Allium cepa* L.'nin genel görünümü.

Kullanım şekli: a) Kuru soğan ve sumak beraber iyice dövülür kafada darbe yada kaza sonucu oluşan ancak çok derin olmayan yaralara suyu dökülür mikropları öldürür yarayı temizler ilk yardım görevi görür. Ayrıca soğan kaynatılır ve suyu göze damlatılırsa gözdeki iltihabı alır (Sakine Yanalak, İdil Merkez).

b) Soğan ve patates rendelenir ve dizlere koyulur naylonla üstü kapatılır, 1 gece boyunca bekletilir. 8 gün boyunca kullanılır ise diz ağrılarına iyi gelir (Kudret Öget, Tekeköy).

Literatürdeki kullanımları: Soğan suyu tavuk yağı ile beraber yaralara sürüldüğünde yarayı iyi eder. Lapası sürüldüğünde kırıkları, çıkıkları, burukları iyileştirir. Yenmesi ya da suyu sarılığa iyi gelir, idrarı ve aybaşı kanamasını söktürür. Soğan bal ile karıştırılıp saç dökülen yerlere sürülürse faydalı olur. Soğan et ile beraber pişirilip acı yağ ile karıştırılarak nasıra sürülürse iyileşme görülür. Soğan suyu kulağa damlatılırsa kulak iltihabı, ağır duyma ve çınlamaya iyi gelir. Suyu göze sürme gibi çekildiğine göz sulanmasına iyi gelir. Basura faydalıdır. Kuyruk yağı ile pişirilerek azar azar yendiğinde müzmin öksürüğe ve nefes darlığına iyi gelir. Kusmayı ve bulantıyı önler. Soğan çiğ yenilirse cinsel gücü artırır, cilt rengini güzelleştirir. Ciğerlerin tutukluluğunu açar. Sade olarak yemek meniyi çoğaltır. Bol yenmesi ihtiyarlamayı geciktirir ve kalbi kuvvetlendirir. Karında su toplanmasına faydalıdır (Yıldız, 1995). Haricen çıbanları olgunlaştırmak için kullanılır (Baytop, 1997). Kepek için 3 baş soğan ince ince kıyılır, bir su bardağı ispirotoda bir hafta bekletilerek süzülür, 1 hafta süreyle 1 litre suya bu

losyondan 4 damla konarak saçlar bununla yıkanır. Sinirli ve histerik kişilerin bayılmasında koklatılarak kullanılır. Yaraların mikrop kapmasını önler. Bağırsak hareketlerini arttırarak müshil etki yapar. Hazmı kolaylaştırır (Asımgil, 1997). Çıbanların olgunlaştırılmasında kullanılır. Bunun için soğan közde pişirilir ve çıbanın üzerine sarılır (Savran ve ark., 2002). Soğan külde pişirip içine ardıç katranı damlatılır ve çivi batan yere konur. Baş ağrısında tuzla soğan dövülüp ayakaltlarına sürülür. Parmakta dolama olduğunda soğan közlenir, orta göbek alınır, içine zeytinyağlı sabun doğranır, bir bez içinde bir gece bekletilir ve dolamaya sarılır. Karın ağrılarında yakı olarak kuru kekik, kül, tarhana pişirilip bir beze sürülür, üzerine soğan çentilir, soğuyuncaya dek ağrıyan bölgede bırakılır (Ertuğ, 2004). Soğan suda kaynatılıp yaraların üzerine haricen uygulanır (Gençay, 2007). Balgam söktürücü olarak kullanılır (Karataş, 2007). Nefes açmak amacı ile nane yaprakları ve papatya çiçeklerinin sıcak suda demlenip, üzerine bir çay kaşığı soğan suyu eklenmektedir. Hazırlanan bu karışım buğu olarak kullanılmaktadır. Kalp damar rahatsızlıklarına karşı yapraklarının sıcak suda demlenerek hazırlanan 1 bardak dekoksiyonuna 1 yemek kaşığı soğan yumrusunun suyu eklenerek günde bir kere tüketilmektedir. Mide üşütmelerinin ve karın ağrısının tedavisinde kullanılmaktadır. Mide üşütmeleri ve karın ağrısına karşı hayıt, nane, yaprakları ve kekiğin toprak üstü kısımları haşlanır, ezilmiş soğanla birlikte bir bez yardımıyla ağırlı karın bölgesine sarılır (Kazan, 2007). Toprak altı gövdesi dilimlenip, 2 gece sirkede bekletildikten sonra, haricen siğil ve çıban tedavisinde kullanılır. Toprak altı gövdesi rendelendikten sonra elde edilen özsu, saç toniği olarak kullanılır (Sami, 2007). İdrar arttırıcı, müshil, kan şekerini düşürücü, anti bakteriyel etkilere sahiptir (Birinci, 2008). Gribal enfeksiyonlarda bol bol soğan yenilmelidir. Hayıt, kekik yaprakları içine bir miktar soğan konulup pişirilmekte ve bu karışım karın ağrısına karşı bölgeye doğrudan sarılıp 3-4 saat bekletilmektedir. Karın ağrısının da, kekik, soğan, yarpuzkaynatılmakta veya doğrudan içine bir miktar un ilave edilip oluşan karışım bölgeye doğrudan sarılıp akşamdan sabaha bekletilmektedir. Hayıt yaprakları soğan ile birlikte dövülüp karın ağrısına karşı karına sarılıp akşamdan sabaha bekletilmektedir. Kekik yaprağı, hayıt tohumu, kına, kül, soğan birlikte pişirilip zeytinyağı ile yağlanmış karın bölgesine, karın ağrısına karşı doğrudan sarılıp akşamdan sabaha bekletilmektedir. Baş ağrısı ve ateşi düşürmek için tedavi amaçlı kullanılmaktadır. Soğan kesilip parçalanır. Parçalanmış soğan, tuzlanıp başa sarılıp terleyince alınır. Akrep sokması

durumunda tedavi amaçlı kullanılmaktadır. Buz ve soğan anne sütü ile birlikte bölgeye doğrudan sürülmektedir. Adet sancısı tedavisinde kullanılmaktadır (Uysal, 2008). Çiğ olarak tüketimi sayesinde soğuk algınlığına iyi geldiği belirtilmiştir (Saday, 2009). Çivi battığında tüpte pişirilip çivinin battığı yere sarılmaktadır. Tepesi kesilip yanmış odun koruna gömülerek içine püse karıştırılıp ılıkken yaranın üzerine kapatılmaktadır. Ezilmelerde morarma ve şişlik olmasın diye çiğ soğan dövülüp üzerine sarılmaktadır. Suda haşlanır elde edilen sıvı balla karıştırılıp öksürük tedavisi için içilir. Soğan pişirilir bıçakla çentilmiş sabunla karıştırılıp iltihaplı yaraların üzerine konur (Metin, 2009). Soğanın kökü külde pişirilip katran ile karıştırılıp yaralı bölgeye doğrudan sarılıp akşamdan sabaha kadar bekletilir. Çıbana karşı soğanın kökü külde pişirilip içine zeytinyağı ve sabun ilave edilip bölgeye ve akşamdan sabaha bekletilir. Burkulan yere önce sıcak su ve sabun ile pansuman yapılır. Sonra bir soğan rendelenir, geçene kadar sarılır. Soğan küle gömülür ve pişirilir. Közden alındıktan sonra çıbanın üzerine sarılır. Çıbanın iltihabı akana kadar bu işlem 3- 4 kez tekrarlanır. Soğan küle gömülür, pişirilir. Közden alındıktan sonra içine biraz şeker katılır ve suyunun çıkması sağlanır. Dolamanın üstüne akşamdan bağlanır ve sabaha kadar beklenir (Arabacı Anul, 2010). Adet sancısına karşı bir tane soğanın kabuğu bir su bardağı suda bir taşım kaynatılır ve 1-2 gün boyunca günde bir bardak içilir. Adet sancısına ve baş ağrısına karşı çiğ soğan rendelenir, suyu sıkılarak bir yemek kaşığı içilir. Uykusuzluğa karşı bir küçük cezve suda bir adet küçük boy soğan kaynatılıp akşamları içilir. Bebeklerde uykusuzluğa karşı soğanın suyu sıkılır, biraz şeker ilave edilerek bir çay kaşığı içirilir. Çiğ soğanın suyu sıkılıp gaz giderici olarak günde 1-2 yemek kaşığı içilir. Bir adet soğan kabuklarıyla birlikte yıkanır, 2 su bardağı suda kaynatılır. Mide rahatsızlıklarında sabah-akşam birer bardak içilir. Kulak ağrısına karşı 2-3 damla soğan suyu ağrıyan kulağa damlatılır. Karın ağrısının da pişirilen soğan ılınca bütün olarak göbeğe sarılır (Arıtuluk, 2010). Çiğ olarak tüketildiğinde soğuk algınlığına iyi geldiğine inanılır. Ayrıca soğan kabuğu kaynatılarak sürekli içildiğinde gebe olan bayanın çocuğunu düşürür (Ayandın, 2010). Bu bitkinin toprak altı yapısı tuzla dövülüp bacak ve kollardaki burkulmalarda burkulan bölgeye bağlanılır. Bu bitkinin toprak altı organı pişirilir ve orta kısmı boşaltılır. Boş olan kısma rendelenmiş sabun ve zeytinyağı konulur. Bu karışım ve pişirilmiş organ iltihaplı yaralarda yaralı bölgeye uygulanır ve yaraların tedavisinde kullanılır (Aktan, 2011). Yeni doğum yapan kadınlara yapılan

akıtma içerisine konulan soğan anne sütünün arttırılmasını sağlamaktadır. Soğan kaynatılarak içildiğinde öksürüğe iyi gelir. İki baş soğan, yemeğe doğrar gibi doğrayıp iki ya da üç bardak su içerisine konulur. Akşamdan hazırlanan bu karışım gece ayazda bekletilir. Sabah soğanlar içerisinden çıkarılarak suyu içilir. Soğan suyu kanı sulandırır ve kalbe faydalıdır. Adet olamayınca soğan kabuğu kaynatıp içilmektedir (Kayabaşı, 2011). Dört tane soğan kabuğuyla birlikte parçalayıp bir kilo suda 10 dakika kaynatılır ve kaynayan suyu aç karnına sabah akşam çocuğu olmayanlara içirilir. Suda haşlanır elde edilen sıvı balla karıştırılıp öksürük tedavisi için içilir. Sütle soğan haşlanıp yaralanmalarda ezik bölgelere sürülür (Tekin, 2011). Kurutulmuş soğanının sıkılarak elde edilen suyu, sivilce tedavisinde kullanılır. Soğanın taze kısımları, maydanoz ve hayıt tohumu ile birlikte hazırlanan dekoksasyonu regl ağrılarını kesmek için tüketilir. Herba ve soğanından hazırlanan dekoksasyonu böbrek kumunu düşürmek için düzenli olarak içilir. Bir çanak içine soğanının kabukları doğranır, su katılıp ocağa konulur. Su ısındığı zaman tarhana katılır, iyice karıştırılır, hamur haline getirilir, karın ağrısı için hazırlanan bu yakı, karın üzerine konulur. Karın ağrısı ve kusmayı önlemede kullanılır (Sargın, 2013). Soğan bitkisinin gövdesi közde bekletilir. Bu şekilde dolama gibi deri altı iltihaplarında, burkulma v.b. nedenlerden kaynaklı şişkinliklerde hastalıklı bölgeye sarılır. Soğan gövdesinin en dıştaki kahverengi yaprakları kaynatılır ve suyu içilir ve çocuk düşürmede kullanılır (Arasan, 2014).

4.15.2. *Allium sativum* L.

Bitkinin adı: Sarımsak

Bitkinin yöresel adı: Sir

Literatürdeki diğer adları: Sarımsak (Ertuğ, 2002; Bulut, 2006; Türkan ve ark., 2006; Balos, 2007; Baytop, 2007; Bulut, 2007; Kazan, 2007; Sami, 2007; Emre Bulut, 2008; Uysal, 2008; Metin, 2009; Saday, 2009; Ayandın, 2010; Güneş, 2010; Şenkardeş, 2010; Yüzbaşıoğlu, 2010; Aktan, 2011; Erdoğan, 2011; Tekin, 2011; Han, 2012; Sargın, 2013) Sarmısak (Ertuğ, 2002; Sami, 2007; Sargın, 2013), Samsak (Sami, 2007; Aktan, 2011), Sir (Balos, 2007).

Toplanma dönemleri: Nisan, Mayıs

Toplandığı yer: Tepecik Köyü, 613m, K;37.15749, D;41.74519, 29.04.2019,H.Aksu

Kullanılan kısım: Bulbus dişleri

Şekil 4.43. *Allium sativum* L.'un genel görünümü.

Kullanım şekli:Uçuk tedavisinde kullanılmaktadır. Uçuk çıkmış bölgenin üzerine ezilmiş bir diş sarımsak koyulur ve yarım saat bekletilir. Ayrıca tansiyon düşürmek amacıyla sarımsak yenir. Şacları gürleştirmek amacıyla iyice ezilen sarımsak zeytinyağı ile karıştırılarak saça sürülür bir saat bekletildikten sonra yıkanır. Her sabah aç karına bir diş sarımsak yutulmasının idrar yolu enfeksiyonlarına iyi geldiği söylenmektedir (Atiye Doğan, Merkez).

Literatürdeki kullanımları: Damar sertliğine faydalıdır. Mikrop öldürücüdür. Göğsü yumuşatır ve öksürüğü keser. Sarımsak, bağırsak hareketlerini arttırır. Dizanteriye karşı etkilidir (Asımgil, 1997). Tansiyon düşürücü etkilere sahiptir (Asımgil, 1997; Baytop, 1999; Kazan, 2007; Sami, 2007; Emre Bulut, 2008; Metin, 2009; Ayandın, 2010; Polat, 2010; Şenkardeş, 2010; Yüzbaşıoğlu, 2010; Han, 2012; Sargın, 2013). Antiseptik, idrar artırıcı, solucan düşürücü, iştah açıcıdır (Baytop, 1999). Ocakta ısıtılıp kulağa konulduğunda ağrıyı keser. Kulak ağrısında iki baş kesilmiş ve iki uç yerinden toplu iğne ile delinmiş sarımsak dişi kulağa konur (Ertuğ, 2002). Közde kuru olarak pişirilip, ılık şekilde çiban ve dolama üzerine sarılarak tedavi edilir (Türkan ve ark., 2006).Kurt düşürücü olarak çiğ şekilde tüketilir (Bulut, 2007). Karın ağrısını geçirmek amacıyla kullanılmaktadır. Ezilen sarımsak dişleri bir bez yardımıyla ısıtılarak ağırlı karın bölgesine sarılıp birkaç saat bekletilmektedir (Kazan, 2007). Soğancıkları, ezilip,

haricen, arı sokmalarına karşı kullanılır (Emre Bulut, 2008; Aktan, 2011). Soğancıkların zeytinyağında pişirilip yumuşatılmasından sonra ezilerek çıkartılan suyu damla halinde, kulak ağrısının giderilmesinde kullanılır (Emre Bulut, 2008). Tansiyonu normal düzeyde tutmak amacıyla kullanılmaktadır. Yanık tedavisinde kullanılmaktadır. Ezilen sarımsak dişlerinin içine bir miktar barut konularak karıştırılıp bölgeye doğrudan sürülmektedir. Akrep sokması, yılan sokması, arı sokması durumunda kullanılmaktadır. Sokulan bölge kanatılmakta, sarımsak dişleri ezilip sade ya da içine bir miktar tuz ilavesiyle doğrudan bölgeye sarılmaktadır. Bademcik iltihabına karşı, ezilen sarımsak dişleri el yardımı ile bademcik üzerinde 5 dakika bekletilerek tutulmaktadır. Kulak rahatsızlıklarında sarımsak külde ısıtılıp ya da pişirilip pamuğa sarılarak ılık halde kulak ağzına bastırılmaktadır. Yine kulak rahatsızlıkların da, sarımsak zeytinyağın da pişirilip kulağa sarılmaktadır. Ezilen sarımsak dişleri yağı alınmış kese yoğurdu ile karıştırılıp ishale karşı, rahatsızlık süresince yenilmektedir. Karın ağrısında, hayıt yaprakları hafif ezilip zeytinyağı ve 1-2 diş dövülmüş sarımsak ile karıştırılıp bölgeye doğrudan sarılmaktadır. Saçkıran ve saç dökülmesi tedavisinde kullanılmaktadır. Sarımsak dişleri ezilir ve saçkıranlı bölge çizilip kanatılarak ya da nar ekşisi ile dövülmüş sarımsak karıştırılıp saçkıranlı bölgeye doğrudan sürülmektedir. Ayrıca kekik yağı ve dövülmüş sarımsak karıştırılıp saçkıranlı bölgeye uygulanmaktadır (Uysal, 2008). 100g sarımsak haşlanıp aynı oranda balla karıştırılıp balgam söktürmesi ve astım hastalarının tedavisi için sabahları aç karnına yenilmektedir (Metin, 2009). Sarımsak dövülüp, iltihabı akıtması için çıbanlı yaraların üzerine konmaktadır. Saçkıran denilen hastalıkta açıklıkların kapanması için de sarımsak sürülmektedir (Metin, 2009; Şenkardeş, 2010; Tekin, 2011). Şişkinliği olan hayvanlara bolca ezilip ayanla karıştırılarak verilir (Ayandın, 2010; Polat, 2010). Arpacığa karşı dişleri sürülür (Güneş, 2010). Bir baş sarımsak tereyağında kavrulup bir bardak süt ve yarım bardak bal ile karıştırılarak, dahilen sinüzit tedavisinde kullanılır (Şenkardeş, 2010). Her türlü zehirlenmelere karşı diş halinde yutularak kullanılmaktadır (Yüzbaşıoğlu, 2010). Diş ağrısını gidermek için bitkinin soğanı ezilerek özsuğu diş dibine sürülür (Erdoğan, 2011). Bulaşıcı mikrobiyal hastalıklara karşı bulbus dişlerinden birer tane sabah-akşam yutulur. Antibiyotik etkisi nedeniyle kullanılır. Yüksek şekeri dengelemek için, bulbus dişlerinden birer tane günde 2-3 defa yutulur ya da yemeklere katılır. Kurutulmuş bulbus dişlerinden biri kesilip açık yaraya sürülür çabuk iyileşmesi için kullanılır. Bitkinin kurutulmuş

bulbusları rendelenip balla karıştırıp ateş düşürücü ve gaz giderici olarak kullanılır. Kurutulmuş bulbusları ile adaçayı ve kekik herbasından hazırlanan infüzyonu ile saçlar yıkanıp, dökülmelere karşı kullanılır. Kurutulmuş bulbus dişlerinden biri kesilip kesik yüzeyi arı, yılan ya da akrebin soktuğu yere basılır ya da sıkılmış suyu damlatılarak sokma sonrasındaki ağrıyı kesmede kullanılır. Soğuk algınlığına karşı, bulbus dişlerinin kabuğu soyulup çorbaya katılarak içilir. Kuru bulbus dişlerinden 2-3 tane dövülüp, zeytinyağı ile macun haline getirilir ve yaranın üzerine konulup iyileşmesi beklenir. Baş ağrısını gidermek için; 2-3 diş kuru bulbus dişi dövülüp temiz bir bez ya da tülbende konup altına sarılır. Gözde görülen arpacık tedavisi için arpa tanesi ile çizilir ve üzerine bulbusunun sıkılmış suyu sürülür (Sargın, 2013). Sarımsak saçkıran hastalığında kullanılır. Birkaç diş sarımsak, zeytinyağı, acı kayısı çekirdeği ve tuz birlikte havanda dövülür ve bu şekilde saça sürülür. Yüksek tansiyonda bir diş sarımsak çiğ olarak yenir. Baş ağrısına karşı çiğ olarak bir diş tüketilir (Arasan,2014).

4.16. Lythraceae

4.16.1. *Punica granatum* L.

Bitkinin adı: Nar

Bitkinin yöresel adı:Hınar, Henar

Literatürdeki diğer adları:İnar (Sargın, 2013), Hennar (Balos, 2007), Hicaz narı, Hicaz inarı (Sargın, 2013)

Toplanma dönemleri:Haziran, Kasım

Toplandığı yer:Tepecik Köyü, 613m, K;37.15749, D;41.74519, 29.04.2019,H.Aksu

Kullanılan kısım:Meyve, çiçek, meyve kabuğu

Şekil 4.44. *Punica granatum* L.'un genel görünümü.

Kullanım şekli: Özellikle ishal olmuş çocukların tedavisinde kullanılır. Olgunlaşmış nar kabuğu suda kaynatılır, suyu ılıyınca süzülür ve günde 4 defa 1 çay bardağı içilir. Bu şekilde hazırlanan nar suyu ishali keser (Elif Moran, İdil Merkez).

Literatürdeki kullanımları: Nar meyvesi, kabuğu ile öğütülerek yemlere karıştırılmak suretiyle, tıbbi amaçlı olarak hayvan ishaliinde kullanılır. İshali durdurmak için meyve suyu içilir (Balos, 2007). Baş ağrısını dindirmek için meyvesi yenir (Gençay, 2007). Taze sıkılmış meyvesi içilerek şekerin dengelenmesi sağlanır (Kazan, 2007; Sargın, 2013). Kalp damarlarının açılmasını sağlar ve kolesterol tedavisinde kullanılır (Uysal, 2008). Meyvelerinin suyu sıkılıp içildiğinde kalp ritminin düzenlenmesine yardımcı olur. Meyvelerin kabuğu suda kaynatılıp elde edilen sıvı uykusuzluğu gidermesi için içilmektedir. Ekşisi, şekeri düşürmesi için şeker hastaları tarafından içilmektedir. Kanlanan göze tedavi amaçlı damlatılmaktadır. Kolesterolü düşürmek amacı ile içilmektedir. Zeytinyağı ile karıştırılıp midesi şişen koyunlara içirilmektedir. Tavuk hastalanınca içeceği suya katılmaktadır. Gelincik otunu susuz yiyen ineğin karnı şişer. Tedavi için toprak içine nar ekşisi ve su dökülüp ineklere içirilmektedir (Metin, 2009). Vücut direncini arttırmak için kullanılır. Hastaya bolca nar yedirilerek direnç kazanması sağlanır. Hayvanlarda meydana gelen ağız yaralarını iyileştirmek için kullanılır. Nar meyveleri, kabuklu olarak hastaya yedirilmeye çalışılır. Tansiyon düşürmek için kullanılır. Meyveler 3-4 parçaya ayrıldıktan sonra bu parçalar bir tekne içerisinde

ezilerek suyu çıkarılır. Nar suyu bir kazan içerisine alınarak koyulaşınca kadar kaynatılır ve nar ekşisi elde edilerek soğumaya bırakılır. İki yemek kaşığı veya yarım çay bardağı kadar nar ekşisi hastaya içirilir. İshal kesmek için kullanılır. Nar kabukları ile çay hazırlanır ve bu çay sıcak olarak içilir. İdrar yollarındaki iltihabı gidermek için kullanılır. Narçiçekleri kaynatılarak çay elde edilir ve bu çaydan 2-3 gün boyunca günde bir bardak içilir (Güneş, 2010). Kurutulmuş meyve kabukları dibekte dövülüp dâhilen ishal tedavisinde kullanılır (Gürdal, 2010). Meyve ezilerek hazırlanan nar ekşisi kan şekerini düşürmek için kullanılır (Polat, 2010). Bitkinin meyve kabuğu kurutulup infüzyon şeklinde tüketilerek bronşit ve öksürük tedavisinde kullanılır (Aktan, 2011). Ayrıca bu şekilde yüksek tansiyona karşı içilir. Aynı zamanda suyu, karın ağrısı, kolesterole ve soğuk algınlığına karşı içilir (Sargın, 2013). Narçiçeği, soğuk algınlığına karşı demlenerek içilir. Nar suyu şeker hastalığına karşı içilir (Arasan,2014).

4.17. Linaceae

4.17.1. *Linum pubescens* Banks & Sol.

Bitkinin adı: Keten

Bitkinin yöresel adı: Kulilka hamri

Literatürdeki diğer adları: Keten (Balos, 2007)

Toplanma dönemleri: Nisan-Mayıs

Toplandığı yer: Tepecik Köyü, 613m, K;37.15749, D;41.74519, 2019,H.Aksu

Kullanılan kısmı: Tohumlar

Şekil 4.45. *Linum pubescens* Banks & Sol.'in genel görünümü.

Kullanım şekli: Tohumları kabızlığa iyi gelir. Kabızlık durumlarında 4-5 adet tohum yenir yada yoğurt ve salatalara birkaç adet serpilerek yenir (M.Emin Varış, Merkez).

Literatürdeki kullanımları: *Linum mucronatum* romatizmal hastalıklara karşı, bitkinin toprak üstü aksamı, yumurta akı ve şap bir miktar bala karıştırılarak hastalıklı bölgeye sarılır (Arasan, 2014).

4.18. Malvaceae

4.18.1. *Alcea hohenackeri*(Boiss.&Huet)Boiss.

Bitkinin adı: Hatmi

Bitkinin yöresel adı, Darhiro, Hiro, dahirok

Literatürdeki diğer adları: Gül çiçek, Gül hatmi (Altundağ, 2009), Hiro (Balos, 2007; Akgül, 2008, Altundağ, 2009; Yapıcı ve ark., 2006), Kömeç çiçeği (Mart, 2006).

Toplanma dönemleri: Nisan, Mayıs

Toplandığı yer: Sulak köyü, 759 m, K;37.3392, D;41.90141 30.05.2019, H.Aksu

Kullanılan kısım: Çiçek ve Polen

Şekil 4.46. *Alcea hohenackeri* (Boiss. & Huet) Boiss.'nin genel görünümü.

Kullanım şekli: a) Çiçekleri kurutulur, polen ve yapraklarla beraber sıcak suda demlenir ve sabah aç karınla 1 bardak içilir. Bu bitki tansiyon şeker, bronşit ve gribe iyi gelir. Ayrıca kalp ve damar rahatsızlıklarına iyi gelir. Damar temizliği sağlar(Sakine Yanalak, İdil Merkez;Lahde Barınç, Ögündük Köyü; Gülgün Aslan, Yolaçan Köyü;Sabire Altın, Oyalı Köyü; Hasan Oktay, Tepeköy; Fehime Tekin, Özen Köyü).

Literatürdeki kullanımları: *Alcea striata*adlı bitki öksürük ve bronşitte karşı kaynatılarak içilir (Mart, 2006, Yapıcı ve ark., 2006). Çiçekleri boğaz iltihabına, kökü çıbanlara karşı kullanılır (Balos, 2007; Akgül, 2008; Altundağ, 2009). Çiçekleri süt ile kaynatılarak kansızlığa karşı içilir (Altundağ, 2009). Boğaz, bademcik iltihabı vb. üst solunum yolu iltihabına karşı bitkinin çiçekleri toplanarak sütte demlenir. Süt ılıklaştıktan sonra günde iki defa aç karına içilir. Hatmi çiçeği, yumurta, su ve buğday unu karıştırılır ve temiz bir bez üzerine sürülür. Bu şekilde kırık veya burkulan yere bağlanır.Bronşit hastalığı ve öksürükte bu bitkinin çiçekleri sıcak suda demlenir. Su ılıklaştıktan sonra günde iki defa içilir. Hatminin beyaz çiçekli olanı kansere karşı demlenerek, günde üç defa aç karınla içilir. Deri altında iltihaba neden olmuş çıban, vb. hastalıklarda hatminin kökü kaynatılır,suya rengini verdikten sonra kök çıkarılır,bu suya arpa unu katılır ve karışım lapa haline getirilir. Bu lapaya lebiğe denir. Lapa bu haliyle çıban üzerine sarılır.Yılan sokmasına karşı arpa unu ile kökü lapa haline getirilir ve yılanın soktuğu yere bağlanır. Çiçekleri sütte kaynatılır ve zehirli yılanın soktuğu yere bağlanır.Astım rahatsızlığına

karşı çiçekleri kaynatılır ve içilir. Tansiyon yüksekliğinde çiçekli tomurcuklar kaynatılır ve kına ile başa sürülür. Burun kanamalarına karşı çiçekleri kurutulup toz haline getirilir ve bu halde buruna çekilir (Arasan, 2014).

4.18.2. *Hibiscus esculentus* (L.) Moench.

Bitkinin adı: Bamya,

Bitkinin yöresel adı: Bamya, Bami

Literatürdeki diğer adları: Bamya (Baytop, 1999; Saday, 2009, Bulut, 2006; Gençay, 2007; Satıl ve ark., 2008; Arıtuluk, 2010; Güneş, 2010; Polat, 2010; Tekin, 2011).

Toplanma dönemleri: Temmuz

Toplandığı yer: Şırnak İdil Tepecik Köyü, 613m, K;37.15749, D;41.74519, 29.04.2019, H. Aksu

Kullanılan kısım: Meyve

Şekil 4.47. *Hibiscus esculentus* (L.) Moench.'un genel görünümü (Arasan, 2014).

Kullanım şekli: Bu bitki, kızartılarak yada haşlanarak yenirse bağırsaklara iyi gelir. Kabızlığı giderir (Kezban Adlın, Yörük).

Literatürdeki kullanımları: Çiçeğinden ve kökünden hazırlanan infüzyon ile dahilen göğüs yumuşatıcı, lapa halinde çıbanları olgunlaştırıcı olarak haricen kullanılır. Meyvelerinden hazırlanan yemek, kabız giderici ve dışkıyı yumuşatıcı bir etkiye

sahiptir (Baytop, 1999). Kabızlığa iyi geldiği ve zeytinyağlı yemek olarak tüketildiği belirtilmiştir (Saday, 2009). Bir avuç meyve haşlanıp fıtık olan bölgeye sarılır. Bir hafta boyunca bekletilir. Uygulanan bölgede yanma ve kaşıntı olur. Uygulayan kişi bir hafta dayanırsa iyileşme olur (Arıtuluk, 2010). Çıban olgunlaştırıcı olarak kullanılır. Çiçeğinin 5–6 tanesi havan içerisinde ezilir ve üzerine bir miktar arpa unu ve sıyrılmış kargı eklendikten sonra, kısık ateşte karıştırılarak çok az pişirilir. Hamur haline geldikten sonra çıbanın üzerine sıvanıp bir gece ya da bir gündüz bekletilip yıkanır. Bronşit ve akciğer rahatsızlıklarına karşı kullanılır (Güneş, 2010). Bitkiden yapılan yemek bağırsakların çalışmasına yardımcı olmaktadır (Poyraz Kayabaşı, 2011). Bamyanın çekirdeği, bronşit ve astım hastalığına karşı fırınlanıp balla karıştırılarak yenir (Arasan, 2014).

4.18.3. *Malva neglecta* Wallr.

Bitkinin adı: Ebegümeci

Bitkinin yöresel adı: Tolık,

Literatürdeki diğer adları: Develik (Satıl ve ark., 2008), Devetabanı (Koyuncu, 2005), Ebe gömeci (Vural, 2008), Ebemgömeçi (Şimşek ve ark., 2002; Deniz ve ark., 2010), Ebemgümeci (Şimşek ve ark., 2002; Deniz ve ark., 2010), Ebegümeci (Şimşek ve ark., 2002; Koyuncu, 2005; Bulut, 2006; Elçi ve Erik, 2006; Karataş, 2007; Satıl ve ark., 2008; Metin, 2009; Arıtuluk, 2010;Doğan, 2011; Erdoğan, 2011; Poyraz Kayabaşı, 2011; Tugay ve ark., 2012), Ebekömeçi (Şimşek ve ark., 2002), Ebemövmeci (Metin, 2009), Ebem ekmeği (Alpaslan, 2012), Gömeç (Şimşek ve ark., 2002), Katır tırnağı (Koyuncu, 2005), Kömeç (Şimşek ve ark., 2002; Mart, 2006, Balos, 2007; Akan ve ark., 2008), Kuş ekmeği (Ayandın, 2010), Tabaknunu (Akgül, 2008), Tıbbayka (Akgül, 2008), Tolga badinga, Tolga küvi (Kaval, 2011), Tolık (Şimşek ve ark., 2002, Balos, 2007), Toluk (Şimşek ve ark., 2002), Tolik (Şimşek ve ark., 2002; Yapıcı ve ark., 2009), Tolk (Mükemre, 2013).

Toplanma dönemleri: Mart, Mayıs

Toplandığı yer. Merkez, 759 m, K;37.33814, D;41.89357, 03.05.2019, H.Aksu

Kullanılan kısım: Toprak Üstü Aksam

Şekil 4.48. *Malva neglecta* Wallr.'nın genel görünümü.

Kullanım şekli: a) Öncelikle bu bitkinin toprak üstü aksamı iyice yıkanıp temizlenir, daha sonra kaynatılır ve ılıyınca suyu süzülür. Günde 2 badak içilir yada kızartılıp yemek olarak tüketilebilir. Şeker hastalığına iyi gelir (Rabia Uğurlu, İdil Merkez).

b) Yarpuz bitkisinin birkaç dalı, bir avuç mercimek samanı, bir avuç arpa, ikitutam maydanoz, iki tutam ebegümeci ile beraber kaynatılır ve buharına oturtulur, adet düzensizliği ve çocuk olmamasına çaredir. Ayrıca beş limon ve bir tutam maydanoz ile bu bitki kaynatılıp her sabah aç karınla içildiğinde şeker hastalığına ve halsizliğe iyi gelmektedir (Hatice Öngün, İdil Merkez).

c) Ebegümeci köküyle beraber iyice yıkanır mercimek samanı arpa unu ve zeytinyağı ile bereber suda kaynatılır, hafif ılıyınca vücudu yakmayan sıcaklığı geçtiğinde karın üstüne bırakılır ve temiz bir bezle sıkmayacak şekilde bağlanır ve sabaha kadar bekletilir. Adet olamama, karın iltihabı, karın şişliğine iyi gelir. Sahte gebeliği yok eder yumurtalık ve karındaki tüm pisliklerin dışarı akmasını sağlar (Sakine Yanalak, İdil Merkez).

d) Bitki iyice yıkandıktan sonra rendelenir dizlerin üzerine koyulur bir gece boyunca dizlerde bez yardımıyla bekletilir. Bu şekilde bitkinin kullanımı diz ağrıları ve romatizmaya iyi gelir(Ayten Karadeniz, Özbek Köyü).

Literatürdeki kullanımları: Yaprakları ve yeni açan çiçekleri kaynatılıp gargara yapılarak boğaz ağrılarında kullanılır. Mide ve bağırsakların düzenli çalışmasını sağlar. Kökü kaynatılarak boğaz ve bademcik iltihaplarını gidermede kullanılır (Deniz ve ark., 2002). Mide ağrısı, karın ağrısı ve romatizmaya karşı bitki soğuk suyun içine konarak kaynatılır, lapa haline getirilir ve ağrıyan yere uygulanır. Boğaz ağrısına karşı haşlanarak yemeği yapılır ve yenir. Öksürük, kısırlık, basur rahatsızlıklarında dekoksion halinde uygulanır. Tansiyon yüksekliğinde, yaranın hızla iyileşmesini hızlandırmak amacı ile kullanılır. Buna göre dekoksion taze zeytinyağı ile karıştırılıp yenir. Bitki doğranır, sütle kaynatılıp lapa yapılır ve şişliğin inmesi için kırık üzerine konur. Dekoksion haşlanıp lapa yapılır. Bu şekilde egzama ve mayasıl hastalığında harici olarak kullanılır. Vajinal akıntı, kısırlığa karşı dekoksion arpa unu ile kaynatılıp lapa yapılır. Lapa sıcakken üzerine oturulur. Arpa unu ile kaynatıp apse üzerine konur. Kalp hastalıklarında kullanılır. Böbrek iltihabına karşı, bitki yaprakları haşlanıp süzülür, ağrıyan yere sarılır. Kaynayan suyun buharına tutulur. Soğuk algınlığı, idrar yolu enfeksiyonu, nefes darlığı, kanser, verem, adet sancılarında ve idrar söktürücü olarak dekoksionu kullanılır (Şimşek ve ark., 2002). Çayı yara iyileştirici, tansiyon düşürücü olarak kullanılır (Bulut, 2006; Demirci, 2010). Her türlü hastalığa karşı tercihen soğanla kavruarak yemeği yapılır ve yenir. Lapası çıban deşmede ve yara iyileştirmede kullanılır. Adet sancılarını dindirir (Bulut, 2006). Kurutulan toprak üstü kısımları, yöre halkı tarafından idrar söktürücü, iltihap kurutucu ve çıban açıcı olarak kullanılır (Balos, 2007). Mayasıl tedavisinde bitki köküyle birlikte iyice yıkandıktan sonra kaynatılır ve suyu süzülerek sabahları 1 bardak içilir (Karataş, 2007). Mide rahatsızlığına karşı aç karnına ağrı sürecinde az miktarda yenir (Akgül, 2008; Kaval, 2011). Böbrek taşı rahatsızlığını tedavi amaçlı bitki kaynatılarak suyu içilir. Gebelerde sancı dindirici ilaç olarak yaprakları kaynatılarak suyu içilir (Akgül, 2008). Bitkinin gövde, yaprak ve çiçek kısmı suda kaynatılıp elde edilen sıvı iltihabı sökmesi için içilmektedir. Suda gövde, yaprak ve çiçek kısmı kaynatılıp elde edilen sıvı böcek ısırıklarında pansuman için kullanılmaktadır. Bitkinin gövde, yaprak ve çiçek kısmı pişirilerek ya da dövülerek yaraya sarılmaktadır. Bitkinin gövde, yaprak ve çiçek kısmı ısırganla birlikte su da

kaynatılıp elde edilen sıvı adet sancılarını gidermek için içilmektedir. Kökü sütle pişirilmekte, iltihaplı yaranın üzeri yakılıp iltihabı çıkınca pişirilen ebegümeci yara üzerine konulmaktadır. Yaprakları suda kaynatılıp elde edilen sıvı bağırsakları çalıştırması için içilmektedir (Metin, 2009). Romatizmaya karşı, sütle kaynatılan bitki ağrılı bölgeye sarılır. Ağrı olduğu sürece akşam yatarken sarılır, sabaha kadar beklenir. Boğaz enfeksiyonunda 5- 6 tane bitki dekoksion şeklinde hazırlanıp boğazın üzerine sarılır. İhtiyaç halinde aynı işlem 2- 3 kez tekrarlanabilir. İdrar yolu iltihabında yaklaşık 1 kilo kadar bitkinin tamamı bir tencere suda kaynatılır, süzmeden, leğene konur, soğuyana kadar buharın üstünde oturulur (Arabacı Anul, 2010). Kadın hastalıklarında iltihap söktürücü olarak bitkinin kökü bir su bardağı suda dağılana kadar kaynatılır ve günde 2 bardak, 2-3 gün boyunca içilir. Romatizmaya, bel ağrısına, mide rahatsızlıklarına ve kabızlığa karşı yaprak ve dallar çiğ olarak tüketilir (Arıtuluk, 2010). Bitkinin toprak üstü kısımlarından hazırlanan yemek dâhilen şeker düşürücü olarak tüketilir (Demirci, 2010). Bitkinin toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyon, dâhilen halsizlik ve yorgunluk giderilmesinde kullanılır. Yapraklarından hazırlanan dekoksion, dâhilen hemoroitlere karşı kullanılır (Şenkardeş, 2010). Bitkininin taze yaprakları ezilerek elde edilen lapa vücutta yara olan bölge üzerine konur (Kaval, 2011). Yanıkları iyileştirmek için taze olarak toplanan bitkinin yaprakları ezilerek yanığın üzerine sarılır (Erdoğan, 2011). Yapraklarını haşlamak suretiyle elde edilen lapası tülbentle deri üzerine konarak çıbanları olgunlaştırmak için kullanılmaktadır (Doğan ve Bağcı, 2011). Bitkinin çiçekleri kurutulur. Su ile birlikte kaynatılarak demlenen çay, astıma iyi gelmektedir (Kayabaşı, 2011). Bitkinin gövde, yaprak ve çiçek kısmı suda kaynatılıp elde edilen sıvı iltihabı sökmesi, sancıyı kesmesi, romatizma ve kanser tedavileri için içilmektedir (Tekin, 2011). Ağız, boğaz, diş eti iltihaplarına iyi gelir. Lapası şişen inek memelerine sürüldüğünde memeleri iyileştirir (Alpaslan, 2012). Toprak üstü kısımların suda kaynatılmasıyla elde edilen çay bağırsak iltihabına karşı içilir. Bitkinin toprak üstü kısımları suda kaynatılarak, suyu mide ağrıları durumunda tüketilir. Bitkinin toprak üstü kısımları suda kaynatılarak suyu eklem ağrıları durumunda tüketilir. Bitki unla birlikte suda kaynatılarak iltihaplanmış yaralara bırakılarak iltihabı çeker. Toprak üstü kısımları suda kaynatılır, romatizma hastaları rahatsızlıklarını gidermek amacıyla, elde edilen bitki suyu ile bir hafta boyunca her gün banyo yapılır. Mide ağrılarına karşı yaprakları kurutulduktan sonra suda kaynatılarak

içilir (Mükemre, 2013). İdrar yolu iltihabına karşı bitkinin toprak üstü aksamı sıcak suda kaynatılır. Ilıklaştıktan sonra günde iki defa karına sabah–akşam içilir. Kandaki yağlanmanın önlenmesi için zeytinyağında yaprakları kavrulup yenir. Rahim iltihabı, vb. kadın hastalıklarına karşı bitki kaynatılır. Daha sonra süzülür ve ılıklaştıktan sonra vajina bu su ile yıkanır. Diş eti iltihabına karşı bitkinin dallı yaprakları çay gibi demlenir ve su ılıklaştıktan sonra bu su ile gargara yapılır. Kalp-damar hastalıklarına karşı ebegümecinin dallı yaprakları kaynatılır ve günde iki defa olmak üzere sabah ve akşam içilir. Şeker hastalığına karşı çiğ olarak tüketilir. Vücutta meydana gelen şişmelerde yaprakları lapa haline getirilip şişen yerin üzerine bağlanır. Yüksek tansiyona karşı bitkinin saplı yaprakları kaynatılır ve suyu günde iki defa içilir. Bağırsak rahatsızlıklarına karşı bitkinin kökleri kaynatılıp suyu içilir (Arasan, 2014).

4.19. Moraceae

4.19.1. *Morus nigra* L.

Bitkinin adı: Dut

Bitkinin yöresel adı: Tu, Tuşem, Barsinek

Literatürdeki diğer adları: Akdut (Polat, 2010; Sargın, 2013), Beyaz dut (Koyuncu, 2005; Arıtuluk, 2010; Tekin, 2011; Alpaslan, 2012; Sargın, 2013), Düreş (Kaval, 2011), Tuye (Alpaslan, 2012).

Toplanma dönemleri: Temmuz

Toplandığı yer: Şırnak İdil Tepecik Köyü, 613m, K;37.15749, D;41.74519, 2019,H.Aksu

Kullanılan kısım:Meyve, Yaprak

Şekil 4.49. *Morus nigra* L.'nin genel görünümü.

Kullanım şekli: a) Dut meyvesi güneşte kurutulur, dövülerek toz haline getirilir, tozu su ile birlikte kaynatılır ve ılıyınca kadınların şişmiş ve ağrıyan göğüslerinin üzerine konulur. 20 dk masaj yapılır, şişliği ve ağrıyı dindirir (Besna Oğuz, İdil Merkez).

b) Dut yaprağı ve tütün vücutta oluşan çıbanlara iyi gelir. Çıbanın üstütemiz bir iğne ucuyla açılır, dut yaprağı ve tütün koyulur vücuttaki çıbanın tüm iltihabını çeker (İsmail Çiçek, Çığır Köyü).

Literatürdeki kullanımları: Yaprakları ateş düşürücü ve idrar artırıcı etkilere sahiptir. (Baytop, 1999; Bulut, 2006; Gençay, 2007; Koyuncu, 2005; Doğan ve Bağcı, 2011). Astım ve bronşit tedavisinde kullanılmaktadır. Kaynatılarak hazırlanan pekmezine bir miktar zencefil tozu katılarak kullanılmaktadır (Uysal, 2008). Ağrı kesici olarak, meyveler ham iken toplanıp kurutulur ve 6-7 meyve 1 su bardağı sıcak suda 3-4 dakika bekletilip içilir (Arıtuluk, 2010). Çıban olgunlaştırmak için dut yaprağı doğrudan kullanılır. Çıbanlı bölgenin üzerine yaprak kapatılır ve üzeri bezle bağlanır. Bağırsakta meydana gelen iltihabı ve bağırsak ağrılarını gidermek için kullanılır. Beyaz dut ağacının kökü kaynatılarak çay elde edilir. Hazırlanan bu çay ılık olarak tüketilir (Güneş, 2010). Meyvesinden yapılan pekmezi kan yapıcı, bronşit, astım gibi rahatsızlıkların tedavisi için kullanılmaktadır. Bağırsakların çalışması için aç karnına

yenilmektedir (Yüzbaşıoğlu, 2010; Tekin, 2011). Meyvesi kemoterapi gören hastalarda ağız yaralarının üzerine sürüldüğünde, tedavi edici özelliği vardır (Alpaslan, 2012). Ağız ve diş iltihaplanmalarının tedavisi için, ısıtılmış şurubu ile gargara yapıp içilir. Taze yaprak infüzyonu, ishali kesmek için dâhilen tüketilir. Taze meyvesi, diş iltihaplarını gidermek için, düzenli olarak yenir. Mide-bağırsak ülserinin tedavisi için pekmezi, düzenli olarak sabahları aç karnına 1-2 çorba kaşığı içilir (Sargın, 2013). Bitkinin yaprakları iç organlarda meydana gelen iltihaba karşı kaynatılarak günde iki defa aç karına içilir. Dişeti iltihabına karşı bitkinin yaprakları kaynatılır. Su ılıdıktan sonra günde iki defa gargara yapılır. Kabızlık durumunda meyveleri yenir (Arasan, 2014).

4.19.2. *Ficus carica* L.

Bitkinin adı: İncir

Bitkinin yöresel adı: Hecir, Hejir

Literatürdeki diğer adları:İncir, (Baytop, 1999), (Yazıcıoğlu ve ark., 1993), (Fenercioğlu, 1997).

Toplanma dönemi: Temmuz, Eylül

Toplandığı yer: Tepecik Köyü, 613m, K;37.15749, D;41.74519,2019,H.Aksu

Kullanılan kısmı:Meyve

Şekil 4.50. *Ficus carica* L.'nın genel görünümü.

Kullanım şekli: a) İncirler güneşte kurutulur. Daha sonra 1 litre suda yaklaşık 10 tane incir kaynatılır her sabah aç karınla 1 bardak suyu içilir hemoroide iyi gelir. Ayrıca günün herhangi bir saatinde içildiğinde de kalp rahatsızlığına iyi gelmektedir (Besna Oğuz, İdil Merkez).

b) İncirler kurutulur kaynatılır vegünde 1 bardak suyu içilir.Yumurtalık rahatsızlıklarına iyi gelir, kistler ve iltihaba iyi gelir ve çocuğu olmayan kadınlara önerilir (Hatice Öngün, İdil Merkez).

c)Kurusu kaynatılır her sabah aç karınla 1 bardak içilir,kabızığa iyi gelir (Abdullah Sönmez, İdil Merkez).

Literatürdeki Kullanımı:Meyvelerinden hazırlanan infüzyonu veya şurup bilhassa çocuklarda kullanılabilen bir müshildir. İncir sütü haricen siğillere karşı etkilidir. Taze yaprak lapa halinde çıbanların olgunlaştırması ve delinmesi için kullanılır (Baytop, 1999).İncir sütü Doğu Anadolu Bölgesi'nde, sütü pıhtılaştırarak çökelek yapmak için kullanılır (Baytop, 1994a). Kopartılan taze yaprakların sapından dekoksasyon dahilen nefes darlığı için kullanılır (Erol, 1995). Yaprakları verem, egzama ve hemoroide karşı kullanılır (Yazıcıoğlu ve ark., 1993). Yapraklarından hazırlanan dekoksasyon dahilen nefes darlığı için kullanılır (Fenercioğlu, 1997). Yapraklar kaynatıldıktan sonra buharı hastalıklı bölgeye uygulanarak egzama tedavisinde kullanılır. Yapraklar ufalanıp balla karıştırıldıktan sonra günde üç kere bir tatlı kaşığı alınarak hemoroid tedavisinde kullanılır (Eryaşar, 1998).Yaprak sütü akrep sokmalarına karşı kullanılır (Ertuğ, 1999).Böcek sokmalarında kullanılır (Yazıcıoğlu ve ark., 1993). Lâteks akrep sokmalarına karşı kullanılır. Akrebin soktuğu yerin üzerine sürülür. Olgun meyveleri yenir (Koçak, 1999). Müshil yapıcı özelliğinden yararlanılır. Yapraklarından elde edilen süt siğil ve çıbanlara karşı kullanılır (Duran ve ark., 2001). Meyve ateşte közlenir. Kömür gibi olunca zeytinyağı ile dövülür. Çıban ve termiyetedavisinde haricen kullanılır. Kesik yarasına da iyi gelir. İncir meyvesi bağırsakları yumuşatır, kabızlığı önler (Ertuğ, 2002). Meyveleri gıda olarak tüketilir (Pieroni ve ark., 2002). Gıda ve tedavi amaçlı kullanımı var. Yaprakların sütü siğillere sürülür (Ertuğ ve ark., 2004; Ertuğ ve Tümen, 2004). Gıda ve tıbbi amaçlı olarak kullanılır (Ertuğ, 2004b). Kurtulmuş olan yaprakları kaynatıldıktan sonra 5 gün bekletilir sonra sütün mayalanmasında kullanılır (Pieroni ve ark., 2005). Sütü, haricen, et benlerinin düşürülüp, yok edilmesi amacıyla kullanılır. Egzamalı bölge, önce kaynar suya

batırılmış bir bezle silinir ve üzerine incir sütü sürülür, 5 dakika sonra yıkanıp üstü silinir, daha sonra buraya daha önceden hazırlanmış kına-yoğurt karışımı (1 çorba kaşığı kına + 1 çorba kaşığı yoğurt) sürülür, bir bezle sarılır ve 3 gün bekletilerek egzama tedavisi yapılır. Yapraklar kaynatıldıktan sonra, buharı hastalıklı bölgeye uygulanarak, egzama tedavisinde kullanılır. Yapraklar, ufalanıp balla karıştırıldıktan sonra, buharı hastalıklı bölgeye uygulanarak, egzama tedavisinde kullanılır. Yapraklar ufalanıp balla karıştırıldıktan sonra, günde 3 kere 1 tatlı kaşığı yenilerek, hemoroidlere karşı kullanılır. 3 adet incir yaprağı, 20 adet *Arbutus unedo* yaprağı ve 1-2 baş *Allium sativum* soğancığı ile birlikte tülbent içinde ezilerek elde edilen karışım, günde 2-3 kez, haricen, hemoroide karşı kullanılır. Meyvelerinden hazırlanan dekoksiyon, sabahları aç karnına 1 çay bardağı dolusu içilerek, bağırsak yumuşatıcı olarak kullanılır. Meyvelerinden hazırlanan infüzyon, dahilen, hemoroidlere karşı kullanılır. Bitkinin sütü, haricen, siğillerin yok edilmesinde kullanılır. Yapraklarından hazırlanan dekoksiyon dahilen nefes darlığı tedavisinde kullanılır. Kurutulmuş yapraklarından hazırlanan dekoksiyon ayrıca su ilave edilip soğutulularak dahilen mide hastalıkları tedavisinde kullanılır. Yapraklar kurutulup toz haline getirildikten sonra verem hastalığının tedavisinde sigara şeklinde sarılıp içilir. Taze incir yaprağı kurutulup toz haline getirilip elenir. Bu toz dahilen hemoroide karşı ve mayasıl tedavisinde kullanılır. 1-2 ay tedaviye devam edilir. Gövde dalları yakılıp, küllü yağ ile karıştırılarak merhem yapıldıktan sonra, haricen çocukların saç diplerindeki yaraların tedavisinde kullanılır. Yaprığın gövdeden kopartılmasıyla elde edilen süt, böcek ve arı sokmasına karşı kullanılır (Tuzlacı, 2006).

4.20. Oleaceae

4.20.1. *Olea europaea* L.

Bitkinin adı: Zeytin

Bitkinin yöresel adı: Zeytun

Literatürdeki diğer adları: Delice (Satıl, 2006; Polat, 2010)

Toplanma dönemleri: Ekim, Kasım

Toplandığı yer: Tepecik Köyü, 613m, K;37.15749, D;41.74519,2019,H.Aksu

Kullanılan kısım: Meyve, Yaprak, Dal

Şekil 4.51. *Olea europaea* L.'nin genel görünümü.

Kullanım şekli: Sabahları aç karınla bir tatlı kaşığı zeytinyağı içildiğinde kabızlığa iyi gelmekte ve bağırsakları yumuşatmaktadır. Ayrıca zeytinyağı, mercimek samanı ve ebe gümece kaynatılarak adet olamayan ya da sahte gebelik yaşayan kadınların karınlarına koyulur bir gece bekletilir. Zeytinyağı ile masaj yapıldığındakadınların meme ağrıları, meme ucunda kuruma ve çatlama gibi rahatsızlara iyi gelmektedir(Emşa Sülmenli, Merkez).

Literatürdeki kullanımları: Doğumlarda doğumu kolaylaştırmak için kadınların karnına zeytinyağı sürülür. Paslı çivi battığında batan yere zeytinyağı sürülür ve çivinin battığı kısım ateşe yaklaştırılarak yüksek ısı verilir bu sayede enfeksiyon önlenir. Bitkinin yaprakları yaralara sarılarak daha çabuk iyileşmesinde kullanılmaktadır (Koyuncu, 2005). Çayı ciltlerdeki pişiklere, ishale ve şeker hastalığına karşı bolca içilir. Yaprakları ve gövde kabuklarının kaynatılmasından elde edilen suyunun içilmesi tansiyonu düşürür. Gövde kabuklarının çayının kan şekerini düşürücü etkisi vardır. Yağı romatizmaya karşı kullanılır. Zeytin yaprakları diyabet hastalığının tedavisinde kullanılmaktadır. Suda kaynatılarak hazırlanan dekoksasyon çay olarak günde 1 ya da 2 kere tüketilmektedir. Öksürük ve balgamı geçirmek amacıyla kullanılmaktadır. Mersin yapraklarıyla birlikte hazırlanan dekoksasyon çay olarak günde 1 ya da 2 bardak

tüketilmektedir. Meyveler çekirdekleriyle birlikte ezilir ve elde edilen lapa, boğaz ve bademcik iltihabına bir bez yardımıyla boğaza sarılır (Kazan, 2007). Meyvesi, boğaz ve bademcik iltihabı için kullanılmaktadır. Buna göre meyveler çekirdekleriyle birlikte ezilir, ısıtılıp ve elde edilen bu lapa bir bez yardımıyla boğaza sarılmaktadır. Arı sokması ve benzeri zehirlenmelere karşı, meyvelerinden elde edilen yağı, bölgeye doğrudan sürülmektedir. Bronşit hastalığına karşı, meyvelerinden elde edilen yağı rahatsızlık süresince günde yarım çay bardağı içilmektedir. İneklerde göğüs yarılmalarına karşı kullanılmaktadır. Buna göre, zeytinin meyvesinden elde edilen yağına kireç suyunun üzerinde oluşan kaymağı ve meneviş akması iyice karıştırılıp bölgeye rahatsızlık geçene kadar 2-3 defa sarılarak uygulanmaktadır. Romatizma, yanık, kesik tedavisi için kullanılmaktadır. Buna göre, meyvelerinden elde edilen yağı bölgeye doğrudan sürülür. Mide rahatsızlıklarında, meyvelerinden elde edilen yağı sulandırılıp rahatsızlık süresince günde 2 bardak içilmektedir. Göze çöp batması durumunda kullanılmaktadır. Buna göre meyvelerinden elde edilen yağdan 2-3 damla damlatılmaktadır. Mayasıl ve egzama rahatsızlıklarında, meyvelerinden elde edilen yağı bölgeye doğrudan uygulanmaktadır. Ceviz içi zeytinyağı ile karıştırılıp bölgeye doğrudan uygulanmaktadır. Kabızlık ve hayvanlarda ot tutması durumunda, meyvelerinden elde edilen yağı su ile birlikte içilmektedir. Yılan sokması durumunda koruyucu olarak kullanılmaktadır. Buna göre, meyvelerinden elde edilen yağı ağza alınır, sokulan yer emilip kan tükürülmektedir. Böbrek taşını düşürmede kullanılmaktadır. Meyvelerinden elde edilen yağı sulandırılıp rahatsızlık süresince günde 2-3 bardak içilmektedir. Öksürük halinde, meyvelerinden elde edilen yağına yarım limon sıkılıp rahatsızlık süresince günde 1-2 bardak içilmektedir. Yaraların tedavisinde kullanılmaktadır. Ada soğanı, zeytinyağı ve su birlikte kaynatılıp ağrıyan yere, geçene kadar günde 1 defa uygulanmaktadır. Karın ağrılarında, hayıt, köpek sirkeni, ebegümece, zeytin yaprağı pişirilir. Bir tane soğan pişirilip göbeğin tam üstüne koyulup üzerine katran ve biraz zeytinyağı sürülüp karışımı sıcak olarak bunların üzerine sarılır. Akşamdan sabaha bekletip 3 gün sonra banyo yaptırılır. Hayıt yaprakları hafif ezilip zeytinyağı ve 1-2 diş dövülmüş sarımsak ile karıştırılıp bölgeye doğrudan sarılmaktadır. Çıbanı olgunlaştırmak için, soğanın kökü külde pişirilip içine zeytinyağı ve sabun ilave edilir ve bölgeye doğrudan sarılıp akşamdan sabaha bekletilir. Yüksek ateşte, üzüm kuruğu dövülür, çıkan suya zeytinyağı ve aspirin ilavesiyle oluşan karışım

tüm bölgeye ateş düşene kadar uygulanmaktadır. Kulak ağrılarında, sarımsak zeytinyağında pişirilip kulağa sarılmaktadır. Şeker hastalığı, tansiyon tedavisi için kullanılmaktadır. Buna göre, yaprakları kaynatılmasıyla hazırlanan dekoksasyon rahatsızlık süresince günde 1-2 bardak içilmektedir. Bademcik ve astım rahatsızlıkları için kullanılmaktadır. Yaprakları kaynatılmasıyla hazırlanan dekoksasyon rahatsızlık süresince günde bir iki bardak içilerek tüketilmektedir. Şeker hastalığına karşı, dalan otu, zeytin, ballı ayrık, böğürtlen kökü kaynatılarak hazırlanan dekoksasyonu rahatsızlık süresince günde 1 bardak sabahları aç karına tüketilmektedir. Kalp damar rahatsızlıklarının tedavisinde, dalan, mersin ve zeytin yaprağının kaynatılması ile hazırlanan dekoksasyon rahatsızlık süresince günde 1-2 bardak tüketilmektedir. Tansiyon rahatsızlıklarında, aynı miktardaki zeytin, mersin ve ceviz yapraklarının kaynatılması ile hazırlanan dekoksasyon rahatsızlık süresince günde bir bardak içilerek tüketilmektedir (Uysal, 2008). Yapraklarından hazırlanan infüzyon, dâhilen, tansiyon düşürücü olarak ve nefes darlığına karşı kullanılır. Meyvelerinin yağı (zeytinyağı), sirke ile karıştırılıp, haricen, bebek ve çocuklarda ateş düşürücü olarak kullanılır. Meyvelerinin yağı (zeytinyağı), haricen, bebeklerde kemik gelişimini arttırmak amacıyla kullanılır. Meyvelerinin yağı (zeytinyağı), haricen, özellikle çocuklarda çarpma, düşme sonucu oluşan şişliklere karşı kullanılır. Meyveler ezilip haricen yara tedavisinde kullanılır. Meyvelerinin yağı (zeytinyağı), hayvanların gözüne sürülerek, göz hastalıkları tedavisinde kullanılır (Bulut, 2008). Suda kaynatılır elde edilen sıvı tansiyonu dengelemesi ve şekeri düşürmesi için içilir. Yaprakları ağız aftlarını, diş ağrılarını ve dildeki yaraları gidermesi için çiğnenmekte yutulmadan çiğnendikten sonra atılmaktadır. Suda kaynatılıp elde edilen sıvı mide rahatsızlıkları tedavisinde içilmektedir (Metin, 2009). Taze yapraklarından hazırlanan dekoksasyon dâhilen tansiyon tedavisinde, diyabet ve kolesterol tedavisinde kullanılır. Zeytin filizleri toplanıp tuzla dövülerek, ayak şişkinliğine karşı, akşamları ayağın altına sarılır (Gürdal, 2010). Kalpte meydana gelen ritim bozukluğunu düzeltmek ve şeker hastalarının şekerini düşürmek için kullanılır. Zeytin yaprakları bir kap içerisinde kaynatılarak çay hazırlanarak tüketilir. Hazırlanan çay bir şişe içerisine alınarak uzun süre kullanılabilir. İçilmek istendiği zaman tekrar ısıtılıp kullanılır. Ayrıca zeytin yaprakları çiğnenerek de kullanılırsa etkili olmaktadır. Kolesterolü düşürmek için kullanılır. Bir avuç zeytin yaprağı bir bardak su içinde 1–2 gece bekletilir. Daha sonra yapraklar alınır ve kalan

sıvı bir kap içinde saklanır. Kullanılacağı zaman biraz ısıtılıp uzun süreli olarak tüketilir. Bronşite karşı ve öksürük kesici olarak kullanılır. Zeytin ağacının meyveleri toplanıp bir kap içinde ezilerek yağı çıkarılır ve bir tencerede kaynatılıp soğumaya bırakılır. Soğuduktan sonra içine limon suyu ve bal ilave edilerek karıştırılır ve bu karışım sabahları kalkınca ve gece yatmadan 1–2 kaşık içilir (Güneş, 2010). Zeytin ağaçlarının gövdelerinden salınan reçine (zeytin sakızı) ağrıyan dişin üstüne konulursa diş ağrısını keser. Zeytin yaprakları kullanılarak hazırlanan dekoksasyon eklem ve bacak ağrılarına karşı çay olarak içilir. Zeytin çiçeği ve yapraklarından hazırlanan dekoksasyon mide bulantısı ve kusmaya karşı kullanılır. Zeytin çiçeği ve yapraklarından hazırlanan dekoksasyon kan şekerini düşürmek için çay gibi içilir (Polat, 2010). Zeytin meyvesi tohumları ile birlikte ezilir. Elde edilen lapa burkulmalarda burkulan yere sarılır. Şişkinliği azalttığı ve ağrıyı kestiği bilinmektedir. Zeytinyağı balmumu ve çam sakızı ile kaynatılıp merhem haline getirilir. Bu karışım iltihap kurutucu olarak çibanların üzerine sürülür (Aktan, 2011). Soğan, tuz ve zeytin birlikte ezilir. Zeytinin çekirdeği çıkarılmaz. Şişen ya da ezilen yere bağlandığında şişin inmesini sağlamaktadır. Bir yumurta sarısı, bir kaşık zeytinyağı ve bir kaşık un karıştırılarak bulamaç haline getirilir. Bu karışım bacağı kırılan hayvanların bacaklarına iki sopa ve bir bez yardımıyla bağlanmaktadır (Kayabaşı, 2011). Çocuğu olamayan genç kadınların tedavisi için; 1 adet küçük boy kuru soğan ile 2 çay kaşığı kekik (*Origanum onites*), 1 tutam maydanoz, 1 çay bardağı sabit yağı karıştırılarak kaynatılırken buharına oturtulup yumurtalıklarına tutulur ya da temiz bir beze konup kasıklarına sarılıp, şifa duaları okunur. Soğuklama (soğuk algınlığı) ve grip tedavisi için; bir ölçek zeytinyağı ile birer ölçek pekmez, tarhana unu ile bir kaşık kına ve yine bir kaşık sızma zeytinyağı beraberce kaynatılır. Hazırlanan buğu solunursa astım hastalığına iyi gelir. Mide-bağırsak ülseri ve gastrit tedavisi için, öğünlerden önce birer çorba kaşığı içilir. Sızma zeytinyağı; kırık, çıkık kol ya da bacak tedavisinde kullanılır. Öksürüğü geçirmek için, sabit yağından bir çorba kaşığı, öğünlerden 15 dakika önce içilir. Sabahları, birer çorba kaşığı pekmez ile eşit miktarda zeytinyağı karıştırılarak alınırsa, bronşit öksürüğünü geçirir. 3 ölçek sabit yağı ile 1 ölçek önmüş kirecin suyu krem haline gelene kadar ısıtılarak karıştırılır. Elde edilen krem, yanık tedavisinde kullanılır. Bir tutam, taze yapraklı dalından ya da kurutulmuş yapraklarından, 1 litre su içinde, 2-3 dakika demlenerek hazırlanan infüzyonu, yüksek şekeri, kolesterol ve tansiyonu dengelemek,

tıkali kalp damarlarını açmak ve damarları açık-temiz tutmak için, düzenli olarak, sabah akşam birer bardak yemeklerden sonra içilir. Baş dönmesi ve göz tansiyonunun tedavisi için, kurutulmuş yapraklarından hazırlanan infüzyonu düzenli olarak dâhilen tüketilir. Sabit yağı yaraların üzerine kanamayı durdurmak için ve tedavi amacıyla sürülür. Tansiyonu düzenli tutmak ve kabızlığı gidermek için, yemeklerde sabit yağı kullanılır. 5 ölçek sabit yağı, 2 ölçek karga otu (*Lysimachia punctata*) tozu ve 1 ölçek sofratuzunun bir cezvede karıştırılarak elde edilen karışım, ılıdığında, yara merhemi olarak kullanılır. Saç kepeğini gidermek için, sabit yağı, banyodan 1 saat önce başa sürülür. Toz, çöp kaşan gözü temizlemek için, sabit yağdan 1-2 damla göze damlatılır. Kulak ağrısını dindirmek için, 1-2 damla sabit yağdan ağrıyan kulağa, günde 1-3 kez damlatılır. Çocukların mide ağrıları için; 2 adet kuru soğan doğranarak tavaya konur, 3-4 çorba kaşığı yağ ile kavrulurken, 1 çorba kaşığı buğday unu ilave edilir. Kıvama gelince, bir miktar su ilave edilip ılıtıldıktan sonra, ağrıyan karına sürülür. Bu ilaç yapılırken konuşmamaya dikkat edildiğinden “Dilsiz hamuru” denilmiştir (Sargın, 2013). Yaprakları suda kaynatılarak şeker hastalığına karşı günde iki defa içilir. İnce dalları ile birlikte yaprakları mide rahatsızlığına karşı kaynatılır. Günde iki defa aç iken içilir. Bağırsak sorunlarına ve tuvalet ihtiyacının düzensiz olduğu durumlarda aç şekilde günde iki defa bir tatlı kaşığı zeytinyağı içilir. Kandaki yağlanmanın önlenmesi için zeytinyağında *Malva neglecta* yaprakları kavrulup yenir. Zeytinyağı, birkaç diş sarımsak, acı kayısı çekirdeği ve tuz birlikte havanda dövülür ve bu şekilde saça sürülür. Bu karışım saçkıran hastalığına karşı kullanılır. Saç bakımı için zeytinyağı saça sürülür. Diş ağrısı, dişeti rahatsızlıklarına karşı zeytin yaprakları kaynatılır ve gargara yapılır (Arasan, 2014).

4.21. Papaveraceae

4.21.1. *Papaver rhoeas* L.

Bitkinin adı: Gelincik

Bitkinin yöresel adı: Hehecok, Kulilka buk u zava, Kulilka nisane, Kulilka sor

Literatürdeki diğer adları: Ceybuhaten (Akgül, 2008), Gelincik (Bulut, 2008; Gürdal, 2010), Haşhaş, Lale (Altundağ, 2009), Hecheco (Gençay, 2007), Kamacık, Kağma (Gürdal, 2010), Şişik (Akgül, 2008).

Toplanma dönemleri: Nisan

Toplandığı yer: Sulak köyü, 590 m, K;37.43311, D 41.98775, 28.04.2019, H.Aksu

Kullanılan kısım: Toprak üstü aksam

Şekil 4.52. *Papaver rhoeas* L.'ın genel görünümü.

Kullanım şekli:

a) Gelincik bitkisinin toprak üstü aksamı iyice dövülür, ağrıyan dizin üzerine koyulur ve 15 dk bekletilir. Yalnızca bir kez uygulanır. Çok uygulama ve ya dizde çok bekletme dizlerde yaralar açabilir (Rabia Uğurlu, İdil Merkez; Ömer Yeşilmen, Sulak Köyü).

b) Bitki kurutulur, kaynatılır daha sonra 5 dakika bekletilir bir hafta boyunca günde iki kez bir çaybardağı içilir. Grip, baş ağrısı ve öksürüğe iyi gelir (Kırho Belten, Ulak Köyü).

Literatürdeki kullanımları: Genç meyvelerinden hazırlanan dekoksiyon, dâhilen öksürüğe karşı kullanılır (Bulut, 2008). Açmamış çiçek tomurcukları guatr tedavisinde ve iç hastalıklarda çiğ olarak yenilir. Genç yapraklarından hazırlanan infüzyon, astım

tedavisinde dâhilen kullanılır. Kalp rahatsızlıklarında kökü kavrulup yenir (Altundağ, 2009). Bitkinin kırmızı çiçekleri sıcak suda demlenerek içilir. Bu yöntem astım hastalığına karşı kullanılır. Bitkinin toprak üstü aksamı soğuk algınlığı, öksürük gibi durumlarda içilir. Bitki tohum döneminde toplanarak böbrek taşına karşı kaynatılıp içilir (Arasan, 2014).

4.22. Portulacaceae

4.22.1. *Portulaca oleracea* L.

Bitkinin adı: Semizotu

Bitkinin yöresel adı: Pırpar, Parpar

Literatürdeki diğer adları: Bostan güzeli, Cibille, Çilbir Otu (Baytop, 2007), Ebemeç (Metin, 2009), Elmelik, Erekleme (Baytop, 2007), Parpar (Balos, 2007; Baytop, 2007; Gençay, 2007), Pazı (Sargın, 2013), Perper, Perpertiken, Perpetöyün, Perpin, Perpine (Baytop, 2007), Pırpere (Akgül, 2008), Pırpırım (Baytop, 2007), Pırpar (Doğan, 2008), Pırpor (Gençay, 2007), Pirpir, Pirpiri (Baytop, 2007), Pirpirim (Balos, 2007; Baytop, 2007; Doğan, 2008; Doğan ve Bağcı, 2011; Tekin, 2011), Pirpürüm, Pirpirün, (Baytop, 2007), Porpine (Kaval, 2011), Pürpürüm, Pürpürün, Semizebe (Baytop, 2007), Semizlik, (Baytop, 2007; Sargın, 2013), Semiz otu (Ertuğ, 2002; Koyuncu, 2005; Balos, 2007; Karataş, 2007; Kazan, 2007; Uysal, 2008; Saday, 2009; Arıtuluk, 2010; Doğan, 2008; Poyraz Kayabaşı, 2011; Sargın, 2013), Semizlik otu (Polat, 2010; Sargın, 2013), Soğukluk, Sovukluk, (Baytop, 2007), Temizlik (Sargın, 2007), Temizlik otu (Sargın, 2013), Tohmegan, Tohmegen, Tokmagan, (Baytop, 2007), Tokmağan (Tugay ve ark., 2012), Tokmakan (Baytop, 2007; Metin, 2009), Tögmeken, Töhmekan (Baytop, 2007), Töhmeken, (Baytop, 2007; Metin, 2009), Tökmeken, Tömeken (Metin, 2009), Töymekan, Töymeken, Tühmeken (Baytop, 2007).

Toplanma dönemleri: Mayıs- Ağustos

Toplandığı yer: Merkez, 772 m, K;37.34382, D;41.89631, 17.07.2019, H.Aksu

Kullanılan kısım: Toprak üstü aksamı

Şekil 4.53. *Portulaca oleracea* L.'nin genel görünümü.

Kullanım şekli: a) Kızartılır yada kaynatılıp suyu içilir kalbe iyi gelir (Hatice Öngün, İdil Merkez).

b) Kurutulup kaynatılır, suyu süzülür ve günde bir bardak içilir. İdrar yolunu açar, temizler ve mikropları öldürür (Ahmet Demir, Pınarbaşı Köyü).

c) Kaynatılıp süzülür, aç karınla bir bardak içilir. Şekere iyi gelir (Delal Kurt, Oymak Köyü)

d) Yendiğinde kanı sulandırır pıhtılaşmayı engeller (Tırhan Aybaz, Ulak köyü).

e) İyice yıkanır, sonra ezilir ince tül gibi bezlerin içine koyulur. Vücutta oluşan beze benzeri benlerin üzerine koyulur (Ayten Karadeniz, Özbek Köyü).

f) Kaynatılıp içilir yada yoğurtla karıştırılıp yenir ve ya kızartılıp yenir. Mideye ve ciğerlere iyi gelir (Gülgin Aslan, Yolağan Köyü).

g) 4-5 gün boyunca kızartma, haşlama, salata, yoğurt ya da cacığa konulur ve aç karınla yenir. Kabızlığa ve demir eksikliğine iyi gelir (Ömer Sağman, Sulak Köyü).

Literatürdeki kullanımları: Fazla yenmesi şehveti azaltır ve dalağa zarar verir. 2 dirhemi (8 g) dövülerek suda ıslatılır ve şekerle karıştırılarak içilirse sıcaktan meydana gelen safra ve karaciğer hastalıklarına iyi gelir. Boğmaca ve şiddetli öksürükte gül suyu ile karıştırılarak içilirse faydası görülür. Lapası başa konursa ağrıyı keser. Şişlere konursa

iyi gelir. Mideye lapası konursa mide iltihabına iyi gelir. Suyu sıkılarak içilirse kan tükürmeyi keser. Bağırsak kurtlarını döker. İdrar yanmasına faydalıdır. Sirke ile suyu gargara yapılırsa dişlere faydalıdır (Yıldız, 1995). Bağırsak bozukluklarına, kansızlığa karşı soğuk suda kaynatılır ve suyu içilir, salatası yapılarak çiğ yenir (Şimşek ve ark., 2002). Lapası yara iyileştirici olarak bilinir. Mide hastalıklarına iyi gelir. (Bulut, 2006). Menopoz dönemine girişte, rahatlatıcı olarak tüketilmektedir. Şeker hastalığı tedavisinde çiğ şekilde tüketilerek kullanılmaktadır. Kabızlık durumlarında kullanılır (Kazan, 2007). Bitkinin toprak üstü kısımlarından hazırlanan, dekoksasyon, dâhilen, idrar yolları hastalıklarının tedavisinde kullanılır. Parçalanmış taze bitki, haricen, iltihaplı yaraların üzerine konarak, yaranın iltihabını kurutmakta kullanılır (Doğan, 2008). İdrar söktürücü olarak yendiği gibi, böbrek taşlarını düşürmesi içinde çiğ olarak tüketilmektedir (Metin, 2009). Kabızlık, karın ağrısı, bağırsak tıkanıklığı, bağırsak tembelliği gibi sindirim sorunları için, yaş çiçeksiz herbasından hazırlanmış soğanlı kavurmasının üzerine ya da haşlama lapasının üzerine sarımsaklı yoğurt dökülerek tüketilir. Sıcak/güneş algnılığına (güneş çarpmasına) karşı tedbir için, yaş herbasından hazırlanan sıcak lapası, bir tülbent içine konup başa sarılır. Yaş herbasından hazırlanmış sade ya da yoğurtlu salatası, kanser tedavisi için günde 1-2 kez yenir ve kanserli bölgeye sürülür. Bıçak değdirmeden elle toplanarak, yaş herbasından hazırlanmış sade ya da yoğurtlu salatası, kabızlık tedavisi için günde 1-2 kez yenir ve bağırsak kısmına sürülür. Çiçekli ya da çiçeksiz herbası yoğurda doğranarak yenir ve vücuda sürülür, alerji tedavisinde kullanılır. İştahı azaltarak zayıflamak için, yoğurtlu ya da limonlu salatası aç karnına günde 3 öğün yenilir. Çiçeksiz yaş herbasından hazırlanan sade limonlu ya da yoğurtlu salatası, böbrek taşlarının düşürülmesi için, düzenli olarak tüketilir (Sargın, 2013). Bitki kaynatılır ve ishal olmuş çocuklar bu su ile yıkanır. Bağırsak düzensizliğinde toprak üstü aksamı kaynatılır ve suyu günde iki defa kullanılır (Arasan, 2014).

4.23. Platanaceae

4.23.1. *Platanus orientalis* L.

Bitkinin adı: Çınar

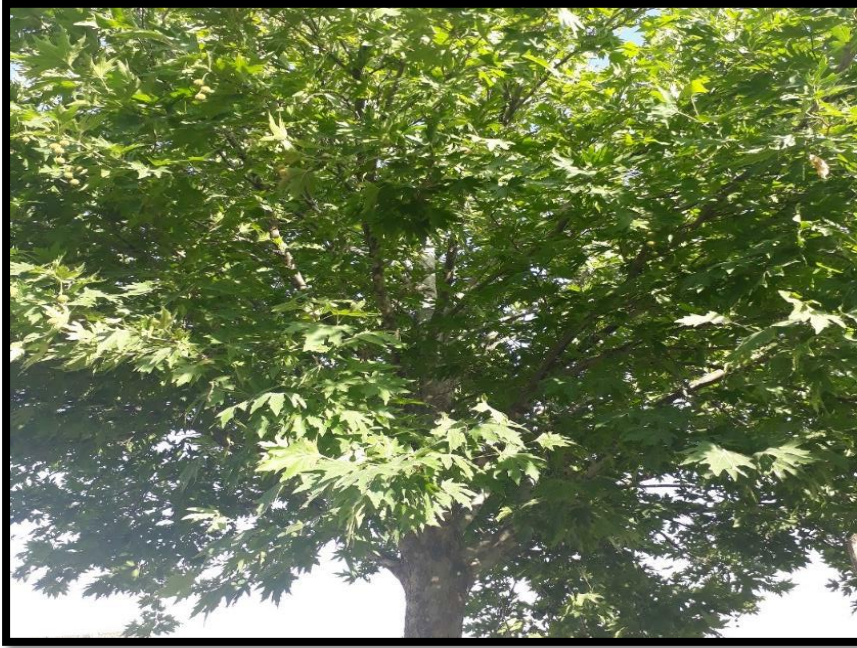
Bitkinin yöresel adı: Dara çınarê, Çınar

Literatürdeki diğer adları: Beladan, Biladan, Buladan, Çaymığ, Çaynuğ, Çilbirtir, Gavlağan, Gavlan, Kavlağan, Kavlağın, Kavlan (Baytop, 2007), Kavak (Vural, 2008).

Toplanma dönemleri: Mayıs, Eylül

Toplandığı yer: Kırca köyü, 600 m, K;3721584, D;41.72831, 2019, H.Aksu

Kullanılan kısım: Yaprak

Şekil 4.54. *Platanus orientalis* L.'in genel görünümü.

Kullanım şekli: Bu bitkinin 5-6 tane yaprağı bir litre suda 15 dk kaynatılır. Kaynatılan bitki suyu ile beraber bir gece demlenmeye bırakılır sonra süzülür ve her gün sabah aç karınla, akşamları da tok karınla bir bardak içilir. Şeker hastalığı ve diz kireçlenmesine iyi gelir (Abdullah Kartal, Toklu Köyü; Mevlide Dikmen, Yolağan Köyü; Delal Kurt, Oymak Köyü, Abdurrahim Tekin, Özen Köyü; Halil Öztürk, Yüksek Köyü).

Literatürdeki kullanımları: Yapracağının lapası, şişlere konulduğunda faydalı olur. Taze meyvesi, kabuğu ve yaprağı sirke ile merhem yapıp sürüldüğünde sedef hastalığına karşı iyi gelir. Kabuğunun suyunu içmek sara hastalığını iyileştirir. Yaprak veya kabuklarının suyu ile baş yıkanıldığında kepeklenmeye iyi gelir ve kadınlardaki beyaz akıntıyı keser (Yıldız, 1995). Kabuk ve yapraklar tanen taşır. Bu nedenle dâhilen kabız ve ateş düşürücü, haricen ise antiseptik olarak dekoksasyon halinde kullanılır. Kökleri yılan sokmasına karşı kullanılır. Yanık yaraları ve cerahatli çibanlar, dekoksasyon ile yıkanır (Baytop, 1999). Bitkinin olgun meyveleri, suda kaynatılıp süzülür. Elde edilen su, ılık ya da soğuk olarak günde 1-2 su bardağı içilerek prostat tedavisinde kullanılır (Koyuncu, 2005). Taze sürgünlerinin kaynatılmasıyla elde edilen suyu astıma karşı iyi gelir ve kuvvet verici olarak bilinir (Bulut, 2006). Meyvelerinden hazırlanan infüzyon, dâhilen, böbrek kumunu ve taşını düşürmek amacıyla kullanılır. Meyvelerinden hazırlanan dekoksasyon, dâhilen, nefes darlığına ve ishale karşı kullanılır. Gövde kabuğundan hazırlanan dekoksasyon, dâhilen, böbrek kumunu ve taşını düşürmek amacıyla kullanılır (Bulut, 2008). 200 g bitki yaprağı suda kaynatılır, ishal kesici ve bulantı giderici olarak (günde 1–2 fincan) içilir (Vural, 2008). Çınar kozalaklarından hazırlanan dekoksasyon süzüldükten sonra suyu günde 1-2 bardak içilir. Böbrek taşı düşürür. Çınar gövdesinin kabukları suyla beraber kaynatılır. Daha sonra süzülür ve süzüntü hafif ılıtılıp içilir. Çınar yapraklarından hazırlanan infüzyon eklemlerdeki kireçlenmelere karşı içilir. Çınar kozalakları kaynatılıp suyu ile (kozalak suyu) banyo yapıldığında vücuttaki ve saçtaki kaşıntıları giderir (Polat, 2010). Çınar yaprakları toplanıp bol su ile temizlendikten sonra küçük bir tencere içerisinde su ile kaynatılır ve suyu süzülerek posası alınır. Ağrıyan bölgelere posa sıcak halde uygulandıktan sonra üzeri temiz bir bez ile sarılır. Prostat hastalığı için kullanılır. Çınar ağacının gövde kabuğu toplanıp küçük parçalara bölünerek kaynatılır ve tülbentten süzülerek elde edilen çay tatlandırılarak kullanılır. Kısa süreli kullanımda etkili olmamakla birlikte bir aya yakın süre ile kullanılmalıdır. Tedavi edici değil fakat tedaviye yardımcı olarak kullanılır. Romatizma ağrılarına karşı kullanılır. Çınar ağacının yaprağı kaynamış su içerisine atılarak 2 dakika kadar daha kaynatıldıktan sonra çay olarak tüketilir. Yanıkları tedavi etmek için kullanılır. Dallar yaş iken bir ucundan yakılıp diğer ucundan çıkan su bir kap içine alınır. Hazırlanan bu sıvı yanık bölge üzerine sürülür (Güneş, 2010). Yaprakları infüzyon şeklinde romatizmal bel ağrıları için kullanılır (Aktan, 2011).

Kurutulmuş yapraklarından hazırlanan infüzyon, romatizma kaynaklı bacak ağrılarını ve kireçlenmeyi gidermek için düzenli olarak içilir. Taze ya da kurutulmuş yaprak-çiçek tomurcuklarından hazırlanan dekoksion, ılıyınca besi hayvanlarının suyuna katılır. Ağrı kesici olarak kullanılır. Kaynatılmış ve ılıtılmış, %5'lik yaprak-tomurcuk dekoksion suyundan 1-3 damla, kulağın çınlamasını geçirmek için, günde 2 kez, 2 gün boyunca damlatılır (Sargın, 2013). Bir bardak suya bir yaprak gelecek şekilde, stres ve aşırı sinirlilik hallerinde, kaynatılarak günde iki defa içilir. Çınar yaprakları kireçlenme hastalığına karşı, bir yaprağa bir bardak su gelecek şekilde kaynatılarak günde iki defa içilir (Arasan, 2014).

4.24. Poaceae

4.24.1. *Hordeum vulgare* L.

Bitkinin adı: Arpa

Bitkinin yöresel adı: Ca, Ce

Literatürdeki diğer adları: Arpa (Uysal, 2008; Metin, 2009; Saday, 2009; Yüzbaşıoğlu, 2010; Sargın, 2013), Ce (Balos, 2007)

Toplanma dönemleri: Haziran

Toplandığı yer: Merkez, 769 m, K; 37.34787,D;41.88725, H.Aksu

Kullanılan kısım: Tohum

Şekil 4.55. *Hordeum vulgare* L.'nin genel görünümü.

Kullanımı şekli: Arpa kaynatılıp suyu süzülür ve bir hafta boyunca hergün yenisi yapılmak şartıyla bir bardak içilir bağırsak iltihabına ve kabızlığa iyi gelir (Rabia Uğurlu, Merkez).

Literatürdeki kullanımları: Yumuşatıcı ve idrar artırıcı, kuvvet verici olarak kullanılır (Baytop, 1999). Bertik (derideki mor leke) tedavisinde kullanılmaktadır. Yoğrulup bölgeye doğrudan sarılır (Uysal, 2008). Arpa taneleri kavrulur, dövülüp un haline getirilir, pekmeze pişirilip bez üzerine yayılır ve zatürre hastalarının sırtlarına sarılır. Arpa tanesi çorbalara katılıp, öksürüğü azaltması için içilir. Aynı zaman da bu çorba yeni doğum yapan kadınlara da içirilmektedir. Taneleri dövülüp kaynatılır, şiş ve kapalı yaralara sarılmaktadır. Tanelerinin lapası ayakaltında oluşan çatlakları gidermek için kullanılmaktadır. Taneleri suda kaynatılıp elde edilen sıvı ile vücutta kaşıntı olan bölge yıkanmaktadır (Metin, 2009). Arpa tohumunun mantar, sedef gibi cilt hastalıklarında zarar görmüş kısmın etrafında dolaştırılıp, yaranın etrafı çizilerek kullanılır (Yüzbaşıoğlu, 2010). Üç tutam öğütülmüş tohum unu, yarım demet *Ranunculus ficariiformis*'in yaş herbası ve 1 yumurta sarısı ile bir tas inek sütünün içinde karıştırılarak, bağırsak ağrısı, kabızlık ve gaz sancısı için yakı hazırlanır. Günde 1-2 defa 2-3 gün süre ile uygulanır. Dalında kurumuş başaklarından hazırlanan infüzyon,

ishal kesmede kullanılır. Günde 2-3 bardak, 3-5 gün süre ile içilir. Karın ağrılarını gidermek için; öğütülmüş un bir parça kızılçam kabuğu, susam, börülce, pekmez, ebegümeci ve yumurta ile bir tavada ısıtılarak karıştırılır. Hazırlanan lapa bir beze yayılır ve ağrıyan karına yakı şeklinde sarılır. Yara, yanık pansumanı ve kırık-çıkık kaynaştırıcısı olarak, öğütülmüş tohum unu lapası haricen kullanılır. Gözde görülen arpacık tedavisi için kullanılır. Kükürt tozu samanına karıştırıp verilirse, koyun öksürüğüne iyi gelir (Sargın, 2013). Günde 1-2 defa 2-3 gün süre ile uygulanır. Dalında kurumuş başaklarından hazırlanan infüzyon, ishal kesmede kullanılır. Günde 2-3 bardak, 3-5 gün süre ile içilir. Karın ağrılarını gidermek için; öğütülmüş un bir parça kızılçam kabuğu, susam, börülce, pekmez, ebegümeci ve yumurta ile bir tavada ısıtılarak karıştırılır. Hazırlanan lapa bir beze yayılır ve ağrıyan karına yakı şeklinde sarılır. Bitki, genellikle karışımların lapa haline gelebilmesi için kullanılır. Buna göre *Malvella sherardiana*, kökü ile birlikte çıkarılır. Hafif kaynatılarak arpa unu eklenir, bu karışım lapa haline getirilir ve lapa kadının rahmin üstüne gelecek şekilde hastanın karnına konur. *Salvia multicaulis* kökü az suda kaynatılır. Kaynayan su renk değişimine uğradıktan sonra arpa unu ilave edilir. Mide, bağırsak şişkinliğine, içteki iltihaplara, karın sancısına karşı, ağrıyan bölgeye dıştan uygulanır. Akrep, yılan vb. hayvanların neden olduğu zehirlenme durumlarında *Anchusa strigosa* taze yaprakları dövülür ve arpa unu ilave edilerek lapa haline getirilir. Isırılan veya sokulan bölgeye yapılan lapa bağlanır. Bu yöntem günde birkaç defa uygulanır. *Salvia multicaulis* kökü su içinde kaynatılır. Arpa unu ilave edilerek soğumaya bırakılır. Bu şekilde yanıklara uygulanır. Hazırlanan lapa deride çıkan çıbanları tedavi etmek için kullanılır. Buna göre *Alcea striata* kökü çıkarılır. Bu kök az bir suda kaynatılır. Suyu rengini verdikten sonra kök çıkarılır ve bu karışıma arpa unu ilave edilerek lapa haline gelmesi sağlanır. Bu şekilde hastalıklı bölgeye uygulanır. Böbrek taşına karşı kaynatılarak içilir. İçteki iltihaba karşı kaynatılıp suyu içilir (Arasan, 2014).

4.24.2. *Triticum aestivum* L.

Bitkinin adı: Buğday

Bitkinin yöresel adı: Genım,

Literatürdeki diğer adları: Buğda (Akan ve ark., 2008), Buğday (Ertuğ, 2002; Savran ve ark., 2002; Metin, 2009; Uysal, 2008; Saday, 2009; Güneş, 2010; Aktan, 2011; Poyraz Kayabaşı, 2011; Tekin, 2011), Büğdey (Aktan, 2011), Genım (Gençay, 2007; Akan ve ark., 2008).

Toplandığı yer: Merkez, 769 m, K; 37.34787,D;41.88725, H.Aksu

Toplanma dönemleri: Temmuz-Ağustos

Kullanılan kısım: Tohum

Şekil 4.56. *Triticum aestivum* L.'un genel görünümü.

Kullanım şekli: Buğdaylar suda kaynatılır suyu ılıyınca günde iki defa yaklaşık yarım çay bardağı içilir.Öksürüğe iyi gelir ayrıca sütü olmayan annelere içirilir yada haşlanıp yedirilir. Süt arttırma etkisi olduğu söylenmektedir(Rabia Uğurlu, Merkez).

Literatürdeki kullanımları: Karın ağrılarında kuru kekik, tarhana ve kil karıştırılıp pişirilir, koyuca hamur beze dökülür, soğuyuncaya dek karında tutulur. Çocukların karnı ağrıdığında zeytinyağında un kavrulur, az su ilavesiyle elde edilen hamur çocukların karnına uygulanır. Kırık ve burkulmalarda yumurta beyazıyla nişasta ve buğday unu

karışımı kırılan ya da burkulan yere sürülür, bağlanır. Anne sütü artsın diye süt ve tarhana çorbası içirilir. Akrep sokmalarında cezvede bulgur kaynatılıp akrebin soktuğu yere tatbik edilir (Ertuğ, 2002). El, kol gibi vücudun herhangi bir yerinde meydana gelen çıkık yerlerin üzerine, kabuğu soyulmuş olan buğday (yarma) kaynatılarak lapa halinde sarılır (Savran ve ark., 2002). Hamile kalamayan bayanların, aybaşı adet kanaması geçtikten hemen tavada eritilmiş balmumu, buğday unu ile yoğrulur. Ilık olarak kasıklara sürülür. Çıban vb. yaralarda bulgur lapa halinde pişirilip rahatsızlık süresince akşamdan sabaha bekletilerek bölgeye doğrudan ılık olarak sarılır. İçine tuz ilave edilebilir. Bölgeye sarmadan önce bölge zeytinyağı ile yağlanırsa daha iyi sonuç alınır. İneklerde plasenta düşmemesi durumunda kullanılır. Buğday taneleri doğrudan yada pişirilerek hayvana rahatsızlığı süresince günde 2 defa 2-3 avuç kadar yedirilir. Yılan sokması durumunda kullanılır. Samanı kaynatılıp sokulan bölgeye ılık olarak uygulanır. Çıban tedavisinde kullanılır. Meyvesinden elde edilen pekmezi un ile karıştırılıp rahatsızlık sürece bölgeye doğrudan sarılıp akşamdan sabaha bekletilir. Karın ağrısı (ağız tadı gelsin diye) tedavisinde kullanılır. Kekik, soğan, narpız kaynatılır veya doğrudan içine bir miktar un ilave edilip oluşan karışım bölgeye doğrudan sarılıp akşamdan sabaha bekletilir (Uysal, 2008). Çıban olgunlaştırmak için kullanılır. Buğday unundan elde edilen hamur yoğrulurken içerisine bol miktarda şeker ilave edilir. Şekerli hamur çıbanlı bölgenin üzerine yayılır ve üzeri bez ile kapatılır (Güneş, 2010). Buğdaydan yapılmış olan un kepeği su ile bulamaç haline getirilir ve şiş olan yere konulduğunda ağrıların azalmasını sağlar ve şişin inmesine yardımcı olur (Kayabaşı, 2011). Araştırma bölgesinde bitkinin tohumu un haline getirilerek genellikle kırıklarda dıştan sarılan bezi sertleştirerek alçı görevi görür. Buna göre buğday ununa hatmi çiçeği, çiğ yumurta içi ve su karıştırılır. Bu karışım lapa haline getirilir. Hazırlanan lapa temiz bir bez üzerine sarılır. Bu bez kırık yere bağlanır (Arasan, 2014).

4.25. Polygonaceae

4.25.1. *Rumex crispus* L.

Bitkinin adı: Labada

Bitkinin yöresel adı: Tırşok

Literatürdeki diğer adları: Tirşik, Tırşok (Oğuz, 2016)

Toplandığı yer:Şırnak İdil Kırca Köyü, 600 m, K;37.21584, D;41.72831,13.05.2019,

H.Aksu

Kullanılan kısım:Yaprak

Şekil 4.57. *Rumex crispus* L. 'un genel görünümü.

Kullanım şekli: Yapraklarından sarma yapılmaktadır. Yapraklar çiğ olarak yada haşlanarak yenildiğinde karın şişliği ve bağırsak iltihabına iyi gelmektedir(Hediye Gül, Merkez).

Literatürdeki kullanımı:Literatürde *Rumex ponticus*'un herhangi bir kullanımına rastlanmamıştır. Ancak bu cinse ait bazı türlerin halk tababetinde kullanıldığına dair bazı bilgiler bulunmaktadır. Örneğin, *R. scutatus* çıban açıcı (Türkoğlu ve ark., 2006; Çakılcıoğlu ve ark., 2007; Gültaş, 2009), idrar artırıcı, safra söktürücü ve ateş düşürücü olarak kullanıldığı rapor edilmiştir (Gültaş, 2009). *R. tuberosus* çıbanları olgunlaştırmada (Baytop, 1999), mide, romatizma ve kalp rahatsızlıklarında (Arık, 2003), idrar artırıcı, safra söktürücü ve ateş düşürücü (Çakılcıoğlu ve ark., 2007) ve yara iyileştirici (Kaval, 2011) olarak kullanılmaktadır. *R. pulcher* yaralarda (Baytop, 1994), egzamada (Tuzlacı, 2006) çıbanlarda (Tuzlacı, 2006), öksürükte (Kızıllarslan,

2008),böbrek rahatsızlıklarında (Tuzlacı, 2006), kan şekerini düşürmede (Şenkardeş, 2010)tedavi edici olarak kullanılmaktadır, ayrıca müshil (Baytop, 1999), gıda (Baytop, 1994; Bağcı, 2000; Keskin ve ark., 2002; Tuzlacı, 2005; Bulut, 2008; Kızıllarslan, 2008; Kültür, 2008; Koçyiğit, 2009; Özhatay, 2009; Gürdal, 2010) olarak da kullanılmaktadır. *R. tuberosus* tansiyon düzenleyici ve böbrek taşı düşürücü (Onar, 2006), nefesdarlığında (Tuzlacı, 2006) ve gıda olarak (Baytop, 1999; Tuzlacı, 2005; Gürdal, 2010) kullanılmaktadır. *R. patienti* kuvvet verici, kan temizleyici, müshil olarak ve egzemayakarşı (Baytop, 1999), çıban açıcı (Baytop, 1999; Satıl ve ark., 2007), bağırsak problemlerinde (Onar, 2006) tedavi edicidir. *R. alpinus* tansiyonda, iştah açmada, boğaz ve karın ağrılarında kullanılmaktadır. Yoğurt çorbalarına konulmakta ve bitkinin köklerinden boya elde edilmektedir (Yıldırım ve ark., 2008). *R. acetosella* yapraklarından sarma yapılmakta ve salatada kullanılmaktadır. Ayrıca çiğ olarak tüketilmektedir. Bağırsak çalıştırıcıdır (Baytop, 1999; Şimşek ve ark., 2004; Birinci2008; Koyuncu, 2005). Çıbanları olgunlaştırıcı (Baytop, 1999), idrar artırıcı, safra söktürücü, ateş düşürücü (Baytop, 1999; Eraydın, 2010; Birinci, 2008) ve şeker hastalığının tedavisinde (Doğan, 2008) kullanılmaktadır. *R. crispus* hazmettirici ve müshil edici olarak kullanılmaktadır (Baytop, 1984; Eyinç, 2007). Kadınların doğum sonrası çabuk iyileşmesini sağlamaktadır (Yeşilada ve ark., 1995). Uyuza karşı kullanılmaktadır (Yeşilada ve ark., 1999). Hemoroite, enflamasyona ve romatizmaya karşı kullanılmaktadır (Özgekçe, 2004). Çıbana karşı haricen uygulanmaktadır (Ecevit ve Özhatay, 2006). Sigillerde iyileştirici etkisi vardır (Sezgin, 2005). Guatr tedavisinde kullanılmaktadır (Bulut, 2006). Ciltteki kanamaları durdurur (Koçak, 1999). İltihaplı yara tedavisinde kullanılmaktadır (Kültür, 2007). Boğaz ağrısını giderir (Tuzlacı ve ark., 2000). Mide şişkinliğinde, karın ağrısının giderilmesinde, böbrek iltihaplanmasında, kadın hastalıklarının tedavisinde, damar sertliğinde ve ödemde kullanılmaktadır. Mide ülserini tedavi edicidir (Tuzlacı ve Erol, 1999). Kabızlığa karşı kullanılır (Ezer ve Avcı, 2004). Diüretik etkisi tespit edilmiştir (Başer ve ark., 2006). Kuvvet verici, kan temizleyicidir (Sürmeli ve ark., 2001; Baytop, 1984; Eyinç, 2007). Kan şekerini düşürür (Şenkardeş, 2010). İshali keser (Arituluk, 2010).Guatr hastalığının tedavisinde kullanılmaktadır. Bitkinin tohumları suda 10 dakika kaynatılıp aç karna günde bir bardak içilmektedir. Ateş düşürücü olarak da tüketilmektedir. Yaprakları ezildikten sonra vücuda sardırılarak kullanılmaktadır. Ayrıca yaprakları çiğ olarak tüketilir ve

iştah açıcıdır. Yine yapraklarıyla sarma yapılmaktadır, kurutulmuş veya taze yapraklar ekşi tadı vermek için çorbalara katılmaktadır (Oğuz, 2016).

4.26. Pteridaceae

4.26.1. *Adiantum capillus-veneris* L.

Bitkinin adı:Eğrelti

Bitkinin yöresel adı; Pora fatıme. Rihane be behn, Pora Fatma nebiya

Literatürdeki diğer adları: Venüssaçı, Bağrikara, Karabacak, Karabal, Baldırıkara, Su sümbülü, Karabal, Porkafatma (Tuzlacı, 1977), (Baytop, 1999), (Topaloğlu, 1987), (Özçelik ve ark., 1990).

Toplandığı yer: Yüksek Köy, K:37.27578, D:41.93673, 18.04.2019, H.Aksu

Toplanma dönemleri: Nisan-Haziran

Kullanılan kısmı: Yeşil aksam

Şekil 4.58. *Adiantum capillus-veneris* L.'in genel görünümü.

Kullanım şekli: a) Yeşil kısım suda kaynatılır günde 3-5 defa suyu ile birlikte tüketilir dalak rahatsızlığına iyi gelir(Besna Oğuz, İdil Merkez).

b) Bu bitki hatmi çiçeği ve alıç yaprağı ile kaynatılır daha sonra suyu süzülür her sabah aç karınla bir hafta boyunca bir çay bardağı içilir gribe ve öksürüğe iyi gelir (Tırhan Aybaz, Ulak Köyü).

Literatürdeki Kullanımı: Bitkinin su içindeki dekoksasyonu, idrar yollarını açıcı olarak tesir eder (Tuzlacı, 1977). Toprak üstü kısımlarının infüzyonu bal ile tatlandırılarak balgam söktürücü ve öksürük kesici olarak solunum sistemi hastalıklarda kullanılır (Baytop, 1999). İnfüzyonu bal ile karıştırılarak balgam söktürücü, yumuşatıcı ve öksürük kesici etkisinden dolayı bronşite karşı kullanılır (Topaloğlu, 1987). Sadece yaprakları böbrek taşlarını düşürmede; toprak üstü kısımları ise bağırsak yaralarını iyileştirmede ve iştah açıcı olarak kullanılır (Özçelik ve ark., 1990). Yaprakları ishal durdurucu olarak kullanılır (Ertuğ, 1999b). Süs ve dekoratif özelliklere sahip bir bitkidir. Yapraklar akrep sokmasına karşı kullanılır. Yapraklarından elde edilen meyve suyu ekspektoran (bronşiyal mukusun öksürük şeklinde dışarı atımını sağlayan şifalı bitki)özelliğinde olup diüretik olarak kullanılır (İkbal ve Hamayun, 2005). Toprak üstü kısımları doğum sırasında rahim kaslarının daha hızlı ve fazla kasılması için kullanılır (Pieroni ve Quave, 2005). Bitkiden hazırlanan dekoksasyon, dahilen idrar yollarını açıcı ve idrar artırıcı olarak kullanılır (Tuzlacı, 2006).

4.27. Ranunculaceae

4.27.1. *Ranunculus cuneatus* Boiss.

Bitkinin adı: Düğünçiçeği

Bitkinin yöresel adı: Pizpizok. Giyaye penir, giyazerk

Literatürdeki diğer adları: Basur otu, Kelebek otu, Körük otu, Yaraağan otu (Arasan, 2014).

Toplanma dönemleri: Nisan

Toplandığı yer: Tepecik Köyü, 613 m, K; 37.17749, D; 41.74519, H. Aksu

Kullanılan kısmı: Toprak üstü aksam

Şekil 4.59. *Ranunculus cuneatus* Boiss.'un genel görünümü.

Kullanım şekli:Toprak üstü aksam iyice yıkanır ve sonra dövülür romatizmalı dizin üzerine koyulur,sadece 5-10 dk bekletilir dizlerde yara açarak iltihabın çıkması sağlanır. Dizlerde fazla bekletildiğinde yaranın derinleşmesine sebep olur (Selahattin Toray, Merkez).

Literatürdeki kullanımları:Bitki romatizmaya karşı kullanılır. Bitkinin toprak üstü aksamı ile birlikte çiçekleri dövülür ve romatizmanın olduğu yere bağlanır. 10 dakikadan fazla teması, deriye zarar verir (Arasan, 2014).

4.27.2. *Ranunculus kotschy*Boiss.

Bitkinin adı: Düğün çiçeği

Bitkinin yöresel adı: Çınarok

Literatürdeki diğer adları:Yok

Toplanma dönemleri: Nisan

Toplandığı yer: Sulak Köyü, 515m, K;37.41042, D;41.97415,27.04.2019, H.Aksu

Kullanılan kısmı: Yaprak

Şekil 4.60. *Ranunculus kotschy* Boiss.'nin genel görünümü.

Kullanım şekli: Toprak üstü aksam iyice yıkanır ve sonra dövülür romatizmalı dizin üzerine koyulur sadece 5-10 dk bekletilir, dizlerde yara açarak iltihabın çıkmasını sağlamaktadır. Dizlerde fazla bekletildiğinde yaranın derinleşmesine sebep olur (Kadir Uğurlu, Merkez).

Literatürdeki kullanımları: Herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

4.27.3. *Anemone coronaria* L.

Bitkinin adı: Dağ lalesi

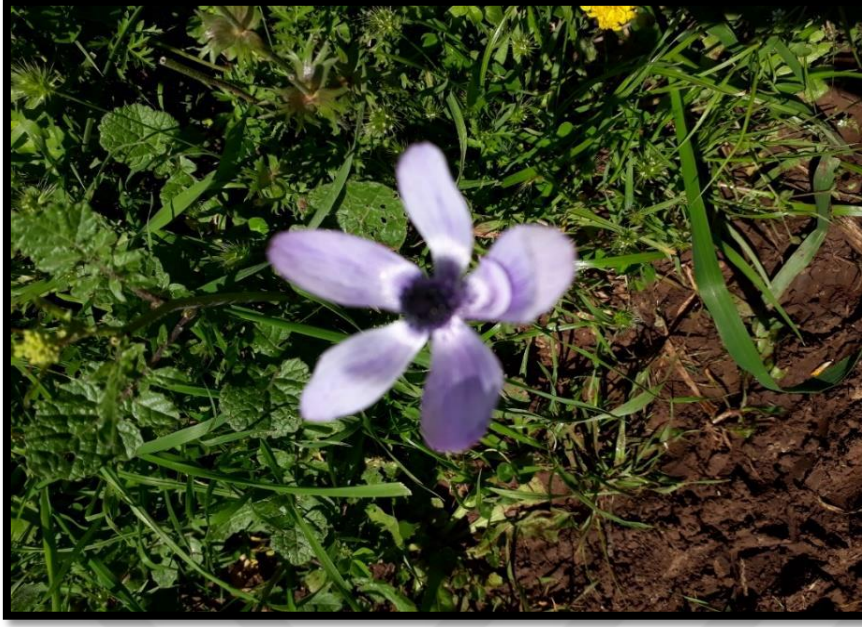
Bitkinin yöresel adı: Gangılok, Catır

Literatürdeki diğer adları: Topalak, Manisa lalesi, Girit lalesi, Yoğurt otu, Tolaman, Dağ lalesi (Koçak, 1999), (Ertuğ ve ark., 2004; Ertuğ ve Tümen, 2004), (Tuzlacı, 2006).

Toplanma dönemleri: Nisan

Toplandığı yer: Sulak Köyü, 479 m, K; 37.33372, D; 42.17231, 24.04.2019, H. Aksu

Kullanılan kısmı: Toprak üstü aksam

Şekil 4.61. *Anemone coronaria* L.'nin genel görünümü.

Kullanım şekli: a) Bu bitkinin toprak üstü aksamı, acı yavşan otu, kurutulur daha sonra bu bitkiler bir miktar tütün, un ve yumurta akıyla iyice ezilip yoğurulur. Hamurumsu bir görüntü elde edilir. Daha sonra bu malzeme küçük parçalara ayrılarak hap gibi yuvarlanır ve her sabah aç karınla bir hafta boyunca su ile birlikte bir tanesi yutulur hemoroide iyi gelir. Ayrıca 15 gün boyunca yağ, et, peynir, acı ve ekşi yiyecekler tüketilmemelidir (Feride Aytımur, Ulak).

b) Toprak üstü aksamı iyice dövülür macun haline getirilir hemoroid olan bölgeye sürülür (Ali Süne, Sulak).

Literatürdeki kullanımları: Yumruları soyularak çiğ halde yenir (Koçak, 1999). Yaprakları çiğ olarak romatizma ve siyatik ağrısında ağrayan kısma bağlanır (Ertuğ, 2002). Tedavi amaçlı kullanılmaktadır (Ertuğ ve ark., 2004; Ertuğ ve Tümen, 2004). Taze yapraklar ezildikten sonra, haricen, romatizma ve adale ağrıların giderilmesinde kullanılır. Uygulamadan sonra 15–20 dakika beklenir. Tahriş oluşmasından sonra uygulanan yer temizlenir. Açık yaralara uygulanması ve cilt üzerinde fazla bırakılması sakıncalıdır. Yaprakları, zeytinyağı içine konulup bir müddet bekletildikten sonra bir bezle ağırlı yere sarılarak eklem ağrılarını giderici olarak kullanılır (Tuzlacı, 2006).

4.28. Rhamnaceae

4.28.1. *Paliurus spina-christi*. Mill.

Bitkinin adı: Karaçalı

Bitkinin yöresel adı: Guhke şeyten, Stirik, Guharoke şeytan

Literatürdeki diğer adları: Çalı diken, Çaltı diken, Çeşmezen, İsa diken, Kara çaltı, Kara Diken, Kışla diken, Kunar (Baytop, 2007), Mağaylun (Akgül, 2008), Sincan diken, Sincan diken (Baytop, 2007).

Toplanma dönemleri: Haziran, Temmuz

Toplandığı yer: Kırca Köyü, 600 m, K;3721584, D;41.72831, H.Aksu

Kullanılan kısım: Meyve, Dal

Şekil 4.62. *Paliurus spina-christi* Mill.'nin genel görünümü.

Kullanım şekli: Bu bitkinin yağı çatlaklara ve egzamaya iyi gelmektedir. Bitkinin dalları daha taze iken kurumadan kırılır ve bir tarafından ateşe verilir diğer taraftan da yağ akmaktadır. Bu yağ kurumuş çatlamış bölgelere sürülür. Meyvesinin etrafındaki kabuklar soyulur iç kısmı yenir, şekere iyi gelir (Abdurrahman Altuntaş, Tepeköy).

Literatürdeki kullanımları: Taze yaprakları cerahat toplamak amacı ile çıbanlar üzerine sarılmaktadır (Asımgil, 1997). Dâhilen kabızlık ve idrar arttırıcı olarak kullanılır. (Asımgil, 1997; Baytop, 2009). Göz hastalıklarına karşı geçmişte yoğun şekilde kullanılırdı (Baytop, 2009). Çay olarak içilmek üzere tohumları öksürük ve bronşit için kaynatılır (Ertuğ, 2004; Kayabaşı, 2011). Kalp hastalıkları, eklem romatizmasına karşı kaynatılıp içilir (Elçi ve Erik, 2006). Böbrek taşına karşı kaynatılıp suyu içilir (Elçi ve Erik, 2006; Kazan, 2007; Saday, 2009; Sargın, 2013). Dikenleri batırılarak siğil tedavisinde kullanılır. Mide rahatsızlıklarında ve baş ağrısına karşı kaynatılıp içilir (Mart, 2006; Akgül, 2008). Tohumu kurutulup kahve değirmeninde toz haline getirilip, sabah akşam bir kaşık suyla yutularak, böbrek hastalıklarında, çocukların alt ıslatma problemlerinde kullanılır (Uysal, 2008; Gürdal, 2010). Bitkinin meyveleri kullanılarak hazırlanan dekoksion soğuk algınlığı ve astım hastalığı tedavisi için kullanılır (Vural, 2008; Polat, 2010). Kökü çıkarıldıktan sonra kaynatılarak suyu hayvana bir çay bardağı içirilirse hayvanda öksürüğü keser (Gültaş, 2009). Meyveleri suda kaynatılıp elde edilensıvı astım hastalığı ve basur tedavisi için içilmektedir (Metin, 2009). Dalında kurumuş tohumlarından hazırlanan dekoksion, yüksek şekeri düşürüp dengelemek için düzenli olarak içilir (Metin, 2009; Sargın, 2013). Ağacın tohumları dövülüp kaynatılıp içildiğinde böbrek iltihabını kurutur (Saday, 2009). Meyveleri ateş düşürücü olarak kullanılır (Yapıcı ve ark., 2009). Bitkinin ezilmiş tohumlarından hazırlanan dekoksion dâhilen mide ülserinin tedavisinde ve idrar yolları antiseptiği olarak, infüzyonu dâhilen hemoroit tedavisinde kullanılır (Demirci, 2010). Bitkinin meyveleri kullanılarak hazırlanan dekoksion gaz ve mide ağrılarına karşı içilir. Bitkinin meyveleri kullanılarak hazırlanan dekoksion kanı temizlemek için ve ciltteki sivilcelere karşı kullanılır (Polat, 2010). Meyveleri kabız yapıcı ve idrar söktürücü olarak dâhilen kullanılır (Doğan ve Bağcı, 2011). Bitkinin dal kısmının yakılması sonucu bir yağ maddesi elde edilir. Bu madde mantar görülen bölgeye sürülür (Kaval, 2011). Meyvelerinden hazırlanan infüzyon, ishale karşı ve kalp hastalıkları tedavisinde kullanılır. Meyvelerinden hazırlanan infüzyon, dâhilen, bronşit tedavisinde kullanılır. Bitkinin çiçekleri kaynamış su içerisinde demlenir. Daha sonra bu su ile çatlak olan el ve ayaklar yıkanırsa çatlakların iyileşmesi kolaylaşmaktadır. Bitkinin kökleri demlenerek içilirse adet söktürücü görevi yapmaktadır (Kayabaşı, 2011). *Paliurus spinachristi* toksisite deneyi sonucunda 1000 µg/ml ve 500 µg/ml konsantrasyonun ortalama

ömür uzunluğunda artışa yol açtığı gözlenmiştir (Ergen, 2012). Meyvesinden hazırlanan dekoksasyonu dâhilen kadın hastalıkları tedavisinde, haricen göz rahatsızlıklarının tedavisinde göze pansuman yapılarak kullanılır (Sargın, 2013). Bitki egzama rahatsızlığında kullanılır. Bitkinin orta boy dalı kesilir. Bu dalın iki tarafı kesilir. Bir tarafı yakılır. Diğer taraftan koyu renkte bir sıvı gelir. Bu sıvı hastalıklı deriye damlatılır. Bitkinin meyveleri kırmızılaştığında çayı yapılır ve böbrek taşına karşı içilir (Arasan, 2014).

4.29. Rosaceae

4.29.1. *Amygdalus communis* L.

Bitkinin adı: Badem

Bitkinin yöresel adı: Behiv

Literatürdeki diğer adları: Badem (Yıldız, 1995; Asımgil, 1997; Ertuğ, 2002; Balos, 2007; Gençay, 2007; Emre Bulut, 2008; Altundağ, 2009; Güldaş, 2009; Saday, 2009; Gürdal, 2010; Polat, 2010; Deniz ve ark., 2011; Doğan ve Bağcı, 2011; Sargın, 2013), Bahiv (Kaval, 2011; Mükemre, 2013), Botiv (Güldaş, 2009), Bayam, Bayan, Bıyan, Boçça, Paya, Payam, Payem, Piyam, Şabah (Baytop, 2007).

Toplanma dönemleri: Eylül

Toplandığı yer: Kırca Köyü, 600 m, K;3721584, D;41.72831, 17.09.2019, H.Aksu

Kullanılan kısım: Meyve

Şekil 4.63. *Amygdalus communis* L.'in genel görünümü.

Kullanım şekli: Ağız yaraları tedavisinde kullanılmaktadır. Günde 3-4 tane kuru çağla çekirdeği yenir, ağız yaralarına iyi gelir. Ayrıca acı badem yağı vücutta oluşan egzamalara sürülür. Saçı gürleştirmek için; zeytinyağı, badem yağı ve sarımsak karıştırılarak saça sürülür (Sadiye Karadeniz, Özbek).

Literatürdeki kullanımları: Yumurta ile karıştırılarak basur memelerine sürülür. Acı badem yağın yüze veya vücuda sürmek cilde iyi gelir. Cinsi kuvveti artırır (Yıldız, 1995). Bebeklerin kabızlıklarında badem yağı müshil olarak verilir. Hafif dezenfektan etkisinden dolayı haricen yara ve yanıklara sürülür. Çatlaklarda da olumlu etki gösterir (Asımgil, 1997). Meyvesi dâhilen kabız giderici, haricen ise yumuşatıcı ve yara iyi edici olarak kullanılır (Baytop, 1999). Acı badem içi kavrulur, dövülür ve bu karışım yara ve pişiklere iyi gelir. Çok yakar, ama yarayı geçirir (Ertuğ, 2002). Badem yağı, kulak çınlamasında kulağa 2-3 damla damlatılmaktadır (Metin, 2009). Acı bademleri günde 3-4 tane aç karnına şeker hastası olanlar tarafından kullanılır (Gültaş, 2009; Metin, 2009; Yapıcı ve ark., 2009; Gürdal, 2010; Şenkardeş, 2010; Deniz ve ark., 2011). Böbrek rahatsızlıklarında kullanılır (Yapıcı ve ark., 2009). Badem yağı ciltteki yara vekesiklere sürülür (Polat, 2010). Öksürüğü keser. Balgam söker. Badem yağı kabızlığı önler. Cilde sürüldüğünde lekeleri ve çatlakları önler. Saça sürüldüğünde saç gürleştirir (Deniz ve ark., 2011). Kuru üzüm ve şeker ile birlikte yenirse öksürüğü keser, balgam söker (Doğan ve Bağcı, 2011). Tatlı meyve çekirdeklerinden 6-9 adet ya da acı meyve çekirdeklerinden 3-4 adet, şeker ve kolesterolü dengelemek amacıyla günlük olarak yenir. Yüksek şekeri düşürmek ve dengede tutmak için, ham meyvesinden ya da kuru çekirdeğinden düzenli olarak yenir. Taze tohumlarından 1 avuç kadar dövülüp, yarım çay bardağı sızma zeytinyağında, krem kıvamına gelene kadar karıştırılarak hafifçe pişirilir, yağı süzülüp ılıdıktan sonra yüze ve vücuda, temizleyici ve yumuşatıcı krem olarak sürülür (Sargın, 2013). Boğaz, bademcik iltihabına karşı çocuklara verilir. Buna göre badem içi şekerle ezilir çay kaşığı ile verilir. Dil yaraları ve ağız içi yaralara karşı badem içi şekerle karıştırılıp dövülerek yenir (Arasan, 2014).

4.29.2. *Armeniaca vulgaris* Lam.

Bitkinin adı: Kayısı

Bitkinin yöresel adı: Mışmış, Mişmişk, Keysi,

Literatürdeki diğer adları: Herung (Yeşil, 2007), Zerdali kaysı (Sargın, 2013)

Toplanma dönemleri: Temmuz-Ağustos

Toplandığı yer:Şırnak İdil, 700 m, K; 372976, D; 41.72847, 19.08.2019, H. Aksu

Kullanılan kısım: Meyve

Şekil 4.64. *Armeniaca vulgaris* Lam.'in genel görünümü (Arasan, 2014).

Kullanım şekli: Kuru kaysının kaynatılarak suyunun içilmesi kan yapmaktadır.Özellikle kansızlık rahatsızlığı olan çocuklara her gün bir bardak içirilir. Ayrıca kabızlığa da iyi gelir(Hatice Öngün, Merkez).

Literatürdeki kullanımları: Kuru kabızlığı gidermek için yenmektedir (Baytop, 1999; Yeşil, 2007; Şenkardeş, 2010; Doğan ve Bağcı, 2011; Poyraz Kayabaşı, 2011; Tekin, 2011; Han, 2012; Sargın, 2013). Kaysı meyveleri göğüs yumuşatıcı, balgam söktürücü ve olgunlaşmamış meyveleri ise bağırsaktaki parazitleri kovucudur (Zeynalov, 2008). İştah açar ve hazmı kolaylaştırır. Kansızlığı giderir. Cilde tazelik ve güzellik verir (Doğan ve Bağcı, 2011). Meyveleri haşlanıp, ezilir ve sıcak olarak beze sarılarak diş ağrılarına tatbik edilir (Mükemre, 2013). Kaysı ağacının sakızı mide ağrıları için kullanılır (Tekin, 2011). İç hastalık ve iltihaplarını söktürmek için, düzenli olarak meyvesi yenir ya da meyvesinden hazırlanan hoşafı içilir (Sargın, 2013.) Aynı

miktarda acı kayısının çekirdeği zeytinyağı, sarımsak ve tuz ile karıştırılıp dövülür. Bu karışım saçkıranlı bölgeye sürülür. Kayısından yapılan hoşaf kabızlık durumunda içilir (Arasan, 2014).

4.29.3. *Cerasus avium* (L.) Moench

Bitkinin adı: Kiraz

Bitkinin yöresel adı: Karesi, Keresi

Literatürdeki diğer adları: Acı kiraz, Curta, Çoban çırası, Dağ kirazı (Baytop, 2007), Gılaz (Gençay, 2007), Kiraz (Koyuncu, 2005; Emre Bulut, 2008; Uysal, 2008; Metin, 2009; Deniz ve ark., 2010; Şenkardeş, 2010; Yüzbaşıoğlu, 2010; Erdoğan, 2011; Tekin, 2011; Sargın, 2013).

Toplanma dönemleri: Haziran

Toplandığı yer: Şırnak İdil, 700 m, K; 372976, D; 41.72847, 08.06.2019, H. Aksu

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Şekil 4.65. *Cerasus avium* (L.) Moench'un genel görünümü (Arasan, 2014).

Kullanım şekli: Bu bitkinin sapları kurutulup demlenir idrar yolu rahatsızlıklarına karşı kullanılır. Ayrıca yeni doğum yapan kadınlarda meyvesi sütü arttırmaktadır (Hatice Öngün, Merkez).

Literatürdeki kullanımları: Kiraz sapı yıkanıp kurutulduktan sonra kaynatılır ve idrar söktürücü olarak kullanılır (Yıldız, 1995; Deniz ve ark., 2010). Ağaç kabukları ateş düşürücü ve kabız yapıcı, çiçekleri göğüs yumuşatıcı, yaprakları müshil etkisine ve zamkise öksürük azaltıcı etkilere sahiptir (Asımgil, 1997; Baytop, 1999). Kurutulan meyve sapları, kaynatılıp süzülür. Günde 1 su bardağı içilerek siroz tedavisinde kullanılır (Koyuncu, 2005). Meyve saplarından hazırlanan infüzyon, dâhilen düretik olarak kullanılır. Bitkinin meyvelerinin sapları ile *Zea mays* subsp. *mays*'ın stiluslarından hazırlanan dekoksion, böbrek kumunu ve taşını düşürmek amacıyla kullanılır (Bulut, 2008). Kiraz sapı ve maydanoz kaynatılarak hazırlanan dekoksion rahatsızlık süresince sabahları aç karına 1 bardak içilir (Uysal, 2008). Yaprak ve kökü suda kaynatılıp elde edilen sıvı vücuttaki iltihabı temizlemesi için kaynatılıp içilmektedir. Sivilcelerin yok olmasında etkili olduğu için mevsiminde her gün bir miktar taze kiraz çiğ olarak tüketilmektedir (Metin, 2009). Atlarda öksürüğü kesmek için kullanılır. Kiraz çekirdekleri dövülüp kavrulur, içine nişadır (nişadır; kalaycılıkta kullanılan bir madde) ve pul biber eklenerek bir karışım elde edilir. Hazırlanan karışım at ve eşeğin burnundan kamış yardımı ile üflenir. Kolesterolü düşürmek, zayıflamak ve kabızlığı gidermek için kullanılır. Kirazın meyve sapları suda kaynatılarak çay yapılır. Yapılan çay tatlandırılmadan içilir (Güneş, 2010). Meyve saplarından hazırlanan dekoksion, dâhilen idrar söktürücü olarak kullanılır (Şenkardeş, 2010). Taze meyve ağrı kesici olarak tüketilir (Yüzbaşıoğlu, 2010). Kirazın sapı ve *Zea mays* stilusları karıştırılıp infüzyon şeklinde idrar yolları rahatsızlıkları için kullanılır (Aktan, 2011). Meyvenin sapı kaynatılıp idrar söktürücü olarak günde 1-2 bardak içilir. Kabızlığı gidermek için meyvenin çekirdeği yutulur (Ayandın, 2010; Erdoğan, 2011). Meyvesi baş ağrısı için taze veya kuru olarak yenir (Mükemre, 2013). Kalp hastalıkları ve damar tıkanıklığı için, kurutulmuş meyve sapından hazırlanan dekoksionu düzenli olarak içilir. Sağlıklı zayıflamak ve vücut ödemlerini boşaltmak için, bir tutam kurutulmuş meyve sapları ve yarım litre su ile hazırlanan dekoksion ılıtılarak her sabah aç karnına 1 su bardağı içilir. Olgun meyve sapları kurutulduktan sonra hazırlanan dekoksion, idrar söktürücüdür ve böbrek taşlarını düşürmede kullanılır (Sargın, 2013). Vücutta

biriken ödeme ve idrar yolu rahatsızlıklarına karşı kiraz meyvesinin sapı, mısır püskülü ve maydanoz karıştırılır ve suda kaynatılarak günde bir defa sabahları içilir. Meyvesi kansızlığa karşı çiğ olarak tüketilir. Sapları guatr hastalığına karşı kaynatılarak içilir (Arasan, 2014).

4.29.4. *Crataegus azarolus* (L.) Bosc. ex. dc.

Bitkinin adı: Alıç

Bitkinin yöresel adı: Guhiş

Literatürdeki diğer adları: Ahlat (Altundağ, 2009), Alıç (Asimgil, 1997; Mart, 2006; Akgül, 2008; Gürdal, 2010), Ardiç (Demirci, 2010), Dağ elması (Balos, 2007), Gurmut (Altundağ, 2009), Gühüj (Gençay, 2007), Ğızran (Akgül, 2008), Hurmut (Altundağ, 2009), Zarur (Altundağ, 2009).

Toplanma dönemleri: Mayıs, Ekim

Toplandığı yer: Sulak Köyü, 759m,K;37.33823,D;41.89298, 15.06.2019, H.Aksu

Kullanılan kısım: Meyve, Yaprak

Şekil 4.66. *Crataegus azarolus* L.'un genel görünümü.

Kullanım şekli: Alıç bitkisinin yaprakları kaynatılıpsuyu içilir. Böbrek taşı düşürmek amacıyla kullanılır(Zümrete Örnek, Sulak Köyü).

Literatürdeki kullanımları: Kalp kuvvetlendirici olarak kullanılır. Koroner damarları genişleterek kan dolaşımını artırır. İki çay kaşığı çiçek ve yaprak bir cezve suda 20 dakika kaynatılır. Günde üç kez içilir. Ayrıca tansiyonu düşürmek için de içilir (Asımgil, 1997). Yüksek tansiyonu düşürmek amacıyla meyveleri yenilir (Gençay, 2007). Meyvelerinden hazırlanan dekoksyonu dolaşım sistemi bozukluklarında, şeker hastalığında dâhilen kullanılır. Kurutulmuş meyvelerinden yapılan hoşaf kabızlıkta dâhilen kullanılır (Altundağ, 2009). Bitkinin yapraklarından hazırlanan dekoksyon dâhilen zayıflamak amacıyla kullanılır. Bitkinin meyvelerinden hazırlanan marmelat mide ülserinin tedavisinde kullanılır. Meyveler kalp rahatsızlıklarının tedavisinde kullanılır (Demirci, 2010). Taze meyvesi kalp damar hastalıklarının tedavisi için kullanılır. Meyvesinin ezilip şeker katılmasıyla elde edilen şurup, baş ağrısı tedavisinde dâhilen kullanılır. Kurutulmuş çiçeğinden hazırlanan infüzyonu kalp rahatsızlıklarının tedavisinde dâhilen kullanılır (Gürdal, 2010).Bitkinin çiçeklenme döneminde yapraklı ince dallı yaprakları kesilerek kaynatılır. Kalp damar hastalıklarına karşı ılık olarak günde iki defa aç karınla içilir.Bronşit hastalığına karşı çiçekleri, kireçlenmeye karşı yaprakları kaynatılarak içilir (Arasan, 2014).

4.29.5.Cydonia oblonga Mill.

Bitkinin adı: Ayva

Bitkinin yöresel adı: Bih, bılı

Literatürdeki diğer adları: Ayva (Ertuğ, 2002; Savran ve ark., 2002; Şimşek ve ark., 2002; Koyuncu, 2005; Satıl ve ark., 2006; Balos, 2007; Sami, 2007; Emre Bulut, 2008; Satıl ve ark., 2008; Uysal, 2008; Saday, 2009; Arıtuluk, 2010; Ayandın, 2010; Güneş, 2010; Aktan, 2011; Erdoğan, 2011; Han, 2012; Sargın, 2013), Maru (Alpaslan, 2012), Verekilfercel (Akgül, 2008).

Toplanma dönemleri: Ekim, Kasım

Toplandığı yer:Şırnak İdil, 700 m, K; 372976, D; 41.72847, 12. 10.2019, H. Aksu

Kullanılan kısım: Meyve

Şekil 4.67. *Cydonia oblonga* Mill.'nin genel görünümü (Arasan, 2014).

Kullanım şekli: 1 adet ayva göz kararı suda kaynatılır ve hergün bir çay bardağı içilir boğaz iltihabına iyi gelir (Hatice Öngün, İdil Merkez).

Literatürdeki kullanımları: Çocuk ishallerinde kullanılır. Haricen gargara halinde boğaz hastalıklarında kullanılır. Ayva yaprağı dekoksasyonu (%3) uykusuzluk ve sinirlilik hallerinde yatıştırıcı olarak etkilidir (Baytop, 1999). İshale karşı kullanılır (Baytop, 1999; Kazan, 2007; Uysal, 2008; Güneş, 2010; Yüzbaşıoğlu, 2010; Sargın, 2013). Öksürüğe ve boğaz ağrısına karşı kullanılır (Savran ve ark., 2002; Şimşek ve ark., 2002; Bulut, 2006; Karataş, 2007; Sami, 2007; Uysal, 2007; Akgül, 2008; Emre Bulut, 2008; Saday, 2009; Güneş, 2010; Şenkardeş, 2010; Erdoğan, 2011, Poyraz Kayabaşı, 2011; Tekin, 2011; Alpaslan, 2012; Han, 2012; Sargın, 2013). Mide ağrısını gidermek için bitkinin çiçeği kaynatılıp içilir (Saday, 2009; Şenkardeş, 2010; Erdoğan, 2011; Sargın, 2013). Yaprak ve çiçekleri yaş ya da kuru olarak 5 dakika kaynatılır. Aynı zamanda göğüs yumuşatıcıdır. Yaprakları mide ağrısında kaynatılıp içilir. Meyve çekirdekleri nezlede kaynatılıp içilir (Ertuğ, 2002). Kanın temizlenmesinde kullanılır. Nefes darlığında ayvanın yaprağı, bronşit için ayvanın çiçeği haşlanır ve elde edilen sıvı çay gibi içilir (Savran ve ark., 2002). Kurutulmuş yapraklarından hazırlanan infüzyon, dâhilen soğuk algınlığı tedavisinde kullanılır. Meyveleri aç karnına yenilerek, ishale

karşı kullanılır (Sami, 2007). Bitkininyaprakları suda kaynatılıp süzildükten sonra elde edilen su ılık ya da soğuk olarak günde 1-2 su bardağı içilerek soğuk algınlıklarında, yüksek tansiyonda, mide rahatsızlıklarında, öksürüğün giderilmesinde ve böbrek taşı düşürmek için kullanılmaktadır (Koyuncu, 2005). Yapraklarından hazırlanan infüzyon, dâhilen, hazımsızlığa karşı kullanılır (Bulut, 2008). Çekirdek ıslatılıp bir gün suda bekletilir ve bu su yüze doğrudan uygulanır (Uysal, 2008). Öksürüğe karşı, bir cezve suda 3-4 yaprak 1-2 dakika kadar kaynatılır, günde 2-3 defa birer çay bardağı iyileşene kadar içilir. Bitki yaprakları gölgede kurutulur, 2 su bardağı sıcak suda, 3-4 yaprak bir süre bekletilir, günde 1-2 çay bardağı içilir. Boğazı yumuşatmak için bitkinin çiçekleri gölgede kurutulur. 2 çay bardağı sıcak suda 5-6 çiçek bir süre bekletilir. Günde 2-3 bardak iyileşene kadariçilir (Arıtuluk, 2010). Böbrek taşı düşürmek için kullanılır. Ayva ağacının 5-6 tane taze yaprağı bir bardak su içerisinde kaynatılarak çay yapılır ve günlük olarak içilir. Sarılığa karşı kullanılır. Gün içinde 2 bardaktan fazla içilmemelidir (Güneş, 2010). Ayva yaprağı, ıhlamur yaprağı ve çınar yaprağı infüzyon şeklinde bronşit tedavisinde kullanılır (Aktan, 2011). Astım ve nefes darlığının yanında sigarayı bırakanlar için, ciğer temizleyici ve nefes açıcı olarak, kurutulmuş yaprağı, mercan köşk, papatya ve naneden hazırlanan infüzyon, kullanılır. Yaş ya da kurutulmuş herbasi ile kekik ve tarhana unu beraber karıştırılıp yakısı hazırlanır, ağrı kesici olarak kullanılır. Kurutulmuş yaprak infüzyonu, idrarını yapamayan hastalar için idrar söktürücü olarak kullanılır. Olgunlaşmış meyvesinin çekirdeklerinden 20-25 adet çıkartılır, bir miktar suyun içine konur ve akşamdan buzdolabına konup sabah çıkarılıp, yüzdeki sivilce ve dudak uçuklarına sürülür. Taze çekirdekleri, akşamdan temiz bir kap suya konur. Sabah pembe ve jelimsi hale gelen sıvı ile emziren annelerin meme başlarındaki çatlakları gidermek için masaj yapılır (Sargın, 2013). Yaprakları, çiçekleri ve ayva kabukları soğuk algınlığına, öksürüğe karşı kaynatıldıktan sonra içilir. Çekirdekleri su içinde bekletilir. Jöle kıvamına gelince yüze sürülür. Bu, sivilce ve yüzdeki lekelere karşı faydalıdır. Halsizliğe ve baş ağrısına karşı çiğ olarak yenir (Arasan, 2014).

4.29.6. *Prunus x domestica* L.

Bitkinin adı: Şeftali

Bitkinin yöresel adı: Ğoğ, Şeftali. Hoh

Literatürdeki diğ er adları: Şeftali (Gençay, 2007). (Arasan, 2014).

Toplanma d onemleri: Haziran, Temmuz

Toplandığı yer: Merkez, 700 m, K;372976, D;41.72847, 08.08.2019, H.Aksu

Kullanılan kısım: Taze dal

Şekil 4.68. *Prunus x domestica* L.'nin genel görünümü.

Kullanım şekli: Şeftalinin taze dalları temiz bir bezin içinde iyice dövülür ve suyu çıkıncaya kadar ezilir, günde 1 kez çocukların kulağına damlatılır. İyileşinceye kadar her gün bu uygulama yapılır. Kulaktaki iltihabı ve ağrıyı dindirir (Aydın Ögel, Tekeköy).

Literatürdeki kullanımları:   ekirdekleri şeker hastalığına karşı yenir (Gençay, 2007). Şeftali yaprağı dövülüp, yük taşıyan hayvanların sırtlarındaki yaraların iyileşmesi ve kurtlanma durumlarında kurtların ölmesi için ayrıca akrebin soktuğı yerdeki rahatsızlığın çabuk geçmesi için sürülmektedir. Şeftali suyu çocuklara rahat gaz

çıkartabilmeleri için içirilmektedir. Meyvesi ishali kesmesi için yenmektedir (Tekin, 2011).Yapraklar, sarılık hastalığına karşı kaynatılıp içilir (Arasan, 2014).

4.29.7.*Pyrus communis* L.

Bitkinin adı: Armut

Bitkinin yöresel adı: Karçık

Literatürdeki diğer adları: Armut (Türkan ve ark., 2006), Gırsık (Mükemre, 2013), Kımmısre (Akgül, 2008), Mroyre, (Alpaslan, 2012)

Toplanma dönemleri: Temmuz–Ağustos

Toplandığı yer: Şırnak İdil, 700 m, K;372976, D;41.72847, 12.08.2019, H.Aksu

Kullanılan kısım: Meyve

Şekil 4.69. *Pyrus communis* L.'in genel görünümü.

Kullanım şekli: Bu bitkinin meyveleri idrar söktürücüdür. Hem kuru hem yaş olarak tüketilmektedir. Kurumuş meyveden hoşaf yapılmaktadır. Böbrek rahatsızlıklarına iyi gelmektedir(Ayşe Oltan, Sulak Köyü).

Literatürdeki kullanımları: Taze veya kurutulmuş meyvelerinden kompostosu yapılarak serinlik verici ve idrar söktürücü olarak içilir (Türkan ve ark., 2006). Bitkinin çiçekleri sıcak suda demlenerek soğuk algınlığı, öksürük gibi durumlarda içilir (Arasan, 2014).

4.29.8. *Rosa canina* L.

Bitkinin adı: Kuşburnu

Bitkinin yöresel adı: Şilan,

Literatürdeki diğer adları: Asker gülü (Baytop, 2007), Deli gül (Bulut, 2008), Gül bubusu (Sami, 2007), Gül burnu (Gültaş, 2009; Şenkardeş, 2010), İt burnu (Savran ve ark., 2002; Altundağ, 2009; Sargın, 2013), İt gülü (Baytop, 2007; Emre Bulut, 2008; Polat, 2010; Sargın, 2013), Kırmızı bubucuk (Aktan, 2011), Kozalak (Sargın, 2013), Kozalak ağacı (Sargın, 2013), Köpek gülü (Baytop, 2007; Aktan, 2011), Kuşburnu (Savran ve ark., 2002; Koyuncu, 2005; Bulut, 2006; Erik ve Elçi, 2006; Mart, 2006; Karataş, 2007; Akgül, 2008; Birinci, 2008; Satıl ve ark., 2008; Uysal, 2008; Vural, 2008; Zeynalov, 2008; Altundağ, 2009; Gültaş, 2009; Metin, 2009; Saday, 2009; Yapıcı ve ark., 2009; Demirci, 2010; Deniz ve ark., 2010; Güneş, 2010; Polat, 2010; Şenkardeş, 2010; Yüzbaşıoğlu, 2010; Aktan, 2011; Doğan ve Bağcı, 2011; Erdoğan, 2011; Poyraz Kaybaşı, 2011; Tekin, 2011; Han, 2012; Tugay ve ark., 2012; Sargın, 2013), Öküz göbeği (Vural, 2011), Öküz götü (Polat, 2010; Poyraz Kaybaşı, 2011), Şeytan gülü (Aktan, 2011), Şilan (Yeşil, 2007; Akgül, 2008), Şilanik (Gençay, 2007), Şillan (Gültaş, 2009), Şilank (Kaval, 2011; Mükemre, 2013), Yaban gülü (Baytop, 2007; Emre Bulut, 2008; Polat, 2010; Sargın, 2013).

Toplanma dönemleri: Eylül

Toplandığı yer: Öğündük Köyü, 797 m, K;37.33766, D;41.74425, 15.06.2019, H.Aksu

Kullanılan kısım: Meyve

Şekil 4.70. *Rosa canina* L.'nin genel görünümü.

Kullanım şekli: Olgunlaşmış meyvesi kurutulur çayı demlenir ve günde 1 kez 1 bardak içilir. Hemoroid ve gribe iyi gelir. Bu bitki zencefil, nane, keçiboynuzu ve hatmi çiçeği ile beraber demlenip içilir. Bu karışım kanser riskini azaltır (Nuriye Yanalak, İdil Merkez).

Literatürdeki kullanımları: Halk arasında şekere karşı kullanılır. Kabız ve kuvvet verici etkiye sahiptir (Baytop, 1999). Kuşburnu meyveleri toplanıp kaynatılarak marmelat ve reçel yapılır. Çayı içildiği zaman balgam söktürücü olarak kullanılır ve idrar yolları iltihabına iyi gelir (Savran ve ark., 2002; Ayandın, 2010). Grip ve nezleyi iyileştirmek için bitkinin meyveleri kaynatılıp çay olarak içilir (Savran ve ark., 2002; Gençay, 2007; Yeşil, 2007; Emre Bulut, 2008; Altundağ, 2009; Yapıcı ve ark., 2009; Demirci, 2010; Deniz ve ark., 2010; Erdoğan, 2011; Kaval, 2011; Poyraz Kayabaşı, 2011; Han, 2012; Mükemre, 2013). Bünyeyi kuvvetlendirmek amacıyla marmelatı yapıp yenilir. Çayı öksürük, şeker hastalığı, kalp hastalıkları, böbrek taşı iltihabı, romatizma ve nefes darlığına karşı bol miktarda içilir, mide rahatsızlıkları ve kemik erimesine karşı kullanılır (Bulut, 2006). Kansere karşı dalın etrafından yeşilken koparılır, kahve değirmeninde çekilir, balla karıştırılarak yenir. Mayasıla karşı dalın etrafından yeşilken koparılıp kurutulur. Demleme usulü ile içilir. Şeker hastalığına karşı kökü kaynatılıp içilir (Elçi ve Erik, 2006). Üst solunum yolu enfeksiyonları ve ishal rahatsızlıklarını tedavi etme amaçlı ve gıda olarak kullanılır. Meyveleri kuruyken veya tazeyken

kaynatılıp çay olarak içilir. Meyveler tazeyken reçeli ve marmelatı yapılır (Karataş, 2007). Kurutulmuş meyvelerinden hazırlanan dekoksion (2 yemek kaşığı drog, 500 ml suda 10 dakika kaynatılıyor), dâhilen günde 3 defa aç karnına birer su bardağı içilerek, böbrek hastalıklarının tedavisinde kullanılır. Kurutulmuş meyvelerinden hazırlanan dekoksion, dâhilen sabahları aç karnına içilerek, idrar söktürücü olarak kullanılır. Kurutulmuşmeyvelerinden hazırlanan dekoksion, dâhilen soğuk algınlığı tedavisinde kullanılır. Kurutulmuş meyvelerinden hazırlanan dekoksion, dâhilen ishale karşı kullanılır (Sami, 2007). Köklerinden hazırlanan dekoksion, dâhilen hayvan hastalıklarının tedavisinde kullanılır (Yeşil, 2007). Taze meyvelerinden hazırlanan infüzyon, dâhilen, soğuk algınlığının tedavisinde kullanılır. Taze meyvelerinden hazırlanan infüzyon, dâhilen, nefes darlığı ve astım tedavisinde kullanılır. Kurutulmuş meyvelerinden hazırlanan dekoksion, bir süre dinlendirildikten sonra, dâhilen bağışıklık sisteminin güçlendirilmesinde kullanılır (Akgül, 2008; Han, 2012). Tansiyon dengeleyici olarak meyve kaynatılır ve hazırlanan dekoksion günde 1-2 bardak içilir (Uysal, 2008). Kök ve meyvelerinden hazırlanan dekoksionu astımda ve böbrek taşı düşürücü olarak dâhilen kullanılır (Altundağ, 2009). Meyvesi suda kaynatılır elde edilen sıvı nefes darlığı tedavisi için içilir. Meyveleri su içinde haşlanıp delikliden geçirildikten sonra pekmezle kaynatılıp kavanozlarda saklanmaktadır. Elde edilen ürün bronşit hastaları tarafından tedavi amaçlı yenmektedir (Metin, 2009; Yüzbaşıoğlu, 2010). Kuşburnu meyveleri çay gibi demlenip suyu şeker hastalığı ve mide rahatsızlıklarında kullanılır (Saday, 2009; Han, 2012). Meyvelerden hazırlanan dekoksion zayıflamak amacıyla tüketilir (Demirci, 2010). İshale karşı kullanılmaktadır. Kurutulmuş kuşburnu kaynamış suya bir yemek kaşığı kadar katılıp demlenmesi beklenir. Acı gelirse içerisine çok az şeker katılabilir. Elde edilen bu çay ishal durumunda sık olarak tüketilir. Şeker hastalığında şekeri düşürmek için kullanılır. Kurutulmuş kuşburnu su ile kaynatılarak koyu bir kıvama gelinceye kadar kaynatılarak şurup elde edilir. Hazırlanan bu şurup günlük olarak tüketilir. Kalp rahatsızlıklarında kullanılır. Kuşburnu ile alıç beraber kaynatılarak çayı hazırlanır. Hazırlanan bu çay bir hafta kadar bozulmadan saklanarak kullanılabilir (Güneş, 2010). Meyveleri gıda olarak yenilir ve yerel pazarlarda bolca satılır. Meyveleri kaynatılır (dekoksion) çay olarak içilir. Meyveleri kurutulup kaynatılarak (dekoksion) hazırlanan çay soğuk algınlığı, grip ve nezle karşı içilir Kullanılmış kirli çaydanlıklarda birkaç bitki meyveleri

kaynatılınca çaydanlık tertemiz olur. Meyveleri kaynatılıp içilir. Meyvesi kaynatılıp hazırlanan dekoksasyon içilirse iştah açar (Polat, 2010). Meyvelerinden hazırlanan infüzyon, dâhilen iltihaplı bademciklerin tedavisinde kullanılır. Kökünden hazırlanan dekoksasyon, dâhilen sarılık hastalığının tedavisinde kullanılır (Şenkardeş, 2010). Meyveleri kanser tedavisinde kullanılır. Meyvelerinden elde edilen çay rahatlatıcı ve sakinleştirici olarak kullanılır (Aktan, 2011). Meyvelerinin kaynatılmasıyla elde edilen çayı şeker hastalığını gidermede, böbrek taşı ve kumunu düşürmede kullanılır (Doğan ve Bağcı, 2011). Meyvelerinden hazırlanan marmelat, sabahları aç karına 1 yemek kaşığı yenilerek, hemoroide karşı kullanılır (Han, 2012). Dalında oluşan 2-3 adet (gal oluşumu) kozalağından yarım litre suda hazırlanan dekoksasyonu, astım tedavisi 3-4 hafta boyunca için günde 1-2 bardak içilir. Mide gazı ve ishal için, kozalak dekoksasyonundan günde 1-2 bardak içilir. Yaş ya da kurutulmuş olgun meyvesinden hazırlanan dekoksasyon ya da kurutulmuş yapraklarından hazırlanan infüzyon; baş ağrısı, soğuk algınlığı, nezle ve grip için dâhilen kullanılır. Kurutulmuş meyve dekoksasyonu ya da ham meyvesinden hazırlanan dekoksasyon, harici olarak romatizma tedavisinde kullanılır. Kurutulmuş çiçekli herbasi toz haline getirilip, kışın grip gibi kış hastalıklarının tedavisinde infüzyon şeklinde tüketilir. Ayak mantarı, egzama ve kaşıntı için, kozalak dekoksasyonu düzenli olarak tüketilir (Sargın, 2013). Tansiyon yüksekliğinde bitkinin yaprakları kaynatılarak içilir. Soğuk algınlığına karşı meyvesi kurutulup kaynatılır ve rahatsızlık süresince içilir. Bitkinin yaprak ve çiçekleri kaynatılır ve çay haline getirilir. Bu çay böbrek taşı, idrar söktürücü ve kan temizleyici olarak kullanılır (Arasan, 2014).

4.29.9. *Rubus caesius* L.

Bitkinin adı: Böğürtlen, Ahududu

Bitkinin yöresel adı: Dıreh

Literatürdeki diğer adları: Böğürtlen (Ertuğ, 2002; Koyuncu, 2005; Mart, 2006; Balos, 2007; Kazan, 2007; Emre Bulut, 2008; Uysal, 2008; Arıtuluk, 2010; Demirci, 2010; Güneş, 2010; Gürdal, 2010; Sargın, 2013), Böğürtlen çalısı, Börtlen (Gürdal, 2010), Dikenli gür (Arıtuluk, 2010), Düdırk (Kaval, 2011), Gocagız gürü (Sargın, 2013), Gülleğen dikenini (Şenkardeş, 2010), Gür (Arıtuluk, 2010; Sargın, 2013), Gür üzümü

(Sargın, 2013), Trureşk (Akgül, 2008), Kancık ormanı (Arituluk, 2010), Kara mancar (Koyuncu, 2005), Kocakız gürü (Sargın, 2013), Kür (Sargın, 2013), Kür üzümü (Sargın, 2013), Orman (Arituluk, 2010; Sargın, 2013), Orman gülü (Sargın, 2013), Orman üzümü (Arituluk, 2010; Sargın, 2013), Tire ruvi (Balos, 2007), Tilki otu, Tilki yemi (Balos, 2007).

Toplanma dönemleri: Temmuz, Eylül

Toplandığı yer: Yükseköy, K; 727578, D;41.93673, 19.09.2019. H.Aksu

Kullanılan kısım:Meyve

Şekil 4.71. *Rubus caesius* L.'un genel görünümü.

Kullanım şekli: Meyveleri kaynatılır ve her sabah aç karınla bir bardak suyu içilir. Bu uygulamaya 10 gün boyunca devam edilir. Kadınlarda oluşan yumurtalık kistlerine iyi gelir (Seve Kahraman, Tepecik Köyü).

Literatürdeki kullanımları: Grip, boğaz hastalıkları, anjin ve diş ağrısı için yeni sürgün, çiçek ve köklerden birer avuç 1 litre suda kaynatılır, demlenir, günde 3 fincan içilir. Karın ağrısına karşı kökü kaynatılıp içilir (Ertuğ, 2002). Bu bitkinin meyveleri yenmek ve kökleri kaynatılıp içilmek suretiyle kalp rahatsızlıklarında kullanılmaktadır (Mart, 2006). Taze filizleri şeker ve astım hastalığının tedavisinde kullanılmaktadır. Bitkinin genç dallarından 2-3 tanesi yarım litre sıcak suda demlenip, sabahları aç karnına 1

bardak içilmektedir. Kökü kansere karşı kullanılmaktadır. Nane, maydanoz, ısırgan otu, kahve otunun yaprakları, çam kozalağı ve böğürtlen kökü kullanılarak hazırlanan dekoksasyon, çay olarak sabahları birer bardak içilmektedir. Mayasıl ve hemoroit hastalığının tedavisinde kullanılmaktadır. Parmak büyüklüğünde kesilen böğürtlenin kökü yarım litre suda kaynatılmaktadır. Bu şekilde elde edilen dekoksasyon günde 1 bardak kadar içilmektedir (Kazan, 2007). Genç yapraklı sürgünlerden hazırlanan infüzyon, dâhilen, kan şekerini düşürmek amacıyla kullanılır. Yaprakları parçalanıp, haricen, yanık tedavisinde kullanılır (Emre Bulut, 2008). Taze filizleri bademcik, çocuğu olmayan kadınların tedavisinde, ateş düşürücü, mide rahatsızlıklarının tedavisinde kullanılmaktadır. Bitkinin kökü de aynı amaçla kullanılır. Buna göre bitkinin genç dallarından 2-3 tanesi yarım litre sıcak suda demlenip ve sabahları aç karnına 1 bardak içilmektedir. Bitkinin kökü sedef hastalığı, idrar yolları iltihabı, böbrek taşı, ishal, kadın hastalıkları, görme sorunlarında, kanser, şeker hastalığı tedavisinde kullanılmaktadır. Buna göre parmak büyüklüğünde kesilen böğürtlenin kökü yarım litre suda kaynatılmaktadır. Bu şekilde elde edilen dekoksasyon günde 1 bardak kadar içilmektedir. Meyve mayasıl ve ağız ağrısı tedavisinde kullanılmaktadır. Buna göre rahatsızlık süresince doğrudan günde 1-2 avuç tüketilmesi gerekir. Şeker hastalığı tedavisinde kullanılmaktadır. Dalan otu, zeytin, ballı ayırık, böğürtlen kökü kaynatılarak hazırlanan dekoksasyonu rahatsızlık süresince günde 1 bardak sabahları aç karnına tüketilmektedir (Uysal, 2008). Kökleri böbrek taşı tedavisinde kullanılır (Yapıcı ve ark., 2009). Böğürtlen kökü, altın otu ile birlikte aynı oranda alınıp, üzerine su kapatacak şekilde suyun içinde kaynatılır. Meydana gelen bu çay günde bir bardak içildiğinde kadınlarda düşük meydana gelir. Şeker hastalarında şekeri düşürmek, bağırsakta meydana gelen iltihabı ve bağırsak ağrılarını, adet sancılarını gidermek için kullanılır. Böğürtlenin kökleri temizlendikten sonra küçük parçalara ayrılarak su içinde kaynatılarak içilir. Ağızda meydana gelen yaralar için böğürtlen meyvelerinin suyu çıkarılarak ağza damlatılır. Gözde meydana gelen kanlanma içinse yine böğürtlen meyvelerinin suyu çıkarılarak göze damlatılır (Güneş, 2010). Yapraklarından hazırlanan infüzyonu dâhilen mide ağrısı tedavisinde kullanılır (Gürdal, 2010). Böğürtlen kökü ısırgan, ceviz yaprağı ve deli çavdar ile beraber karışım halinde prostat hastalığı tedavisinde kullanılır. Böğürtlen kökü kaynatıp suyu içilirse iştah açar. Bitkinin kökü ve ısırgan otu (*Urtica dioica*) kökünden hazırlanan karışım zatürre hastalığına karşı

kullanılır (Polat, 2010). Meyveleri, kalp-damar hastalıkları için doğrudan yenir. Meyvesinin suyu, haricen ağız içi ve dudak yaralarının tedavisinde kullanılır. Kökünden hazırlanan dekoksion, dâhilen şeker hastalığı tedavisinde (kan şekerini düşürücü olarak) kullanılır (Şenkardeş, 2010). *Rubus sanctus* toksisite deneyi sonucunda 1000 µg/ml, 500 µg/ml, 250 µg/ml, 125 µg/ml, 62.5 µg/ml, 31.25 µg/ml, 7.5 µg/ml ve 3.75 µg/ml konsantrasyonları ortalama ömür uzunluğunda artışa yol açmıştır (Ergen, 2012). Taze ya da kurutulmuş meyve tomurcuğundan hazırlanan infüzyon, mide ağrısı için kullanılır. Kurutulmuş kökünden hazırlanan dekoksion, şeker düzenleyicisi olarak tüketilir. Olgun meyvesinden hazırlanan infüzyonun suyu bir pamuk ya da beze emdirilerek göze sürülür ya da kompres yapılır. Çeşitli göz hastalıklarının tedavisi için kullanılır. Böbrek kum ve taşını düşürmek için, olgun meyve-yaprak infüzyonundan düzenli olarak içilir (Sargın, 2013). Kökü kanser hastalığında kaynatılarak içilir. Kanda ve vücuttaki iltihaba karşı kökleri kaynatılarak içilir. Mide, bağırsak rahatsızlıklarına karşı kullanılır. Kökü kaynatılır ve suyu sabah akşam içilir (Arasan, 2014).

4.30. Rutaceae

4.30.1. *Citrus limon* (L.) Osbeck

Bitkinin adı: Limon

Bitkinin yöresel adı: Limon, Leymun

Literatürdeki diğer adları: -

Toplanma dönemi: Ekim

Toplandığı yer: Merkez, 700 m, K;372976, D;41.72847, 15.11.2019, H.Aksu

Kullanılan kısım: Meyve

Şekil 4.72. *Citrus limon* (L.) Osbeck.'un genel görünümü.

Kullanım şekli: Bir tane limonun suyu sıkılır ve üzerine bir yumurta kırılır bir gece bekletilir ve sabah tok karınla yenir. Böbrek taşı düşürmek amacıyla kullanılır. Ayrıca grip için limon maydanoz ve nane bir arada kaynatılıp içilir. (Meryem Aksu, Özen).

Literatürdeki kullanımları: Gripal enfeksiyonlarda limon suyu içinde eritilen aspirin içilir. Böbreklerdeki taşları düşürmek, idrar yollarını açmak için aç karnına limon suyu veya greyfurt suyu içilir Böbrek taşlarının düşürülmesi için hastaya turunç suyu içirilir (Altıparmak, 2003). Baş ağrısını dindirmek için portakal kabuğu alına bağlanır (Renkliova, 2003). Bir limonun tepe kısmı kesilir, içi oyulur, ham afyon ile doldurularak külde pişirilir, pomad şeklinde vücuda sürülür. Böylece ateş düşürüldüğü söylenmektedir. (Tanker ve ark., 1983).

4.31. Rubiaceae

4.31.1. *Galium* sp.

Bitkinin adı: Yapışkan ot

Bitkinin yöresel adı: Rezke rovi

Literatürdeki diğer adları: Yapışkan ot (Ertuğ, 2000).

Toplanma dönemi: Eylül

Toplandığı yer: Merkez, 700 m, K;3734973, D;41.88595, 03.09.2019, H.Aksu

Kullanılan kısmı: Yaprak, Meyve

Şekil 4.73. *Galium* sp.'in genel görünümü.

Kullanım şekli: Bu bitkinin yaprak ve meyveleri dövülerek lapa haline getirilir vücutta oluşan çıbanların üzerine koyulur bir gece bekletilir. Bu uygulama 3 gün boyunca yapılmakta ve çıbanları yok etmektedir (Abdurrahim Erice, Sırtköy).

Literatürdeki kullanımları: *Galium tricornutum* istah açıcı, idrar arttırıcı olarak kullanılır (Baytop, 1994a). Diüretik, tonik olarak kullanılır (Grieve, 1998). Bitki evlerde tavanlara asılarak sinekleri yakalamak için kullanılır. Bitkinin tamamından yapılan çay romatizmal rahatsızlıklara karşı içilir (Koçak, 1999). Toprak üstü kısımları süs amaçlı olarak kullanılır (Ertuğ, 2000). Yapraklar kanser tedavisinde kullanılır (Özgökçe ve Özçelik, 2005).

4.32. Solanaceae

4.32.1. *Solanum tuberosum* L.

Bitkinin adı: Patates

Bitkinin yöresel adı: Patat, Patata

Literatürdeki diğer adları: Kumpir (Bulut, 2006; Ayandın, 2010), Patates (Sargın, 2002; Bulut, 2006; Emre Bulut, 2008; Uysal, 2008; Metin, 2009; Saday, 2009; Arıtuluk, 2010; Güneş, 2010; Polat, 2010; Yüzbaşıoğlu, 2010; Poyraz Kayabaşı, 2011; Sargın, 2013). Pattes (Sargın, 2013), Pattis (Sargın, 2013).

Toplanma dönemleri: Mayıs

Toplandığı yer: Yazman Köyü, 582 m, K;3724793, D;41.74716, 19.04.2019, H.Aksu

Kullanılan kısım: Yumru

Şekil 4.74. *Solanum tuberosum* L.'un genel görünümü.

Kullanım şekli: Yeni oluşan tahrişlerde yanıklarda patates dilimlenir, yeni yanmış ciddi olmayan yanık üzerine koyulur. Bu şekilde hem çabuk iyileşme sağlar hem de leke oluşmasını engeller. Ayrıca yüzde ve vücutta oluşan güneş lekelerine karşı dairesel hareketlerle patates sürmek iyi gelir (Zümrete Örnek, Sulak).

Literatürdeki kullanımları: Suyu onikiparmak bağırsağı ülserine faydalıdır. Basur memelerine lapası iyi gelir. Patates yumrusu kaynatılıp aç karına içilirse taş ve kum dökmeyi sağlar. Aç karınla yendiğinde mide ülserine faydalıdır (Yıldız, 1995). Gözde meydana gelen şişkinlikleri ve cilt kırıışıklarını iyileştirir. İnce şekilde dilimlenen patatesler göz ya da cilt üzerinde bir müddet bekletilerek tedavisi yapılır. Basur memelerinin tedavisinde de kullanılır (Savran ve ark., 2002). Yumrularının haşlanarak yenmesi sert ve batıcı bir şey yutulduğunda zarar vermeden çıkarılmasını sağlar. İshale karşı patates püresi, ateş düşürücü olarak kullanılır (Bulut, 2006). Baş ağrısına karşı, kök halka şeklinde kesilip kafanın alın bölgesine bir bez yardımıyla sarılmaktadır. Burkulma tedavisinde, patates rendelenip, zeytinyağı ile karıştırılıp bölgeye sarılmaktadır (Uysal, 2008). İshali geçirmek için, haşlanıp rahatsızlık süresince tüketilmektedir (Uysal, 2008; Saday, 2009). Gözü kaynak aldığı zaman çiğ patates yumruları ince şekilde kesilip göz kapakları üzerine konarak örtü ile sarılıp sabaha kadar bekletilmektedir. Soğukalgınlığı, grip gibi rahatsızlıklarda hem ateşi alması hem de baş ağrısını gidermesi için patates yumruları dilimlenip altına sarılmaktadır. Bağırsak solucanlarını düşürmesi için aç karına 3 gün birer çiğ patates yenir (Metin, 2009). Rendelenip şiş bölgeye sarılır ve bir gece bekletilir. Şişlik inene kadar, 2-3 gün uygulama tekrarlanır (Arituluk, 2010). Haşlaması ishale karşı kullanılır (Ayandın, 2010). Yorgunluk ve halsizlik için haşlanarak yenir. Dilimlenip tuzlanarak başın alın kısmına konarak bir süre bekletilir ve baş ağrısını aldığı söylenir (Yüzbaşıoğlu, 2010). Patatesi kabukları ile birlikte rendeleyerek yanık olan yere bağlanır. Ayrıca yanıklarda iz kalmasını da önlemektedir (Kayabaşı, 2011; Sargın, 2013). Gözde çıkan ve “arpacık” denilen şişkinlikleri geçirmek için, kabuğu soyulmuş yumrusu dilimlenir ve dilimlerden her biri arpacığın üzerine konur. 10-20 dakikada bir değiştirilir, arpacık kaybolana kadar işleme devam edilir. Nezle, grip gibi kış hastalıklarının tedavisi için, yaş yumrunun soyulmuş kabuklarından hazırlanan buhur, bir örtü altında genize çekilir. Baş ağrısı ve migrene karşı, kabuğu soyulmuş ve kesilmiş, dilimlenmiş yumrularına tuz ve limon eklenerek ya da haşlanıp sıcak lapası hazırlanarak, temiz bir bez ya da tülbent ile başa sarılıp, yarım saat bekletilir (Sargın, 2013). Mide rahatsızlıklarında patates püresi yapılır. Patatesin kaynadığı sudan bir bardak içildikten sonra hazırlanan püre yenir. Göz yorgunluğuna karşı, yumru kesilerek çiğ halde göze bağlanır (Arasan, 2014).

4.32.2. *Capsicum annuum* L.

Bitkinin adı: Biber

Yöresel adı: Biber, İso

Literatürdeki diğer adları: Biber (Kevser Furkan, 2016).

Toplanma dönemi: Temmuz, Ağustos

Toplandığı yer: Yazman Köyü, 582 m, K;3724793, D;41.74716, 12.07.2019, H.Aksu

Kullanılan kısmı: Meyve

Şekil 4.75. *Capsicum annuum* L.'un genel görünümü.

Kullanım şekli: Bu bitki genellikle çocukların sarılık tedavisinde kullanılmaktadır. Yaprığı kaynatılır üç gün boyunca her sabah aç karınla bir cay bardağı içilir sarılık ve mide ağrısına iyi gelir (Fatma Öz, Karalar Köyü).

Literatürdeki kullanımları: Trakya Bölgesinde arıcılık için önemli bitkilerdendir (Sıralı ve Deveci, 2002). Kemaliye (Erzincan) ilçesinde yöreye özgü bazı yemeklerin yapımında kullanılır (Yücel ve ark., 2013). Yenir. C vitamini deposudur (Karakurt, 2014). Sebze olarak tüketilir. Yazın kuruluğu yapılır, kışın dolma yapımında kullanılır. Pul biber yapımında kullanılır (Kevser Furkan, 2016).

4.32.3. *Solanum melongena* L.

Bitkinin adı: Patlıcan

Yöresel adı: Bacana reş

Literatürdeki diğer adları: Patlıcan,(Kevser Furkan, 2016).

Toplanma dönemi: Temmuz, Ağustos

Toplandığı yer: Yazman Köyü, 582 m, K;3724793, D;41.74716, 2019, H.Aksu

Kullanılan kısmı: Meyve

Şekil 4.76. *Solanum melongena* L.'nin genel görünümü.

Kullanım şekli: a) Patlıcanlar doğranır ve incirle beraber suda kaynatılır su ılıyınca süzülür, karın bölgesine önce vazelinle masaj yapılır daha sonra bu karışım karnın üzerine koyulur aksamdan sabaha kadar bir bezle karın bölgesi kapatılarak bekletilir. Bağırsak iltihabı ve enfeksiyonuna karşı iyi gelir(Besna Oğuz, İdil Merkez).

b) 5-6 tane patlıcan meyvesinin sap kısımları bir litre suda kaynatılır. Su ılıyınca süzülür ve tok karınla günde bir bardak içilir kalp hastalığı olanlara iyi gelir. Ayrıca 10 gün boyunca sabah aç karınla içilmesi hemoroide iyi gelir. (Hatice Öngün, Merkez; Kudret Öget, Tekeköy).

Literatürdeki kullanımları: Meyve/kaliks haricen hemoroit tedavisinde kullanılır (Gürhan ve Ezer, 2004). Gıda amaçlı yararlanılır (Satıl ve ark., 2008). Meyve sapı ile infüzyon şeklinde hazırlanan drog, mayasıl için günde bir bardak içilmektedir (Tetik, 2011). Astım tedavisinde kullanılır (Melikoğlu ve ark., 2015). Sebze olarak tüketilir. Yazın kuruluğu yapılır, kışın dolma yapımında kullanılır (Kevser Furkan, 2016).

4.33. Ulmaceae

4.33.1. *Celtis tournefortii* Lam.

Bitkinin adı: Çitlenbik

Bitkinin yöresel adı: Teev, Teu, Tıok,

Literatürdeki diğer adları: Çitlenbik (Baytop, 1999), Dağdağan (Balos, 2007), Tevk (Kaval, 2011), Teyrok (Mükemre, 2013), Taav (Balos, 2007)

Toplanma dönemleri: Eylül

Toplandığı yer: Toklu Köyü, 607 m, K;37.31379, D;41.78255, 05.07.2019, H.Aksu

Kullanılan kısım: Meyve

Şekil 4.77. *Celtis tournefortii* Lam.'nin genel görünümü.

Kullanım şekli: Meyveleri boğaz ağrısına iyi gelir. Tohumları iyice ezilir daha sonra balla karıştırılarak macun haline getirilir ve yenir. Boğaz ağrılarına iyi gelir. Günde bir avuç meyve yendiğinde hem ishale iyi gelir, hem de boğaz ağrısını keser (Suphe Tek, Sulak).

Literatürdeki kullanımları: İshale karşı etkilidir (Birinci, 2008). Bitki çekirdekleri ile birlikte ezilerek sütte kaynatılır ve nefes darlığı, asım, bronşite karşı içilir. Guatr hastalığına karşı meyveleri dövülür ve sütle kaynatılarak içilir (Arasan, 2014).

4.34. Urticaceae

4.34.1. *Urtica dioica* L.

Bitkinin adı: Isırgan

Bitkinin yöresel adı: Gezgezik, Gezgezk

Literatürdeki diğer adları: Acı ısırgan (Baytop, 1999), Cıcirgen (Koyuncu, 2005), Cızlağan (Savran ve ark., 2002; Erik ve Elçi, 2006), Çakır (Sargın, 2013), Çakırlı ot (Sargın, 2013), Çalırılı (Sargın, 2013), Dalan (Ertuğ, 2002), Dalagan (Sargın, 2013), Dalağan (Vural, 2008), Dalıgan (Sargın, 2013), Dezınk (Kaval, 2011), Dırık (Alpaslan, 2012), Dızlağan (Baytop, 1999; Şenkardeş, 2010), Isırğa (Erdoğan, 2011), Isırgan (Ertuğ, 2002; Koyuncu, 2005; Bulut, 2006; Türkan ve ark., 2006; Sami, 2007; Doğan, 2008; Altundağ, 2009; Saday, 2009; Arıtuluk, 2010; Demirci, 2010; Polat, 2010; Şenkardeş, 2010; Poyraz Kayabaşı, Tekin, 2011; Han, 2012; Sargın, 2013), Isırgan dikenini (Arıtuluk, 2010), Isırgan otu (Elçi ve Erik, 2006; Mart, 2006; Akan ve ark., 2008; Uysal, 2008; Güldaş, 2009; Demirci, 2010; Güneş, 2010; Şenkardeş, 2010; Akgünlü, 2012; Alpaslan, 2012; Sargın, 2013), Isırgı (Mart, 2006), İstırğaç, (Güneş, 2010), Gazgazok (Akgül, 2008), Gezık (Balos, 2007; Doğan, 2008), Gezınk (Kaval, 2011; Mükemre, 2013), Gezgez (Balos, 2007), Gezgezk (Gençay, 2007), Gıcirgen (Koyuncu, 2005), Gıcirgen (Sargın, 2013), Gidişken (Satıl ve ark., 2008; Polat, 2010), Gizirkan (Altundağ, 2009), Pırıke (Alpaslan, 2012), Sıgan (Sami, 2007), Sırgan (Sami, 2007), Yandırigan (Polat, 2010).

Toplanma dönemleri: Mart, Haziran

Toplandığı yer: Sulak Köyü, 663 m, K;37.41408, D;41.96229, 26.04.2019, H.Aksu

Kullanılan kısım:Toprak üstü aksam

Şekil 4.78. *Urtica dioica* L.'nın genel görünümü.

Kullanım şekli: a) Maydanoz, nane ve hakiki papatya ile beraber kaynatılır ve aç karınla bir bardak içilir.Grip, öksürük ve baş ağrısına iyi gelir (Sakine Yanalak, İdil Merkez).

b)Hem kaynatılıp suyu içilir, hem çorba yapılır, hemde kurutulup baharat olarak yemeklere konulur.Şeker hastalığına iyi gelir (İlyas Ürek, Ögündük).

c) Bu bitkinin yeşil aksamı kaynatılır her sabah aç karınla 1 çay bardağı içilir.Şekere, baş ağrısına ve kadınların yumurtalık kistlerine iyi gelir(Rafia Basan, Oyalı).

d) Kaynatılıp suyu içilir.Kansere veromatizmaya iyi gelir. Romatizmal hastalıklara karşı yeşilaksam dizlerin üzerine koyulur ve 10 dk bekletilir. Dizlerde tahrişlere yol açabileceği için, uzun süre uygulamaktan kaçınılmalıdır (Ayten Karadeniz, Özbek)

Literatürdeki kullanımları:Köpek ısırığı zaman yaprağından yapılan yakıyı kullanmak faydalıdır. Yaraların erken iyileşip kapanmasını sağlar. İnek sütü ile suyu içilirse şehveti artırır. Mantar zehirlenmelerine karşı kaynatılıp suyu içilir. Burun kanamasını dindirir. Macun yapıp yendiğinde basura iyi gelir. Boğaz ağrılarına iyi gelir (Yıldız, 1995). Kandaki zehirleri uzaklaştırıcıdır. Dâhilen kanın pıhtılaşmasını önler. Gargarası ağız ve boğaz iltihaplarında kullanılabilir. Ayrıca gut hastalığına da faydalıdır (Asımgil, 1997).

Suyu ile saçlar yıkanırrsa dökülmeye iyi gelir. Saçları gürleştirir (Asımgil, 1997; Mart, 2006; Sami, 2007; Altundağ, 2009; Saday, 2009; Deniz ve ark., 2010; Polat, 2010; Doğan ve Bağcı, 2011; Sargın, 2013). Kansere karşı kullanılır (Asımgil, 1997; Baytop, 1999; Ertuğ, 2002; Savran ve ark., 2002; Şimşek ve ark., 2002; Akdoğan ve Akgün, 2006; Bulut, 2006; Elçi ve Erik, 2006; Mart, 2006; Türkan ve ark., 2006; Gençay, 2007; Kazan, 2007; Akgül, 2008; Uysal, 2008; Saday, 2009; Arıtuluk, 2010; Ayandın, 2010; Deniz ve ark., 2010; Polat, 2010; Şenkardeş, 2010; Doğan ve Bağcı, 2011; Erdoğan, 2011; Kaval, 2011; Mükemre, 2013; Sargın, 2013). Taze bitki romatizma ve eklem romatizmasında ağrı ve sızılara karşı ağrıyan yerlere sürülür (Asımgil, 1997; Baytop, 1999; Türkan ve ark., 2006; Kazan, 2007; Sami, 2007; Doğan, 2008; GÜltaş, 2009; Erdoğan, 2011; Mükemre, 2013, Sargın, 2013). Bitkinin toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksasyon, dâhilen ödem boşaltıcı, idrar söktürücü olarak ve iltihaplı idrar yolları hastalıklarının tedavisinde kullanılır (Asımgil, 1997; Sami, 2007; Ayandın, 2010; Şenkardeş, 2010 Erdoğan, 2011). Toprak üstü kısımları kaynatılarak suyu içilirse kanı temizler (Baytop, 1999; Gençay, 2007; Saday, 2009; Arıtuluk, 2010). Çayı baş ağrısı, karın ağrısı, egzama, böbrek hastalıklarında ve anemi tedavisinde kullanılır. Kaynatılarak elde edilen suyu lohusaların sütünü artırır; romatizma ağrıların olduğu yere uygulanırsa ağrıyı keser. Egzama olan bölgeye kurusu dövülüp sürülür. Haşlanıp yendiğinde şekeri düşürür ve ciltteki lekeler için de yararlıdır, suyu yüze pamukla sürülmelidir (Ertuğ, 2002). Guatr hastalığı ile mide ve karın ağrısı tedavisinde kullanılır (Savran ve ark., 2002). Şeker hastalığına karşı kaynatılıp içilir (Ertuğ, 2002; Savran ve ark., 2002; Elçi ve Erik, 2006; Türkan ve ark., 2006; Kazan, 2007; Sami, 2007; Akan ve ark., 2008; Arabacı Anul, 2010; Arıtuluk, 2010; Mükemre, 2013; Sargın, 2013). Kan temizleyici, idrar arttırıcı özelliği vardır (Ertuğ, 2002; Saday, 2009; Ayandın, 2010; Doğan ve Bağcı, 2011; Akgünlü, 2012). Bitkinin kökü suda kaynatılıp soğutulduktan sonra elde edilen süzöntü süzülüp, günde 1 su bardağı aç karına içilerek değişik kanser tiplerinin tedavisinde, idrar yolları iltihaplarının tedavisinde ve öksürüğün giderilmesinde kullanılmaktadır. Bitkinin tohumları bal ile karıştırılıp günde 1 çorba kaşığı yenmek suretiyle solunum yolları ve akciğer hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır. Bitkinin tohumları bal ile karıştırılır ve günde 1 çorba kaşığı yenilerek bağırsak kanserinin tedavisinde kullanılır. Bitkinin tohumları öğütülüp çaya karıştırılarak soğuk algınlıklarına karşı kullanılmaktadır. Çayı bağırsak ağrısı, mide

yanması ve böbrek sancısına karşı içilir. Ayrıca bu çay romatizma ağrılarını azaltır. Haşlanarak veya kavrularak yemeği yapılır (Bulut, 2006). Kol vebacak ağrılarına karşı ağrıyan yere sürülür (Elçi ve Erik, 2006; Arıtuluk, 2010; Kaval, 2011; Mükemre, 2013). Hormon dengeleyici, adet düzenleyici, zehir temizleyici, iltihap kurutucu, vücudu kuvvetlendirici, idrar söktürücü, böbrekte kum veya küçük taşları düşürücü, saç dökülmesini önleyici ve zayıflatıcı durumlar için kullanılır. Özellikle kansere karşı, tohumları toz haline getirilir, bal ile karıştırılır ve sabah aç karına bir çay kaşığı yenir (Balos, 2007). Sedef hastalığına karşıda aynı şekilde kullanılır (Gençay, 2007). Prostat rahatsızlığının tedavisinde bitkinin yaprakları, sıcak suda demlenir ve elde edilen infüzyon günde bir ya da iki bardak tüketilir. Maydanozla birlikte kaynatılarak hazırlanan dekoksion sabahları aç karnına bir bardak içilmektedir (Kazan, 2007). Toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksion, dâhilen kansızlık tedavisinde kullanılır. Toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyon, dâhilen anne sütünü arttırıcı olarak kullanılır. Kurutulmuş toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksion, dâhilen bronşit tedavisinde kullanılır (Sami, 2007). Toprak üstü kısımları kaynatılır kanser, şeker, mide ve iç hastalıklara karşı içilir. Kökleri yaş iken veya kurutulduktan sonra kaynatılır mide kanserine karşı sabah aç karnına içilir (Sami, 2007; Mükemre, 2013). Yapraklarından hazırlanan dekoksion, dâhilen, böbrektaşlarının düşürülmesinde kullanılır (Doğan, 2008; Sargın, 2013). Toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyon, dâhilen, hemoroitlere karşı kullanılır. Topraküstü kısımlarından hazırlanan infüzyon, dâhilen, kaşıntılı deri hastalıkları tedavisine karşı kullanılır (Emre Bulut, 2008). Ebegümece ile birlikte kavrularak şeker hastalığı, tansiyon ve mayasıl rahatsızlığına karşı kullanılmaktadır. Tohumlu yaprakların kaynatılması ile hazırlanan dekoksionun rahatsızlık süresince günde 2-3 bardak tüketilmektedir. Öksürük ve bronşite karşı, tohumlu yaprakların kaynatılması ile hazırlanan dekoksionu rahatsızlık süresince günde 2-3 bardak tüketilmektedir. Karın ağrısı, ishal, kadın hastalıkları, bel ağrısı, idrar yolları rahatsızlıklarında, cilt rahatsızlıklarının tedavisinde kullanılmaktadır. Tohumlu yaprakların kaynatılması ile hazırlanan dekoksion rahatsızlık süresince günde 2-3 bardak tüketilmektedir. Cilt rahatsızlıkları ve saç dökülmesi durumunda kullanılmaktadır. Yaprakların kaynatılması ile hazırlanan dekoksion suyu ile saça, ciltteki sorunlu bölgeye de doğrudan uygulanmaktadır. Dalan otu, zeytin, ballı ayrik, böğürtlen kökü kaynatılarak hazırlanan dekoksionu rahatsızlık süresince günde 1

bardak sabahları aç karına tüketilmektedir Kalp damar rahatsızlıklarının tedavisinde kullanılmaktadır. Dalan, mersin, zeytin yaprağının kaynatılması ile hazırlanan dekoksion rahatsızlık süresince günde 1-2 bardaktüketilmektedir (Uysal, 2008). Bitkiden koparılan bir miktar dal parçaları suya atılır. Kaynamaya başlayınca ocaktan alınıp soğumaya bırakılır. Oluşan çayı, saç seyrek olanlar için şampuan gibi kullanır (Vural, 2008). Toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyonu kanser, astım, hemoroit, şeker hastalığı, tansiyon hastalıklarında dâhilen kullanılır. Yapraklarından hazırlanan infüzyon bağırsak yumuşatıcısı ve iltihap sökücü olarak dâhilen kullanılır. Tohumlarından hazırlanan infüzyonu sıkıntı giderici olarak ve mide rahatsızlıklarında dâhilen kullanılır (Altundağ, 2009). Damar tıkanıklığı, romatizma, eklem romatizması hastalıklarına karşı, ayrıca iştah açıcı ve saç dökülmesini önleyici olarak kullanılır. Yapraklardan ve bazen de tüm bitkiden hazırlanan infüzyon veya dekoksion şeklinde hazırlanan su kullanılır. Özellikle sabahları aç karına içilmesi gerekir. Saç dökülmesi için bitkinin demlenmesi ile elde edilen su ile saç günde bir kez yıkanır (Gültaş, 2009). Tansiyon düşürücü olarak, 3-4 dal herba bir litre suda 10 dakika kadar kaynatılır, aç karına günde bir kahve fincanı içilir. Kolesterolle karşı, 1-2 dal herba 2-3 su bardağı suda kaynatılır, sabahları aç karınabirer bardak içilir. Kalp damar rahatsızlıklarına karşı bir dal bitki 2 su bardağı suda çok az kaynatılıp içilir (Arıtuluk, 2010). Bitkinin toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyon dâhilen bel fıtığı ağrılarının tedavisinde kullanılır (Demirci, 2010; Erdoğan, 2011; Sargın, 2013). Bitkinin tohumları dâhilen cinsel gücü artırıcı olarak kullanılır (Demirci, 2010). Öksürük ve bronşite karşı kullanılır. Bir tatlı kaşığı ısırgan tohumu bir bardak su içerisinde kaynatılarak çay yapıldıktan sonra sıcak ve şekerli olarak tüketilir. Böbrekte ve safra kesesindeki taş ve kumu, şeker hastalarının şekerini düşürmek, böbreklerde meydana gelen iltihabı ve sancıyı gidermek için kullanılır. Isırgan otunun toprak üstü kısımları taze ve çiçekli iken toplanır, 3-4 sap bir bardak su içinde kaynatılarak çay yapılır ve günlük olarak şekersiz ve sıcak bir şekilde tüketilir. Tansiyonu düşürmek için kullanılır. Isırgan haşlanarak limonlanıp yenir. Bağırsak faaliyetlerini düzenlemek için kullanılır. Dizlerde meydana gelen sızıyı gidermek için kullanılır. Isırganın dalları ince bir şalvar üzerinden bacaklara sürülür ve kan dolaşımının artması sağlanır (Güneş, 2010). Yapraklar suda haşlanıp yenir. Mayasıla çok iyi gelir (Polat, 2010). Hormon dengeleyici, adet düzenleyici, zehir temizleyici, iltihap kurutucu özelliği vardır (Doğan ve Bağcı, 2011). Damar tıkanıklığını

gidermek için çay gibi demlenip içilir. Bitkinin kökü kaynatılıp çocuğu olamayan kadınlar buharına oturtulur (Erdoğan, 2011). Bitkinin yaprakları kuruduktan sonra yumurta ile birlikte ağrıyan yere sarılırsa ağrının hafiflemesi sağlanır (Kayabaşı, 2011). Kurutulmuş bitkiden hazırlanan dekoksion, dâhilen, nefes darlığına karşı kullanılır (Han, 2012; Sargın, 2013). Toprak üstü kısımları bir miktar suda pişirildikten sonra içine buğday unu ilave edilerek hazırlanan lapa, bir bezle sarılarak, yara ve çıban tedavisinde kullanılır (Han, 2012). Toprak üstü kısmı suda kaynatılarak soğuk algınlığı tedavisi için suyu içilir (Kaval, 2011; Mükemre, 2013). Mantar hastalıklarına karşı, taze çiçeksiz herbasından hazırlanan salatası ya da geleneksel pidesi, sıklıkla tüketilir. Yaş ya da kuru herbasından hazırlanan infüzyon ve gargarası diş ağrısına karşı iyi gelir. Taze herbasından hazırlanan salatası ya da olgun tohum taşıyan herbasından hazırlanan infüzyonu, kanama durdurucu olarak dâhili ve harici olarak tüketilir. (Sargın, 2013).Saçların güçlenmesi için ısırgan bitkisi suya konarak kaynamaya bırakılır. Bu şekilde saçlar yıkanır. Kanseri hastalığına karşı ısırgan bitkisi çiğ olarak yenir. Boğaz kanserine karşı ısırgan otu tohumları iki avuç olacak şekilde bir kg hakiki balla karıştırılarak yenir. Romatizma ağrılarına karşı olgun ısırgan otu ağrıyan bölgeye sürülür.Toprak üstü kısımları böbrek taşına karşı kaynatılıp içilir. Şeker hastalığına karşı kaynatılıp suyu içilir. Bitkinin toprak üstü aksamı sancı ve migren ağrılarına karşı kaynatılıp suyu içilir(Arasan, 2014).

4.35. Vitaceae

4.35.1.Vitis vinifera L.

Bitkinin adı: Asma

Bitkinin yöresel adı: Tırh, harsım

Literatürdeki diğer adları: Asma (Balos, 2007; Akan ve ark., 2008; Emre Bulut, 2008; Satıl ve ark., 2008; Arıtuluk, 2010; Güneş, 2010; Poyraz Kayabaşı, 2011), Çakal üzümü (Bulut, 2006), Diri (Kaval, 2011), Jur (Mükemre, 2013), Korık (Balos, 2007), Koruk (Bulut, 2006), Tırı (Mükemre, 2013), Triy (Akan ve ark., 2008), Trih (Balos, 2007), Üzüm (Bulut, 2006; Sami, 2007; Emre Bulut, 2008; Uysal, 2008; Metin, 2009;

Arıtuluk, 2010; Erdoğan, 2011; Tekin, 2011; Altay ve Karahan, 2012; Sargın, 2013) Yabani asma (Bulut, 2006).

Toplanma dönemleri: Eylül

Toplandığı yer: Yazman Köyü, 582 m, K;3724793, D;41.74716, 2019, H.Aksu

Kullanılan kısım: Meyve, Dal

Şekil 4.79. *Vitis vinifera* L.'nin genel görünümü.

Kullanım şekli: a) 1 litre suda yaklaşık iki avuç kuru üzüm kaynatılır her sabah aç karınla bir bardak içilir. Hemoroide iyi gelir ayrıca kalbi güçlendirir (Besna Oğuz, Merkez)

b) Her sabah aç karınla bir yemek kaşığı ev yapımı üzüm pekmezi yemek kabızlığı giderir ve doğum yapan annelerin sütünü artırır. Ayrıca pekmez zehirlenmiş kişilere içirilir. Zehirlenmeye iyi gelir (Sakine Yanalak, Merkez; Hatice Öngün, Merkez)

c) Siyah üzümlerin kuru sarımsakla ezilir ve yenir. Kalp rahatsızlıklarına iyi gelir ve kalbi güçlendirir (Halime Atain, Köyceğiz).

Literatürdeki kullanımları: Bitki özsuğunun göze damlatılması göz ağrılarına iyi gelir (Bulut, 2006). Taze meyveleri yenilerek, ishal yapıcı olarak kullanılır. Meyveleri siyah olan türlerin meyve ve çekirdekleri yenilerek, kan yapıcı olarak ve kalp-damar hastalıklarının tedavisinde kullanılır. Meyveleri siyah olan türlerin meyve ve

çekirdekleri yenilerek, varis tedavisinde kullanılır (Sami, 2007). Öksürük, kansızlık, soğuk algınlığının tedavisinde üzümünden yapılan pekmezi rahatsızlık süresince 1-2 bardak sulandırılıp içilmektedir. Ateş, romatizma tedavisinde olgunlaşmamış meyvenin suyu çıkartılıp bölgeye doğrudan sürülür. Kansere karşı, olgunlaşmış meyve günde 2-3 avuç yenilerek tüketilir. Çıbana karşı meyvesinden elde edilen pekmezi un ile karıştırılıp rahatsızlık süresince bölgeye doğrudan sarılıp akşamdan sabaha kadar bekletilir. Ateşi düşürmek için sabah erken kalkılıp bağ yaprağı ile söğüt yaprağı gün doğmadan toplanır. Yapraklar üzerine su serpiştirilip hasta, yapraklar üzerine yatırılır ve üzerine bu yapraklar atılıp çarşafa belenir. İki saat bekledikten sonra sıcak su ile banyo yaptırılır. Ateşi düşürmek için üzüm kuruğu dövülür, çıkan suya zeytinyağı ve aspirin ilavesiyle oluşan karışım tüm bölgeye ateş düşene kadar uygulanır (Uysal, 2008). Taze sürgünlerini kırınca akan su, kanamayı durdurması için kanayan yere damlatılır. Asmanın budanandallarından akan su saç ı uzatması için saç diplerine sürülür. Meyvesinden elde edilen pekmez burkulan bölgeye sarılmaktadır. Kuru üzüm çiğnenip berenin üzerine konularak bezle kapatılıp sarılmaktadır. Kara üzümün kabuğu soyulup çekirdeği ile dövüldükten sonra, ölü hücrelerin atılması, parlaklık vermesi, ciltteki iz ve lekelerin gidermesi için cilde sürülüp en az 10 dakika beklenerek ılık su iledurulanır. Doğum yapan kadınların vücudu çabuk toparlansın diye pekmezle karabiber karıştırılıp içirmektedir. Deri kesiklerinde yara üzeri, bitkinin yaprağı ile kapatılarak sarılmaktadır (Metin, 2009). Kurutulmuş meyveler çekirdekleriyle birlikte ezilir. Şiş bölgeye sarılıp bir gece bekletilir (Arıtuluk, 2010). Kansızlığa karşı tüketilir. Çekirdekleri kanseri önler (Deniz ve ark., 2010). El ayak burkulmasında ağrıyı kesmek ve şişmeyi önlemek için kullanılır. Siyah üzüm bez içerisine konur ve ağzı kapalı bir şekilde sıcak küle gömülür. Bir süre bekledikten sonra bez külden alınır ve üzümle birlikte dövülür. İçerisindeki üzümler alındıktan sonra burkulan yere gece yatmadan önce sürülerek üzeri temiz bir bezle kapatılır, sabah bu yara temizlenir. İltihaplı yaraları patlatmak için kullanılır. Kuru üzüm, yaprağı ve keven kökü ile karıştırılarak bir kap içinde dövülür ve arpa unu da eklenerek bir kap içerisinde kısık ateşte biraz pişirilir. Hazırlanan bu karışım gece yatmadan yara üzerine sürülür ve üzeri temiz bir bezle kapatılarak sabah temizlenir. Öksürük kesici olarak kullanılır. Asmadan elde edilen üzüm pekmezi içerisine limon suyu ve karabiber eklenir. Elde edilen bu karışım günde bir kaşık içilir. Bozulmadan bir hafta kadar kullanılabilir (Güneş, 2010). Pekmez ve unpişirilerek lapa yapılır. Yaranın

içindeki iltihabı çıkarmak için bu lapa yaranın üzerine sarılır. Taze olarak toplanan meyveler kurutulur. Kuru üzüm çekirdekleriyle beraber ezilerek vücuttaki kırık ve çatlaklara sarılır (Erdoğan, 2011). Kara üzüm pekmezi kansızlığa karşı içilir. Üzüm pekmezinin içine karabiber katılarak öksürük ve boğaz ağrılarına karşı kullanılır (Polat, 2010). Asmanındalları kesilince gözyaşı damlamaktadır. Bu gözyaşı çok fazla alkol alan kişilere içirilirse içkiden tiksindirerek, içkiyi bırakmasını sağlamaktadır (Poyraz Kayabaşı, 2011). Taze gövdesinden çizilerek alınan suyu, göze damlatılarak göz sulanmasının tedavisi için kullanılır. Taze yaprağından hazırlanan infüzyon, akciğer kanserine karşı düzenli olarak içilir. Kurutulmuş kara üzüm çekirdeği havanda dövülür, tarhana ile karıştırılarak hazırlanan yakı, harici olarak ağrı kesici amacıyla kullanılır. Yere düşen salkım ve taneler güneşte kurutulur, kışın grip gibi kış hastalıklarına yakalanınca, hastalığı çabuk geçirmek için kuru taneleri düzenli olarak yenilir. Yüksek tansiyonu düşürmek için, olgun meyve taneleri yenir. Mide ve bağırsak rahatsızlıklarında olgun meyve taneleri yenir. Olgun taneleri, vitaminedeksikliğı ve kansızlık için kullanılır. Kara, koyu kırmızı türünün, olgun meyvelerinin kaynatılması ile hazırlanan pekmezi, iştahsızlık, kansızlık, öksürük, boğaz ağrısı, soğuk algınlığı ve kabızlık tedavisinde kullanılır. Sabahları, birer çorba kaşığı pekmez ile eşit miktarda zeytinyağı ile beraber biber karıştırılarak yenirse bronşit öksürüğünü geçirir. Pekmezi, tarhana unu ile hamur haline getirilip sıcak yakısı hazırlanır ve karın ağrısını geçirmede kullanılır. Humuslu toprak ile üzüm sirkesinden hazırlanan çamur maskesi, büyük baş hayvanlarda meme ağrısı-iltihap/ateş giderici ilaç olarak kullanılır. Vücudun çeşitli yerlerinde sancılar için; kurumuş herbası yakılır, soğumaya bırakılır. Eski bir tava içine bir miktar külü alınıp kavrulur ve üzerine su dökülür, bir beze sürülerek ağrıyan yere sarılır. Hazırlanan bu yakıya “külbastı” denir. Kadın kısırlığı ve kasık ağrıları için, ısıtılan yarım çay bardağı pekmeze 1-2 çay kaşığı kurutulmuş tarhana unu katılıp karıştırılır. Temiz bir keten bezine sürülüp, kasıklara sarılır. Gribi çabuk atlatmak için pekmez ile tarhana unu ve zeytinyağından hazırlanan küçük hamur taneleri, günde 3-4 adet yutulur. Bağırsak bozukluğu için bir miktar kuruğ (ham meyvesi) ile bir miktar kahve karıştırılıp hafifçe ılıtıldıktan sonra içilir. Buna “goruk ekşisi” denir. Pekmezine kına ve ardıç katranı katılarak hazırlanan merhem alerjik ciltlekelerini geçirmede harici olarak kullanılır. Üzüm pekmezi ile bir miktar kına karıştırılır, bir tava üzerinde ateşte eritilir, ılıyınca yaralanmış bölgeye sürülür (Sargın, 2013).Uyuz hastalığına karşı

kullanılır. Bağ budama artıkları toplanıp yakılır. Külü suya konarak kaynamaya bırakılır. Sonrasında küllü su süzölür. Elde edilen küllü su ile hasta kişi yıkanır. Parkinson hastalığına karşı, üzüm çekirdekleri un gibi olana dek dövölür. Toz haline getirilmiş üzüm çekirdekleri yoğurt içine konarak günde bir defa olmak üzere sabah saatlerinde yenir. Pekmezi sarılık hastalığına karşı içilir. Bitkinin çekirdekleri varis hastalığına karşı öğütölerek yenir. Bu şekilde mide şişkinliğine de iyi gelir (Arasan, 2014).

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Şırnak ili İdil İlçe Merkezi, İlçe Merkezine bağlı 1 belde ve 34 köyde gerçekleştirilen çalışmada 112 kaynak kişi ile görüşülmüştür. Bu görüşmeler sonucunda 35 familyaya ait 79 bitki türünün tedavi amacı ile kullanıldığı tespit edilmiştir. Araştırma alanında tıbbi kullanımı tespit edilen taksonlar; familya, cins ve tür adları ve ayrıca yöresel isimleri Çizelge 5.1.'de verilmiştir.

Çizelge 5.1. Araştırma alanında kullanımı belirlenen taksonların listesi

Familya	Cins/Tür adı	Türkçe adı	Yerel adı
Anacardiaceae	<i>Pistacia eurycarpa</i> Yalt.	Bitüm	Kızvan, Bitüm
	<i>Rhus coriaria</i> L.	Sumak	Sımak, Sumak
Apiaceae	<i>Daucus carota</i> L.	Yabani havuç	Dentefij, Dentefrij, Dentrefij
Asteraceae	<i>Matricaria aurea</i> (Loefl.) Sch.Bip.	Hakiki papatya	Kereflok, Beybunok, Giyake seve, Gulizerk, Giyake yade Ayşe,
	<i>Gundelia tournefortii</i> L.	Kenger	Kereng
	<i>Onopordum</i>	Kavdiken	Kelendor, Kelbeş, Kolek
	<i>corduchorum</i> Bomm.&Beauverd		
	<i>Silybum marianum</i> L.	Deve diken	Kivar, Kerbeş
	<i>Taraxacum</i> sp.	Karahindiba	Hindiba
	<i>Anthemis contula</i> L..	Papatya	Papatya, Beybunok, Kulilka cennet cehennem
	<i>Centaurea iberia</i> Trevir.&Preng	Deligöz diken	Berekran, Stirizerk
Apocynaceae	<i>Nerium oleander</i> L.	Zakkum	Rul, Zelinder
Araceae	<i>Arum dioscoridis</i> Sm.	Tırşık Pancarı	Kari, Kardi, Kire sa
Brassicaceae	<i>Sinapsis arvensis</i> L.	Hardal	Herdel
	<i>Raphanus sativus</i> L.	Turp	Tıvır
	<i>Lepidium draba</i> L.	Yabani tere	Kinebere, Kineber, Kiremere
	<i>Lepidium sativum</i> L.	Tere	Raşad, Resad
	<i>Nasturtium officinale</i> R.Br.	Su teresi	Tuzık
	<i>Capsella bursa-pastoris</i> (L.) Medik.	Çobançantası	Nanke çuka, Pikelaçık
Boraginaceae	<i>Anchusa</i> sp.	Sığirdili	Huriz, Guriz
	<i>Anchusa azurea</i> Mill.	Sığirdili	Huriza ra sor, Guriza ra sor
Cucurbitaceae	<i>Citrullus lanatus</i> (Thunb.) Matsum.&Nakai	Karpuz	Şebeş, Zebeş
	<i>Cucumis melo</i> L.	Kavun	Petiğ, Gundor
	<i>Cucumis melo</i> var. <i>dudaim</i> (L.) Naudin	Misk kavuu	Şımamok, Şemame
	<i>Ecballium elatericum</i> (L.) A.Rich.	Eşekhiyarı	Petruşk, Tiroziya kera, Hıyare kera

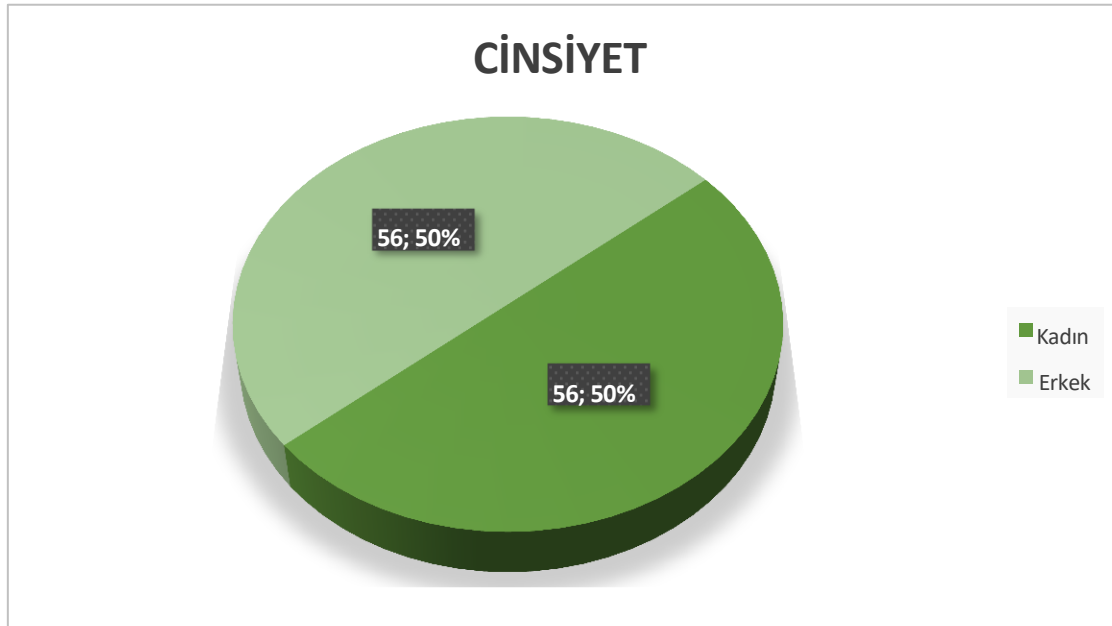
Çizelge 5.1. Araştırma alanında kullanımı belirlenen taksonların listesi (devam)

Familiya	Cins/Tür adı	Türkçe adı	Yerel adı
Cuscutaceae	<i>Cuscuta campestris</i> Yunck.	Küsküt	Drgerenek, İkşud
Euophorbiaceae	<i>Euphorbia</i> sp.	Sütleğen	Gülüşir, Heşil, Şırık
Fabaceae	<i>Cicer arietum</i> L.	Nuhut	Nehk, Nok
	<i>Prosopis farcta</i> (Banks&Sol.)J.F.Macbr.	Çediotu	Hesuk, Hernuf, Ğurnıf
	<i>Trigonella</i> sp.	Koçboyutu	Nefel
	<i>Trifolium repens</i> L.	Aktüçgül	Nefel
	<i>Medicago sativa</i> L.	Yonca	Nefel
	<i>Astragalus longifolius</i> Lam..	Geven	Gunebez, Gunibesek
	<i>Onobrychhis viciifolia</i> Scop.	Korunga	Sedınank, Dınansedik, Kuncurok
Fabaceae	<i>Glycyrrhiza glabra</i> L.	Meyan	Raya susa
Fagaceae	<i>Quercus brantii</i> Lindl.	Meşe	Beru, Mazi
Hypericaceae	<i>Hypericum triquetrifolium</i> Turra.	Pırpır otu	Enzerut, Botav, Botavk
Lamiaceae	<i>Lamium macrodon</i> L.	Ballıbaba	Mıjmıjok
	<i>Mentha longifolia</i> (L.) Huds.	Yarpuz	Pung
	<i>Mentha x piperia</i> L.	Nane	Neğneğ
	<i>Teucrium polium</i> L.	Acı yavşan	Bojdang, Beojdang, Bojnak, Baristo
	<i>Thymbra spica</i> L.	Zahter, Kekik	Hılkışok
Amaryllidaceae	<i>Allium cepa</i> L.	Soğan	Pivaz
	<i>Allium sativum</i> L.	Sarımsak	Sir
Lythraceae	<i>Punica granatum</i> L.	Nar	Hınar, Henar
Linaceae	<i>Linum pubescens</i> Banks & Sol.	Keten	Kulılka hemri
Malvaceae	<i>Alcea hohenackeri</i> (Boiss.& Huet) Boiss.	Hatmi	Darhiro, Hiro, Dahirok
	<i>Hibiscus esculentes</i> (L.) Moench.	Bamya	Bami, Bamya
	<i>Malva neglecta</i> Wallr.	Ebegümeçi	Tolık
Moraceae	<i>Morus nigra</i> L.	Dut	Tu, Tuşem, Barsinek
	<i>Ficus carica</i> L.	İncir	Hejir, Hecir
Oleaceae	<i>Olea europaea</i> L.	Zetin	Zeytun
Papaveraceae	<i>Papaver rhoeas</i> L.	Gelincik	Hehecok, Kulılka buku zava, Kulılka nişane
Portulacaceae	<i>Portulaca oleracea</i> L.	Semizotu	Parpar, Pırpar
Plantanaceae	<i>Platanus orientalis</i> L.	Çınar	Çınar, Dara çınare
Poaceae	<i>Hordeum vulgare</i> L.	Arpa	Ca, Ce
	<i>Triticum aestivum</i> L.	Buğday	Genım
Polygonaceae	<i>Rumex crispus</i> L.	Labada	Tırşok
Pteridaceae	<i>Adiantum capillus-veneris</i> L.	Eğrelti	Pora fatıme, Rıhana be behn, Pora Fatma nebiya
Ranunculaceae	<i>Ranunculus cuneatus</i> Boiss.	Düğün çiçeği	Pızpızok, Giyaye penir, Giyazerk
	<i>Ranunculus kotschy</i> Boiss.	Düğün çiçeği	Çınarok
	<i>Anemone coronaria</i> L.	Dağ lalesi	Gangıllok, Catr

Çizelge 5.1. Araştırma alanında kullanımı belirlenen taksonların listesi (devam)

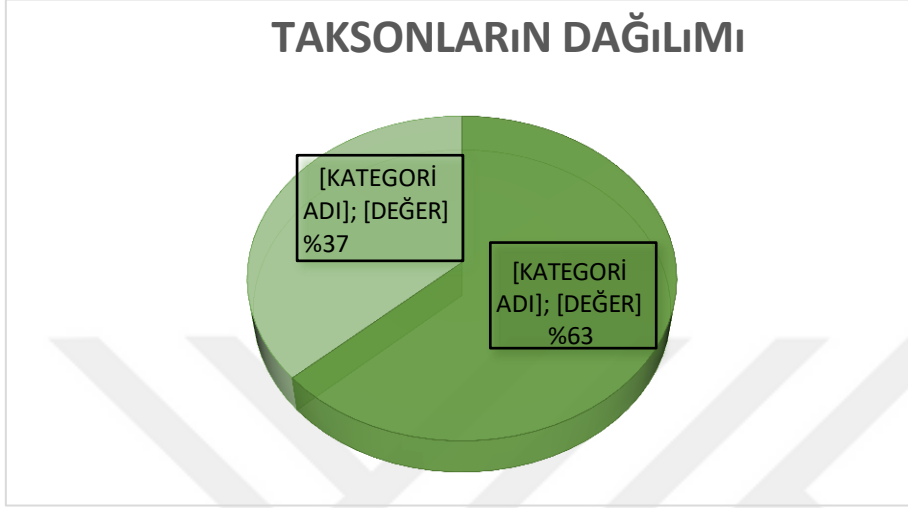
Familiya	Cins/Tür adı	Türkçe adı	Yerel adı
Rhamnaceae	<i>Paliurus spina-christi</i> Mill.	Karaçalı	Guhke şeyten, Stirik, Guharoke şeyten
Rosaceae	<i>Amygdalus communis</i> L.	Badem	Behiv
	<i>Armenica vulgaris</i> Lam.	Kayısı	Mışmışk, Mışmış, Keysi
	<i>Cerasus avium</i> (L.) Moench	Kiraz	Karesi, Keresi, Kiraz
	<i>Crataegus azarolus</i> (L.) Bosc. Ex. dc.	Alıç	Guhij
	<i>Cydonia oblonga</i> Mill.	Ayva	Bih, Bih
	<i>Prunus domestica</i> L.	Şeftali	Çöğ, Şeftali
	<i>Prunus communis</i> L.	Armut	Karçık
	<i>Rosa canina</i> L.	Kuşburnu	Şilan
	<i>Rubuscaesius</i> L.	Böğürtlen, Ahududu	Direh
Rutaceae	<i>Citrus limon</i> (L.) Osbeck.	Limon	Limon
Solanaceae	<i>Solanum tuberosum</i> L.	Patates	Patata, Patat
	<i>Capsicum annuum</i> L.	Biber	İsot, Biber
Solanaceae	<i>Solanum melongena</i> L.	Patlıcan	Bacana reş
Ulmaceae	<i>Celtis tournefortii</i> Lam.	Çitlenbik	Teev, Teu, Tiok
Urticaceae	<i>Urtica dioica</i> L.	Isırgan otu	Gezgezk, Gezgezik
Vitaceae	<i>Vitis vinifera</i> L.	Asma	Tırh, Harsım

Araştırma alanında yapılan bu çalışma sonucunda 56 erkek ve 56 kadın olmak üzere 112 kişiyle görüşülmüştür. Bu kişilerin çoğu çiftçiler ve sağaltıcılarıdır (Şekil 5.1).

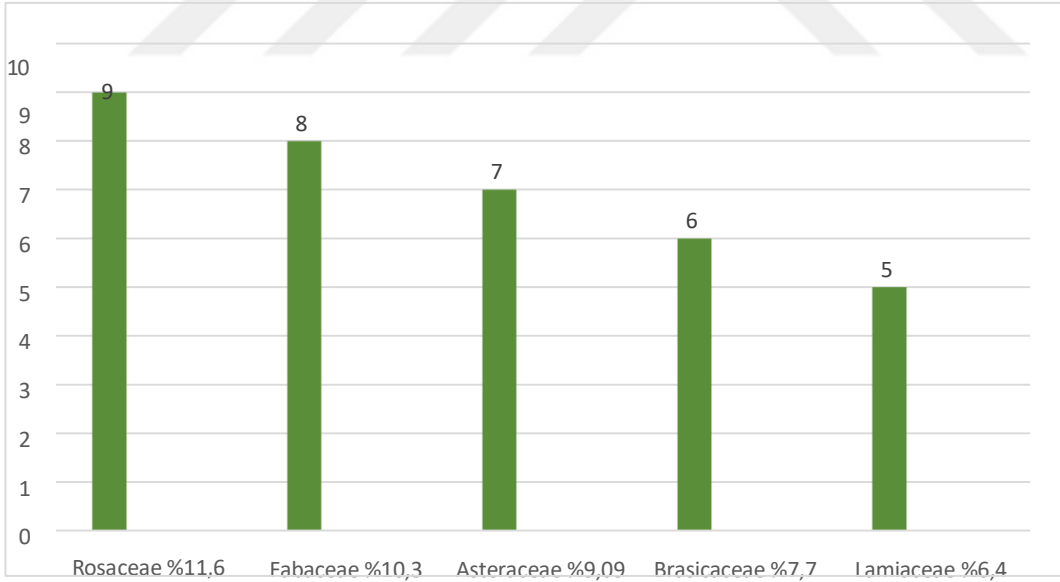

Şekil 5.1. Kaynak kişilerin cinsiyete göre dağılımı

Araştırma alanında kullanımı belirlenen bitkilerin 50 (%63)'sinin yörede doğal olarak yetişen, 29 (%37)'unun ise kültürü yapılan bitkiler olduğu tespit edilmiştir (Şekil 5.2).

Şekil 5.2. Taksonların kültür ve doğal alanlara göre dağılımı.

Şekil 5.3. Araştırma alanında kullanımı belirlenen bitkilerden en fazla takson içeren ilk 5 familya.

Araştırma alanında kullanımı belirlenen bitkilerden en fazla taksona sahip ilk 5 familya sırası ile Rosaceae 9 (%11.6), Fabaceae 8 (%10.3), Asteraceae 7 (%9.09), Brasicaceae 6 (%7.7), Lamiaceae 5 (%6.4) olarak belirlenmiştir (Şekil 5.3).

Çalışmada bitkilerle tedavi yöntemini uygulayanların genellikle yörede tanınan sağıltıcılar olduğu görülmüştür. Görüşülen kişilerin büyük bir çoğunluğu çiftçi veya çiftçi eşidir. Çalışma sonucunda tespit edilen bitkilerden % 97.1'nin insan, % 2.9'nun ise hayvan hastalıklarının tedavisinde kullanıldığı sonucuna varılmıştır.

Yapılan çalışma sonucu 28 hastalığa karşı 154 farklı taksonun kullanıldığı tespit edilmiştir. Çalışmada belirlenen ilk yedi hastalık ve bu hastalıklara karşı kullanılan bitki sayısı şu şekildedir: Gastrointestinal rahatsızlıklara karşı 28, şeker hastalığına karşı 13, böbrek idrar yolu hastalıklarına karşı 12, cilt hastalıklarına karşı 11, kadın hastalıklarına karşı 9, eklem ağrılarına karşı 9, iltihabi hastalıklara karşı ise 9 bitkinin kullanımı tespit edilmiştir. Tasnifi yapılan hastalıklar ve bu hastalıklara karşı kullanılan bitkiler Çizelge 5.2.'de verilmiştir.

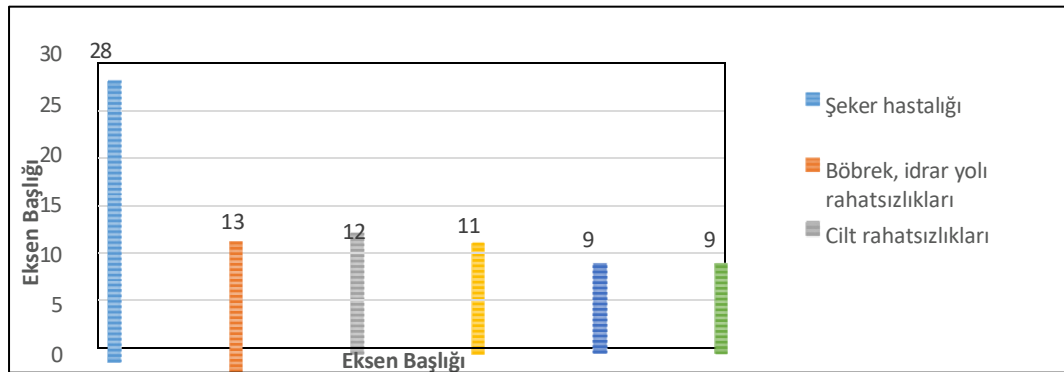
Çizelge 5.2. Bitkilerin farmakolojik özelliklerine göre sınıflandırılması

Hastalıklar	Hastalığa Karşı Kullanılan Bitkiler
Ağız sağlığı ve diş hastalıkları (3) Ağrı kesici (4)	<i>Thymbra spica</i> , <i>Quercus brantii</i> , <i>Anthemis cotula</i> <i>Anthemis cotula</i> , <i>Matricaria aurea</i> , <i>Cucumis melo</i> , <i>Onobrychhis viciifolia</i>
Böbrek ve idrar yolu rahatsızlıkları (12)	<i>Daucus carota</i> , <i>Allium sativum</i> , <i>Mentha longifolia</i> , <i>Onobrychhis viciifolia</i> , <i>Capsella bursa-pastoris</i> , <i>Raphanussativus</i> , <i>Citrus limon</i> , <i>Pyrus communis</i> , <i>Crataegus azarolis</i> , <i>Cerasus avium</i> , <i>Portulaca oleracea</i>
Cilt hastalıkları (11)	<i>Nerium oleander</i> , <i>Rhus coriaria</i> , <i>Solanum tuberosum</i> , <i>Gallium</i> sp., <i>Amygdalus communis</i> , <i>Paliurus spinachristi</i> , <i>Portulaca oleracea</i> , <i>Morusnigra</i> , <i>Allium sativum</i> , <i>Astragalus</i> sp., <i>Anchusa azurea</i>
Gastrointestinal hastalıklar (28)	<i>Arum dioscoridis</i> , <i>Taraxacum</i> sp., <i>Silybum marianum</i> , <i>Onopordum carduchorum</i> , <i>Gundelia tournefortii</i> , <i>Matricaria aurea</i> , <i>Daucus carota</i> , <i>Pistacia eurycarpa</i> , <i>Hibiscus esculentus</i> , <i>Linum pubescens</i> , <i>Punica granatum</i> , <i>Thymbra spica</i> , <i>Teucrium polium</i> , <i>Hypericum triquetrifolium</i> , <i>Euohorbia</i> sp., <i>Cucumis melo</i> , <i>Nasturtium officinale</i> , <i>Lepidium draba</i> , <i>Vitis vinifera</i> , <i>Armeniaca vulgaris</i> , <i>Rumex crispus</i> , <i>Portulaca oleracea</i> , <i>Anemone cronaria</i> , <i>Ficus carica</i> , <i>Glycyrrhiza glabra</i> , <i>Ecballium elaterium</i> , <i>Solanum melongena</i> , <i>Rosa canina</i> .
Göz hastalıkları (2) İltihabi hastalıklar (9)	<i>Allium cepa</i> , <i>Teucrium polium</i> <i>Sinapsis arvensis</i> , <i>Anthemis</i> sp., <i>Allium sativum</i> , <i>Lepidium sativum</i> , <i>Solanum melongena</i> , <i>Rumex crispus</i> ., <i>Prunus x domestica</i> , <i>Cerasus avium</i> , <i>Cydonia oblonga</i>
Kadın hastalıkları (9)	<i>Morus nigra</i> , <i>Malva neglecta</i> , <i>Lamium macrodon</i> , <i>Medicago sativa</i> , <i>Trifolium repens</i> , <i>U. dioica</i> , <i>R. caesius</i> , <i>Ficus carica</i> , <i>O. europaea</i>

Çizelge 5.2. Bitkilerin farmakolojik özelliklerine göre sınıflandırılması (devam)

Hastalıklar	Hastalığa Karşı Kullanılan Bitkiler
Kalp ve Damar rahatsızlıkları (7)	<i>Vitis vinifera</i> , <i>Solanum melongena</i> , <i>Portulaca oleracea</i> , <i>Ficus carica</i> , <i>Alcea hohenerkeri</i> , <i>Citrullus lanatus</i> , <i>Anchuza</i> sp.
Kanser (3)	<i>Rosa canina</i> , <i>Hypericum triquetrifolium</i> , <i>Citrullus lanatus</i>
Parazitlere karşı (1)	<i>Allium sativum</i>
Saç bakımı (3)	<i>Olea europaea</i> , <i>Amygdalus communis</i> , <i>Allium sativum</i>
Sarılık hastalığı (2)	<i>Cuscuta campestris</i> , <i>Capsicum annuum</i>
Soğuk algınlığı, grip vb. (7)	<i>Urtica dioica</i> , <i>Rosa canina</i> , <i>Papaver rhoas</i> , <i>Alcea hohenerkeri</i> , <i>Thymbra spica</i> , <i>Teucrium polium</i> , <i>Astragalus longifolius</i> Lam.
Solunum sistemi hastalıkları (2)	<i>Teucrium polium</i> , <i>Centaurea iberia</i>
Şeker hastalığı (13)	<i>Sinapsis arvensis</i> , <i>Daucus carota</i> , <i>Malva neglecta</i> , <i>Alcea hohenerkeri</i> , <i>Teucrium polium</i> , <i>Mentha longifolia</i> , <i>Hypericum triquetrifolium</i> , <i>Quercus brantii</i> , <i>Onobrychis viciifolia</i> , <i>Prosopis farcta</i> , <i>Urtica dioica</i> , <i>Platanus orientalis</i> , <i>Portulaca oleracea</i>
Tansiyon hastalığı (3)	<i>Sinapsis arvensis</i> , <i>Allium sativum</i> , <i>Alcea hohenerkeri</i>
Yara, kesik, çıban vb. (5)	<i>Morus nigra</i> , <i>Allium cepa</i> , <i>Astragalus longifolius</i> Lam., <i>Solanum tuberosum</i> , <i>Gallium</i> sp.
Hayvan hastalıkları (2)	<i>Rhus coriaria</i> , <i>Glycyrrhiza glabra</i>
Boğaz hastalıkları (3)	<i>Celtis tournefortii</i> , <i>Cydonia oblonga</i> , <i>Lepidium sativum</i>
Baş ağrıları (4)	<i>Onopordum cardochozum</i> , <i>Urtica dioica</i> , <i>Alcea hohenerkeri</i> , <i>Ecballium elaterium</i>
Kulak ağrısı (1)	<i>Armenica vulgaris</i>
Kansızlık ve demir eksikliği (3)	<i>Portulaca oleracea</i> , <i>Cucumis melo</i> , <i>Armeniaca vulgaris</i>
Eklem ağrıları (9)	<i>Rhus coriaria</i> , <i>Urtica dioica</i> , <i>Ranunculus cuneatus</i> , <i>Ranunculus kotschy</i> , <i>Platanus orientalis</i> , <i>Papaver rhoas</i> , <i>Allium cepa</i> , <i>Teucrium polium</i> , <i>Mentha triquetrifolium</i>
Halsizlik (1)	<i>Malva neglecta</i>
Zehirlenme (3)	<i>Vitis vinifera</i> , <i>Mentha longifolia</i> , <i>Mentha x piperia</i>
Bebeklerin gaz rahatsızlığı (1)	<i>Matricaria aurea</i>
Anne sütü artırıcı (3)	<i>Triticum aestivum</i> , <i>Trifolium repens</i> , <i>Cicer arietinum</i>

Çalışmada çok sayıda hastalığa karşı birçok bitkinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Buna göre en fazla bitkinin kullanıldığı ilk altı hastalık grubu Şekil 5.4’de verilmiştir.

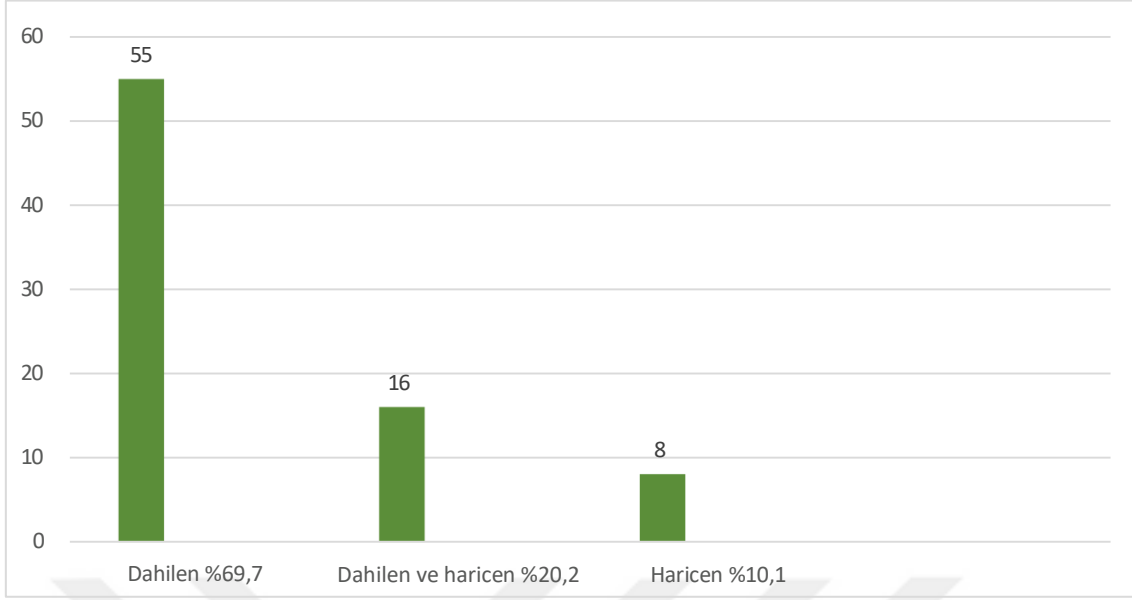

Şekil 5.4. Bitki kullanımının en fazla olduğu ilk 6 hastalık.

Çalışma sonucunda elde edilen verilere göre tedavi amacıyla kullanılan 79 bitkiden 55 tanesi dahilen kullanılmaktadır. Bu bitkiler şunlardır; *Daucus carota*, *Matricaria aurea*, *Gundelia tournefortii*, *Onopordum carduchorum*, *Silybum marianum*, *Taraxacum* sp., *Centaurea iberica*, *Arum dioscoridis*, *Sinapsis arvensis*, *Raphanus sativus*, *Lepidium draba*, *Lepidium sativum*, *Nasturtium officinale*, *Capsella bursa-pastoris*, *Anchusa* sp., *Citrillus lanatus*, *Cucumis melo*, *Cuscuta campestris*, *Euphorbia* sp., *Cicer arietinum*, *Prosopis farcta*, *Trigonella* sp., *Trifolium repens*, *Medicago sativa*, *Astragalus longifolius*, *Onobrychisviciifolia*, *Glycyrrhiza glabra*, *Quercus brantii*, *Hypericum triquetrifolium*, *Mentha x piperita*, *Thymbra spica*, *Punica granatum*, *Linum pubescens*, *Alcea hohenackeri*, *Hibiscus esculentus*, *Ficus carica*, *Papaver rhoeas*, *Planatus orientalis*, *Hordeum vulgare*, *Triticum aestivum*, *Rumexcrispus*, *Adiantum capillus veneris*, *Amygdalus communis*, *Armeniaca vulgaris*, *Cerasus avium*, *Crataegus azarolus*, *Cydonia oblonga*, *Pyrus communis*, *Rosa canina*, *Rubuscaesius*, *Citrus limon*, *Capsicum annuum*, *Celtis tournefortii*, *Vitis vinifera*.

Haricen kullanılan bitki sayısı 8 tanedir. Bu bitkiler şunlardır; *Nerium oleander*, *Anchusa azurea*, *Ecballium elaterum*, *Morusnigra*, *Ranunculus cuneatus*, *Ranunculus kotschy*, *Galium* sp., *Solanum tuberosum*.

Hem haricen hemde dahilen kullanılan bitki sayısı ise 16 tanedir. Bu bitkiler şunlardır; *Pistacia eurycarpa*, *Rhus coriaria*, *Anthemis cotula*, *Lamium macrodon*, *Mentha longifolia*, *Teucrium polium*, *Allium cepa*, *Allium sativum*, *Malva neglecta*, *Olea europaea*, *Portulaca oleracea*, *Anemone coronaria*, *Paliurus spina christii*, *Prunus x domestica*, *Solanum melongena*, *Urtica dioica* (Şekil 5.5).

Şekil 5.5. Araştırma alanında tespit edilen bitkilerin kullanım şekillerine göre Dağılımları.

Çalışma bölgesinde *Daucus carota* şeker hastalığı, mide rahatsızlığı ve böbrek taşı gibi hastalıklarda tedavi amacıyla kullanılmaktadır. Böbrek taşı düşürmek amacıyla kullanıldığı Türkoğlu (2000) ve Özçelik ve ark. (1990) tarafından da belirtilmiştir. Ayrıca bu bitki birçok yörede kürdan yapımında kullanılmaktadır. *Lepidium sativum* yörede guatr ve boğaz ağrıları tedavisinde kullanılmaktadır. Aynı zamanda bu bitkinin şeker hastalığına iyi geldiği söylenmektedir. Benzer kullanımına literatürde rastlanmamıştır. *L. sativum* salata yapımında veya yemeklerin yanında yeşillik olarak tüketilmektedir. *Prosopis farcta* yörede özellikle şeker hastalığı ve mide ağrıları için kullanılmaktadır. Ayrıca meyvesi yaşken soyularak tüketilmektedir. Bazı kişiler de meyvelerini kurutarak çerez niyetine tüketmektedirler. Literatürde benzer kullanıma rastlanmamıştır. Yörede *Trigonella* sp. şeker hastalığı için kullanılmaktadır. Ayrıca hayvan yemi olarak toplanıp kurutulmaktadır. Literatürde şeker hastalığına karşı kullanıldığına dair bir bilgiye ulaşılmamıştır. *Onobrychhis viciifolia*'nın araştırma yöresinde şeker hastalığı, böbrek taşı, mide ağrıları ve vücut ağrılarına karşı kullanıldığı tespit edilmiştir. Literatürde sağlık alanında kullanıldığına dair bilgiye rastlanmamıştır. *Quercus brantii* çalışma alanında şeker hastalığı tedavisinde ve çocukların ağız yaralarında kullanılmaktadır. Şeker hastalığına dair bilgiyi Gençay (2007), Akgül (2008), Gölbaş (2009) ve Arasan (2014)'da vermektedirler. Çalışma alanında *Hypericum triquetrifolium* şeker hastalığı, kanser, kalp ve mide

rahatsızlıklarına karşı kullanılmaktadır. Gençay (2007), bu bitkinin mide ve kalp rahatsızlıklarında, ayrıca şeker hastalığına karşı kullanıldığını belirtmiştir. Arasan (2014) ise bitkinin şeker hastalığı ve mide ağrılarına karşı kullanıldığını belirtmiştir. *Sinapsis arvensis* yöre halkı tarafından şeker, tansiyon ve vücuttaki iltihapların tedavisinde kullanılmaktadır. Bu bitkinin şeker düşürücü olduğu belirtilmektedir (Kıran, 2006).

Crataegus azarolus, böbrek taşını düşürmek amacıyla kullanılmaktadır. Literatürde buna benzer kullanıma rastlanmamıştır. *Pyrus communis*, meyveleri idrar söktürücüdür. Böbrek rahatsızlıklarına karşı kullanılmaktadır. İdrar sökücü olduğuna dair bir bilgiyi Türkan ve ark. (2006) vermektedir. *Citrus limon* böbrek taşı düşürmek amacıyla kullanılır. Bunun yanı sıra grip ve nezlede de bu bitki kullanılmaktadır. Altıparmak (2003), böbrek taşını düşürmek amacıyla hastalara limon suyunun içirildiğinden bahsetmektedir. *Capsella bursa-pastoris* yörede böbrek hastalıklarına karşı kullanılmaktadır. Ayrıca bu bitki çiçeklenme döneminden önce kızartılarak yenmektedir. Benzer kullanımından Özçelik (1987) bahsetmiştir.

Mentha longifolia idrar yolu enfeksiyonları, zehirlenmeler, ishal, şeker hastalığı, eklem ağrıları ve diz kireçlenmelerine karşı kullanılmaktadır. Gençay (2007), bu bitkinin idrar yolu enfeksiyonuna karşı benzer şekilde kullanımından bahsetmektedir. *Allium sativum* yörede uçuk tedavisi, idrar yolu enfeksiyonları ve saç gürleştirmek amacıyla kullanılmaktadır. Arasan (2014), Sargın (2013), Metin (2009), Şenkardeş (2010) ve Tekin (2011) adlı araştırmacılar saç kıran hastalığında kullanıldığını belirtmişlerdir. *Cerasus avium*, yörede idrar yolu rahatsızlıklarında kullanılmakta, ayrıca meyvesinin sütü arttırdığı düşünülmektedir. Özellikle yeni doğum yapmış annelere yedirilmektedir. Şenkardeş (2010), Aktan (2011) ve Sargın (2013), bitkinin meyve saplarından hazırlanan dekoksionun idrar söktürücü olarak kullanıldığını bahsetmişlerdir. *Raphanus sativus* bitkisi araştırma yöresinde idrar kaçıрма rahatsızlığında kullanılmaktadır. Ayrıca severek tüketilen bir besindir ve özellikle de salata yapımında kullanılmaktadır. Araştırılan literatürde idrar kaçırmaya karşı kullanıldığını dair bir bilgi bulunmamaktadır.

Pistacia eurycarpa, kabızlık, hemoroid, mide rahatsızlıkları ve kalp sağlığı için kullanılmaktadır. Benzer kullanımları Arasan (2014), Kaval (2011) ve Akan ve ark., (2008) tarafından da bildirilmiştir. Ayrıca bölgede sadece *Pistacia eurycarpa* değil aynı

medodlarla *Pistacia* cinsine ait birçok bitki türü kullanılmaktadır. Bu bitki sağlık alanı dışında çerez olarak tüketilmektedir. Aynı zamanda *Euphorbia* sp. yörede kabızlık sorunu çeken kişilerin tedavisinde kullanılmaktadır. Literatürde benzer bilgiye rastlanmamıştır. *Hordeum vulgare* bağırsak iltihabı ve kabızlıkta kullanılmaktadır. Sargın (2013) ve Arasan (2014)'da bu bitkinin karın iltihabına karşı kullanıldığını hakkında bilgiler vermişlerdir. *Vitis vinifera* yörede hemoroid, kabızlık, zehirlenmeler, kalp hastalıkları gibi rahatsızlıklarda kullanılmaktadır. Zehirlenme hariç diğer kullanım amaçlarına benzer kullanımlarına Sami (2007) adlı araştırmacı tarafından değinilmiştir. Çalışma alanında *Arum dioscoridis* hemoroid, hazımsızlık ve ciğer rahatsızlıklarına karşı kullanılmaktadır. Literatürde benzer kullanımına rastlanmamıştır. *Onopordum carduchorum* mide ağrısı, baş ağrısı, hazımsızlık, hemoroid gibi rahatsızlıklarda kullanılmaktadır. Ayrıca kansere iyi geldiği söylenmektedir. Arasan (2014), bitkinin hemoroid tedavisinde kullanıldığını belirtmiştir. Şenkardeş (2010) ise ülser tedavisinde kullanıldığını bahsetmektedir. *Silybum marianum* yörede hemoroid ve mide rahatsızlığında kullanılmaktadır. Bitki tüketildiği takdirde ciğer rahatsızlıklarının ortaya çıkmasını engellemektedir. Hemoroid rahatsızlığına karşı kullanıldığı Mükemre (2013) tarafından da belirtmektedir. Ayrıca bu bitkinin gövdesi tedavi amacı dışında besin olarak büyük ilgi görmektedir. Yörede *Taraxacum* sp. karın ve mide ağrıları tedavisinde kullanılmaktadır. Benzer kullanımına Altundağ (2009) ve Kaval (2011)'da yer vermektedir. *Lepidium draba* bitkisi yörede mide rahatsızlığında kullanılmaktadır. Buna benzer kullanımından Arasan (2014) bahsetmektedir. Ayrıca bu bitki kızartılarak tüketilmektedir. *Nasturtium officinale* adlı bitki çalışma alanında hazımsızlık sorunu için kullanılmaktadır. Benzer kullanımına literatürde rastlanmamıştır. Ayrıca bu bitki salata yapımı ve yemeklerin yanında sindirimi kolaylaştırmak amacıyla da kullanılmaktadır.

Malva neglecta yörede şeker hastalığı, adet düzensizliği, kadınsal rahatsızlıklar, halsizlik, karın şişliği, yumurtalık iltihabı ve romatizmaya karşı kullanılmaktadır. Şimşek ve ark. (2002), Bulut (2006) ve Metin (2009), bu bitkinin adet sancılarına karşı kullanıldığını belirtmişlerdir. Arıtuluk (2010) ise, kadınsal rahatsızlıklar ve romatizmaya karşı kullanıldığını bahsetmektedir. *Rubus caesius* çalışma alanında kadınlarda oluşan yumurtalık kistlerine karşı kullanılmaktadır. Uysal (2008), kadınsal bazı hastalıklara karşı kullanıldığını belirtmiştir. Özellikle çocuğu olmayan kadınların

tedavisi için taze filizlerinin kullanıldığından bahsetmiştir. *Matricaria aurea* adlı bitki, çalışma alanında bebeklerde gaz sancıları, baş ağrıları, doğum yapan kadınların ağrıların kesilmesi, mide ağrıları gibi rahatsızlıklarda kullanılmaktadır. Bu bitki doğal ağrı kesici niteliğindedir. Literatürde bu şekildeki kullanımlara rastlanmamaktadır. *Medicago sativa* yörede çocuğu olmayan kadınlara kızartılarak yedirilmektedir. Benzer şekilde kullanımına literatürde rastlanmamıştır. Ayrıca bu bitki hayvan yemi olarak kullanılmaktadır. *Lamium macrodon* araştırma yöresinde adet düzensizliği, adet sancıları ve hemoroid tedavisinde kullanılmaktadır. Literatürlerde benzer bir kullanım şekline rastlanmamıştır.

Araştırma alanında *Gundelia tournefortii*, mide rahatsızlıklarına karşı kullanılmaktadır. Ayrıca besin olarak tüketilmektedir. Bu bitkinin mide ağrılarında kullanıldığı Güldaş (2009), Şenkardış (2010) ve Arasan (2014) tarafından belirtilmektedir. *Teucrium polium* mide rahatsızlıkları, şeker hastalığı, grip, göz iltihabı ve ağrılarına, nefes darlığı ve romatizmaya iyi geldiği gerekçesiyle yörede kullanılmaktadır. Baytop (1999), Bulut (2006), Mart (2006), Balos (2007), Akan ve ark. (2008), Polat (2010), Doğan ve Bağcı (2011) şeker hastalığına karşı kullanıldığını belirtmişlerdir. Ayrıca Ertuğ (2002), Bulut (2006), Güneş (2010), Kazan (2007), Altundağ (2009), Yapıcı ve ark. (2009), mide rahatsızlıklarında kullanıldığını ifade etmişlerdir. Literatürde göz tedavisinde kullanımına dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. *Allium cepa*, yöre halkı tarafından yaraları temizlemek amacıyla, göz iltihabının tedavisinde ve diz ağrılarında kullanılmaktadır. Benzer kullanımından Yıldız (1995)'da bahsetmektedir.

Yörede *Anchusa* sp. çalışma alanında kalp rahatsızlıklarına, karın ve mide ağrılarına karşı kullanılmaktadır. Ayrıca toksin atımına yardımcı olmaktadır. Bu bitki yöre halkı tarafından büyük bir ilgi ile kızartılıp besin olarak tüketilmektedir. Akgül (2008), çalışmanın yürütüldüğü bölgedeki kullanımına benzer olarak, kanser tedavisinde de kullanıldığını belirtmiştir. Çalışmanın yürütüldüğü bölgede *Citrullus lanatus*'un kültürü yapılmakta, kalp ve mide rahatsızlığı ve kansere iyi geldiği belirtilmektedir. Meyvesi dışında çekirdekleri kaynatılarak tüketilmektedir. Benzer şekilde kullanımına literatürde rastlanmamıştır. *Alcea hohenackeri*, tansiyon, şeker, bronşit, kalp ve damar rahatsızlıklarında kullanılmaktadır. Arasan (2014), bu bitkinin Mardin yöresinde bronşit hastalığının karşı kullanıldığını belirtmiştir. *Ficus carica*,

hemoroid, kalp rahatsızlıkları, yumurtalık kistleri ve çocuğu olamayan kadınların tedavisinde kullanılmaktadır. Yazıcıoğlu ve ark. (1993), Tuzlacı (2006) ve Eryaşar (1998) adlı araştırmacılar bu bitkinin hemoroide karşı kullanıldığını bahsetmişlerdir. *Portulaca oleracea*, yöredeki halk tarafından kalp rahatsızlıkları, idrar yolu enfeksiyonları, şeker hastalığı, kan pıhtılaşmaları, mide rahatsızlıkları, siğil benzeri vücut şişliklerinde, kabızlık ve demir eksikliğinde kullanılmaktadır. Benzer kullanımından Yıldız (1995) ve Bulut (2006)'ta bahsetmişlerdir. *Solanum melongena* yörede kalp hastalığı, hemoroid, bağırsak iltihabı ve enfeksiyonuna karşı kullanılmaktadır. Gürhan ve Ezer (2004), bu bitkinin hemoroid tedavisinde kullanıldığını belirtmiştir.

Yörede *Paliurus spina-christi* vücut çatlakları, egzama ve şeker hastalığına karşı kullanılmaktadır. Kaval (2011), bitkinin dal kısmının yakılması sonucu bir yağ maddesi elde edildiğini ve bu maddenin mantar görülen bölgeye sürüldüğünü belirtmiştir. Ayrıca Kayabaşı (2011), çatlaklara karşı kullanıldığını bassetmiştir. Arasan (2014) ise, bu bitkinin egzamaya karşı kullanıldığını bildirmiştir. *Nerium oleander* uyuz rahatsızlığı ve vücuttaki kaşınmalara karşı kullanılmaktadır. Bitki suda kaynatılır daha sonra bu su ile vücut duşu alınır. Benzer şekilde kullanımı Kevser Furkan (2016) tarafından da belirtilmektedir. Ayrıca bu bitki süs bitkisi olarak yetiştirilmektedir. *Morus nigra* yörede meme yaraları ve şişliklerinde, vücutta oluşan çıbanların tedavisinde kullanılmaktadır. Çıban tedavisinde kullanıldığını Güneş (2010)'te belirtmektedir. *Galium* sp. yörede vücutta oluşan çıbanların tedavisinde kullanılmaktadır. Literatürde benzer bir kullanımdan bahsedilmemektedir. *Solanum tuberosum* vücutta yeni oluşan tahrişlerde, yeni yanmış ciddi olmayan yanıklarda kullanılmaktadır. Kayabaşı (2011) ve Sargın (2013) yanıklarda iz kalmasını önlediğini bildirmişlerdir.

Anchusa azurea yörede cilt rahatsızlıkları ve ödeme karşı kullanılmaktadır. Benzer şekilde kullanımı Arık (2003), Ertuğ ve ark., (2004), Ertuğ ve Tümen (2004) tarafından da belirtilmiştir. *Amygdalus communis*, yörede ağız yaraları tedavisinde, vücutta oluşan egzamalara karşı kullanılmaktadır. Ayrıca saçı gürleştirmek amacıyla da yağı saça uygulanmaktadır. Polat (2010) bitkinin ciltteki yara ve lekelere iyi geldiğini belirtmiştir. Deniz ve ark. (2011), vücut yaraları ve saç sağlığı için kullanıldığını söz etmiştir. Arasan (2014) ise, ağız yaralarına karşı kullanıldığını belirtmiştir.

Anthemis cotulay örede diş rahatsızlıklarında gargara olarak kullanılmaktadır. İltihaba karşı ve vücutta ödem tutmuş bölgelerin üzerine koyulmaktadır. Bu şekilde kullanımına literatürde rastlanmamıştır. Gençay (2007), Altundağ (2009) ve Han (2012) tarafından bu bitkinin gribal rahatsızlıklarda kullanıldığı belirtilmektedir. *Thymbra spica*; hazımsızlık, baş ağrısı, diş ağrısı ve mide ağrılarına karşı kullanılmaktadır. Akgül (2008), mide ağrılarına karşı kullanıldığını belirtmiştir.

Urtica dioica yörede gribal enfeksiyonlarda, öksürük ve baş ağrısı, şeker hastalığı, kadınlarda yumurtalık kistleri, kanser ve romatizmaya karşı kullanılmaktadır. Asımgil (1997), Baytop(1999), Ertuğ (2002), Savran ve ark. (2002), Şimşek ve ark.(2002), Akdoğan ve Akgün, (2006), Bulut (2006), Elçi ve Erik(2006), Mart (2006), Türkan ve ark. (2006), Gençay (2007),Kazan(2007), Akgül (2008), Uysal (2008), Saday (2009), Arıtuluk(2010), Ayandın (2010), Deniz ve ark. (2010), Polat (2010), Şenkardeş(2010), Doğan ve Bağcı (2011), Erdoğan (2011), Kaval (2011), Mükemre (2013) ve Sargın (2013)bu bitkinin kansere karşı kullanıldığından bahsetmişlerdir. Asımgil (1997), Baytop (1999), Türkan ve ark. (2006), Kazan(2007), Sami (2007), Doğan (2008), Gültaş (2009), Erdoğan (2011), Mükemre (2013) ve Sargın (2013) ise romatizmal ve eklem ağrılarına karşı kullanıldığını belirtmişlerdir.*Astragalus longifolius* Lam. bölgede genellikle soğuk algınlında karşı kullanılır. Ayrıca çayının içilmesi durumunda yaraların çabuk iyileşmesini sağladığı söylenmektedir. Literatürde bu şekilde kullanımına rastlanmamıştır. *Adiantum capillus-veneris*, yörede dalak rahatsızlığı, grip ve öksürüğe karşı kullanılmaktadır. Baytop (1999), balgam söktürücü ve öksürük kesici olarak solunum yolu hastalıklarda kullanıldığından bahsetmiştir.*Centaurea iberica* çalışma alanında boğmaca hastalığında kullanılmaktadır ve daha önce böyle bir kullanıma rastlanmamıştır. *Triticum aestivum* araştırma yöresinde öksürüğe karşı kullanılmaktadır. Ayrıca bu bitkinin anne sütünü arttırdığı düşünülmektedir. Sütü az olan annelere yedirilmektedir. Anne sütünü arttırdığına dair bilgi Ertuğ (2002) tarafından verilmiştir.*Cydonia oblonga*, boğaz iltihabına karşı kullanılmaktadır. Baytop (1999), boğaz enfeksiyonlarına karşı kullanıldığına dair bilgi vermiştir. *Celtis tournefortii*,’in meyveleri ve tohumları boğaz ağrısında ve ishal durumunda kullanılmaktadır. Birinci (2008) ishale karşı kullanıldığından bahsetmiştir. Arasan (2014) ise guatr hastalığına karşı bitkinin meyvelerinin dövülüp ve sütle kaynatılarak içildiğini belirtmiştir.*Prunus x domestica*, çalışma alanında özellikle

çocukların kulak iltihabının tedavisinde kullanılmaktadır. Literatürde benzer bir kullanıma rastlanmamıştır.

Ecballium elaterium bitkisi yörede sinüzit ve hemoroid tedavisinde kullanılmaktadır. Benzer şekilde kullanıldığı Yıldız (1995), Şimşek ve ark. (2002), Koyuncu (2005), Kazan (2007), Bulut (2008), Metin (2009), Saday (2009), Deniz ve ark. (2010), Erdoğan (2011), Poyraz Kayabaşı (2011), Sargın (2013) ve Arasan (2014) tarafından da belirtilmiştir. *Glycyrrhiza glabra* yörede hemoroid tedavisinde, boğaz şişkinliği ve enfeksiyonlarında kullanılmaktadır. Oğuz (2016) ve Arıtuluk (2010) bu bitkinin balgam sökücü özelliği olduğunu belirtmişlerdir. *Anemone coronaria* yörede hemoroid rahatsızlığında kullanılmaktadır. Literatürde hemoroid rahatsızlığına karşı kullanıldığına dair bilgi bulunmamaktadır. Ancak Ertuğ (2002) ve Tuzlacı (2006), eklem ağrıları ve romatizmaya karşı kullanıldığını belirtmişlerdir. *Rosa canina* bitkisi yörede hem hemoroid hem de gribal enfeksiyonlara karşı kullanılmaktadır. Ayrıca kanser riskini azalttığı düşünülmektedir. Savran ve ark. (2002), Gençay (2007), Yeşil (2007), Emre Bulut (2008), Altundağ (2009), Yapıcı ve ark. (2009), Demirci (2010), Deniz ve ark. (2010), Erdoğan (2011), Kaval (2011), Poyraz Kayabaşı (2011), Han (2012) ve Mükemre (2013) adlı araştırmacılar bu bitkinin grip ve nezleye iyi geldiğini bildirmişlerdir.

Papaver rhoeas, yörede diz ağrıları, baş ağrıları ve gribal enfeksiyonların tedavisinde kullanılmaktadır. Bulut (2008), öksürük için kullanıldığından bahsetmektedir. Arasan (2014) ise soğuk algınlığı, öksürük gibi durumlarda kullanıldığını belirtmektedir. *Platanus orientalis*, yörede şeker hastalığı ve diz kireçlenmelerine karşı kullanılmaktadır. Polat (2010), Aktan (2011) ve Arasan (2014) diz kireçlenmesine karşı kullanıldığına dair bilgiler vermişlerdir. *Ranunculus cuneatus* çalışma bölgesinde romatizmaya karşı kullanılmaktadır. Benzer bilgi Arasan (2014) tarafından verilmektedir. *Ranunculus kotschy* bitkisi de tıpkı *Ranunculus cuneatus* gibi romatizmalı hastalarda kullanılmaktadır. Ancak literatürde bu bitkinin kullanımı ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

Punica granatum yöre halkı tarafından kabukları özellikle ishale karşı kullanılmaktadır. Balos (2007) ve Güneş (2010) benzer kullanım şekliinden bahsetmişlerdir. *Linum pubescens*, yöre halkı tarafından kabızlığa karşı kullanılmaktadır. Literatürde benzer kullanımına rastlanmamıştır. *Hibiscus esculentus*, yörede halk

tarafından bağırsak rahatsızlıklarında ve kabızlığa karşı kullanılmaktadır. Benzer kullanımından Baytop (1999), Saday (2009) ve Poyraz Kayabaşı (2011)'da bahsetmektedirler. *Olea europaea* bağırsak yumuşatıcı, meme ucu kuruma ve yaralarında, sahte gebelik gibi durumlarda kullanılmaktadır. Koyuncu(2005), doğumu kolaylaştırmak amacıyla kullanıldığından bahsetmektedir. *Rumex crispus* bağırsak iltihabı ve karın şişliği olan kişilere yedirilmektedir. Literatürde *Rumex ponticus*'un herhangi bir kullanımına rastlanmamıştır. Ancak *R. patientia*'nın bağırsak rahatsızlıklarında kullanıldığına dair bilgiyi Onar (2006) vermektedir.

Cucumis melo kültürü yapılan bir bitkidir. Kansızlık ve hazımsızlığa karşı kullanılmaktadır. Çekirdekleri haşlanarak ya da kızartılarak çerez niyetine tüketilmektedir. Literatürde benzer kullanımına rastlanmamıştır. *Armeniaca vulgaris*, özellikle kansızlık problemi olan çocuklarda kullanılmaktadır. Ayrıca kabızlık durumundada suyu içilmektedir. Baytop (1999), Yeşil (2007), Şenkardeş, (2010), Doğan ve Bağcı (2011), Poyraz Kayabaşı (2011), Tekin (2011), Han(2012) ve Sargın (2013) adlı araştırmacılar kabızlığa karşı kullanıldığından bahsetmektedirler.

Cicer arietinum bitkisi bölgede anne sütünü arttırmak ve idrar yolunu açmak niyetiyle kullanılmaktadır. Bu bitkinin tohumları yeşilken tüketilmektedir. Sargın (2013)'da, benzer bir kullanımdan bahsetmektedir. *Trifolium repens* anne sütü arttırmak amacıyla kullanılmaktadır. Ayrıca hayvan yemi olarak kullanılmaktadır. Literatürde bu bitkinin anne sütünü attırmak amacıyla kullanımına rastlanmamıştır.

Cuscuta campestris bitkisi araştırma yöresinde sarılık tedavisinde kullanılmaktadır. Arasan (2014) tarafından Mardin ve çevresinde benzer şekilde kullanıldığı belirtilmektedir. Bu bitki ayrıca boya yapımında da kullanılmaktadır. *Capsicum annuum*, genellikle çocukların sarılık tedavisinde kullanılmaktadır. Ayrıca mide rahatsızlıklarına iyi geldiği söylenmektedir. Literatürde benzer bir bilgiye rastlanmamıştır.

Rhus coriaria, bitkisi yörede hayvan zehirlenmeleri ve sırt ağrısına karşı kullanılmaktadır. Bu kullanım şekline literatürde rastlanmamıştır. Ayrıca (Özçelik, 1987) ve (Güneş, 2010) belirttikleri gibi cilt rahatsızlıklarında kullanılmaktadır.

Cucumis melo var. *dudaim* (L.)Naudin. araştırma yöresinde karın ağrıları ve baş ağrılarına karşı kullanılmaktadır. Hoş bir kokuya sahiptir. Yörede kültürü yapılmakta ve güzel kokusundan dolayı evlerde bulundurulmaktadır. Benzer şekilde kullanımını

Arasan (2014)' da belirtmiştir. *Mentha x piperita* yöre halkı tarafından zehirlenmelere karşı kullanılmaktadır. Sargın (2013), Erdoğan (2011) ve Uysal (2008) mide bulantısına karşı kullanıldığını belirtmişlerdir. Çalışma alanında en çok ilgi gören ve çoğunlukla tüm sağaltıcılar tarafından kullanılan bitkiler ve kullanım alanları şu şekildedir; *Pistacia eurycarpa*, hemoroid tedavisi ve kabızlık rahatsızlığında kullanılmaktadır. *Rhus coiaria*, hayvanların zehirlenmesine karşı kullanılmaktadır. Bazı sağaltıcılar bu bitkiyi eklem ağrıları tedavisinde de kullanmaktadırlar. *Daucus carota*, özellikle böbrek taşı düşürmek amacıyla kullanılmaktadır. Hem yöre halkı hem de sağaltıcılar bu bitkiden faydalanmaktadırlar. *Matricaria aurea*, suda demlenerek yeni doğan bebeklere içirilmektedir ve gaz giderici olarak kullanılmaktadır. Ayrıca yetişkinlerde baş ağrısı, mide ve karın ağrılarında kullanılmaktadır. *Gundelia tournefortii*, halk tarafından besin olarak oldukça fazla tüketilmektedir. Sağaltıcılar bu bitkiyi mide rahatsızlıklarına karşı önermektedirler. Sağaltıcılar *Anthemis cotula* adlı bitkiyi romatizmal rahatsızlıklarda çokça kullanmaktadırlar. Bitki macun haline getirilip dizde bekletilerek kullanılmaktadır. Ayrıca birçok sağaltıcı bu bitkiyi gargara niyetine kullanmayı tavsiye etmekte vedaş eti iltihabına iyi geldiğini söylemektedirler. *Nasturtium officinale*, yörede besin olarak çokça tüketilmektedir. Özellikle hazımsızlığa karşı kullanılmaktadır. *Anchusa* sp.'nin kalbe iyi geldiği söylenmekte ayrıca besin olarak tüketilmektedir. *Cuscuta campestris*, özellikle sarılık hastalığında kullanılmaktadır. *Astragalus longifolius*, soğuk algınlığında, ayrıca bazı sağaltıcılar tarafından yaraları erken iyileştirdiği belirtilmektedir. *Glycyrrhiza glabra* adlı bitkiyi hemen hemen tüm sağaltıcılar hemoroid rahatsızlığında kullanmaktadırlar. Bitki kökünün kurutulup demlenerek içilmesi durumunda, hemoroide iyi geldiği söylenmektedir. *Mentha longifolia*, hem soğuk algınlığında, hem zehirlenmelerde hem de idrar yolu enfeksiyonlarında çok kullanılan bir bitkidir. Bazı sağaltıcılar bu bitkinin eklem ağrılarına iyi geldiğini söylemektedirler. *Alcea hoheneritum* sağaltıcıların kullandığı bir bitkidir ve tansiyon, şeker, bronşit ve gribe iyi geldiği belirtilmektedir. Ayrıca kalp ve damar rahatsızlıklarında da kullanılmaktadır. *Portulaca oleracea*, yöre halkı tarafından besin olarak tüketilmektedir. Çoğu sağaltıcı bu bitkinin kalbe ve şeker hastalığına iyi geldiğini belirtmektedir. *Platanus orientalis* adlı bitkiyi sağaltıcılar eklem ağrılarına karşı kullanmaktadırlar. Yöre halkı da sağaltıcıların önerisiyle bu bitkiyi çok

fazla tüketmektedirler. *Urtica dioica* grip, öksürük, şeker hastalığı, baş ağrısı, kadınsal rahatsızlıklar ve kalp rahatsızlıklarına karşı tüm sağıaltıcılar tarafından önerilmektedir.

Sonuç olarak, yürütölen buçalışmada 112kaynak kişiyile görüşölmüştür. Bu kişilerin çoğı çiftçiler ve sağıaltıcılardan oluşmaktadır ve büyük çoğunluğu 45 yaş üzerindedir. Bölgede halk hekimliğı ile uğraşan insanların sayısının az olmasına rağmen bu kişiler kendilerini geliştirmiş ve profesyonel bir şekilde kendilerine ve çevrelerine uygulamaktadırlar. Ancak bölgede genç nesil, geleneksel halk hekimliğı konusunda yeterli bilgiye sahip değildir. Bu durum elde edilen bu bilgilerin son kuşaklarla beraber yok olma tehlikesini doğurmuştur. Elde ettiğimiz bu sonuçların derlenip toplanması ve kayıt altına alınması bu açıdan büyük önem taşımaktadır. Kaynak kişilerle yaptığımız görüşmeler sonucunda 35 familyaya ait 79 bitki türünün tedavi amacıyla kullanıldığı belirlenmiştir. Bu şifalı bitkilerin genellikle gıda olarak tüketildikleritespit edilmiştir. Ancak bazı bitkilerin yem bitkisi olarak, bazılarının süs bitkisi olarak, bazılarınında barınak ve yakacak olarak kullanıldıkları belirlenmiştir. Bitkilerden 29 tanesi kültüre alınmakta, 50 tanesi ise yabani olarak yetişmektedir. Bazı şifalı bitkiler tek başına kullanılırken bazı bitkilerde su, tereyağı, zeytinyağı, bal, yumurta, süt, yoğıurt gibi yardımcı maddelerle kullanılmaktadır. Tespit edilen bitkiler baş ağrısı, diş ağrısı, göz iltihabı, ağız yaraları, boğıaz hastalıkları, kulak rahatsızlıkları, karın ağrısı, mide ağrısı, hazımsızlık, hemoroid, cilt rahatsızlıkları, kanser, kalp rahatsızlıkları, grip, kadınsal hastalıklar gibi birçok alanda kullanılmaktadır.

Tespit edilen bitkilerin bilimsel isimleri, kullanım amacı, kullanım şekli ve yöresel isimleribelirlenmiş, yöre halkının geçmişten günümüze binlerce yıllık bilgi birikimlerinin ve deneyimlerinin gelecek nesillere aktarılması sağılanmaya çalışılmıştır. Elde edilen bilgilerin birçoğına literatürde rastlanmaması ve çalışma alanında bu tarz çalışmaları yapılmamış olması oldukça önemli bir sonuçtur. Böylece bu çalışma ile halk hekimliğinde kullanılan birçok bitkinin bilim dünyasına tanıtılması düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Akan, H., Korkut, M.M., Balos, M.M., 2008. Arat Dağı ve çevresinde (Birecik, Şanlıurfa) etnobotanik bir araştırma. *Fırat Üniv. Fen ve Müh. Bil.*, **20** (1), 67-81.
- Akan, H., Balos, M. M., Tel, A.Z., 2013. Birecik (Şanlıurfa) yöresindeki bazı baklagil bitkilerin etnobotanik özellikleri. *Adyütayam* **1** (1): 31-39.
- Akdoğan, H., Akgün, B., 2006. Göksun (Kahramanmaraş) Çevresinde Halk İlacı Olarak Kullanılan Bazı Bitkisel Gıdalar. *Türkiye 9. Gıda Kongresi*; 24-26 Mayıs 2006, Bolu. 183-186.
- Akgül, A., 2008. *Midyat (Mardin) Civarında Etnobotanik*. E.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir. 176s.
- Akgünlü, S., B., 2012. *Kilis ve Gaziantep Yöresinde Tüketilen Bazı Yabani Sebzelerin Mineral İçerikleri ve Mikrobiyolojik Analizleri*. Kilis 7 Aralık Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kilis. 59s.
- Aktan, T., 2011. *Yenişehir (Bursa) ve Köylerinin Etnobotanik Özellikleri*. Celal Bayar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı, Botanik Programı, Yüksek Lisans Tezi, Manisa. 303s.
- Alpaslan, Z., 2012. *Ergan Dağı (Erzincan)'nın Etnobotanik Özellikleri*. Erzincan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzincan. 143s.
- Altay, V., Çelik, O., 2011. Antakya Semt Pazarlarındaki Bazı Doğal Bitkilerin Etnobotanik Yönden Araştırılması. *Biyoloji Bilimleri Araştırma Dergisi* **4** (2): 137-139.
- Altay, V., Karahan, F., 2012. Tayfur Sökmen Kampüsü (Antakya-Hatay) ve çevresinde bulunan bitkiler üzerine etnobotanik bir araştırma. *Karadeniz Fen Bilimleri Dergisi / The Black Sea Journal of Sciences* **2** (7):13-28.
- Altundağ, E., 2009. *Iğdır İlinin (Doğu Anadolu Bölgesi) Doğal Bitkilerinin Halk Tarafından Kullanımı*. İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Farmasötik Botanik Anabilim Dalı Farmasötik Botanik Programı, Doktora Tezi, İstanbul. 413s.
- Anonim, 2006. <http://www.etnofertug.blogspot.com/2006/04/etnobotanik-nedir-etnobotanik-ksaca.Html> (Erişim tarihi: 28.12.2018).
- Anonim, 2011a. <http://www.idil.bel.tr/idil/> (Erişim tarihi: 15.11.2018).
- Anonim, 2011b. <http://sirnakqencligi.blogspot.com/2011/05/srnak-idil-ilcesinin-tarihi-cografyasi.Html> (Erişim tarihi: 15.11.2018).
- Anonim, 2016. <https://www.hurbilgi.com/index.php/2016/12/11/turkiyedeki-bitki-turleri-topluluklari-nelerdir/> (Erişim tarihi: 28.12.2018).
- Anonim, 2018a. <http://www.koseyazilarinayorumlar.com/index.php?topic=178.0> (Erişim tarihi: 17.12.2018).
- Anonim, 2018b. <https://www.sorhocam.com/etiket.asp?sid=4353&tibbi-bitkilerin-tarihcesi/> (Erişim tarihi: 20.12.2018).
- Anonim, 2018c. <http://www.suryaniler.com/makale-havuzu.asp?id=662> (Erişim tarihi: 15.11.2018).
- Anonim, 2019a. <https://nereye.com.tr/eskicaqda-tip-uygulamalari-bolum-1-mezopotamya/> (Erişim tarihi: 28.12.2018).

- Anonim, 2019b. <https://bitkilervelazlar.wordpress.com/2014/11/25/etnobotani-Nedir/> (Erişim tarihi: 08.01.2019).
- Anonim, 2020a. <https://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9E%C4%B1rnak> (Erişim tarihi: 20.12.2020)
- Anonim, 2021a. <https://www.google.com/search?q=hardal+bitkisi&safe=strict&source> (Erişim tarihi: 12.01.2021)
- Anonim, 2021b. <https://www.google.com/search?q=medicago+sativa+bitkisi+resmi&z> (Erişim tarihi: 12.01.2021)
- Arabacı Anul, S., 2010. *İncek (Ankara) Florası ve Farmasötik Botanik Yönünden Değerlendirilmesi*. Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Farmasötik Botanik Programı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara. 164s.
- Asımgil, A., 1997. *Şifalı Bitkiler*. İstanbul. 352s Arasan, Ş., 2012. Geleneksel halk hekimliğine genel bir bakış. *Mardin Gıda Tarım ve Hayvancılık Dergisi*, 4 (2): 42-43.
- Arasan, Ş., 2014. Savur (Mardin) Yöresinin Halk Hekimliğinde Kullanılan bitkiler ve kullanım alanları. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Bitki Koruma Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Van.
- Arıtuluk, Z.C., 2010. *Tefenni (Burdur) İlçesinin Florası ve Halk İlaçları*. Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Farmasötik Botanik Programı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara. 368s.
- Arıtuluk, Z.C., Ezer, N., 2012. Halk Arasında Diyabete Karşı Kullanılan Bitkiler (Türkiye)-II. *Hacettepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dergisi* 32 (2): 179-208.
- Ayandın, H., 2010. *Avşar, Şabanözü ve Çile Dağı (Polatlı/Ankara) Arasında Kalan Bölgenin Etnobotanik Özellikleri*. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya. 94s.
- Baytop, T., 1994. *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara
- Baytop, T., 1999. *Türkiye’de Bitkiler ile Tedavi; Geçmişte ve Bugün*. Nobel Tıp Kitapevleri, İstanbul. 480s.
- Birinci, S., 2008. *Doğu Karadeniz Bölgesinde Doğal Olarak Bulunan Faydalı Bitkiler ve Kullanım Alanlarının Araştırılması*. Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Tarla Bitkileri Anabilim Dalı, Adana. 187s.
- Bulut, Y., 2006. *Manavgat (Antalya) Yöresinin Faydalı Bitkileri*. Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 107s.
- Cansaran, A., Kaya, Ö.F., Yıldırım, C., 2007. Ovabaşı, Akpınar, Güllüce ve Köşeler Köyleri (Gümüşhacıköy/Amasya) arasında kalan bölgede etnobotanik bir araştırma. *Fırat Üniv. Fen ve Müh. Bil. Dergisi* 19 (3): 243-257.
- Dalkılıç, N., Halifeoğlu, F.M., 2006. Mardin Savur Geleneksel Kent Dokusu ve Evleri *Uludağ Üniversitesi Mühendislik- Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 1 (11): 93-111.
- Davis, P. H., 1965-85. *Flora of Turkey and East Aegean Islands*. Vol. 1-9. Edinburgh University Press. Edinburgh.
- Demirci, S., 2010. *Andırın (Kahramanmaraş) İlçesinde Etnobotanik Bir Araştırma*. İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Farmasötik Botanik Anabilim Dalı Farmasötik Botanik Programı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul. 251s.
- Deniz, L., Serteser, A., Kargıoğlu, M., 2010. Uşak Üniversitesi ve Yakın Çevresindeki Bazı Bitkilerin Mahalli Adları ve Etnobotanik Özellikleri. *AKÜ Fen Bilimleri Dergisi* -10(1):57-72.

- Doğan, A., 2008. **Ovacık Tunceli Yöresinin Geleneksel Halk İlacı Olarak Kullanılan Bitkileri**. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Farmasötik Botanik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul. 99s.
- Doğan, G., Bağcı, E., 2011. Elazığ'ın bazı yerleşim alanlarında halkın geleneksel ekolojik bilgisine dayanarak kullandığı bitkiler ve etnobotanik özellikleri. **Fırat Üniv. Fen Bilimleri Dergisi** 23 (2):77-86.
- Doğanoğlu, Ö., Gezer, A., Yücedağ, C., 2006. Göller bölgesi-yenişarbademli yöresi'nin önemli bazı tıbbi ve aromatik bitki taksonları üzerine araştırmalar. **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi** 10 (1) (2006), 66-73.
- Elçi, B., Erik, S., 2006. Gündül (Ankara) ve çevresinin etnobotanik özellikleri. **Hacettepe Üniversitesi, Eczacılık Fakültesi Dergisi** 26 (2), 57-64.
- Emre Bulut, G., 2008. **Bayramiç (Çanakkale) Yöresinde Etnobotanik Araştırmalar** Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Farmasötik Botanik Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul. 440.
- Erdoğan, R., 2011. **Sarıveliler (Karaman) ve Çevresinde Yetişen Bitkilerin Etnobotanik Özellikleri**. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya. 130.
- Ergen, N., 2012. **Türk Halk İlaçlarının Caenorhabditis elegans Ömür Uzunluğu Üzerine Etkisinin Araştırılması**. Ankara Üniversitesi Biyoteknoloji Enstitüsü Temel Biyoteknoloji Anabilim Dalı, Ankara. Yüksek Lisans Tezi, 91.
- Ertuğ, F., 2002. Bodrum yöresinde halk tıbbında yararlanılan bitkiler, **Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı, Bildiriler**, 29-31 Mayıs 2002.
- Ersöz, T., 1988. **Gentiana olivieri Griseb. Üzerinde Farmakognozik Araştırmaların** Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Farmakognozisi Programı, Doktora Tezi, Ankara. 147.
- Gençay, A., 2007. **Cizre (Şırnak)'nın Etnobotanik Özellikleri**. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Van. 248.
- Gültaş, N., 2009. **Adıyaman İlinde Etnobotanik Değeri Olan Bazı Bitkilerin Kullanım Alanlarının Tespiti**. Fırat Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilimdalı, Elazığ. 53.
- Güneş, S., 2010. **Karaisalı (Adana) ve Köylerinde Halkın Kullandığı Doğal Bitkilerin Etnobotanik Yönden Araştırılması**. Niğde Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Niğde. 280.
- Gürdal, B., 2010. **Marmaris (Muğla) İlçesinde Etnobotanik Bir Araştırma**. İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmasötik Botanik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul. 250.
- Gürhan, G., Ezer, N., 2004. Halk arasında hemoroit tedavisinde kullanılan bitkiler-I. **Hacettepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dergisi** 24 (1):37-55.
- Gürsoy, O.V., Gürsoy, G.U., 2004. Anadolu'da diş ve dişeti ile ilgili hastalıkların tedavisinde halk arasında yaygın olarak kullanılan bitkiler, kullanım şekilleri ve bitkisel özellikleri. **Cumhuriyet Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi** 7 (1): 64-67.
- Han, M.İ., 2012. **Kadışehri (Yozgat) Yöresinin Geleneksel Halk İlacı Olarak Kullanılan Bitkileri**. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Farmasötik Botanik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul. 108.
- Karataş, H., 2007. **İlgaz (Çankırı)'ın Etnobotanigi**. Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara. 133.

- Kaval, İ., 2011. *Geçitli (Hakkari) ve Çevresinin Etnobotanik Özellikleri*. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Van. 278.
- Kaya, İ., İncekara, N., Nemli, Y., 2004. Ege bölgesinde sebze olarak tüketilen yabani kuşkonmaz, sirken, yabani hindiba, rezene, gelincik, çoban değneği ve ebegümecinin bazı kimyasal analizleri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Bilimleri Dergisi*, 14 (1): 1-6.
- Kazan, D., 2007. *Ortaca (Muğla) İlçesinin Etnobotanigi*. Muğla Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Muğla. 142.
- Kendir, G., Güvenç, A., 2010. Etnobotanik ve Türkiye’de yapılmış etnobotanik çalışmalara genel bir bakış. *Hacettepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dergisi* 30 (1): 49-80.
- Kevser Furkan, M., 2016. *Adıyaman İlinde Yetişen Bazı Bitkilerin Etnobotanik Özellikleri*. Adıyaman Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi Adıyaman 263.
- Kıran, Ö., 2006. *Kozan Yöresi Florasındaki Tıbbi Bitkiler ve Bunların Kullanılışı*. Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Adana. 54.
- Koçak, S., 1999. *Karaman Yöresinde Etnobotanik Bir Araştırma*. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bil. Ens. Farmasötik Botanik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Korkut, M.M., 2006. *Arat Dağı (Şanlıurfa) Florası ve Etnobotanik Özellikleri*. Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa. 103.
- Koyuncu, O., 2005. *Geyve (Sakarya) ve Çevresinin Florostik ve Etnobotanik İncelenmesi*. Osmangazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı Botanik Bilim Dalı, Doktora tezi, Eskişehir. 253.
- Mart, S., 2006. *Bahçe ve Hasanbeyli (Osmaniye) Halkının Kullandığı Doğal Bitkilerin Etnobotanik Yönden Araştırılması*. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Adana. 59.
- Melikoğlu, G., 1987. *Giresun İli Halk İlaçları Üzerinde Farmakognozik Ön Araştırmalar*. İ. Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmakognozik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Messegue, M., 1973. *İnsanlar ve Bitkiler*. Yelken Matbaası, İstanbul. 491.
- Metin, A., 2009. *Mut ve Çevresinde Yetişen Bitkilerin (Mersin) Etnobotanik Özellikleri*. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya. 234.
- Mükemre, M., 2013. *Konalga, Sırmalı, Dokuzdam Köyleri (Çatak-Van) ve Çevrelerini Etnobotanik Özellikleri*. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Van. 368.
- Niyazi Sami, S., 2007. *İsperih (Razgrad-Blugaristan) İlçesinde Etnobotanik Bir Araştırma*. İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Farmasötik Botanik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul. 160.
- Oğuz, F., 2016. *Yüksekova (Hakkâri) Yöresinde Halk Tababetinde Kullanılan Bitkiler ve kullanım alanları*. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Bitki Koruma Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Van

- Özgen, Z.N., 2007. *Adana (Merkez) Halk Hekimliği Araştırması*. Çukurovaniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Adana. 157.
- Özbek, H., 2002. *Foeniculum vulgare* Miller (Rezene) meyvesi uçucu yağının lethal doz (LD50) düzeyi ve sağlıklı ve diyabetli farelerde hipoglisemik etkisinin araştırılması. *Van Tıp Dergisi*, 9 (4): 98–103.
- Özbek, H., 2005. Cinsel ve jinekolojik sorunların tedavisinde bitkilerin kullanımı. *Van Tıp Dergisi*: 12 (2):170-174.
- Özgökçe, F., Özçelik, H., 2004. Ethnobotanical aspects of some taxa in east Anatolia (Turkey), *Economic Botany*, 58 (4): 697-704.
- Öztürk, M., Özçelik, M., 1991. *Doğu Anadolu'nun Faydalı Bitkileri*. Semih Ofset asım Tesisleri. Ankara.
- Polat, R., 2010. *Havran ve Burhaniye Çevresinde Tarımsal Biyoçeşitlilik ve Etnobotanik Araştırmalar*. Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Balıkesir. 334.
- Poyraz Kayabaşı, N., 2011. *Manyas ve Köylerinde Etnobotanik Bir Çalışma*. Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir. 295.
- Saday, H., 2009. *Güzeloluk ve Çevresinin (Erdemli/Mersin) Etnobotanik Özelliği*. Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya. 117.
- Sargın, S., A., 2013. *Alaşehir ve Çevresinde (Manisa) Tarımsal Biyoçeşitlilik ve Etnobotanik Araştırmaları*, Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Balıkesir. 461.
- Satıl, F., Akçiçek, E., Selvi, S., 2008. Madra dağı (Balıkesir/İzmir) ve çevresinde etnobotanik bir çalışma. *Biyoloji Bilimleri Araştırma Dergisi*1 (1): 31-36.
- Satıl, F., Tümen, G., Dirmenci, T., Çelik, A., Arı, Y., Malyer, H., 2006. Kazdağı illi parkı ve çevresinde (Balıkesir) etnobotanik envanter çalışması 2004-2006. *TÜBA Kültür Envanteri Dergisi* 5 / 2006, 171-203.
- Savran, A., Bağcı, Y., Kargioğlu, M., 2002. Gemerek (Sivas) ve çevresindeki bazı bitkilerin yerel adları ve etnobotanik özellikleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*8 (1), 314-322.
- Sever, 2004. *Türk Halk İnançlarında ve Halk Hekimliği Uygulamalarında Meyve* Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Kırşehir.
- Şenkardeş, İ., 2010. *Ürgüp Yöresinin (Nevşehir) Geleneksel Halk İlacı Olarak Kullanılan Bitkileri*. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Farmasötik Botanik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul. 142.
- Şimşek I., Aytekin, F., Yeşilada, E., Yıldırım, Ş., 2002. Anadolu'da halk arasında bitkilerin kullanılış amaçları üzerinde etnobotanik bir çalışma. *Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı, Bildiriler*. 29-31 Mayıs 2002, Eskişehir. 434-457.
- Tanker ve ark., 1983 *İç Anadolu Bölgesi'nde Ateş düşürücü olarak kullanılan halk ilaçları*. Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi, Ankara.
- Tarakçı, S., 2006. *Beykoz Civarındaki Tıbbi Özellik Taşıyan Bitkiler Üzerine Araştırmalar*. Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.
- Tekin, S., 2011. *Üzümlü (Erzincan) İlçesinin Etnobotanik Özellikleri*. Erzincan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzincan. 126.

- Temel, M., Tınmaz, A.B., Öztürk, M., Gündüz, O., 2018 Dünyada ve Türkiye’de Tıbbi Aromatik Bitkilerin Üretimi ve Ticareti. **KSÜ Tarım ve Doğa Dergisi** 21: 198-214.
- Tugay, O., Bağcı, İ., Ulukuş, D., Özer, E., Canbulat, M.A., 2012. Kurucuova (Beyşehir, Konya/Türkiye) kasabasında gıda olarak kullanılan doğal bitkiler. **Biological Diversity and Conservation** 5/3 140-145.
- Tulukçu, E., Sağdıç, O., 2011. Konya’da aktarlarda satılan tıbbi bitkiler ve kullanılan kısımları. **Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi**, 27 (4): 304-308
- Türkan, Ş., Malyer, H., Özaydın, S., Tümen, G., 2006. Ordu ili ve çevresinde yetişen bazı bitkilerin etnobotanik özellikleri. **Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi**, 10(02):162-166.
- Uluğ, E., Kadioğlu, İ., Üremiş, İ., 1993. **Türkiye’nin Yabancı Otları ve Bazı Özellikleri**. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Zirai Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Yayın no:78. Adana. 513.
- Uysal, G., 2008. **Köyceğiz (Muğla) İlçesinin Etnobotaniği**. Muğla Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Muğla. 506.
- Vural, G., 2008. **Honaz Dağı ve Çevresindeki Bazı Doğal Bitkilerin Etnobotanik Özellikleri**. Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Afyon. 144.
- Yapıcı İ.Ü., Hoşhören H., Saya Ö., 2009. Kurtalan (Siirt) ilçesinin etnobotanik özellikleri. **Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi**, 12, 191-196.
- Yentür ve ark., 2002. **Türkiye’deki Doğal Eczane**. İstanbul. 94.
- Yeşil, Y., 2007. **Kürecik (Akçadağ/Malatya) Bucağında Etnobotanik Bir Araştırma** İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Farmasötik Botanik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.275.
- Yıldız, R., 1995. **Büyük Şifalı Bitkiler Sular ve Kaplıcalar Ansiklopedisi**. Huzur Yayınevi, İstanbul. 536.
- Yüzbaşıoğlu, E., 2010. **Reşadiye (A6, Tokat) ve Çevresinin Etnobotaniği**. Çanakkale Onsekizmart Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale. 158.
- Zeynalov, Y., 2008. **İlaç Bitkiler Tarihi Gelişimi ve Kullanımları**. Aden Yayıncılık, Şenyıldız Matbaası. İstanbul. 238.

EKLER**Ek 1. Kaynak kişi listesi**

No	Adı ve Soyadı	Cinsiyet	Yerleşim
1	Atiye DOĞAN	K	İdil/Merkez
2	Ahmet Yıldırım	E	İdil/Oymak köyü
3	Kadir UĞURLU	E	İdil/Merkez
4	Aziz GEZER	E	İdil/Çayırli köyü
5	Abdullah KARTAL	E	İdil/Toklu köyü
6	Ayten KARADENİZ	K	İdil/Özbek köyü
7	Ahmet ŞİŞMAN	E	İdil/Alakamış köyü
8	Ahmet DEMİR	E	İdil/Pınarbaşı köyü
9	Abdullah SÖNMEZ	E	İdil/Merkez
10	Abdulaziz AKDENİZ	E	İdil/Tepeköy
11	Abdurrahman ALTUNTAŞ	E	İdil/Tepeköy
12	Aydın ÖGET	E	İdil/Tekeköy
13	Abdurrahim TEKİN	E	İdil/Özen köyü
14	Abdullah AKAMAN	E	İdil/Merkez
15	Abdurrahim ERİCE	E	İdil/Sırtköy
16	Ali SÜNE	E	İdil/Sulak köyü
17	Azad ARI	E	İdil/Yarbaşı köyü
18	Ayşe OLTAN	K	İdil/Sulak köyü
19	Besna OGUZ	K	İdil/Merkez
20	Delal KURT	K	İdil/Oymak köyü
21	Emşa SÜLMENLİ	K	İdil/Merkez
22	Elif MORAN	K	İdil/Merkez
23	Emine ŞİŞMAN	K	İdil/Alakamış köyü
24	Emine ÜZÜM	K	İdil/Yazman köyü
25	Emine ASLAN	K	İdil/Merkez
26	Fatma ÖZ	K	İdil/ Karalar köyü
27	Fatima ÖZMEN	K	İdil/Tepeköy
28	Feride AYTİMUR	K	İdil/Ulak köyü
29	Fatma BARÇIN	K	İdil/Merkez
30	Fehime TEKİN	K	İdil/Özen köyü

Ek 1. Kaynak kişi listesi (devam)

31	Gülgin ASLAN	K	İdil/Yolaçan köyü
32	Geyda SÜLMENLİ	K	İdil/Merkez
33	Geme AKMAN	K	İdil/Merkez
34	Hazniye DALMAN	K	İdil/Sulak köyü
35	Hamza YILDIRIM	E	İdil/Merkez
36	Horişan UCUN	K	İdil/Merkez
37	Hacı DEMİR	E	İdil/Ulak köü
38	Halil ÖZTÜRK	E	İdil/Yüksekköy
39	Halime TORAY	K	İdil/Merkez
40	Hediye EVSEN	K	İdil/Merkez
41	Hediye GÜL	K	İdil/Yarbaşı köyü
42	Hatice CABUĞA	K	İdil/Alcanya beldesi
43	Halime ATAİN	K	İdil/Köyceğiz
44	Helef KURT	E	İdil/Oymak köyü
45	Hatice ÖNGÜN	K	İdil/Merkez
46	Hamdiye AKDENİZ	K	İdil/Tepeköy
47	Hasan OKTAY	E	İdil/Tepeköy
48	Hayriye ALAF	K	İdil/Yazman köyü
49	Halil ÖKLÜ	E	İdil/Tekeköy
50	İsmail KIRCA	E	İdil/Kırca köyü
51	İlyas ÜREK	E	İdil/Öğündük Köyü
52	İsmail ÇİÇEK	E	İdil/Çığır Köyü
53	İbrahim ADLİM	E	İdil/Yörük köyü
54	Kasım AKYÜZ	E	İdil/Kozluca Köyü
55	Kumri OLGAÇ	K	İdil/Tepcik Köyü
56	Kerime SAĞMAN	K	İdil/Sulak köyü
57	Kırho BELTEN	E	İdil/Ulak köyü
58	Kerime BAĞLAN	K	İdil/Üçok köyü
59	Kudret ÖGET	K	İdil/Tekeköy
60	Kezban ADLİM	K	İdil/Yörük Köyü
61	Kumri SÜNE	K	İdil/Sulak köyü
62	Lahde BARINÇ	E	İdil/Öğündük köü
63	Leyla DOĞAN	K	İdil/Merkez
64	Leyla NARÇİN	K	İdil/Merkez
65	Merde TEK	K	İdil/Sırtköy

Ek 1. Kaynak kişi listesi (devam)

66	M.Emin MORAN	E	İdil/Merkez
67	Mikail DEMİR	E	İdil/Ulak köyü
68	Menav BUDAK	E	İdil/Duruköy
69	M.Emin ŞİMŞEK	E	İdil/Tepeköy
70	M.Emin GÖRMEN	E	İdil/Kırca köyü
71	Mevlûde DİKMEN	K	İdil/ Yolaçan köyü
72	M.Sait ATAİN	E	İdil/Köyceğiz
73	M. Salih BAĞLAN	E	İdil/Üçok köyü
74	Meryem AKSU	K	İdil/Özen köyü
75	Makbule OKUŞ	K	İdil/Bereketli köyü
76	M.Emin VARİŞ	E	İdil/Merkez
77	Nuriye YANALAK	K	İdil/Merkez
78	Nevile AKDENİZ	K	İdil/Tepeköy
79	Nejbir OKAL	E	İdil/Bozburun köyü
80	Ozan BASA	E	İdil/Oyalı köyü
81	Ömer YEŞİLMEN	E	İdil/Sulak köyü
82	Ömer SAĞMAN	E	İdil/Sulak köyü
83	Rabia UĞURLU	K	İdil/Merkez
84	Ramazan KARA	E	İdil/Dumanlı Köyü
85	Ramazan AKSU	E	İdil/Sulak köyü
86	Ramazan NAS	E	İdil/Hendek köyü
87	Ramazan AKÇİN	E	İdil/Özen köyü
88	Rafia BASAN	K	İdil/Oyalı köyü
89	Selahattin TORAY	E	İdil/Merkez
90	Selahattin AKDENİZ	E	İdil/Tepeköy
91	Sakine YANALAK	K	İdil/Merkez
92	Sait YALÇIN	E	İdil/Yüksekköy
93	Serkan ÖNGÜN	E	İdil/Tekeköy
94	Sabire ALTIN	K	İdil/Oyalı köyü
95	Sadiye KARADENİZ	K	İdil/Özbek köyü
96	Seve KAHRAMAN	K	İdil/Tepecik köyü
97	Seve UĞURLU	K	İdil/Yolaçan köyü
98	Sakine AKBABA	K	İdil/Yazman köyü
99	Salih AKKOYUN	E	İdil/Akdağ köyü
100	Selim YAĞBASAN	E	İdil/Merkez

Ek 1. Kaynak kişi listesi (devam)

101	Suphe TEK	K	İdil/Sulak köyü
102	Sıdika SÖNMEZ	K	İdil/Merkez
103	Şomun VERGİLİ	E	İdil/Öğündük Köyü
104	Şao ER	E	İdil/Haberli köyü
105	Şerife ADLİM	K	İdil/Yörük köyü
106	Şükrü BOZKURT	E	İdil/Yüksek köy
107	Şiro NAS	K	İdil/Yarbaşı Köyü
108	Tırhan AYBAZ	E	İdil/Ulak köyü
109	Vesile KAPLAN	K	İdil/Dirsekli köyü
110	Yusuf ZEREN	E	İdil/Dirsekli
111	Zeki ÇALIŞAN	E	İdil/Yağmurca Köyü
112	Zümrete ÖRNEK	K	İdil/Sulak köyü

Ek 2. Geleneksel Halk Hekimliği Çerçeve Sorular

BİTKİSEL HALK İLAÇLARI ANKET FORMU

Araştırma yöresi (Köy/Mezra):

Tarih:

Görüşülen kişi:

Kişinin adresi ve telefonu:

1. Bitkinin bilimsel ismi:.....)

2. Bitkinin Türkçe ismi:.....)

3. Bitkinin yöresel ismi:.....)

4. Bitkinin kullanım alanı: ☐ İnsan sağlığı ☐ Hayvan sağlığı5. Yaş grubu: ☐ Bebek ☐ Çocuk ☐ Yetişkin6. Cinsiyet: ☐ Erkek ☐ Kadın

7. Bitkinin tedavideki kullanılış amacı:)

8. Bitkinin kullanımı: ☐ Tek başına ☐ Karışım halinde

9. Bitki nereden/hangi ayda toplanır:)

10. Bitkinin kullanılan kısmı:)

11. Kullanılış/Hazırlanış yöntemi: ☐ Doğrudan ☐ İnfüzyon (demleme) ☐ Dekoksiyon☐ Lapa (katkı maddeleri.....)

☐ Yakı (katkı maddeleri.....)

☐ Diğer: (.....)

12. Kullanılış şekli: ☐ Dahilen ☐ Haricen ☐ Diğer:

13. Kullanım dozu / ölçüsü :

14. Kullanım zamanı a. ☐ Aç karnına ☐ Tok karnına b. ☐ Sabah ☐ Öğle ☐ Akşam

15. Kullanım süresi: ☐ gün ☐ hafta ☐ İyileşinceye kadar

16. Etkisi: ☐ Etkisiz ☐ Az etkili ☐ Orta etkili ☐ Çok etkili ☐ Tam (kesin) etkili

17. Yan etki: ☐ Yok ☐ Çok az ☐ Orta derecede ☐ Çok ☐ Öldürücü

(açıklayınız:

18. Bitkinin tedavi dışında kullanılış amacı:.....)

19. Bu bilgileri kimden/kimlerden öğrenmiş:.....)

20. Diğer bilgiler:

Evde/pazarda kaynak kişilere sorulabilecek sorular:

1) Gösterdiği/sattığı bitkinin yerel adı?

2) Başka adını biliyor mu? Bu adı kimler kullanır?

3) Bitkiyi kendi mi toplamış?

4) Nereden? (Yeri önemli, mevki adı, bulunulan yere mesafesi)

5) Nasıl hazırlıyor? (Yıkadıktan sonra haşlıyor mu, doğruyor mu? Neresini atıyor?)

6) Nasıl pişiriyor? (kendi özel tarifi alınacak) Çiğ de yenir mi?

7) Başka bitkilerle bir arada pişirilir mi?

8) Herkes aynı bitkiyi toplar/ kullanır mı?

9) Bu bilgiyi kimden edinmiş/öğrenmiş? (annesinden, geldiği yerdeki insanlardan vb)

10) Kaç ay bulunur? (ilk hangi ayda toplar? En son hangi ayda?)

Şifalı bitkilerle ilgili sorular:

1) Şifalı olarak tanıdığı bitkilerin adları?

2) Bunların her biri neye iyidir?

3) Kendisi hangilerini toplar?

4) Hangilerini ailesi için kullanır?

5) Hangi ayda toplar?

6) Nereden toplar? (Yeri, mevki adı, bulunulan yere mesafesi)

7) Bitkilerin hangi kısmı kullanılır?

- 8) Her biri nasıl hazırlanır? (Çay gibi demler mi? Kaynatır mı? Lapa/yakı olarak mı hazırlar?)
- 9) Kaç kez içilir/uygulanır? Aç karnına mı? Akşamları mı?
- 10) Ne miktarda ve süreyle?
- 11) Bu bilgileri kimden/kimlerden öğrenmiş?
- 12) Annesinden ya da anneannesinden ise onlar da aynı köyden mi/ yöreden mi sorulacak.

Ebe kadınlara sorulabilecek sorular:

- 1) Doğumu kolaylaştırmak için hamile kadın neler yemeli, içmeli?
- 2) Özellikle doğumu kolaylaştıran bir meyve, ot var mıdır?
- 3) Hamilenin neleri yemesi/içmesi zararlıdır?
- 4) Doğumda kullandığı, kolaylaştırıcı bir ot, dal, tütsü vb. var mı?
- 5) Sütü arttırmak için lohusanın neler yemesi, içmesi gerek?
- 6) Çay, şerbet?
- 7) Kanamayı durdurmak için bildiği bir bitki var mı?
- 8) Çocuğu olmayan kadınlara önerileri neler? (Bitkilerle banyo, buharına oturtma, vb)
- 9) Çocuk düşürmede eskiden kullanılan bitkiler ve uygulamalar hangileri?
- 10) Aybaşı kanamalarında ağrı kesici uygulamalar var mıdır?

Ocak/sağaltıcılara sorulabilecek sorular:

- 1) Hangi hastalar gelir? (bazıları belirli günlerde hasta kabul eder, sorulmalı)
- 2) Kimden el almış? (el alma töreni sorulacak, akrabalığı)
- 3) Sağaltımda bir bitki kullanıyor mu?
- 4) Hangi bitki? Hangi bölümü? (mümkünse örnek alınacak)
- 5) Nasıl kullanıyor? (dua okuyor mu, ne söylüyor)
- 6) Bitkiyi kendisi mi topluyor?
- 7) Nereden topluyor/ alıyor?
- 8) Toplarken özellikle dikkat ettiği bir şey var mı? (topladığı yer, saat, mevsim)
- 9) Hastalarına neleri yemelerini/içmelerini, nelerden uzak durmalarını öğütler?
- 10) Önerilen miktar?
- 11) Yapılış ve uygulama biçimi nasıldır?

- 12) Kırık çıkıklarda ağrı kesici olarak hangi tür lapa iyidir?
- 13) Siğillerde ne yapılır?
- 14) Karın ağrısına ne iyi gelir?
- 15) Böbrek kumu ve taş düşürmede kullanılan bir bitki biliyor mu?

Halk hekimlerine/bitki çayı satıcılarına/aktarlara sorulabilecek sorular:

- 1) Aşağıdaki rahatsızlıklarda hangi bitkileri önerir?
- 2) Nasıl uygulanır?
- 3) Bunlar arasında kendi topladıkları hangileri?
- 4) Nereden, hangi ayda toplamış?
- 5) Hastalarına yeme-içmeyle ilgili diğer önerileri?
- 6) İshalde, ateş düşürücü, mide rahatsızlıklarında, gaz, hazımsızlık, ağrı giderici, tansiyon, şeker, sarılık, öksürük, balgam sökücü, idrar yolu hastalıkları, kabızlık, yaralarda, cilt hastalıklarında, iştah açıcı, uyku verici, rahatlatıcı, kanser v.b. rahatsızlıklarda kullandıkları bitki veya bitkiler var mıdır?
- 7) Karışımları, ölçüleri,
- 8) Haricimi yoksa dâhili mi kullanıldıkları,
- 9) Aç veya tok olarak kullanılacağı, v.b. sorular ayrıntılı bir biçimde sorulacaktır.

BİTKİSEL HALK İLAÇLARI ARAŞTIRMA FORMU I

Bitkinin adı:

Araştırma yöresi (İlçe/Köy):

Görüşülen kişi:

Tarih: No:

1. Bitkinin yöresel adı:.....
2. Bitkinin kullanım alanı: ☐ İnsan sağlığı ☐ Hayvan sağlığı
3. Bitkinin kullanılan kısmı:.....
4. Bitkinin tedavideki kullanılış amacı:.....
5. Bitkinin kullanımı: ☐ Tek başına ☐ Karışım halinde
6. Kullanılış / Hazırlanış yöntemi : ☐ Doğrudan ☐ İnfüzyon ☐ Dekoksiyon
- ☐ Lapa (katkı maddeleri ☐ Yakı Diğer:
7. Kullanılış şekli: ☐ Dahilen ☐ Haricen

☐ Diğer:.....

8. Yaş grubu : ☐ Bebek ☐ Çocuk ☐ Yetişkin kimse

9. Cinsiyet: ☐ Erkek ☐ Kadın

10. Kullanım dozu / ölçüsü: Günde

11. Kullanım zamanı

a. ☐ Aç karnına ☐ Tok karnına

b. ☐ Sabah ☐ Öğle ☐ Akşam

12. Kullanım süresi: ☐gün ☐hafta ☐ İyileşinceye kadar

13. Etkisi: ☐ Olumlu ☐ Olumsuz ☐ Az olumlu

14. Yan etki: ☐ Yok ☐ Var

(açıklayınız:.....)

15. Bitkinin tedavi dışında kullanılış amacı.....

16. Bitki nereden/hangi ayda toplanır.....

17. Bu bilgileri kimden/kimlerden öğrenmiş.....

18. Bitkiye bu isim neden verilmiştir. Bu ismin bir hikâyesi var mıdır?

19. Diğer bilgiler

HALK İLÇALARI ARAŞTIRMA FORMU

1. Ailenizin çeşitli sağlık sorunlarının giderilmesinde bitkilerden yararlanıyor musunuz?

() Evet () Hayır

2. Yararlandığınız bitkileri nereden/nerelerden sağlıyorsunuz?

(Bir veya daha çok işaretleme yapılabilir.)

() Kendi yaşadığımız köy ve çevresinde yetişen bitkileri kullanıyoruz.

() Kendi yaşadığımız ilçede yetişen bitkileri kullanıyoruz.

() İlçemiz dışından getirilen ve piyasada satılan bitkileri kullanıyoruz.

3. Yararlandığınız bitkiler hakkında bilgi vererek yörenizde yaptığımız bilimsel araştırmamıza yardımcı olmak ister misiniz?

() Evet () Hayır

4. Eğer yardımcı olmak istiyorsanız; Adınız, soyadınız:

Ek 3. Kullanılan Bazı Bitkilerden Görüntüler

Ek 4. Çalışma alanından görüntüler

ÖZ GEÇMİŞ

İlköğretim, Ortaöğretim ve liseyi Şırnak'ta tamamladı. 2013 yılında okumaya başladığı Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Bitki Koruma Bölümü'nü 2017 yılında tamamladı. 2017 yılında Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bitki Koruma Anabilim Dalı'nda Herboloji alanında Yüksek Lisans başladı.

T.C VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU	
Tarih: 24/02/2021	
Tez Başlığı / Konusu: Şırnak (İdil) Yöresinde Halk Hekimliğinde Kullanılan Bitkiler ve Kullanım Alanları	
Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 60 sayfalık kısmına ilişkin, 24/02/2021 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %13 (on üç)'dir. Uygulanan filtreler aşağıda verilmiştir: - Kabul ve onay sayfası hariç, - Teşekkür hariç, - İçindekiler hariç, - Simge ve kısaltmalar hariç, - Gereç ve yöntemler hariç, - Kaynakça hariç, - Alıntılar hariç, - Tezden çıkan yayınlar hariç, - 7 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit inatch size to 7 words) Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi inceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini bilgilerinize arz ederim.	
Tarih ve İmza	
Adı Soyadı: Hatice AKSU Öğrenci No: 17910001114 Anabilim Dalı: Bitki Koruma Programı: Fitopatoloji Statüsü: Y. Lisans ☐ Doktora ☐	
DANIŞMAN ONAYI UYGUNDUR	ENSTİTÜ ONAYI UYGUNDUR
(Unvan, Ad Soyad, İmza) Prof. Dr. İlhan YAYA	(Unvan, Ad Soyad, İmza)